

Emma Goldman

Modern Tiyatronun Toplumsal Önemi

Türkçesi: Aslı Kutay Yoviç

EMMA GOLDMAN

27 Mayıs 1869'da Litvanya'da Yahudi bir ailenin kızı olarak doğdu. On beş yaşında fabrikada çalışırken anarşist fikirlerle tanıştı. On yedi yaşında kız kardeşiyle birlikte Amerika'ya göç etti. New York'a ilk geldiğinde tanıştığı ve ömür boyu yoldaşı olan Alexander Berkman'ın 1892'de, başarısızlıkla sonuçlanan fabrikatör Henry Clay Finch'i öldürme girişiminden dolayı hapse atılmasından sonra, hem kadim yoldaşını savunmak hem de anarşizm propagandası yapmak amacıyla *Mother Earth* (Toprak Ana) dergisini çıkardı. Bu yıllarda 'Kızıl Emma' adıyla da tanınarak, ABD'nin hemen her şehri gezip konuşmalar yaptı, toplantılara katıldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce anarşist yoldaşlarıyla birlikte kurdukları 'Askerliğe Karşı Birlik' ve savaş-karşıtı faaliyetlerinden dolayı, yüzlerce yoldaşıyla birlikte meçhule kalkan bir gemiyle, Rusya'daki Çarlık düzenini deviren Sovyetler Birliği'ne sürgüne gönderildi. Fakat devrimci duygularla ayak bastığı bu ülkede karşılaştığı bürokrasi, siyasal baskı ve zorunlu çalışma karşısında dehşete düşen Emma, Lenin'e ağır eleştiriler yönelttikten ve 1921'de Kronstadt isyanının bastırılmasından sonra Sovyetler Birliği'nden ayrıldı. Nihayet 1936'da, faşistlere karşı çarpışan anarşist yoldaşlarının daveti üzerine İspanya'ya giderek Barcelona'daki mücadeleye katıldı. 14 Mayıs 1940'da, ısrarla devrim ve özgürlük mücadelesi vermeyi sürdürürken öldü. ABD'de, Haymarket isyanından sonra asılan yoldaşlarının yanına gömüldü. Agora Kitaplığı, bu kitabın yanısıra Emma Goldmann'ın *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir* (2006) ve *Anarşizm Neyi Savunur?* (2012) adlı kitaplarını, ayrıca Emma'nın hayatının çizgi romanı olan *Tehlike Kadın*'ı (Sharon Rudahl; 2010) ve yine hayatını anlatan bir tiyatro oyunu olan *Toprak Ana-Emma'yı* (Martin Duberman; 2006) yayınlamıştır.

ASLI KUTAY YOVIÇ

1972 İstanbul doğumlu. Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitenin tarih bölümünde yüksek lisans yaptı. Bir dönem sinemada çalıştıktan sonra reklam sektörüne geçti. 1994'ten itibaren birçok makale ve kitap çevirisi yaptı.

Emma Goldman

MODERN TİYATRONUN TOPLUMSAL ÖNEMİ

Türkçesi: Aslı Kutay Yoviç

a
agorakitaplığı

Tiyatro 392

Modern Tiyatronun Toplumsal Önemi
Emma Goldman

İngilizce'den çeviren: Aslı Kutay Yoviç
Kapak tasarımı - mizanpaj: Sibel Yurt

© 2012; bu çevirinin Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci basım: Şubat 2013

ISBN: 978-605-103-077-7

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Davutpaşa Cad. No: 123, Kat: 1 (Vakıfbank üstü)
Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 482 36 01

AGORA KİTAPLIĞI
Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Cad.
No: 54, Çukurcuma-Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26 - (0212) 251 37 04 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e- posta : agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

İSKANDİNAV TİYATROSU

Henrik İbsen	3
<i>Toplumun Temel Direkleri</i>	7
<i>Bir Bebek Evi</i>	11
<i>Hortlaklar</i>	17
<i>Bir Halk Düşmanı</i>	24
August Strindberg	31
<i>Baba</i>	36
<i>Matmazel Julie</i>	41
<i>Yoldaşlar</i>	46

ALMAN TİYATROSU

Hermann Sudermann	55
<i>Magda</i>	59
<i>Yazdönümü Ateşi</i>	65
Gerhart Hauptmann	71
<i>Yalnız Hayatlar</i>	73
<i>Dokumacılar</i>	80
<i>Batık Çan</i>	87
Frank Wedekind	95
<i>Baharın Uyanışı</i>	97

FRANSIZ TİYATROSU

Maurice Maeterlinck	107
<i>Monna Vanna</i>	109
Edmund Rostand	115
<i>Horoz</i>	117
Brieux	123
<i>Hasarlı Mallar</i>	125
<i>Annelik</i>	135

İNGİLİZ TİYATROSU

George Bernard Shaw	147
<i>Bayan Warren'ın Mesleği</i>	151
<i>Binbaşı Barbara</i>	158
John Galsworthy	165
<i>Mücadele</i>	169
<i>Adalet</i>	177
<i>Güvercin</i>	182
Stanley Houghton	191
<i>Hindle Kasabasının Uyanışı</i>	193
Githa Sowerby	201
<i>Rutherford ve Oğlu</i>	203

İRLANDA TİYATROSU

William Butler Yeats	215
<i>Hiçliğin Olduğu Yer</i>	219
Lenox Robinson	227
<i>Hasat</i>	229
T.G. Murray	235
<i>Maurice Harte</i>	237

RUS TİYATROSU

Leo Tolstoy	243
<i>Karanlığın Gücü</i>	247
Anton Çehov	253
<i>Martı</i>	257
<i>Vişne Bahçesi</i>	262
Maksim Gorki	267
<i>Ayaktakımı Arasında</i>	269
Leonid Andreyev	275
<i>Çar-Açlık</i>	277

Modern tiyatro sanatının toplumsal ve hayati önemini anlamak için, 'sanat için sanat' ve 'hayatın aynası olarak sanat' anlayışlarının işlev farklılıklarını araştırmak gerektiğini düşünüyorum.

Sanat için sanat, sanatçının, hayatın karmaşık mücadelesine karşı uzak duran bir tavır içinde olmasını gerektirir: Sanatçı kendini hayatın gelgitlerinin üzerinde bir yere konumlamalıdır. O artık yalnızca güzel formların sanatsal sihirbazı, saf düşlerin yaratıcısıdır.

Bu, temel anlamda hayatın yansıması, aynası olan modern sanatın davranış biçimi değildir. Hayatın bir parçası olan sanatçı, kendini gözünün önünden durmadan değişerek geçen ve

duygusal ve düşünsel görüşüne yer eden olay ve oluşumlardan ayrı tutamaz.

August Strinberg'in sözleriyle, modern sanatçı, "döneminin acil çözüm bekleyen sorunlarını halkın anlayacağı hale getiren bir nevi *laik hatip*"dir. Buradaki amacı sadece insanlara kendi görüşünü kabul ettirmek değil, aynı zamanda hayata sadık kalarak kendini en iyi şekilde ifade edebilmektir.

Millet, Meunier, Turgenyev, Dostoyevski, Emerson, Walt Whitman, Tolstoy, İbsen, Strindberg, Hauptmann ve diğer birçok sanatçının eserleri, bir propagandistin en ateşli konuşmalarında dile getirdiği oranda ruhsal ve toplumsal başkaldırı içermektedir. Daha da önemlisi, çok daha yoğun ilgi çekmektedir. Bu yazarların samimiyet ve gerçekliğin ruhuyla dolu olan yaratıcı dehaları, sıradan sözlerin çorak topraklara düştüğü durumlarda bile en derinlere ulaşabilmektedir.

Muhafazakârlar gibi birçok radikalın de sanatın güçlü mesajını kavramayı başaramamasının sebebini belki de çok uzaklarda aramak gerekir. Sıradan bir radikal, sahip olduğu sığ düşünceler yüzünden fikir yoksunu bir kişi kadar dar görüşlüdür. 'Şişinen plütokratlar', 'ekonomik determinizm', 'sınıf bilinci' ve başka benzer ifadeler onun gözünde başkaldırının sembollerini oluşturur. Ancak sanat kendi dilini, yani beşeri duyguların tamamını kucaklayan bir dili konuştuğundan, işitme duyuları basmakalıp ifadelerle sağırlaşmış olanlar nezdinde bir anlam içermeyecektir.

Diğer taraftan, muhafazakâr sadece İsyân Bayrağı taraftarlığında bir tehlike görür; uzun süredir, tarihi eli kalem veya fırça tutanların değil de sadece kitlelerin yaptığı şeklindeki masalla beslenmektedir. Bundan dolayı sanatçıyı alkışlamak ve kitleleri takip etmek meşrudur. Hem radikallerin hem de muhafazakârların, sadece toplumsal hataları dürüst ve cesurca doğru algının ışığında betimleyen yaratıcı işlerin toplumsal yapımıza tehdit oluşturabileceğini ve uyduruk kürsü hatiplerinin en vahşi nutuklarından çok daha ilham verici olabileceğini öğrenmeleri gerekir.

Ne yazık ki, biz Amerika'da yaşayanlar bugüne değin tiyatroyu ilham ve fikir içermeyen, salt eğlencelik bir olay olarak gör-

müşüzdür. Avrupa kıtasının modern tiyatro metinleri çok yakın zamana kadar ülkedeki ortalama tiyatro izleyicisine basılı olarak ulaşamadığından, izleyici bizim eleştirmenlerimizin yorumları veya daha doğrusu yanlış yorumlamalarıyla yetinmek durumunda kalmıştı. Bu yüzden de modern tiyatronun taşıdığı toplumsal önem, genel anlamda halka ulaşamamıştı.

Amerika, yerli tiyatro alanında günümüze değin toplumsal anlamda çok fazla kayda değer çalışma üretememiştir. Eski Dünya'nın kültürel ve evrimsel geleneğinden yoksun olan Amerika'nın, önce kaçınılmaz olarak yaratıcı dehanın filizleneceği toprakları hazırlaması gerekmektedir.

Amerika, yöresel ve bölgesel hayat pınarları yataklarını, köpürmüş hayat deniziyle birleştirmek için yol açmaya zaman yaratmalı ve toplumsal soru ve sorunlar çözümlenmeseler de açığa çıkmalı ve ulusun koca kalbi önünde yansımalarını mükemmel edebiyat eserlerinde, özellikle toplumsal nitelikleri olan tiyatro sanatında bulabilmelidir. Bu içerikte bir evrim uzunca bir süredir ülke topraklarında devam etmekte, günümüzde az çok toplumsal bir biçim ve söylem edinmeye başlayan yaygın toplumsal kargaşayı da şekillendirmektedir.

Bundan dolayı Amerika henüz kendi toplumsal tiyatro sanatını oluşturmamıştır. Çözülmenin gerçekleştiği oranda ve ulusal ve bölgesel sorular esasında toplumsal sorunlar olarak açığa kavuştuğunda, tiyatro sanatı da ilerleme kaydedecektir. Hatta son yıllarda bu yönde övgüye değer başlangıçlar yapılmıştır. Aralarında Eugene Walter'ın *En Kolay Yol*, Butler Davenport'un *Görünüştü Kurtarmak* ve diğer oyunları, George Middleton'ın *Bugünlerde* ve iki ciltlik diğer tek perdelik oyunları gelecek adına umut vaat etmektedir.

* * *

Modern Tiyatro, bütün modern edebiyat türleri gibi hayatın karmaşık mücadelesini yansıtır, ki bu mücadelenin kökleri bireysel ya da bölgesel söylemi ne olursa olsun, insan doğasının ve toplumsal çevresinin derinlerinde yatmaktadır, dolayısıyla evren-

seldir. Bu tarz bir edebiyat ve tiyatro anlayışı insanoğlunun daha iyi ve daha ulvi olanı arayışında aynası ve ilham kaynağı olur. Belki de hayat okulunda, toplumsal sancılarının büyük doğrularını öğrenmiş olanların tiyatro sanatının verdiği mesaja ihtiyaçları yoktur. Ama sayıca kalabalık olan başka bir grup daha vardır ki, onlar açısından bu mesaj olmazsa olmazdır. Siyasal baskının bütün sınıfları etkilediği ülkelerde en başarılı entelektüel unsurlar, halkla temel bir dava etrafında birleşmiş, halkın öğretmeni, yoldaşı ve sesi olmuşlardır. Ancak Amerika'da siyasal baskı yalnızca aşağı tabakayı etkilemiştir. Aşağı tabakadaki insanlar hapsilere atılmış, zulümler görmüş, eza cefa çektirilip sürgüne gönderilmişlerdir. Dolayısıyla, bu ülkenin entelektüellerini, etraflarını sarmış olan toplumsal huzursuzluğa uyandırmak ve halklarıyla olan bağlarını fark etmelerini sağlamak için başka bir aracıya ihtiyaç vardır.

Bunu yapabilecek güce sahip olan aracı, hayatın her evresini yansıtan ve toplumun her katmanını kucaklayan modern tiyatrodur. Çünkü modern tiyatro, yaşanmakta olan güçlü değişimlerin eşiğinde duran, sisteme dahil olmaya ya da geride kalmaya mecbur bırakılan herkese gerçeği göstermektedir.

İbsen, Strindberg, Hauptmann, Tolstoy, Shaw, Galsworthy ve bu kitapta yer alan diğer yazarlar, dönemimizin toplumsal muhaliflerini temsil etmektedirler. Onlar, toplumun yarım yamalak ve aceleyle kendini düzeltme evresini geçtiğini ve eğer geleceğe özgür olarak adım atmak istiyorsa insanoğlunun bütün ruh ve hayaletleriyle geçmişin ölü yükünü sırtından atması gerektiğinin bilincindedirler.

Sanat için sanat anlayışından modern tiyatro sanatını ayıran toplumsal fark da budur. Hurafeleri yıkacak, toplumu temelinden sarsacak ve kadın ile erkeği yeniden yapılanmaya hazırlayacak olan dinamit budur.

MODERN
TİYATRONUN
TOPLUMSAL ÖNEMİ

İSKANDİNAV TİYATROSU

Henrik İbsen
August Strindberg

HENRİK İBSEN

**Toplumun Temel Direkleri
Bir Bebek Evi
Hortlaklar
Bir Halk Düşmanı**

Paris Komünü'nden kısa bir süre sonra Henrik İbsen, George Brandes'e yazdığı mektupta Devlet'e ve siyasal özgürlüğe dair görüşlerine de yer vermiştir:

Devlet, bireyin lanetidir. Prusya, ulusal gücünü nasıl satın alabildi? Bireyin siyasal ve coğrafi düzende çöküşüyle... *Devlet yıkılmalıdır!//Devletten kurtulmalıyız!* Devlet ise beni yanında saf tutmuş bulacaktır. Devlet fikrini yıkıp, onun yerine kendiliğinden oluşan eylemle birliği sağlayacak tek şeyin ruhani bir ilişki olduğu fikrini yerleştirirsen, sahip olmaya değer özgürlüğün temel esaslarını harekete geçirmiş olursun.

Devlet, Henrik İbsen'in tek can düşmanı değildi. Devlet gibi, yalan üzerine kurulmuş bütün kurumlar İbsen'e göre adaletsizdir.

Bütün düzmece putların uzlaşmaz yıkıcısı, bütün toplumsal yapmacıklık ve ikiye bölünmüşlüğü yok edicisi İbsen, toplumsal yapımızın her taşını temelinden sökmek için çabalamıştır. Hepsinden önemlisi, ateşli ithamlarıyla modern toplumun dört ana günahına saldırmıştır: toplumsal düzenlemelerimizin yapısında var olan Yalan; insan ruhunu zincire vuran lanetli ikizler Fedakârlık ve Görev kavramları; Taşralılığın gelişimi, ilerlemeyi durduran dar görüşlülüğü ve zavallılığı; hayatın acı ve keder içinde geçmesine sebep olan Çalışma anlayışındaki keyifsizlik ve amaçsızlık.

İbsen bu konular üzerinde ciddi anlamda düşünmüş, bütün eserlerinde onları muhakkak göz önünde bulundurmuştur. Hatta bu konular, müzikteki *leitmotif* gibi, tekrar tekrar bütün eserlerinde yer almıştır. Bu meseleler tiyatro eserlerinin devrimci önemini olduğu kadar Henrik İbsen'in kendi psikolojisinin de ana düşüncesini oluşturmuştur.

Bu yüzdendir ki İbsen'in yorumlayıcıları ve hayranlarının, sanatını coşkuyla benimsemeleri, ancak içerdiği mesaja -cahilce olmasa da- tamamıyla kayıtsız kalmış olmaları çok şaşırtıcı değildir. Bunun sebebi, onların, Bayan Alving'in kelimeleriyle "acınacak derecede ışıktan korkuyor" olmalarıdır. Dolayısıyla, gizem arayarak ve sembollerin peşine düşerek İbsen'in bütün eserlerinde, özellikle *Toplumun Temel Direkleri*, *Bir Bebek Evi*, *Hortlaklar* ve *Bir Halk Düşmanı* gibi oyunlarının oluşturduğu toplumsal tiyatro metinlerinde, aslında günışığı kadar aydınlık olan anlamı tamamen gözden kaçırmışlardır.

Toplumun Temel Direkleri'nde, Toplumsal Yalanın ve Vazife kavramının dayatma ve zulüm olarak kendini gösteren parçalayıcı etkisi ve taşralılık ruhunun boğuculuğu, devingen bir güç olarak ortaya konmuştur.

Bernick Meclisi'ne karşı duyduğu vazife aşkıyla yaşayan Konsül Bernick, kariyerine korkunç bir yalanla başlar. Bernick, Lona Hessel'e karşı duyduğu büyük aşkını, Lona'nın üvey kardeşi olan ve aslında sevmediği Betty'nin çeyizi uğruna satar. İhanetini unutmak için de kasabada yaşayan bir oyuncuyla gizli ilişki yaşamaya başlar. Kadının odasındaiken, sarhoş kocası aniden gelince genç Bernick pencereden atlar ve sonrasında da can dostu Johan'ın suçu üzerine alma teklifini kibarca kabul eder.

Johan, vefalı kız kardeşi Lona'yla birlikte Amerika'ya gider. Sadakatinin karşılığında genç Bernick, Johan'ın Bernick'lerin kasa-sından büyük miktarda para çaldığı dedikodularını başlatarak dostunun tertemiz ismini lekeler.

Oyunun açılış sahnesinde Konsül Bernick kariyerinin doru-ğundadır. Cemiyetin en zengin, en güçlü ve en saygın vatandaşla-rından biri olarak, ideal bir koca ve kendini çocuklarına adanmış bir baba figürüdür. Kısacası, toplumun saygıdeğer temel direk-le-rinden biridir.

Kasabanın ileri gelen kadınları Bernick'lerin evinde biraraya gelirler. 'Sapmışlar ve Mahvolmuşlar' Cemiyeti'nin üyeleri olarak yardım amaçlı az dikiş dikip bol dedikodu yaparlar. Aralarındaki konuşmalardan Bernick'in vesayeti altındaki Dina Dorf'un, Johan ile kadın oyuncu arasındaki var olduğu tahmin edilen kaçamağı etrafa yaydığını öğreniriz.

Onların yanında da riyakârca manevi öğütler veren, cemiyetin namus ve ahlâkını temsil eden eski kafalı, kendini beğenmiş ve dar görüşlü kasaba papazı Rorlund'ı görürüz.

Taşralılığın zihinsel ve sosyal anlamda boğucu ortamına yeni, farklı ve sanki ovoidan esen rüzgârlar kadar taze bir edayla Lona Hessel girer.

Lona Hessel, Bernick meclisine adım attığı andan itibaren top-lumsal yapı sarsılmaya başlar. Lona'nın kendi kelimeleriyle: "Ah ne kadar korkunç! Buranın kumaşı ahlâki anlamda çok pis koku-yor, aynı bir kefen gibi. Size şunu diyebilirim ki ben kırların ha-vasına alıştım... Durun, bekleyin biraz, biraz durun... Hepimiz ya-kında mezarlarımızdan kalkacağız. Oğlum geldiğinde burada esaslı bir günüşiğiyle karşılaşmalı."

Gerçekten Konsül Bernick cemiyetinin, özellikle de Konsül'ün kendisinin hayatında esaslı bir günüşiğine ihtiyaç vardır.

Hiçbir zaman tek başına kalmakla yetinmemek, yalanın psiko-lojisinde olmalı. Konsül Bernick, varlığının temellerini devam et-tirebilmek için yalanlardan bir ağ örmek zorundadır. Mükemmel koca görüntüsü altında karısını azarlar, dır dır eder ve en ufak bir tahrikte ona eziyet eder. Kendini çocuğuna adanmış baba maske-

siyle de, ancak her sözüne itaat edilmesine alışmış bir zorbanın yapabileceği tarzda, tek evladına zulüm edip aşağılar. Yardımsever vatandaş paravanı altında kendi çıkarlarına kamu arazisi satın alır. Dürüst bir Hıristiyan olarak fiyaka atarken bir insan hayatını tehlikeye atabilecek kadar ileri gider. İşiyile ilgili kazanç hırsı yüzünden Hintli Kız adlı, deniz yolculuğuna dayanamayacak kadar kötü durumda olan tekneyi, en bilgili ve sadık işçileri tarafından teknenin bu yolculuğu çıkartamayacağı ve batacağı konusunda uyarıldığı halde, sefere gönderir. Ama Konsül Bernick, cemiyetin temel direklerinden biridir ve her durumda hemşerilerinin saygı ve iyi niyetine ihtiyacı vardır. Uçurumdan uçuruma istifini bozmadan, sanki hiçbir sorun yokmuş gibi koşmalıdır.

Karşı karşıya kaldığı cehennemnin sadece Lona farkındadır ve görüşünü açık açık söyler: “Böyle bir topluma destek olsan ne olur, olmasan ne olur? Burada zaten ne olabilir ki? Yalan ve hile! Başka da bir şey olamaz. Ve sen, masum bir adama suçlu yaftası yapıştıran sen, kasabanın en ileri gelen adamı, zenginlik ve gurur, güç ve onur içinde yaşayabiliyorsun.” Hatta burada ‘birçok masumu’ da diyebilirdi, çünkü Karsten Bernick’in kariyeri uğrunda harcadığı tek kişi Johan değildir.

Son kaçınılmazdır. Lona’nın kelimeleriyle: “Bütün bu itibar ve onunla birlikte sen, kaygan bir zemin üzerindesiniz; ân gelir, bir laf söylenir ve sen kendini kurtaramazsan bütün bu ihtişamla birlikte çöküp yok olabilirsin.”

Ama Lona için, daha doğrusu temsil ettikleri için, Bernick-aynı Hintli Kız gibi- dibi boylayacaktır.

Son perdede, bütün kasaba, en saygın hayırseverleri, cemiyetlerinin en güzide temel direği olan Bernick’e bir şükran gecesi hazırlamaktadır. Konsül Bernick onuruna havai fişek gösterisi, müzik gösterileri, armağan törenleri ve konuşmalar yapılacaktır. Konsül’ün tek çocuğu, o sırada yuvasında gördüğü zulümden kaçmak için Hintli Kız’a saklanmıştı. Aynı gemiyle, Johan ve onun yanında gerçeği öğrenen, yaşadığı esaretten kaçıp, bağımsız olmak için özgür bir ortama gitmeye can atan ve sonrasında da aşık ve özgür olabildiğinde Johan’la beraber olmak isteyen Dina

da yola çıkmayı planlamaktadır. Dina, “Evet, senin karın olurum. Ama ilk önce çalışmalı ve kendim için bir şeyler yapmalıyım, aynı senin gibi. Ben teslim alınmam, kendimi verebilmeliyim,” der.

Konsül Bernick de başına gelenlerin farkına varmaya başlamıştır. Bütün olanlar ve kendi öz evladını tehlikeye atabilmiş olmanın şoku, Konsül’de yıldırım çarpmış etkisi yaratmıştır. Bu olay onun, yalanlar, hile ve suçla inşa edilmiş bir yapının yavaş yavaş ağırlığınca yıkılacağını anlamasını sağlamıştır. Kendini seven ve bu samimi sevgi sayesinde de onu anlayan insanlarla birarada olan Konsül Bernick artık toplumun temel direği değildir, kendi daha iyi yanının bilincine varan bir insan olmuştur.

“Nerelerdeymişim ben?” diye haykırır. “Bilseniz dehşete düşersiniz. Şimdiyse kendimi, sanki zehirlenmişim de sağlığıma yeniden kavuşuyormuşum gibi hissediyorum. Hatta tekrar genç ve güçlü olabilirmişim gibi geliyor. Hadi, yanıma gelin. Daha yakınıma. Betty gel! Gel Olaf! Martha, sen de gel! Martha, sanki seni yıllardır görmemiş gibiyim. Ve önümüzde, en çok da benim önümde, uzun ve ağır bir çalışma günü var. Ama olsun, etrafıma toplanın dürüst ve vefakâr kadınlar. Şu yaşadıklarım bana öğretti ki toplumun temel direkleri asıl sizsiniz.”

Lona ise, “O zaman bilgeliğin eksik kalmış, enişte. Hayır, hayır; toplumun temel direği Doğrunun ve Özgürlüğün ruhudur,” karşılığını verir.

Toplumun Temel Direkleri’nin toplumsal-devrimci önemi, doğruluğun ve özgürlüğün ruhundadır. Konsül Bernick gibi bu önemli gerçeği anlayamayanlar, İbsen’in toplumumuzun simgesi olarak yarattığı Hintli Kız’ı yamayarak onarmaya çalışırlar. Ancak onların da, toplumun temeline kadar çürüdüğünü; yamamanın ya da sadece bozulmuş bölümü onarmanın toplumsal zehri sistemin daha da derinine taşıyacağını ve eğer Doğruluk ve Özgürlük dünyayı tamamen değiştirecekse her şeyin dibine kadar yıkılması gerektiğini öğrenmeleri gerekmektedir.

Bir Bebek Evi'nde İbsen, hayati bulduğu konuları -Toplumsal Yalan ile Vazife kavramını-, bu sefer yuva denen kutsal kurum ve yaldızlı kafesi içinde yaşayan kadının konumu çerçevesinde ortaya koymuştur.

Nora, Torvald Helmer'in aşkla sevdiği biricik karısıdır. Torvald, herkesin hayran olduğu, yüksek ahlâki değerlere sahip biri olarak kendini karısı ve çocuklarına tutkuyla adanmış dürüst bir adamdır. Sözün kısası, iyi bir insan ve imrenilen bir kocadır. Her anne kızının böyle bir erkekle evlenmesinden, her kadın da böyle bir erkeğin karısı olmaktan gurur duyar.

Nora da çok şanslı olduğunu düşünmektedir. Hatta kocasına tapar, ona koşulsuz güvenir ve eğer bir gün içinde yaşadığı dün-

ya sarsılacak olursa tanrısı, idolü Torvald'ın bir mucize gerçekleş-tireceğine ve onu kurtaracağına inanır.

Bir kadın Nora kadar severse, başka hiçbir şeyin önemi kal-maz; toplumsal, hukuki veya ahlâki değerlerin bile. Bu yüzden de kocasının sağlığı tehlikeye girdiği zaman, onu İtalya'ya götürmek için Nora zorla değil, memnuniyetle babasının ismini kullanarak sahte çek hazırlayıp 800 kron alır.

Kocasına yardım etme hevesi içinde ve yaptığıının hukuki so-nuçlarından tamamen bihaber olan Nora, sadece kendi düzeninin sarsılmaması adına kocasını koruması gerektiği endişesi dışında konu hakkında pek düşünmez. Çok çalışır ve harçlığının her ku-ruşunu sahte çek karşılığında aldığı parayı geri ödeyebilmek için biriktirir.

Nora tasasız, neşeli ve belli ki derinliği olmayan bir kadındır. Zaten kim bir bebekten, 'sincap'tan ya da bülbülden derinliği ol-masını bekleyebilir ki? Hayattaki temel amacı kocası ve çocukla-rı adına mutlu olmak, onlarla şarkı söylemek, dans etmek ve oyunlar oynamaktır. Ayrıca zaten korunmakta, değer görmekte ve özenle bakılmaktadır. Bu durumda kim Nora'nın sığ bir kişiliği olduğunu düşünebilir? İlk perdede Torvald, kıymetli 'sincabı'nın Noel için ne hediye istediğini öğrenmeye çalıştığında, Nora he-mencecik ondan para ister. Acaba bu parayla makaron veya giyim kuşam mı alacaktır? Mrs. Linden'la konuşan Nora içindekileri dö-kerken, gelecekte yaşanacak bebek evinin kaçınılmaz çöküşüyle ilgili ipuçlarını da vermiş olur.

Arkadaşına kocasının hayatını nasıl kurtardığını anlattıktan sonra Nora şunları söyler: "Torvald'ın kılık kıyafet gibi şeyler al-mam için verdiği paranın yarısından fazlasını asla kullanmadım; hep basit şeyler aldım... Torvald bunu hiçbir zaman fark etme-di. Ama ne kadar zorluk çektim, sevgili Christina. Güzel giyin-mek ne hoştur. Öyle değil mi?... Bir de bunun dışında başka şey-lerden de para kazandım. Geçen kış çok şanslıydım... Bir dolu daktiloyla çoğaltma işi yaptım. Her akşam kendimi kapatıp ge-ce yarılarına kadar yazdım. Ah bazı günler o kadar yorgun dü-şüyordum ki, gerçekten çok yoruluyordum. Ama yine de bu şe-

kilde çalışmak ve para kazanmak şahaneydi. Kendimi neredeyse bir erkek gibi hissettim.”

Belli ki Nora'nın bilinçaltının derinliklerinde sadece büyük bir mucizenin gerçekleşmesiyle -gerçi bu mucize Nora'nın beklediği mucize değildi, ama sonuçta yine de mucizeydi- ortaya çıkabilecek kişilik ve karakter yatmaktaydı.

Nora, içinde bulunduğu cemiyetin ve erdemli ahlâkçı Torvald Helmer'in gözünde karanlık geçmişi olan Nils Krogstad'dan borç para almıştır. Eğer Hristiyan ahali koydukları kuralları çiğnemiş bu adama az da olsa nefes alma imkânı tanısas, Krogstad aslında makul bir adam sayılabilirdi. Krogstad, Nora'yı taciz etmez. Fakat Helmer çalıştığı bankanın müdürlüğü görevine getirildiğinde şunları anlatır: “Eğer gerekirse hayatım pahasına bankadaki işimi kaybetmemek için savaşırım... Sebebi sadece para değil; para o kadar önemli değil. Başka bir şey. En iyisi açıkça anlatmak. Tabii ki, herkes gibi sen de biliyorsundur, birkaç yıl önce -bir belaya bulaştım... Olay mahkemeye taşınmadı ama o andan itibaren bütün yollar bana kapandı. Sonra da bildiğin işe başladım. Bir şeyler yapmak zorundaydım; çok büyük kötülükler yaptığımı da düşünmüyorum. Ama şimdi temizim. Oğullarım büyüyorlar; onlar için elimden geldiğince saygınlığımı geri kazanmak istiyorum. Bankadaki işim bu yoldaki ilk adımdı, ancak şimdi kocan beni işten çıkartıp, bataklığa geri yollamak istiyor. Bayan Helmer, öyle görünüyor ki yaptığınız şeyle ilgili en ufak bir fikriniz bile yok. Ama sizi garanti edebilirim ki bu beni toplum dışına iten eylemden ne daha büyük ne de daha kötü... Ancak şunu bilin ki bir kez daha çöplüğe düşecek olursam bu kez siz de bana eşlik edersiniz.”

Nora bu korkunç tehditle karşı karşıya kaldığında bile kendini düşünmez, yalnızca -her zaman çok iyi, çok dürüst, borçtan nefret eden ama kendisini suçu üzerine alacak kadar sadakatle seven- Torvald adına endişelenir. Ama böyle bir durum yaşanmamalıdır. Nora da hayatı için, kocasının ve çocuklarının hayatı için savaşmaya başlar. Ona, Krogstad gibi suçluların varlığının çocukları zehirleyeceğini söyleyen Helmer değil miydi? Peki, şimdi kendisi de bir suçlu durumuna düşmemiş miydi?

Torvald Helmer erkeklik kibri içinde, “Yozlaşma ilk aşamada anneden başlar, tabii babanın da etkisi aynı sonuca sebebiyet verebilir. Ve bu Krogstad denen adam yıllardır yalan ve riyakârlık dolu bir hayat sürerek kendi çocuklarını da zehirlemekte. Onu ahlâki anlamda mahvolmuş görmemim sebebi bu,” diyerek karısını ikna eder.

Zavallı Nora, neden bir kız evladın ölmekte olan babasının en-dişelerine son vermeye ya da bir kadının kocasının hayatını kurtarmaya hakkının olmadığını anlayamadığı gibi, taparcasına sevdiği kişinin gerçek karakterini de anlayamaz. Fakat yavaş yavaş perde açılmaktadır. İlk önce Nora’nın Krogstadt’ı çaresizlik içinde savunduğunu gören kocası, Krogstad’dan kurtulmak istemesinin gerçek sebebini açıklar:

İşin aslı, kendisi benim üniversiten arkadaşımdı... Hızlı gelişen, sonradan insanın pişmanlık duyduğu arkadaşlıklardan. İtiraf etmekte bir sakınca görmüyorum –o başkaları varken bile inatla bana vaf-tiz isimle hitap ediyor. Benimle senli benli konuşmak ona zevk veriyor –Torvald bu, Torvald şu! Bunun benim açımdan oldukça sinir bozucu olduğuna emin olabilirsin. Bu durum bankadaki konumumu da dayanılmaz hale sokacaktır.

Diğer taraftan, son darbenin zamanı gelmiştir. Kırk sekiz saat boyunca Nora bir an bile Torvald’dan kuşkulanmadan ideali için mücadele eder. Hatta güçlü çınarı, efendisi, tanrısına o kadar güvenmektedir ki, kocasının suçu üzerine almasındansa intihar etmeyi göze alacaktır. Son yaklaşınca bebek evi de yıkılır ve Nora oyuncak bebek kılığını çıkartır, derisini döker. Torvald Helmer’in de, saygıdeğer koca maskesini çıkarttıklarında diğer birçok kocanın olduğu gibi adi bir korkak, sahtekâr ve cahil olduğu anlaşılır.

Helmer’in Nora’nın işlediği suça karşı duyduğu öfke, etraftan duyulma tehlikesi ortadan kalktığı an hafifler. Bu da Helmer’in, diğer birçok ahlâk kumkuması gibi, Nora’nın işlediği suçtan ziyade, bunun öğrenilmesinden korktuğu için öfkelendiğini göstermektedir. Oysa Nora için durum öyle değildir. Öğrenmek onun kurtuluşudur. Tam da o zaman ne kadar mağdur edildiğinin, Helmer’in gözünde sadece bir oyuncak, bir bebek olduğunun farkına

varır. Hayal kırıklığı içinde, "Beni hiç sevmedin. Sadece bana âşık olmanın hoş ve eğlenceli olduğunu düşündün," der.

Helmer: Neden Nora? O ne biçim laf öyle?

Nora: Evet. Öyle, Torvald. Babamın evinde yaşarken o bana bütün fikirlerini söylerdi ve ben de aynı fikirlere sahip olurdum. Başka fikirlerim varsa da saklardım, çünkü bunlar babamın hoşuna gitmeyebilirdi. Bana bebek kızım der ve benimle, benim bebeklerimle oynadığım gibi oynardı. Sonra senin evine geldim... Yani babamın himayesinden seninkine geçtim. Sen her şeyi kendi zevkine göre yapıyordun; ben de böylece senin zevklerini edindim ya da öyleymiş gibi yaptım –hangisi bilemiyorum, belki de ikisi birden. Şimdi geriye dönüp baktığımda burada bir dilenciymişçesine kıt kanaat yaşamış olduğumu görüyorum. Senin için numaralar yaparak hayatımı idame ettiriyordum. Ama sen böyle olmasını istiyordun. Sen ve babam bana çok büyük kötülük yaptınız. Hayatımın harcanıp gitmiş olması sizin suçunuz...

Helmer: Beni sinirlendiriyorsun. En kutsal görevlerinden nasıl bu kadar kolay vazgeçebilirsin?

Nora: Hangi kutsal görevlerim?

Helmer: Bunu bana mı soruyorsun? Kocana ve çocuklarına karşı olan vazifelerin.

Nora: Aynı derecede kutsal başka vazifelerim de var.

Helmer: Olamaz! Hangi vazifelerden bahsediyorsun?

Nora: Kendime karşı olanlardan.

Helmer: Sen her şeyden önce bir eş ve annesin.

Nora: Buna artık inanmıyorum. Hepsinden önce, aynen senin gibi, bir insan olduğumu düşünüyorum, en azından öyle olmaya çaba göstereceğim. Birçok kişinin seninle aynı düşüncede olduğunu biliyorum, Torvald ve bu kitaplarda bile böyle yazılmış. Ama bundan böyle çoğunluğun dediğiyle de kitaplarda yazılanlarla da yetinmeyeceğim. Kendim için doğru olanı düşünmeliyim ve bu konuları anlamaya çalışmalıyım... Burada sekiz senedir yabancı bir adamla yaşıyordum ve ona üç çocuk doğurdum – Ah düşünmek bile istemiyorum – kendimi parçalayabilirim!... Bu yabancı adamın evinde bir gece daha geçiremem.

Bir kadın açısından bir yabancıyla yaşamak ve ona çocuk doğurmaktan daha onur kırıcı bir durum olabilir mi? Yine de evli-

lik kurumunun içinde barındırdığı yalan, kadına bunu yapmaya devam etmesini buyururken, vazife kavramının toplumsal anlamı da o yalan uğruna kadının bir oyuncak, bir bebek, değersiz bir varlık olmasını emreder.

Nora, bebek evinin kapısını çekip çıkarken kadınlık için de hayatın kapılarını açmıştır. Böylece devrim niteliğindeki, ancak bir erkek ve kadın arasında tam anlamıyla özgürlük ve paylaşım olduğu, yalansız, utançsız ve vazifenin yükünden bağımsız bir yerde buluşabildikleri zaman gerçek bir bağ kurulabileceği mesajını da ortaya koymuştur.

Henrik İbsen'in toplumsal ve devrimci anlamda önemi, *Hortlaklar* adlı oyununda diğer oyunlarından çok daha güçlü bir şekilde kendini göstermektedir.

Hortlaklar'da modern tiyatro sanatının öncüsü İbsen, yalnızca Toplumsal Yalan ve Vazife anlayışının paralize edici etkisini gözler önüne sermekle kalmaz, ayrıca Fedakârlık kavramının işlevsizliği ve kötülüğünü, Çalışma'nın iç karartan keyif ve amaçtan yoksunluğunu da hayatın en zararlı ve yıkıcı unsurları olarak açığa çıkartır.

Bayan Alving, ailesi açısından takdire şayan bir evlilik yapmıştır, ancak evlendikten hemen sonra kocasının sarhoş bir ahlâksız olduğunun farkına varır. Üzüntü içinde ilahiyat öğrencisi genç arkadaşı Manders'in yanına kaçar. Tabutlarında çürümüş ruhları

bile kurtarmaya kendini hazırlayan Manders, Bayan Alving'i kocasının yanına, yuvasına karşı olan vazifelerine geri gönderir.

Helen Alving genç ve toy bir kadındır. Üstelik Manders'a âşıktır; emri onun için kanun yerine geçer. Evine döner ve yirmi beş yıl boyunca melun kocasının işkence ve sefaletine katlanır. Ayakta kalmasının temel sebebi, bu korkunç evlilikten doğan, hayat-taki tek varlığı olan oğlu Oswald'a duyduğu güçlü sevgidir. Ne olursa olsun, onu kurtarması gerektiğini düşünür. Böylece oğlunu, dayanılmaz bir özlem duyacağını bildiği halde, evlerinin zehirli ortamından uzağa gönderme fedakârlığında bulunur.

Oğlu geri dönmüştür. Dar görüşlülüğü yüzünden özgür erkek ve kadınların ahlâklı ve yaratıcı bir hayat sürebileceğini algılayamayan Papaz Manders'ın hoş karşılamamasına rağmen gayet iyi ve de özgür bir insandır.

Manders: Fakat nasıl olabilir? Nasıl olur da doğru ilkelere sahip genç bir adam veya kadın bu şekilde yaşamayı kabul edebilir? Hem de bütün dünyanın gözleri önünde!

Oswald: Peki, ne yapmalılar? Fakir bir genç sanatçı, zavallı kız. Evlenmek için çok paraları olması gerekir. Bu durumda ne yapabilirler?

Manders: Ne mi yapabilirler? Ne yapmaları gerektiğini size anlatayım, Bay Alving. En başından itibaren kendilerine hakim olmaları gerekirdi; yapmaları gereken buydu.

Oswald: Bu şekilde konuşmak tutkulu ve birbirine delicesine âşık genç insanlara bir şey ifade etmeyecektir.

Bayan Alving: Evet, etmez.

Manders: Yetkililer bu tip şeylere nasıl olur da müsamaha gösterirler? Göz göre göre olmasına izin verirler? (Bayan Alving'e) Oğlunuzla ilgili kaygılanmak için geçerli sebebim yok mu? Bazı ortamlara ahlâksızlık hakim olabiliyor demek ki, hatta bir de itibar görüyor!

Oswald: Bayım, bu tarz uygun olmayan birkaç eve Pazar misafiri olarak düzenli olarak gitmişliğim oldu.

Manders: Hem de Pazar'ları!

Oswald: Pazar günü insanın keyif yapabileceği bir gün değil midir? Neyse, hiçbir zaman bir terbiyesizlikle karşılaşmadığım gibi, ahlâksızlığa da şahit olmadım. Hayır. Sanat çevrelerinde ne zaman ve nerede ahlâksızlık yaşandığını düşünüyorum, biliyor musunuz?

Manders: Hayır, çok şükür ki bilmiyorum!

Oswald: O zaman izin verin de sizi bilgilendireyim. O tip durumlarla, örnek koca veya baba olarak gördüğümüz kişiler Paris'e kendileri için geldiklerinde ve sanatçıları mütevazı yerlerinde ziyaret ettiklerinde karşılaştım. Bu adamlar durumun ne olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bizlere hayalini bile kuramadığımız şeyleri ve yerleri anlatabilecek durumdaydılar.

Manders: Ne? Ne söylemeye çalışıyorsun? Buradaki saygıdeğer adamların öyle...

Oswald: Bu saygıdeğer adamların evlerine geri döndüklerinde uzaklarda ahlâksızlığın alıp başını gitmiş olduğunu anlattıklarını hiç duymadınız mı?

Manders: Evet, tabii ki.

Bayan Alving: Ben de duydum.

Oswald: Söylediklerine inanabilirsiniz. Neden bahsettiklerini çok iyi biliyorlar. Ah! O mükemmel, özgür ve görkemli hayatın bu şekilde lekelenmemesi gerekir!

Papaz Manders çok öfkelenmiştir. Oswald yanlarından ayrıldığında Bayan Alving'e 'vazifesinden kaçmaya çalışan sorumsuz eğilimleri'yle ilgili bir nutuk çeker.

Manders: Hayatta sadece asi ruhlar mutluluk arzular. İnsanoğlunun mutlu olmaya ne haddi var? Biz vazifemizi yerine getirmeliyiz. Senin vazifen de Yüce Tanrı'nın sana, senin iyiliğin için verdiği dertlere alçakgönüllülükle katlanmaktı. Ama sen bu dertleri üzerinden atmaya çalıştın. Ben Yüce Tanrı'nın zavallı bir aracısıyım. Ve seni geri gönderip vazife ve itaatinin boyunduruğunu taşımaya devam etmeni sağlamış olmam senin adına bir lütuf değil midir?

Bayan Alving boyunduruğu, vazifesi ve itaati için ödediği bedeli, yıllarca çektiği azabı anlattığı zaman Manders'ı bile dehşete düşürür.

Bayan Alving: Siz söyleyeceklerinizi söylediniz, Papaz Manders; yarın da halkın önünde kocamın hatırasına bir konuşma yapacaksınız. Ben yarın konuşma yapmayacağım. Ama şimdi sizin konuştuğunuz gibi benim de size söylemek istediğim şeyler var. Bilmenizi isterim ki, on dokuz yıllık evliliğimiz boyunca kocam, bizi evlendirdiğiniz gün olduğu gibi ahlâksız eğilimleri olan bir adam olarak kaldı.

Oswald doğduktan sonra biraz düzeldiğini düşündüm. Ama bu uzun sürmedi. Sonrasında kimsenin çocuğumun babasının nasıl bir adam olduğunu anlamaması için iki kat daha fazla mücadele etmem gerekti. Küçük oğlum için buna katlanmalıydım. Ama son kez onurumu kırdığında; hizmetçimle –yemin ettim. Buna bir son vermem gerekiyordu. Ben de evin hâkimiyetini -kocamın ve diğer her şeyin idaresini- ele geçirdim. Artık ona karşı güçlü bir silahım vardı, bana karşı gelmeye cesaret edemezdi. Oswald işte o zaman evden gönderildi. Yedi yaşındaydı ve bütün çocukların yaptığı gibi gözlem yapmaya ve sorular sormaya başlamıştı. Bununla baş edemezdim. Çocuğumun evin kirli havasını solumakla bile zehirleneceğine inanıyordum. İşte bu yüzden onu uzağa gönderdim. Şimdi siz de babası yaşadığı müddetçe bu eve neden adım atmadığını öğrendiniz. Bunun bana neye mal olduğunu kimse bilmiyor... Artık yarından sonra o ölmüş kişi sanki bu evde hiç yaşamamış gibi olacak. Burada oğlum ve annesi dışında kimse yaşamayacak. *(yemek odasından devrilen bir sandalye sesi duyulur ve tam o sırada)*

Regina (sert ama fısıldarcasına): Oswald! Yavaş! Dikkat et! Delirdin mi? Bırak beni!

Bayan Alving (korku içinde): Ah! *(yarı açık kapıya doğru delirmiş gibi bakmaktadır; Oswald'ın içeride öksürüp mırıldandığı duyulur)*

Manders (heyecan içinde): Neler oluyor? Sorun nedir, Bayan Alving?

Bayan Alving (boğuk bir sesle): Hortlaklar! Limonluktaki çift tekrardan dirilmiş olmalı!

Evet, Hortlaklar! Bayan Alving durumun farkındadır. Ancak Yüzbaşı Alving'in evlilik parası olarak kendisine verdiği paranın bir kuruşunun bile miras olarak Oswald'a kalmasını istemez. Bütün fedakârlıklarının oğlunu kocasının zehirli geçmişinden koruyamadığını gördüğü zaman her şeyi çok daha açık bir şekilde anlar. Çok geçmeden oğluna babasından bir daha çalışmasına izin vermeyecek korkunç bir hastalığın kalıtsal olarak geçtiğini de öğrenecektir. Ayrıca, özgür olduğu halde hortlakların pençesinden kurtulamadığı gibi, Oswald'ın düşüncesinde mükemmel bir baba hayali de yaratmıştır, üstelik kocasından nefret ettiği halde. Yaptığı korkunç hatayı fark ettiğinde artık çok geçtir:

Bayan Alving: Alving'le ilgili gerçekleri gizlememeliydim. Fakat Vazife ve Terbiye kavramlarına batıl saygımdan dolayı yıllarca öğluma yalan söyledim. Ah! Ne kadar da korkakmışım! ... Hortlaklar! İçeride Regina ve Oswald'ı duyduğumda, sanki hortlak görmüş gibi oldum. Zaten hemen hemen hepimizin hortlak olduğunu düşünüyorum, Papaz Manders. Sadece içimizde bizimle yaşayan anne babalarımızdan miras aldığımız şeyler değil. Her çeşit ölü fikir ve eski inançlar ve diğer şeyler de var. Hiç hayat enerjileri kalmamış ama yine de bize tutunuyorlar ve onlardan kurtulamıyoruz. Bütün ülke hortlaklarla dolu olmalı, hem de denizlerin kumu kadar kalın. Bir de biz varız, her birimiz acınası bir halde ışıktan korkuyoruz. Beni, Vazife ve Yükümlülük adını verdiğiniz boyunduruğa zorladığınızda, ruhumun tiksindirici bulup isyan ettiği şeyi doğru ve uygun diye övdüğünüzde, işte o zaman öğretinizin dikizlerini incelemeye başladım. Her seferde tek düğümü anlamayı istedim ama o düğümü çözdüğümde hepsi çözülmeye başladı. Sonra anladım ki hepsi makinede dikilmişti... Bu ikimize de karşı işlenmiş bir suçtur.

Gerçekten de bu, üzerine kutsal kurumların inşa edildiği ve anneleri hayatlarını ne kadar mide bulandırıcı bir şekilde suça bulaştıklarını öğrenmeden yaşamaya çalışırken, binlerce masum çocuğun da mutlulukları ve hayatlarıyla bedelini ödediği bir suçtur.

Ancak durum Bayan Alving açısından biraz daha farklıdır. O, ağır bir bedel ödemesine rağmen gerçeğe ulaşmak için çabalamıştır, hatta çocuğunun, taşranın dar çevresinde yaşayan ve hayat gayesi olmayan, tutkuları için çıkış yolu bulamamış babasının ah-lâksız hayatını anlayacak üstünlükte. Bütün bunların da oğlu Oswald sayesinde farkına varmıştır.

Oswald: Ah anne, yaşama sevinci, buralarda sizlerin pek anlamadığı bir şey. Burada yaşarken ben de hiç böyle hissetmedim. ... Bir de çalışmanın keyfi. Sonuç olarak ikisi de aynı şey. Ama senin bununla ilgili de hiçbir fikrin yoktur. Burada insanlar çalışmanın bir lanet ve günahlarımız karşılığı çektiğimiz bir ceza olduğu, hayatın sefil bir şey olduğu, ne kadar kısa o kadar iyi yaşayıp bitirmemiz gerektiği

öğretilerek yetişiyorlar. ... Resmini yaptığım her şeyin yaşama sevinciyle ilintili olduğunu fark ettin mi? Her zaman, hep yaşama sevinci üzerine bir şeyler. Aydınlık ve gün ışığı ve muhteşem gökyüzü ve mutlulukla parlayan yüzler? İşte bu yüzden de evde seninle kalmaktan korkuyorum.

Bayan Alving: Oswald, yaşama sevinci diyorsun; o kelimeyi söylediğinde hayatımın ve içindeki her şeyin üzerine yepyeni bir ışık doğuyor... Babanı genç bir teğmenken tanımanı isterdim. Yaşama sevinciyle dopdoluydu... Hayatta bir gayesi yoktu ama resmi bir görevi vardı. Kendini bütün kalbi ve ruhuyla adayacağı, üretmek için çalıştığı bir işi de yoktu, para kazanmak için çalışıyordu. Yaşama sevincinin ne anlama geldiğini bilen tek bir dostu bile yoktu –sadece ser-seriler ve yakın dostları vardı etrafında... Zaten olması gereken de oldu... Oswald, sevgili çocuğum, bu olanlar seni çok mu sarstı?

Oswald: Tabii ki benim açımdan beklenmedik bir durumdu ama sonuçta o kadar da önemli olduğunu düşünmüyorum.

Bayan Alving: Önemli değil mi? Babanın sefil bir adam olması mı önemli değil!

Oswald: Elbette onun için herkes için üzüldüğüm kadar üzüldüyorum ama...

Bayan Alving: Bu kadar mı? Kendi öz baban için!

Oswald: İşte bu! 'Baba', 'baba'! Hiçbir zaman baba nedir bilmedim ki! Onunla ilgili -bir kere beni hasta etmesi dışında- hiçbir şey bilmiyorum.

Bayan Alving: Bu şekilde konuşmamalısın! Her şeye rağmen bir oğulun babasını sevmesi gerekmez mi?

Oswald: Oğulun babasına şükredeceği hiçbir şey yoksa bile mi? Onu hiç tanımamışsa da mı? Gerçekten de -sen birçok anlamda aydınlanmış sen- hâlâ şu eski batıl inanca mı sarılıyorsun?

Bayan Alving: Bu sadece bir batıl inanç mı ki?

Gerçekten de bu, dünyaya gelmek isteyip istemediği sorulmayan, kendini kasvetli, kederli ve sefil dünyaya getirenlere binlerce zincirle bağlanmış olan çocuğun üzerinde Demokles'in kılıcı gibi duran bir batıl inançtır.

Hortlaklar'da Henrik İbsen'in sesi Eriha şehrinin surları önünden yükseldiği söylenen trompet sesleri gibi duyulur. Sesi, en uzak köşe bucağa kadar ulaşarak ahlâki belalarımızı, toplumsal

zehirlerimizi ve doğmuş ve doğmamış kurbanlarımıza karşı işlediğimiz korkunç suçlarımızı bütün şiddetiyle ortaya çıkarmaktadır. Doğruyu söylemek gerekirse, bu tabloya yönelik devrimci bir mahkûmiyet, muhteşem Henrik İbsen'e kadarki dönemde veya sonrasında hiçbir tiyatro metninde bu kadar geniş kapsamlı olarak yer almamıştır.

Bu yüzden de İbsen'e Kilise, Devlet ve diğer ahlâk kumkumaları tarafından yüklenen alçakça hakaret ve suçlamalara şaşırمامız gerekir. Ama Henrik İbsen'in ruhunu korkutamayacaklardır. Bu ruh kendini siyasal ve ekonomik Yalanın güçlü bir eleştirisi olan *Bir Halk Düşmanı* adlı oyunda daha da güçlü bir meydan okumayla ortaya koymuştur.

Doktor Thomas Stockmann, doğduğu kasabanın ana gelir kaynağı olan Kaplıcalar'a tıbbi danışman olarak atanmıştır.

Açık yürekli kişiliği ve yüksek idealleri olan Dr. Stockmann, seneler sonra ruhu teşebbüs ve ilerici yenilik anlayışıyla dolu olarak yuvasına döner. Kasabanın belediye başkanı olan kardeşi Peter'a da söylediği gibi: "O kadar memnun ve mesudum ki. Bu büyüyen ve yeşeren hayatın ortasında kendimi tarif edilmez şekilde mutlu hissediyorum. Her şeyden önemlisi, ne muhteşem zamanlarda yaşıyoruz. Sanki etrafımızda yepyeni bir dünya filizlenmekte."

Belediye Başkanı: Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?

Doktor Stockmann: Elbette sen bunu benim kadar açık göremiyorsun. Sen hayatının tamamını burada geçirdin, algıların körelmiş

olmalı. Ama ben, bunca yıldır beni heyecanlandıracak bir şeyler konuşabileceğim tek bir kişinin bile bulunmadığı kuzeyde neredeyse bir delikte yaşıyordum. Bütün bu olanlar bende, sanki kalabalık bir şehrin tam ortasında kalmışım duygusu uyandırıyor. Buradaki hayatın diğer kasabalara göre daha kısıtlı olduğunun da farkındayım. Ancak burada hayat, gelişim ve uğruna çalışıp çabalanacak bir dolu şey var; esas olan da bu.

Doktor Stockmann bu düşünceler içinde görevine başlar. İki yıl süren dikkatli araştırmaların sonucunda, Kaplıcalar'ın zehirli mikroplarla dolu bir bataklık üzerine kurulduğunu ve buraya gelen insanların ateşli hastalıklara yakalanacaklarını ortaya çıkartır.

Thomas Stockmann vicdanlı bir hekimdir. Doğduğu kasabayı sevmektedir ama hemşerileri onun gözünde daha önemlidir. Öğrendiklerini kasabanın en yetkili kişisi olan, erkek kardeşi Belediye Başkanı Peter Stockmann'a iletmenin görevi olduğunu düşünür.

Doktor Stockmann gerçek bir idealisttir, yoksa resmi görev içindeki şahısların bir değişim geçirdiğini bilmesi gerekirdi. Ayrıca Peter Stockmann, Kaplıcalar'ın yönetim kurulu başkanı ve en büyük hissedarıdır. Bu yüzden, doktor kardeşini tehlikeli görmesi için yeterli sebebi vardır:

Belediye Başkanı: Her ne olursa olsun kendi başının dikine gitmek gibi içine işlemiş bir eğilimin var. Bu tarz davranışlar belli bir düzeni olan toplumlarda tehlike yaratır. Birey, kendini topluma adanmalıdır, ya da daha doğrusu, herkesin refahını gözetken otoriteye boyun eğmelidir.

Doktor bu sözlere sinirlenmez. Peter resmi görevi olan biridir, idealler onun alanına girmez diye düşünür. Buna karşılık amacına ulaşmasına yardım edebilecek basın vardır. *Halkın Sözcüsü* adlı gazetenin çalışanları (Hovstad, Billings, Aslaksen) Doktor'un araştırmalarındaki bulgusundan son derece etkilenmişlerdir. Bir ellerini iyi bir metnin, diğerini de siyasal fırsatların üzerine koyup *Halkın Sözcüsü*'nü hemen Thomas Stockmann'ın hizmetine verirler. Hovstad, toplum hayatının üzerinde gerçekleştirilecek radikal bir reformda büyük fırsatlar olabileceğini düşünmektedir.

Hovstad: Siz, doktor ve bilimci olarak, su kaynaklarıyla ilgili bu konuyu münferit bir sorun olarak görmektesiniz. Buna bağlı daha birçok sorunun varlığının farkında olmadığınızı tahmin edebiliyorum. ... Bizim belediye yapımızın kendisi bu bataklığın üzerine kurulmuş ve çürümekte... Bir gazeteci halka, yoksul ve bastırılmış halka yardım etme fırsatını dikkate almadığı zaman çok büyük bir yük omuzlarına biner. Üst sınıfların bunu halkı kışkırtmak falan gibi şeylerle yaftalayacaklarını çok iyi biliyorum, ama ne isterlerse öyle düşünebilirler, önemli olan benim vicdanımın rahat olması.

Halkın Sözcüsü gazetesinin matbaacısı, Ev Sahipleri Derneği'nin başkanı ve İtidal Cemiyeti'nin vekili Aslaksen'in de, Hovstad gibi parlak bir iş zekâsı vardır. Doktor'u bütün yüreğiyle işbirliği içinde olacağına ikna eder. Bilhassa da, "Bizim gibi orta sınıftan insanları yanınıza almanın size bir zararı olmaz. Bu durumda eğer güçlerimizi birleştirecek kasabanın önemli bir çoğunluluğunu oluştururuz... Her zaman çoğunluğun desteğini arkanıza almak iyidir... Bu yüzden de bir gösteri düzenlemenin hiç de fena olmayacağını düşünüyorum. Tabii ölçülü olmak kaydıyla, Doktor, itidal bir vatandaş için en birinci erdemdir –en azından ben böyle düşünüyorum," diye vurguladığında.

Gerçekten de Doktor Stockmann idealisttir; zaten öyle olmasaydı bir yandan ceplerini doldururken diğer yandan halkı çok sevdiklerinden onları durmadan demokratik ilkeler üzerine şatafatlı sözlerle, basının yüce göreviyle besleyen *Halkın Sözcüsü* ekibine bu kadar güvenmezdi.

Bu durum ifadesini, Doktor Stockmann'ın kızı Petra, *Halkın Sözcüsü* için tercüme edeceği acıklı bir romanı geri vermeye geldiğinde Hovstad'ın sözlerinde bulur. Petra, "Bu roman *Halkın Sözcüsü*'nde yayınlanamaz. Sizin düşüncelerinizle tamamen çelişiyor," der.

Hovstad: Fakat dava adına...

Petra: Sanırım ne demek istediğimi anlamadınız. Roman, dünyadaki sözde iyi olan insanları koruyan ve eninde sonunda her şeyi onların yararına çeviren, kötü insanları cezalandıran doğaüstü bir güçten bahsediyor.

Hovstad: Tamam, bunda bir sorun yok. Tam da halkın hoşuna gidecek bir konu.

Petra: Peki, siz böyle bir içeriği halka sunar mısınız? Hem de kendiniz tek kelimesine bile inanmazken. Gerçeğin böyle olmadığını çok iyi biliyorsunuz.

Hovstad: Bu konuda haklısın, ama bir yayın yönetmeni her zaman istediğini yapamaz. Sıklıkla ufak tefek konularda halkın düşüncelerine de yer verir. Ne de olsa hayattaki en önemli şey -özellikle de bir gazete için- politika değil midir? Eğer insanların özgürlük ve ilerleme yolunda beni takip etmelerini istiyorsam onları korkutmamam gerekir. Eğer aşağıda bir yerlerde ahlâki bir hikâye okurlarsa, üstünde yazılanlara daha kolay tahammül edeceklerdir, hem de kendilerini daha güvende hissederek.

Hovstad cinsinden yayın müdürleri kendi görüşlerini ifade etmeye çok nadiren cesaret ederler. Okuyucularını 'korkutmak' istemezler. Genel olarak halkın en cahil ve bayağı fikirlerine teslim olur, devlet yönetim organlarının karşısında olmak da istemezler. Bu yüzden de *Halkın Sözcüsü*, Belediye Başkanı ve nüfuzlu vatandaşların gerçeğin susturulması gerektiğini öğrendiğinde kasabanın en iyi adamını yalnız bırakır. Belediye Başkanı da erkek kardeşinin 'asiliği'ni ifşa eder.

Belediye Başkanı: Halkın yeni fikirlere ihtiyacı yok. Halka en güzel, eski bilindik fikirlerle hizmet edebilirsin... Resmi bir görevli olarak bireysel kanaat sahibi olmaya hakkın yoktur.

Doktor Stockmann: Kaplıcalar'ın kaynağı zehirli diyorum! Aklını mı kaçırdın? Pislik ve çöplük ticareti yapıyoruz. Gelişmekte olan toplumsal hayatımız bir yalan üzerine kurulmuş!

Belediye Başkanı: Boş düşünceler bunlar, ya da belki daha büyük kötülük var arkasında. Doğduğu kasabaya karşı böyle saldırgan suçlamalarda bulunan adam ancak bir halk düşmanı olabilir.

Doktor Stockmann: Ve bana da öyleymişim gibi davranmalısınız! Kendi evimde. Katrine! Sen bu konuda ne düşünüyorsun?

Bayan Stockmann: Thomas, bu gerçekten de utanç verici ve aşağılayıcı bir durum. Ama sonuçta ağabeyinin gücü var...

Doktor Stockmann: Evet ama benim de haklarım var.

Bayan Stockmann: A evet, doğru: hak. Güç olmayınca hakkın olmasının ne yararı olabilir ki?

Doktor Stockmann: Neler söylüyorsun! Özgür bir toplumda hakkın bir anlamı yok mu? Saçmalıyorsun, Katrine. Ayrıca, özgür ve bağımsız basın benim yanımda değil mi? Çoğunluk benim arkamda değil mi? Sanırım bu yeteri kadar güç demektir.

Katrine Stockmann kocasından daha zekidir. Gücü olmayanın hakkı da olmaz. İyi Doktor'un karısının bilgeliğine erişmesi için bütün kötülükleri sonuna kadar yaşaması gerekecektir.

Yetkili merciler tarafından tehdit edilip, *Halkın Sözcüsü* tarafından reddedilen Doktor Stockmann konuşma yapabileceği bir yer bulmaya çalışır. Özgür bir vatandaş olarak Anayasa'ya ve güvencelerine inanmakta, ifade özgürlüğü hakkını da korumaya çalışmaktadır. Ancak diğer birçokları gibi, en gelişmiş liberaller bile anayasal hakların ve ifade özgürlüğünün hayaleti tarafından kör edilmişlerdir. Doktor Stockmann saflığının cezasını kaçınılmaz olarak çekmek zorundadır. Kasabanın bütün binalarının kapıları kendisine kapanmıştır. Sadece bir tek hemşerisinin -eski dostu Horster'in- mazlum doktora kapısını açacak cesareti vardır. Fakat kalabalık onu oraya kadar takip eder ve halk düşmanı diye bağırarak yuhalar. Thomas Stockmann cehalet, aptallık ve yerleşik çıkarlarla mücadelesinde, "doğruluk ve özgürlüğün aramızda yaşayan en tehlikeli düşmanı çoğunluk, lanet olası liberal çoğunluktur" gerçeğini keşfedecektir. Yaşadıkları sonucunda da, "Çoğunluk hiçbir zaman haklı değildir... Bu, özgür ve düşünen bir kişinin karşı durması gereken basmakalıp yalanlardan biridir... Çoğunluk güce mutsuzluk içinde sahiptir, ama hakka değil," kanaatine varmıştır.

Hovstad: Toplumu yıkmaya çalışan biri halk düşmanıdır.

Doktor Stockmann: Yalanla yaşayan bir toplumun yıkılmasının bir önemi yoktur! ... Zamanla bütün ülkeyi zehirleyeceksiniz. Öyle bir noktaya getireceksiniz ki bütün ülke yıkılmayı hak edecek. Sonuç olarak, bütün kalbimle inanarak söylüyorum! Ülke yığılsın! İçinde yaşayan bütün insanlar da yok olup gitsin!

Yuhalanan, kovulan ve aşağılan Doktor Stockmann canını zor zor kurtarır. Güvende olmak için evine gittiğinde orasının da yı-

kılmış olduğunu görür. Bu süre zarfında manav, fırıncı ve şam-
dancı kendisiyle ilişkilerini kesmişlerdir. Ev sahibi onun adına
çok üzüldür. Stockmann'ların kiralalarını hep vaktinde ödemeleri-
ne rağmen böyle bir asiye kiracı olarak tutarsa ismine zarar gele-
ceğinden korkar. Manav da üzüldür, kasap da, ama işlerini tehli-
keye atmak istemezler. Son olarak, eğitim kurulu üzüntülerini
belirten bir beyan gönderirler: Petra mükemmel bir öğretmendir.
Stockmann'ın oğulları da başarılı öğrenciler. Ama okulda kalır-
larsa diğer çocukları da zehirleyeceklerdir. Böylece Doktor
Stockmann önemli bir ders daha almış olur. Yine de vazgeçme-
yecek ve güçlü kalacaktır:

Doktor Stockmann: Kamuoyunun, çoğunluğun düşüncesinin be-
ni yenmesine, hem de şeytanlıkla yenmesine izin mi vermeliyim?
Hayır, kalsın. Üstelik o kadar basit bir şey istiyorum ki, çok net ve
apaçık ortada. Bu iğrenç insanların kafalarına, liberallerin özgür in-
sanlar için en büyük düşman olduklarını, siyasal parti programları-
nın yaşayan bütün doğruların boynunu büküğünü, çıkar hesapları-
nın ahlâkı ve doğruluğu hayatı iğrenç bir hale getirene kadar alaşa-
ğı ettiğini sokmak istiyorum. Doğruluğa ulaşmaya çalışacak özgür-
lükte ve cesaretle bir insanın var olduğunu düşünmüyorum... En
güçlü insan, tek başına durabilen insandır.

Gerçekten de bunu bir günah çıkarma olarak değerlendirebi-
liriz, çünkü Henrik İbsen büyük bir tiyatro yazarı olarak kabul
edilse de bir devrimci olarak her zaman tek başına kalmıştır. Sa-
natı, bütün otoriter kurumlara, her türlü toplumsal ve ahlâksal
yalana ve en ufak tutsaklık belirtisine karşı giriştiği görkemli
başkaldırısı olmadan düşünülemez. Aynen doğruluk ve özgür-
lük aşkı olmasaydı eserlerinin insani değerlerden yoksun kala-
cak olması gibi.

Brand adlı oyununda İbsen, korkarak orta yolu seçenlerden
olmayarak ve idealleri için giriştiği mücadelede ödün vermeye-
rek ya hep ya hiç demiştir. Onurlu meydan okuması, coşkulu
cesareti ve sonuçları düşünmeden tavır alabilmesi, İbsen'in yeni
bir günün ve yeni bir ırkın doğuşunu müjdeleyen işaret çanı ol-
muştur.

AUGUST STRİNDBERG

**Baba
Matmazel Julie
Yoldaşlar**

Tragedyalarımın biri olan *Baba* adlı oyunum çok üzücü olduğu gerekçesiyle, sanki neşeli trajediler olabilirmiş gibi, karalanmıştır. İnsanlar yaşama sevinci izlemek için alkış tutarken, tiyatro yöneticileri de ortaoyunu metinleri sipariş ederler, sanki hepsi geri zekâlıymış ya da Aziz Vitus'un dansı salgınına* tutulmuş gibi. Ben hayat için verilen güçlü ve acımasız mücadelede yaşama sevincini buluyorum, keyfi de bir şeyler keşfetmekte, öğrenmekte.

*) 1347 yılında Almanya'da görülen bu hastalık salgını daha sonra Fransa ve Hollanda ile İskoçya'ya yayılmıştır. Hastaların dans eder gibi vücutlarını hareket ettirdikleri hastalıkta, dans, hasta bitkin düşüp yere düşünceye kadar saatlerce, hatta kimi zaman bir günden fazla sürüyordu. Bu hareketlerle başlayan hastalık, bir süre sonra hastaların kontrol edemedikleri sıçrama ve bağırmaya dönüşüyordu. Hastalar, çoğu zaman iyileştirici güçleri olduğuna inandıkları Aziz Vitus'un Kilisesi önünde toplandıkları için hastalığa bu ad verilmişti. Modern araştırmacılar, hastalığı, ateşli romatizmanın garip bir yan etkisi olarak belirlemişler ve adına 'Sydenham chorea' adını vermişlerdir. Günümüzde daha çok bir çocuk hastalığı olarak bilinmektedir. (ç.n.)

Keşfetmenin ve öğrenmenin coşkulu arzusu, August Strindberg'i insan ruhunun en güçlü analizcilerinden biri yapmıştır. Özellikle de kendi ruhunun.

Çağdaş edebiyatta, Tolstoy dışında August Strindberg kadar ruhunun derinliklerini bütün açıklığıyla ortaya koymuş başka bir yazar yoktur. Kendisine onun kadar acımasızca dürüst yaklaşan birinin, başkalarına daha farklı davranması da beklenemez.

Bu durum, onu eleştirenlerin acımasız muhalefet ve nefretlerinin sebebini açıklamaktadır. Onlar, Strindberg'in kendine uyguladığı işkenceden daha çok, gözlem aynasını kendi yaralarına tutmasına ve onlara işkence etmeye cüret edebilmesine karşı çıkmaktadırlar.

Bu durum özellikle de kadınlar için geçerlidir. Yüzyıllardır kadın, halk ozanlarının iyiliği, tatlılığı, kendini adamışlığı ve hepsinden önemlisi yüce anneliğine adadığı şarkılarıyla uyusturulmuştur. Bu övgülerin kafasını bulandırması ve ruhunu etkisiz hale getirmesi de hoşuna gitmeye başlamıştır. Geçmişin duygusal sarhoşlarının ayaklarının altına serdiği övgülerden vazgeçmek istemeyecektir.

Projektörü bütün gücüyle boyalı bir yüze doğru yansıtma kaba bir davranış olacaktır. Ama boyanın ve yalanın arkasında ne olduğu başka nasıl anlaşılabilir ki? August Strindberg bütün varlığıyla yalandan nefret ediyordu ve bu yüzden kadınları çok sert eleştirmiştir. Belki de kendi trajedisi, kadını uyuşmuş haliyle değil de gerçekte olduğu gibi görebilmesiydi. Görerek sevmek gerçekten de trajedidir ve Strindberg de kadınları ne olduklarını görerek seviyordu. Bütün hayatı boyunca onların, anne olarak, eş olarak, arkadaş olarak, sevgilerini kazanmak için çabalamıştır. Ama kadına karşı duyduğu bu özlem ve ihtiyaç, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar bütün erkeklerin olduğu gibi, kendisinin de en çetin sınavı olmuştur. Bunun sebebi de en güzel, Baba adlı oyunundaki yaşlı dadı Margret'in sözleriyle ifade edebiliriz:

Çünkü siz erkekler, hepiniz, büyük ya da küçük her biriniz, bir kadının çocuğusunuz.

Erkeğin içindeki çocuk -ve erkek ne kadar büyükse içindeki çocuk da o kadar baskındır- her zaman toprağın gücüne, kadına teslim olmuştur. Kadının tek çekim gücü bu olduğu sürece de erkekler her zaman ayaklarının ucunda duracaklardır.

Toprağın ruhu, ırkını rahminde taşıyan annelik ruhuydu, per-vaneleri cezp edip yok eden hayatın alevi.

Strindberg'in bütün oyunlarında hayat ateşinin erkeğin aklını büyülediğini, inancını yiyip bitirdiğini ve tutkularını uyandırdığını görürüz. Hayat ateşi kurbanlarını her zaman karşı konmaz bir güçle kendine çeker. August Strindberg'in bu güçlü eleştirisi aynı zamanda bir günah çıkartmadır. Strindberg de bir kadının çocuğuydu ve onun karşısında tamamıyla acizdi.

Baba, çocuklarına sahip olmak için birbiriyle savaşılan bir erkek ve kadının trajedisini anlatır. Süvari Yüzbaşı olan baba, entelektüel, özgür düşünen bir fikir adamıdır. Karısıysa dar görüşlü, bencil ve düşmanlık duyduğunda ahlâksızca davranabilen bir kadın.

Ailenin diğer fertleriye, kadının isprizmacı annesi ile yüzbaşının cahil ve batıl inançlı yaşlı dadısı Margret'tir. Baba, böyle bir ortamda çocuğunun zehirleneceğini düşünmektedir:

Yüzbaşı: Bu ev kadınla dolu, hepsi de benim çocuğum üzerinde söz hakları olduğunu iddia ediyor. Kayınvalidem ondan isprizmacı yapmaya uğraşıyor; Laura, ressam olmasını istiyor; dadı onu Metodist, ihtiyar Margaret ise Bapist yapmak hevesinde, hizmetçi kızlar

da Kurtuluş Ordusu'na katılmasını istiyorlar. Böyle yamalı bohça gibi karakter mi oluşur? Onun kişiliğinin oluşmasında en çok söz hakkı olan kişi ben olmama rağmen bütün çabalarım baltalanıyor. Onun için de kızımı buradan uzaklaştırmaya karar verdim.

Yüzbaşı, çocuğunu evin karmaşık ortamından kurtarmayı, sadece ne yamalı bohça gibi karakter oluşturulamayacağından ne de onda kendi sureti yaratmayı planladığından değil, hayata sağlıklı bir bakış açısı edinmesini arzuladığı için istemektedir.

Yüzbaşı: Kızıma pezevenklik edip onu evlilik pazarına uygun biri olarak yetiştirmek niyetinde değilim. Çünkü sonunda evlenemezse zor günler yaşayabilir. Öte yandan, uzun bir öğrenme dönemini gerektiren bir erkek mesleğine girmesini de istemiyorum, çünkü evlendi mi bütün çabası boşa gider. Ben onun öğretmen olmasını istiyorum. Evlenmezse, kendi başının çaresine bakabilir; hiç değilse, kendi kazançlarıyla ailelerini geçindirmek zorunda kalan o zavallı öğretmenlerden daha kötü durumda olmaz. Eğer evlenecek olursa da bilgisiyle kendi çocuklarını eğitir.

Babanın sevgisi çocuğun gelişimiyle alakadarken, anneninki çocuğa sahip olmakla meşguldür. Bu yüzden babayla elinden gelen her şekilde mücadele eder, hatta çocuğun belki de babası olmadığı şüphesini de adamın aklına düşürür. Sadece kocasını delirtmeye çalışmakla kalmaz, ustaca hilelerle herkesi, doktor dahil herkesi kocasının gerçekten de deli olduğuna inandırır. Sonunda yaşlı dadısı bile adama ihanet eder. İhanetin son noktasında adama deli gömleğini o giydirir. İnancı yıkılmış, ruhu zedelenmiş ve yenilmiş olan Yüzbaşı, Toprağın Ruhu'nun, çocuğu uğruna babayı katleden anneliğin kurbanı olarak ölür. Laura kocasına, "Maalesef artık ihtiyaç duyulan bir baba ve geçimimizi sağlayan kişi olarak görevini tamamladın. Artık sana daha fazla ihtiyaç yok, gidebilirsin," diyerek istediğini belirtmiştir.

Eleştirmenler, *Baba'nın* Strindberg'in aklının bir sapması olduğunu, yanlış ve çarpık bir eseri olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun sebebi, gerçekle yüzleşmek istememeleridir. Oysa Strindberg'in eserlerinde gerçek çok ciddi, devrimci bir öneme sahiptir.

Baba'da iki temel gerçek vardır. Övgüler düzülen, şiirleştirilen ve muhteşem olarak adlandırılan annelik kavramının, aslında çocuğun hayatında en yıkıcı etkiye sahip olması. Çünkü öncelikli olarak çocuğun karakter oluşumu ve gelişimini değil, tam tersine çocuğu doğurana, yani anneyi ön planda tutmaktadır. Bu yüzden de anne öznel, bencil ve tutucu bir engel haline gelir. Çocuğu, akli ve ruhani büyümesi için yeterli özgürlüğünün olmasını engelleyen binlerce iple kendine bağlar. Bunu kavrayabilmek için Strindberg kadar sert olmaya da lüzum yoktur. Elbette çocukla beraber büyüeyebilen istisna anneler de vardır. Ama genelde anneler civcivleri kümeden bir adım uzaklaştı diye durmadan huysuzlanan kuluçkaya yatmış tavuklar gibidir. Anne şefkatiyle çocuğu esareti altına alır, ki bu esaretten kurtulmak ya da bu esarete dayanmak, babanın güçlü yumruğuna dayanmak ya da ondan kaçmaktan çok daha zordur.

Strindberg gibi annenin ruhsal bağlarından kaçmaya çalışan herkes bunu deneyimlemiştir.

Anneliği gerçekte olduğu gibi betimlerken August Strindberg, hayati önemde ve devrimci içerikte bir mesajı da ifade etmektedir. Ona göre doğru annelik, çocuğu kendisi gibi şekillendirmek ya da kendi fikir ve kavramlarını ona dayatmak değil, çocuğa kendi gelişme imkânları içinde, onu engellemeden ve güçsüz bırakmadan, uyum içinde gelişebileceği özgürlüğü ve fırsatı vermektir.

Belki de kendisi trajik bir çocukluk ve gençlik yaşadığından, çocuk, August Strindberg'in kutsal alanı olmuştur. *Adsız Sansız Bir Jude*'un Zaman Babası gibidir, dev bir çocuk. Bu yüzden de Laura'ya, Yüzbaşı için, "Ya bu dünyaya çok erken gelmişti ya da belki de hiç istenmemişti," dedirtir.

Yüzbaşı ise onu, "Evet, aynen öyle oldu. Annem ve babam benim dünyaya gelmemi istemiyorlardı. Ben onların iradesi dışında doğdum," diye cevaplar.

Dünyaya istenmeden ve sevilmeden gelmiş olmanın korkunçluğu August Strindberg üzerinde silinmez bir etki bırakmıştır. Bu his ve çocukluğunun iki hayaleti -korku ve açlık- onu hiçbir zaman terk etmemiştir.

Gerçekten de Çocuk, Strindberg'in kutsalı, inancı, tutkusudur. Öyleyse kadının erkeği sadece çocuğa ulaşmak için bir araç olarak gören tutumuna, Laura'nın, "baba ve ailenin geçimini sağlayan kişinin işlevi" düşüncesine öfke duyması şaşırtıcı bulunmamalıdır. Kadının tavrının bu olduğu tabii ki inkâr edilmektedir. Ama yine de gerçek budur. Ve bu gerçek sadece ortalama, düşünmeyen kadınlar için değil, günümüzdeki birçok feminist -ki şüphesiz onlar Strindberg'in dönemindeki erkeklere çok daha fazla karşılarıdır- için de böyledir.

Kadının, yüzyıllardır maruz kaldığı aşağılama, baskı ve tutsaklığın öcünü almaya çalıştığı çok doğrudur. Fakat kendini bir başkasının esaretiyle özgürleştirmek, gelişmeye doğru atılmış bir adım olamaz. Kadınlar, babanın çocuğun hayatında en az anne kadar önemli olduğunu anlayacak kadar gelişmelidirler. Bu gelişmenin sağlanması cinsiyetler arası çatışmayı da azaltacaktır.

Elbette çatışmanın tek sebebi bu değildir. Bir sebep daha vardır. Laura'nın da dile getirdiği gibi:

Hayatına ilk girdiğim zamanı hatırlıyor musun? ... Seni sanki benim çocuğummuşsun gibi seviyordum. Ama sonra duygularının içeriği değişmeye başladığında ve sen artık âşığım olduğunda, utandım ve sarılmalarının verdiği keyif, sonrasında yerini sanki kanım günah işlemiş gibi hissettiren pişmanlığa bırakmaya başladı.

Kilise ve püriten anlayış tarafından kadına telkin edilmiş bu iğrenç düşüncenin, üreme amacı bulunmayan cinsel ilişkinin ah-lâksız olduğu düşüncesi onur kırıcı bir etki yapmıştır. Bu düşünce Laura'yla aynı durumda olan "vicdanları pişmanlıkla kıvranan, bu yüzden erkeklerden iğrenen ve nefret eden ve dolayısıyla aradaki çatışmayı yaşayan" binlerce kadının hayatını zehirlemiştir.

Peki, her zaman böyle mi olmalıdır? Strindberg bile böyle düşünmüyordu. Öyle düşünseydi, "kadınla erkeğin boşanması sonucunda âşıkların doğacağı" fikrini savunmazdı. Kadın ve erkeğin, yaşama sevincinin en temel ifade şekli yüzünden vicdanen pişman oldukları sürece, ne cinselliğin saflığını ve güzelliğini anlayabileceklerine, ne de erkek ile kadın arasındaki tam anlayış ve

yaratıcı uyumun kaynağı olan coşkunun kıymetini bileceklerine inanıyordu. Böyle olana dek de erkek ve kadın çatışmaya devam edecekler ve çocuklar da bunun bedelini ödeyeceklerdir.

Bu çatışmanın sayısız masum kurbanlarından olan August Strindberg, bu duruma, mesajının önemine dikkat çeken yaratıcı dehası ve gücüyle, en sert şekilde karşı durmaktadır.

Oyunun büyük bir ustalıkla yazılmış önsözünde August Strindberg, “Tragedyalarımın birçok insan üzerinde hüzünlü bir etki bırakması o insanların hatasıdır. Ancak güçlü olduğumuzda, aynı ilk dönem Fransız devrimcileri gibi, kraliyet bahçelerinin artık zamanı geçmiş ve çürümeye başlamış, bu yüzden de eşit haklara sahip başkalarının gelişiminin önünde engel teşkil eden ağaçlardan temizlendiğini görmek inanılmaz hoş ve keyifli bir duygu yaratacaktır; aynı tedavisi olmayan bir hastanın ölmesinin verdiği huzur gibi,” diye yazar.

Bu devrimci nitelikte, oldukça değerli bir düşüncedir, fakat öncelikli olarak toplumu çürümeye başlamış ve eşit haklara sahip başkalarının gelişiminin önünde engel teşkil eden bu yaşlı

ağaçlardan kurtaracak kişilerin, en az geçmişteki devrimciler kadar güçlü olmalarının şart olduğunun farkına varmamız gerekmektedir.

Gerçekten de Strindberg ne bir dalkavuktur, ne sıradan bir reformcu, ne de sorunları yamayarak çözmeye çalışan biri. Sürekli değişimden yana olması ve kabul edilmiş doğrularla yetinmemesi de bu sebeptendir. Yine bu sayede çok yönlü ve hayatın en ince ayrıntılarını derinliğine kavrayabilen bir yapısı vardır. Zaten sonsuza dek dünyayı dolaşarak araştıran, sürekli can çekişmekte olan Eski'nin başında duran ve Yeni'nin doğumuna yardım eden huzursuz ruh o değil midir? Öyleyse katı yürekli, merhametsiz ve acımasızca açıksözlü olması doğal değil midir?

Matmazel Julie, insanoğlunun en mahrem düşünceleriyle birlikte yıllardır devam eden sınıflar arası çatışmanın acımasızca betimlendiği tek perdelik bir tragedyadır. Acımasızca açıksözlüdür, çünkü August Strindberg her iki tarafı parıltılarından, yalanlarından ve hilelerinden sıyrır, ki biz de böylece “en alttaki insanlarla diğer insanlar arasında çok da fark olmadığı”nı görebiliriz.

Modern tiyatro sanatında başka kim bize August Strindberg'in içgörüsüyle verdiği dersi sunabilirdi ki? O, bütün hayatı boyunca aristokrat babasının ahlâken çürümüş gelenekleriyle, annesinin ait olduğu sınıfın zalimliği ve sefilliği arasında gidip gelmiştir. Babasının bedensel açıdan hâkimiyeti ve annesinin bedensel açıdan itaati sonucu dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla, neden bahsettiğini çok iyi bilmektedir, çünkü her zaman aydınlatıcı ve zorlayıcı olan ruhunun diliyle konuşmaktadır.

Matmazel Julie, annesinin ilkel ve güçlü tutkusuyla, babasının nörotik aristokrat özelliklerini almıştır. Bu mirasa bir de vahşetin çağrısını, yani “kanın bile değdiğinde ateşe dönüştüğü şiddetli yaz sıcakını, herkesin tatil ruhunun verdiği keyif içinde olduğu ve bütün sınıfsal farkların bir kenara fırlatıldığı”nı ekleyelim. *Matmazel Julie*, yıllar boyu zenginlik ve güçle beslenen sınıfsal farklılıkların hiçbir bedel ödemedi bir kenara bırakılamayacağını çok geç öğrenecektir. Yani, zalim vahşiliğin yanında bir de sınıf farkının bitmez tükenmez adaletsizliği durmaktadır.

Julie'nin babasının topraklarında yaşayanlar danslar, şarkılar ve şenliklerle Yaz Dönümü Gecesi'ni kutlamaktadırlar. Kont orada değildir, Julie de bütün zarafetiyle hizmetlilerinin arasına karışmıştır. Fakat oradakilerin basit coşkularını bir kez tadınca, aristokrat terbiyesinin maskeleri ve yüzeyselliğini bir kenara bırakır ve böylece bastırılmış tutkuları alevlenir. Julie kendini babasının uşağı Jean'ın kollarına atar. Bunun sebebi adama âşık olması değildir; durum sadece onun konumunda olan birinin ânın rüzgârına kapılmasından ibarettir.

Julie'nin içindeki kadın, erkeğin peşine düşer, onu mutfağa kadar takip edip onunla süs köpeğiyle oynar gibi eğlenir, ama Jean uyarılıp daha ileri gitmeye yeltendiğinde öfkelenmiş rolü yapar. Ne cüretle onun gibi bir uşak, kendisinin onu isteyeceğini ima edebilir?

Ben, bu evin hanımıyım. Varlığımla insanları onurlandırırım. Ben bir arabacıya mı âşık olacağım?

Strindberg üst sınıfın psikolojisini çok iyi bilmektedir. Kibarlıkları, iyilikseverlikleri, avam sınıfa olan ilgilerinin aslında küstahlık, kendilerini önemli görmelerinin verdiği kibir ile insanların karakterleri hakkındaki cahillikleri olduğunun farkındadır.

Jean bir uşak olsa da bir onuru ve hayalleri vardır. "Sana oyuncaklık yapmayım diye işe almadılar beni, kendimi bundan çok daha değerli buluyorum," der Julie'ye.

Başkalarına hizmet eden, onların angarya işlerini yapanların kendileriyle oyun oynanmasına izin vermeyecek kadar kendilerine değer verebilmeleri ne kadar ilginçtir, değil mi? Hatta hayallerine kendilerini kaptırmaları daha da şaşırtıcı.

Jean: Dünya aşağıdan bakınca nasıl görünür, bilir misiniz?... Yukarıdan uçtukları için sırtları görülmeyen şahinler ile atmacalar nasıl görünüyorsa öyle. Ben Devlet'in verdiği ahır gibi bir evde büyüdüm, benim dışımda yedi çocuk daha, bir de domuz, tek bir ağacın olmadığı, hiçbir şeyin yetişmediği çoraklıkta bozkırlar. Ama pencereden, Kont'un bahçesinin üzerinden elma ağaçları sarkan duvarlarını görebiliyordum. Ellerinde ateşten kılıçlarla kızgın meleklerin

koruduğu Cennet Bahçesi'ydi burası. Her şeye rağmen öbür oğlan çocuklarıyla birlikte hayat ağacının yolunu bulduk. Bütün bunlar sizi benden iğrendirmiyor ya? Sonra kendi kendime dedim ki, 'Eğer hırsızın biri cennete girip de meleklerle birlikte olabiliyorsa, o zaman, bir işçi çocuğu niye bahçeye girip de, Kont'un kızıyla birlikte oynayamasın? Ne istiyordum ben de bilmiyorum. Sizi elde etme umudum yoktu, siz, içinde doğduğum sınıfın hiçbir zaman dışına çıkamayacak oluşumu hatırlatıyordunuz bana.'

Üstteki metin hepimiz için ve ne istediğini bilmeyen ama gene de bir işçi çocuğunun hayallerindeki şatoya girmesine izin vermemen, onu neşe ve güzellikten uzak tutan dünyanın zalimliğinin farkında olan Jean gibiler adına çok değerli düşünceler içermektedir. Bunu ömür boyu çıkmayacak bir doğum lekesi gibi bir engel olarak konumlamamanın ve bu insanların hayat sofrasında bir yeri olmasına izin vermemenin adaletsizliği ve zalimliği, Julie'lerin ve Jean'lerin hayatlarında korkunç etkiler yaratacaktır.

Bir taraf güveni sarsılmış, çaresiz bırakılmış ve içinde yaşadığı refah, huzur ve tembellik yüzünden işe yaramaz hale getirilmiş, diğeriye köleleştirilmiş ve hizmet ve bağımlılıkla kuşatılmış durumdadır. Hatta Jean istediği halde konumunun dışına çıkamamıştır. Julie ondan sarılmasını ve onu sevmesini istediğinde Jean, "Bu evin içinde olduğumuz sürece yapamam. ... Babanız Kont sözü konusu. Eldivenlerini iskemlenin üstünde görmem bile yetiyor kendi önemsizliğini anlamama. Her zili çalışında bir at gibi ürperiyorum. Şu anda bile, şurada bütün görkemleriyle duran çizmelelerine baktıkça eğilip bükülesim geliyor... Bir sebebim yok ama... Ama herhalde içimdeki lanet olası uşaklık yüzünden. Eminim ki şimdi Kont yanıma gelse ve boğazımı kesmemi buyursa hemen yerine getiririm isteğini... Çocuklukta öğretilen hurafeler ve önyargılar bir anda sökülüp atılamıyor," diye cevaplar.

Evet, batıl inanç ve önyargı bir anda sökülüp atılamaz, hatta buna yıllar bile yetmez. Otoriteyle mevki ve zenginlik önünde boyun eğmenin huşusu Jean'in ait olduğu sınıfın lanetidir ve bu onları köleleştirmiştir. Kendilerinden yukarıda olanların önünde köpekleşmeleri ve kendilerinden daha aşağıda olanlara karşı za-

lim ve küstah olmaları gibi. Jean'ın içinde kölelik kadar efendilik potansiyeli de vardır. Ama 'lanet olası uşak' diye aşağılanmış olmak Jean'i tetikler. Bunun etkisi, silik ve aptal bir hayvan gibi davranan, hemen hemen ruhunda hiç özgürlük kısıntısı kalmamış ve durumunu aşmaya çalışacak hırsı da olmayan aşçı Kristin'in üzerinde çok daha yoğun olacaktır. Bu yüzden de Jean'ın nişanlısı olan Kristin, Julie'nin Jean'e kendini verdiğini öğrenince hanımının konumunu unutup, babasının uşağına tenezzül etmesine öfkelenir.

Kristin: Daha fazla bu evde kalmak ve saygıya değmeyen insanlar yanında çalışmak istemiyorum.

Jean: Neden onlara saygı duymak istiyorsun ki?

Kristin: Senin için böyle demesi kolay, sen zekisin. Ben bu şekilde davranan insanlara hizmet etmek istemiyorum.

Jean: Evet, ama onların bizden daha iyi olmadığını görmek insanı rahatlatıyor.

Kristin: Ben hiç öyle düşünmüyorum. Onlar eğer bizden daha iyi değillerse, o zaman bizim daha iyi olmaya çabalamamız için bir sebep kalmaz. Kont'u düşün bir de! Ne kadar çok sıkıntı çektiğini düşün. Yo, ben artık durmam burada. Hele senin gibi biriyle olduğunu düşünmek! Teğmen olsaydı senin yerine... Kendi konumumdan daha aşağı biriyle beraber olamam. Kont'un aşçısı olan şu kadın, Kont'un at bakıcısıyla ya da domuz çobanıyla oldu mu hiç? Söyle bakayım.

Böylesine bir onur ve ahlâklılık gerçekten de hazindir, çünkü köleliğin insanın yüreğinden gelen daha iyiye ve daha yukarıya ulaşma istediğini nasıl yok ettiğini gösterir. Kristin gibiler toplumsal gelişimin önündeki en büyük engeli, sınıflar arası çatışmanın çıkmazını temsil ederler. Diğer taraftan, daha büyük imkânlarla duydukları özlemle Jean'ler, her ne kadar Julie'yle yaşadığı çatışmanın sadece dönüm noktasında acımasızca davransa da, zorlu hayat okulunda çoğunlukla daha da canavarlaşırlar.

Yoldaşlar 1888 yılında yazılmış olsa da, Strindberg'in çağımızın özelliklerini en fazla taşıyan oyunlarından biridir. Oyun, kendisine ilham veren ortama aşina olanları, oyundaki karakterleri tanıyormuş duygusunu hissettirecek kadar her anlamıyla modernidir.

Yoldaşlar, dört perdelik bir evlilik komedisidir. Bu oyundaki evlilik, toplumsal ve hukuksal güvencenin resmi anlamda olmadığı ama evlilik kurumunun bütün önemsiz adetlerini barındıran bir evliliktir. Bu tarz bir tuhaflığın sonuçları uzaktan bakıldığında gerçekten de gülünç görünebilir ama içinde bir rolü olanlar için oldukça trajiktir.

Axel Alberg ve karısı Bertha, Paris'te yaşayan İsveçli sanatçılardır. İkisi de ressamdır. Aynı evi paylaşsalar da ayrı odaları vardır, fakat bu onların birbirlerinin davranışlarını düzenlemeye kalkışmalarına engel oluşturmaz. Bertha, modeliyle buluşmasına verdiği saatten geç gelince Axel öfkelenir ve geç kalmış olmasından dolayı onu azarlama cüretini gösterir. Bertha kocasının 'müdahalesi'ne içerlemiştir, çünkü Bertha gibi kadınlar haklı eleştiriye karşı en az aşırı tutucu hemcinsleri kadar hassastırlar. Ayrıca, Bertha'nın kafasındaki aşk kavramı onlarınkinden farklı değildir. Bunu şu konuşmada görebiliriz:

Bertha: İyi biri olacak mısın? Ama çok çok iyi?

Axel: Sana karşı her zaman iyiyim ben, dostum.

Bertha resimlerinden birini sergi için göndermiştir ve jüri üyelerinden birinin onayını garantilemek için de Axel'in 'iyiliği'nden faydalanmak istiyordur.

Bertha: Ama karın için bir fedakârlık yapmazsın, yapar mısın yoksa?

Axel: Yalvarmaya mı başlayacaksın? Hayır, o dediğini yapmak istemiyorum.

Bertha hemen kocasının onu sevmediği, daha da kötüsü sanatını kıskandığı sonucuna varır. Sonra da kavga ederler.

Bertha kısa süre sonra toparlar. Amacına ulaşamadığı için tavrını değiştirmeye karar verir.

Bertha: Axel, hadi gel dost olalım! Bir dakikalığına dinle beni. Evindeki -evet, burası senin evin- durumumun benim için kabul edilebilir olduğunu mu sanıyorsun? Bana sen bakıyorsun, sen kendine eğitimin için para ayıramazken benim eğitimimi sen karşılıyorsun. Nasıl yorulduğunu ve geçim parası kazanmak için yaptığın çizimlerle yeteneğini nasıl harcadığını, sadece boş zamanlarında resim yaptığını görmediğimi mi sanıyorsun? Kendin için model tutacak paran yok ama benim modellerim için saatine bin bir zorlukla kazandığın beş frank ödüyorsun. Ne nasıl iyi, asil, fedakâr olduğunun, ne de sen benim için bu kadar zahmete girerken benim ne kadar acı çektiğimin farkındasın. Ah Axel, bu durumla ilgili nasıl duygular

hissettiğimi bilemezsin. Senin için neyim ben? Senin evinde ne işe yarıyorum ben? Off! düşündükçe utanıyorum.

Axel: Bu da ne demek böyle? Karısına bakmak bir erkeğin görevi değil mi?

Bertha: Bana bakmanı istemiyorum. Ve sen, Axel, bana yardım etmelisin. Böyle devam ederse ben senin eşitin olamam. Oysa eğer bir kereliğine kibrini bir kenara bırakabilsen, sadece bir kez. Bir tek senden başkası için jüriye birkaç olumlu şey söylemenin istendiğini düşünüyorsan yanılıyorsun. Kendin için olsaydı, durum başka olurdu, ama bunu benim için yapacaksın. Affet beni! Şimdi sana bilebildiğim en zarif şekilde yalvarıyorum. Beni bu aşağılanmış hissettiğim konumdan kaldırıp yanına al. Sana o kadar müteşekkir olacağım ki bir daha seni kendi halimden bahsedip rahatsız etmeyeceğim. Hiçbir zaman etmem, Axel.

Bertha, Axel'in kendisi için yaptığı her şeyi, aynı sıradan bir eşin vicdan azabı duymadan kabul ettiği gibi zarafetle kabul etse de, karşılığında sıradan bir eşin karşılığını verdiği gibi, hiçbir şey vermemektedir. Tersine, Axel'i binlerce farklı şekilde sömürmeye devam eder, zorlukla kazandığı parasını çarçur eder ve tam bir asalak eş gibi yaşar.

August Strindberg bu komediye ve radikalizm maskesi adı altında sergilenen rezalete sert bir dille saldırmaktan kendini alıkoyamaz. Çünkü Bertha istisnai, tek bir vaka değildir. Günümüzde de, aynı Strindberg'in hicvettiği şekilde, hem fazlasıyla kadınsı hem de haklarını elde etmiş kadınların çoğu, Bertha gibi erkeğin kendilerine bakmasını kabul etmekte, ama karşılığında kocaları evliliğin basit gerekliliklerinden birini talep etmeye kalktığında içerlemektedirler. Sıradan kadın en azından kocasının hayatında önemli bir görevi varmış gibi davranmaz. Ama Bertha gibiler özgür ve haklarını elde etmiş kadının kocası için büyük bir ahlâki güç ve ilham kaynağı olduğu konusunda kendilerini ve başkalarını kandırırlar. Oysa gerçekte kocasının fikir ve çalışmalarının sömürücüsü, eski zamanlarda büyükannelerinin yaptığı gibi kocasının gelişimini yavaşlatan hayat gayelerinin engelidir. Bertha sanatsal hırslarını daha ileriye taşıyabilmek için Axel'in şefkatinden yararlanır, aynı Kilise ve Devlet'in nikâhladığı kadının toplumsal hırslarını gerçekleştirmek için kocasının sevgisini kullanması gibi. Hiçbir zaman Bertha, en az

yasal nikâhlı kız kardeşi kadar aşağılık olduğu gerçeğini anlamaz. Axel'in üstünlük kurmaya çalışan, onay ve ödüller isteyen sanat anlayışına karşı olmasını da anlayamaz.

Axel yine de Bertha'nın yalvarmalarına dayanamaz. Galerinin başındaki kişiyi, aynı zamanda Kadın Sanatçıları Koruma Derneği'nin başkanı olan Madam Roubey'yi ziyaret eder. Bertha'nın hemcinsi en yetkili pozisyondayken ne kadar şansı olabilir? Bu yüzden de kocasını kurban etmek gerekecektir. Axel'in yokluğunda Bertha, kocasının resminin galeriye kabul edilmediğini ama kendisinininkinin edildiğini öğrenir. Bundan rahatsız olmadığı gibi bu haberin Axel'i nasıl etkileyeceğini de umursamaz. Tersine, durumdan gayet memnundur:

O kadar çok kadın geri çevriliyor ki, bir erkek bunu kaldırabilir, hatta en azından bir kereliğine bunu yaşaması gerekir.

Zaferinden sonra Bertha, Axel'e karşı iyice küstahlaşır; Axel'i aşağılar, sanatını küçümser ve hatta Bertha'nın sanatsal başarısını kutlamaya gelen davetlilerin yanında onun gururunu kırmayı bile düşünür.

Ancak Axel, kendini çürümekte olan aşkının ağlarından kurtarmaya çalışmaktadır. Bertha'nın gerçek yüzünü görmeye başlar: para konusundaki vicdansızlığı, onu güçsüz bırakmak için bitmek bilmeyen çabası. Karısıyla giriştiği korkunç laf dalaşında Axel şöyle der:

Bir zamanlar özgürdüm, ama başımı senin kucağına dayadığımda bütün gücümü kopartıp aldın benden. Ben uyurken hayat enerjimi çaldın.

Son perdede Bertha, Axel'in ona daha fazla şans tanımak amacıyla resimlerin üzerindeki numaraları değiştirdiğini öğrenir. Seçilen aslında kendisinin değil, Axel'in tablosudur. Utanmış ve küçük düşmüştür ama artık çok geçtir. Axel onu, "Dostlarımla bir kafede buluşmak isterim. Evdeyse karını görmek," diyerek terk eder.

Oyunun aydınlatıcı ânlarından biri de, Doktor Ostermark'ın boşadığı karısı Bayan Hall'le Bertha'nın sohbetidir. Bayan Hall Bertha'ya, Doktor'un nafakasını eksik verdiğini anlatmaktadır.

Bayan Hall: Artık kızlar büyüdüler ve kendi hayatlarına başlama-ya hazırlar. O da kalkmış iflas ettiğini, artık nafakanın yarısından fazlasını gönderemeyeceğini yazmış. Ne kadar hoş, değil mi? Tam da kızlar büyüyüp hayata atılacak yaşa geldiklerinde.

Bertha: Bu sorunu halletmemiz lazım. O, birkaç gün sonra burada olacak. Yasaların sizin yanınızda olduğunu, mahkemenin onu nafakanın tamamını ödemek zorunda bırakabileceğini biliyor musunuz? Öyle de olmalı. Anlıyor musunuz? Ne yani, çocuk yapıp, sonra da onları terk ettiği anneleriyle beş parasız mı bırakacak?

Kadın-erkek eşitliğine ve kendi ekonomik bağımsızlığına inanan Bertha, ilişkileri bittiği halde kocasının yıllarca bakmaya devam ettiği kadınla, 'terk edilen zavallı anne'yle konuşurken eski tarz duygusal coşkulara kapılmıştır.

Kimi feministler bunu çarpık bir durum olarak nitelendireceklerdir. Ama öyle değildir. Aynı yirmi altı yıl önce olduğu gibi bugün de geçerli bir durum söz konusudur. Günümüzde bile kimi 'özgür' kadınlar, bir kadının kendi kendine bakabilme hakkı talep ederken, aynı zamanda kocalarının kendilerine bakmaları gerektiğini ileri sürmektedirler. Nitekim Amerikan sufraget hareketinin birçok önde gelen kişisi, kadınlar kanun yapmaya başladığında kocalara karlılarına bakma zorunluluğu getireceklerini ifade etmektedirler. Onların aralarında, liderlerinden en alttaki temsilcilerine kadar erkeklerin şaklaban oldukları ve eğer onlar olmasaydı Bertha gibilerin uzun süre önce Michelangelo'lar, Beethoven'lar veya Shakespeare'ler olacağı fikri hâkimdir. Bertha gibilerin insan ırkının en erdemli yarısını temsil ettiklerini ve erkekleri de kendileri gibi erdemli yapmaya kararlı olduklarını iddia etmektedirler.

Axel gibilerin de bu tip saçma taşkınlıklar karşısında öfkeleniyor olmaları şaşırtıcı değildir. Hatta Bertha'nın hemcinslerinin zeki olanlarını da bu duruma öfkeliendirmektedir. Bunun sebebi, kadın haklarına ve özgürlüğüne karşı olmaları değil, bu hakların saçma ve isterik kavramlarla elde edilemeyeceğine inanmalarıdır. Köleliklerinin özünü ellerinde tutan ve sadece gölgesinden kaçmaya çalışan insanların özgür olup, özgür yaşayabilecekleri ve özgürce davranabilecekleri fikrini kabul etmezler.

Radikallerin -feministler gibi- ekonomik ve siyasal durumlarındaki basit şekilsel değişimlerin, köleliğin ve bağımlılığın temelinde var olan içsel veya edinilmiş önyargı ve batıl inançlardan kurtulmaya yardımcı olmayacağını ve bu durumun cinsiyetler arası çatışmanın ana sebebi olduğunu anlamaları gerekmektedir.

Geçiş dönemi, kadın için olduğu kadar erkek açısından da zor ve tehlikeli bir aşamadır. Hayat denen okyanusun sert kayalıkları ve derinliklerini aşmak için güçlü bir rehber ışığa ihtiyaç vardır. August Strindberg de böyle bir ışıktır. Kimi zaman parlayan, kimi zaman kavuran ama her zaman karanlıkta yürüyenler ve varlıklarının gizli yerlerine bakmaktansa aldatılmayı ve aldatmayı seçen körlerin yolunu aydınlatan hayırsever bir ışık olmuştur. Bu yüzden de August Strindberg, yalnızca 'İsveç'in vicdanı' değil, bütün insanlık ailesinin vicdanı ve en hayati devrimci unsurudur.

ALMAN TİYATROSU

Hermann Sudermann
Gerhart Hauptmann
Frank Wedekind

HERMANN SUDERMANN

Magda
Yazdönümü Ateşi

Askeri başarıların, kültürel anlamda gerileme sonucunda yaratıcı dehanın çöküşüyle ortaya çıktığı söylenir. Bunun sadece bir iddiadan öte olduğunu düşünüyorum. İnsanlık tarihi, ne zaman bir ülke büyük askeri başarı elde ederse bu başarıyı istisnasız olarak sanat, edebiyat ve tiyatronun, yani en derin ve kaliteli anlamda sanatın çöküşünün izlediğini göstermiştir. Bu durumu özellikle Fransa-Prusya savaşından zaferle çıkan Almanya doğrulamıştır.

Savaştan neredeyse yirmi yıl sonra dahi şairlerin ve düşünürlerin ülkesi, fikirden yoksun hakiki bir çöl olarak kalmaya devam etmişti. Genç Almanya entelektüel anlamda beslenmek için Daudet, Maupassant ve Zola'nın Fransa'sına veya Tolstoy, Turgenyev ve Dostoyevski'nin Rusya'sına ya da Ibsen ve Strindberg'e başvuruyordu. O dönemin Almanya'sında, halkı kötü niyetle yanlış

yönlendiren, hayat ve toplumsal mücadele hakkında yeterli görüş sunmayan, tiksindirici vatanseverlik ve duygusal romantizm dışında hiçbir şey yeşermiyordu. Belki de bu durum Hermann Sudermann'ın çoğunluk tarafından itibar görmesinin, genç neslin ona kucak açmasının ve büyük bir sanatçı olarak adlandırılmasının sebebini açıklayabilir.

Tiyatro tekniği açısından ya da bir sanatçı olarak Hermann Sudermann'ı değerlendirme amacıyla değilim. Ben Sudermann'ı toplumsal konu ve döneminin sorunlarına eğilen ilk Alman tiyatro yazarı olarak incelemeyi hedeflemekteyim. Bu açıdan bakıldığında Hermann Sudermann, Alman tiyatrosunda yeni bir dönemin öncüsü olarak kabul edilebilir. Bu *Namus*, *Magda* ve *Aziz John'un Ateşi* adlı üç oyunu için özellikle geçerlidir. Bu oyunlarda Hermann Sudermann, toplumsal çatışmaların derinine inmise de birçok hayati önem taşıyan konuyu değinmektedir.

Namus adlı oyunda yazar, sadece dışsal bir tezahürü olan, hayatın içinde, insanların adet ve geleneklerinde yer almayan 'onur' kavramının yüzeysel ve duygusal algısını yıkmayı hedeflemiştir. Birisi size yan gözle baktı ya da üniformanıza saygısızlık etti diye onu düelloya davet edip öldürmenin ne kadar anlamsız olduğunu ortaya koymuştur. 'Onur' kavramının değişmez ve daimi olmadığını, ekonomik ve toplumsal durum, farklı ırklar, farklı insanlar ve farklı görüşlerin var olduğu dönemlere göre değişim gösterdiğini ifade etmiştir. Sudermann, Almanların asa ve Kayzer'in pelerini tarafından yönetildiği şeklindeki saçma fikri belli bir ölçüde zayıflatmayı başarmıştır.

Ama ben burada özellikle Sudermann'ın yazdığı oyunlar içinde en devrimci ve en az milliyetçi nitelikte olan *Magda* üzerinde durmak istiyorum. Söz konusu oyun, evrensel bir konu olan kadının uyanışını ele alır. *Magda*'yı devrimci olarak nitelendirmemin arkasında yatan sebep, Sudermann'ın bu konuyla ilgilenen ilk yazar olması değildir (çünkü ondan önce Ibsen vardır), ilk kez Devlet ve Kilise'nin onayı olmaksızın bir kadının annelik hakkı konusunu gündeme getirmesidir.

Magda'nın babası Yarbay Schwartz e toplumun bütün geleneksel ve tutucu kavramlarını temsil etmektedir.

Schwartz e: Modern fikirlermiş! Peh! Bilirim ben onları. Cesur askerlerin ve erdemli karılarının yetiştirildiği sessiz sakin evlere bakın bir. Orada ne ırsiyet konuşulur, ne bireysellik üzerine tartışmalar vardır, ne de rezil dedikodular. Orada modern fikirlere yer yoktur, çünkü vatan topraklarının gücü varlığını sürdürür. Bu eve bir bakın! Lüks yok, zevkli diyeceğiniz pek bir şey yok – rengi solmuş halılar, ahşap sandalyeler, eski tablolar; ama yine de batı güneşinin ışınlarının beyaz perdelere eski odayı okşarcasına sevgiyle dokunduğunu gördüğünüzde size de bir şeyler 'işte gerçek mutluluk bu' diye fısıldamıyor mu?

Yarbay sert bir askerdir. Modern bir görüş olan kadının hayat-taki konumu meselesine tamamen kayıtsızdır. Ailesini, Kayzer'in ülkeyi yönettiği gibi sert bir disiplin, terör ve despotlukla yönetir. Magda'nın evleneceği adamı o seçer, ama Magda onun seçimini kabul etmediğinde de kızını evden kovar.

On sekiz yaşındaki Magda gelişim özlemiyle hayata atılır. Kendini sanatsal bakımdan ifade etmek ve ekonomik bağımsızlığına kavuşmak ister. On yedi yıl sonra doğduğu kasabaya ünlü bir şarkıcı olarak geri döner. Madeline dell' Orto olarak kasabanın yardım kermesinde şarkı söylemek üzere davet edilmiştir ve sahne sonrası ülkenin en önemli yıldızlarından biri olarak ayakta alkışlanmıştır.

Magda yuvasını unutmamıştır. Özellikle de tutkuyla sevdiği babasını ve sekiz yaşında küçük bir çocukken bıraktığı kız kardeşini görmek ister. Konserden sonra ünlü sanatçı Magda kendisini çiçekler ve hediyelerle bekleyen hayranlarını bırakıp gecenin karanlığına kaçarak, babasıyla kız kardeşini en azından pencereden görmeye çalışır.

Babası, Magda'nın hayat tarzını onaylamamaktadır. İnsanlar kendisi gibi önemli bir subayın kızının evinden uzakta, başında bir gözetmen olmadan, erkeklerin de bulunduğu bir otele girmesine ne der diye düşünür. Sonunda Magda, özel hayatına karışmama şartıyla babasını tekrar hayatlarına girme konusunda ikna eder. Ancak bu, taşra çevresinden çok şey beklemek olacaktır. İnsanlar ona soru sormasalar da ima ederek, bakışlarıyla ve işaretlerle konuşarak Magda'nın hayatını keşfetme merakıyla yanıp tutuşmaktadırlar.

Schwartz: Sana yalvarıyorum, yanıma gel evladım, daha yakınıma. Ölürlen mutlu olmama izin ver. Bana vücudun ve ruhunla saf ve temiz kaldığını söyle, ben de hakkımı helal edeyim.

Magda: Ben her zaman kendime karşı dürüst oldum, sevgili babacığım.

Schwartz: Nasıl oldun? İyilikte mi kötülükte mi?

Magda: Benim için iyi olduğuna inandığımda.

Schwartz: Seni bütün kalbimle seviyorum, çünkü senin için uzun süre çok üzüldüm. Ama nasıl biri olduğunu öğrenmem gerekir.

Magda'ya saygılarını sunmaya gelen kasabalılar arasında encümen üyesi von Keller de vardır. Keller öğrencilik günlerinde bohem bir grubun içinde yaşayan ve birçok ileri fikirle dolu bir adamdır. O dönemde genç, güzel ve tecrübesiz Magda'yla tanışır. Bir ilişki yaşarlar. Ama von Keller eğitimini tamamlayınca ailesinin yanına döner ve sevgilisi Magda'yı unuttur. Zamanla toplumun temel direklerinden biri olur. Artık cemiyetin en önemli, hayranlık ve saygı duyulan, aynı zamanda korkulan vatandaşlarından biridir.

Magda evine döndüğünde, von Keller saygılarını sunmak üzere ziyaretine gelir. Ama artık o gençliğinde tanıdığı sıradan küçük kız değildir, şimdi ünlüdür. Toplumun ileri gelenlerinden biri ünlülerin ışığına karşı durabilir mi? Von Keller çiçeklerle birlikte hayranlığını da sunar. Oysa Magda onda inancını ve güvenini çalan adamı, çocuğunun babasını görmektedir.

Magda zorlu mücadelesi sonucunda arınmıştır. Bu onu daha iyi bir insan yapmış ve olgunlaşmasını sağlamıştır. Von Keller'a si-tem etmez bile:

Magda: Bu karşılaşmayı binlerce kez hayal ettim, yıllarca kendimi bu âna hazırladım. Eve dönüş yolculuğunda bir şey beni uyardı ama yine de bunu beklemiyordum. Evet, nasıl oldu da aramızda geçenlerden sonra bu eve gelebildin? Bana biraz... Şimdi her şeyi anlıyorum. Bütün zorlukların içinde ve rahatsız bir vicdanla saygınlığı korumaya çalışmak tuhaf bir durum. Şimdi bulunduğun yükseklikten, kendi saf ortamından günahkâr gençliğine bakıyorsun. Artık sen toplumun temel bir direğisin, sevgili dostum.

Von Keller: Bazı şeyleri ben çağırmışım duygusuna kapılıyorum. Düşündüm ki, niye konumumu hafife alayım? Encümen üyesi oldum, hem de görece genç bir yaşta. Sıradan hırsları olanlar bununla yetinebilir. Ama başkaları bakanlığa çağılırken evde oturup bekleyenler de var. Bir de bu çevre geleneksel ve dar görüşlü. Sanki her şey gri renkte etrafımda. Ve bu çevrenin hanımları düşününce, benim gibi zarafete önem veren biri için... Bu sabah senin, birçok değerli hatırayla bağlı olduğum senin ünlü bir şarkıcı olduğuna okuduğumda içime bir sevinç doldu ve...

Magda: Ve sen de o değerli hatıraların yardımıyla gri hayatına biraz renk getirmenin mümkün olup olmayacağını düşündün?

Magda: Tabii eski dostlar arasında...

Von Keller: Gerçekten mi? Gerçekten de biz eski birer dost muyuz?

Magda: Şüphesiz. Aramızda geçenleri unutalım. Eğer farklı bir açıdan bakıyor olsaydım bütün erkek ırkını yalancı, korkak ve hain olarak değerlendirdim. Ama şimdi dönüp baktığımda sana teşekkür borçlu olduğumu görüyorum, dostum.

Von Keller: Bu görüş...

Magda: Senin için de çok uygun bir görüş. Tanışma şeklimiz de senin için çok uygundu, bana karşı hiçbir yükümlülüğün olmadı. Evimi terk etmiştim; genç, heyecanlı ve kaygısızdım. Kendimi her şeyimle sana vermiştim. Belki de önüme çıkan herhangi bir başkasını da sevebilirdim. Bütün bunlar uzun süre önce bitti. Ve biz beraberken mutluyduk, değil mi?... Evet, biz mutlu bir ikiliydik ve bu eğlence altı ay sürdü, sonra bir gün aşığım ortadan kayboldu.

Von Keller: Sana yemin ederim ki, tamamen şanssızlık. Babam hastaydı. Sana her şeyi yazdım.

Magda: Hımm. Sana hiç sitem etmedim. Şimdi sana neden teşekkür borçlu olduğumu anlatacağım. Aptal ve çabuk güvenen biriydim, kafesinden kaçmış bir maymun gibi özgürlüğün tadını çıkartıyordum. Senin sayende kadın oldum. Sanatımda elde ettiğim başarı, olmuş olduğum kişi, hepsi için sana şükran borçluyum. Ruhum sanki aşağılarda bir yerlerde, babamın tahammül edemediği için çürümeye bıraktığı rüzgâr çanı gibiydi. O kadar sessiz bir çandı ki ruhum, sen onu harekete geçiren fırtına oldun. Biz kadınları olgunluğa ulaştıran tutkular, aşk, nefret ve öç alma duygusu, hırs ve ihtiyaç, ihtiyaç, ihtiyaç, üç kere ihtiyaç ve hepsinin en güçlüsü ve en kutsalı anne sevgisi, bunların hepsini sana borçluyum.

Von Keller: Benim çocuğum!

Magda: Senin çocuğun mu? Kim demiş? Senin mi? Ha ha ha! Onun bir parçasının bile üzerinde hakkın olduğunu iddia edersen seni kendi ellerimle öldürürüm. Kimsin ki sen? Arzularını tatmin edip, yüzünde bir gülücükle üzerini silkeleyip giden yabancı bir adamsın. Ama benim çocuğum var –oğlum, her şeyim. Onun uğruna yaşadım ve aç kaldım, soğuktan dondum, sokakları arşınladım; onun uğruna konser salonlarında dans edip şarkılar söyledim, onun uğruna, karnı aç diye ağlayan çocuğum uğruna.

Von Keller: Tanrı aşkına, sus! Biri geliyor.

Magda: Kim gelirse, gelsin. Herkes gelsin. Umurumda değil. Yüzlerine karşı söylerim senin ve saygıdeğer cemiyetin hakkında düşün-

düklerimi. Sizlerin arasında hayatımı bir yalan etrafında sürdürdüm diye neden senden daha kötü olacaktım? Üzerimdeki bu altınlar ve ismimi saran ihtişam, neden beni daha alçak yapsın ki? Bu elbiseyi uykusuz gecelerimde diken ben değil miyim? Kariyerimi bana benzeyen binlercesi gibi basamak basamak ben kurmadım mı? Başkalarının önünde neden utanacaktım? Ben benim ve kendi sa-yemde bu kişi oldum.

Magda'nın babası ilişkilerini öğrendiğinde, encümen üyesi ve kızının derhal evlenmelerini, yoksa aralarında düello yapılmasını talep eder. Magda bu saçma fikre kızar. Von Keller ise Magda'yla evlenmeyi memnuniyetle istemektedir. Magda güzel ve etkileyici bir kadındır, ihtirasları için de gayet münasip olacağını düşünmektedir. Ancak evlenmek için şarkıcılığı bırakmasını ve çocuğun varlığını gizli tutmasını şart koşar. Magda'ya, uzun bir süre sonra dünyaya mutlu bir evlilik yaşadıklarını kanıtladıklarında çocuğu evlerine getirip, evlat edinebileceklerini söyler, ama şu an için saygınlıklarını korumak adına, evlilik bağı dışında ve Devlet ve Kilise'nin onayı olmadan bir çocukları olduğunu kimsenin bilmesini istemez.

Magda bu kadarını kabul edemez. Her şeyden çocuğu adına vazgeçmiş, ekonomik bağımsızlığı ve kariyeri için köle gibi çalışmış, mücadele etmiş, her şeyi çocuğu uğruna yapmış bir anne olarak, annelik ve kendisi olma hakkını bırakmasının istenmesi onu çok öfkeliendirir.

Magda: Ne? Ne dedin?

Von Keller: Bu bizi mahveder. Hayır, hayır. Düşünmek bile saçma. Ama öğrenim gördüğü yere senede bir ziyaretine gidebiliriz. Başka bir isimle kayıt ettiririz, yurtdışında yapılabiliyor böyle şeyler, hem suç bile sayılmaz. Ve biz elli yaşımıza geldiğimizde ve diğer şartlar yerine getirildiğinde bunu ayarlayabiliriz, değil mi? Böylece o zaman bir bahaneyle evlat ediniz, değil mi?

Magda: Kibrimi bir kenara bıraktım, düşüncelerimi yok saydım, bana kurbanlık koyun gibi davranılmasına izin verdim. Ama çocuğumu hiçbir zaman bırakmayacağım. Kariyerini kurtarmak için çocuğumdan vazgeçecektim!

Magda, von Keller'a evi terk etmesini söyler. Ama yaşlı Yarbay kararından dönmez. Kızının, onu baştan çıkaran adamla evlenip namuslu bir kadın olmasında ısrarcıdır. Magda'nın teklifi kabul etmemesi onu çileden çıkartır.

Schwartze: Ya şimdi bana çocuğunun babasının namuslu karısı olacağına dair söz verirsin, ya da ikimiz de bu odadan sağ çıkmayız... Özgür ve tanınmış bir sanatçı olduğun için asilik edebileceğini mi sanıyorsun?

Magda: Sanatı bu konunun dışında bırak. Beni yabancıların arasında biraz ekmek ve biraz da sevgi için dikiş diken biri ya da bir hizmetçiymişim gibi düşün. Ahlaklı bir ailenin bizden ne kadar çok şey talep ettiğini gör! Bizi kendimizle bir başımıza bırakır, ne bizi korur ne de bize mutluluk verir. Biz de bir başımıza onun koyduğu kurallar çerçevesinde yaşamaya çalışırız. Bir köşeye çömelip, saygıdeğer bir kocanın gelip bizimle evlenmesini bekleriz. Evet, beklemek. Ama bu sırada bedensel ve ruhsal varlığımız için verdiğimiz savaş bizi tüketmektedir. Önümüzde elem ve kederden başka bir şey göremeyiz. Bizleri susturun, aptallaştırın, haremlere veya manastırlara kapatın, belki de en iyisi bu olacaktır. Ama eğer bize özgürlüğümüzü vererseniz bundan sonuna kadar faydalanacağımıza emin olabilirsiniz.

Ancak aile ve ahlâklılık, Magda gibileri anlamaz. Özellikle yaşlı Yarbay kızını hiç anlamaz. Yanlış düşünceler ve batıl inançları konusunda oldukça inatçı olan adam, kızını tehdit etmeye devam ederken öfkesinden felç geçirir.

Magda'da Hermann Sudermann, dünyaya modern kadınlığın yeni portesini, özgür annelik halini betimlemiştir. Oyun, devrimci anlamda çok önemlidir ve bu sadece Almanya için değil, yeni bir günü simgeleyen evrensel ruh için de geçerlidir.

Sudermann, *Magda* kadar olmasa da *Yazdönümü Ateşi*'yle de önemli gerçeklere değinmektedir. Hayat her zaman benzer sonuçlar doğurmaz; her zaman mantıklı ve tutarlı değildir. Sanatçının görevi de hayatı betimlemektir, ancak bu şekilde hayata ve sanata karşı dürüst kalabilir.

Bu oyunda en fazla köleleştiren ve en zarar verici duygu olan minnettarlığın yarattığı esarete şahit oluruz. Zengin bir adam olan Bay Brauer'in güzel ve hayatını bir sera bitkisi gibi korunaklı geçiren Gertrude adında bir kızı vardır. Brauer'lerin ayrıca fırtınalı bir günde yolda bulup evlat edindikleri Marie adında bir kızları daha vardır. Marie'ye, onunla karşılaştıktan sonra başlarına büyük talihsizlikler geldiği için 'felaket çocuk' adını vermişlerdir. Bay

Brauer'in erkek kardeşi birçok kayıp yaşadıktan sonra ardında oğlu George ve ipotekli mülkünü bırakarak intihar etmiştir. Karşılaştıkları kötü olaylar yüzünden Brauer'ler bebeği bulmalarını kehanet olarak görmeye başladıkları halde bebeği evlat edinmiş ve kendi çocukları gibi yetiştirmişlerdir.

Bu yüzden Marie toplum dışına itilmiş, dilencilik yapan bir Çingene olan annesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Annesi içki içen ve hayatta kalmak adına hırsızlık yapan bir kadındır. Ama annelik içgüdüleriyle her zaman çocuğunun yaşadığı yere geri dönmüştür. Marie ilk şokunu, konfirmasyonundan dönerken önüne pejmürde ve vahşi görünüşlü bir kadın atlayıp, "Mamie, çocuğum, Mamie'im," diye bağırmaya başladığı zaman yaşar. O ân nereden geldiğini anlar ve minnettarlık içinde hayatını Brauer'lere adar.

Marie her şeyini, eğitimi, bakımı ve mutluluğunu, onu evlat edinen ailesine borçlu olduğunu bir ân bile unutmaz. Varlığının bütün gücü ve tutkusuyla onları sarıp sarmalar. Evin ruhu o olur. Mülklerine baktığı gibi kendini küçük kardeşi Gertrude'a adar.

Gertrude, kuzeni George'la evlenmek üzere nişanlanır. Evleri neşe ve mutlulukla doludur. Kimse Marie'nin genç adama çocukluğundan beri âşık olduğunu anlamamıştır. Fakat Marie velinimetlerine duyduğu minnettarlıkla içinden gelenleri bastırır, yüreğini katılaştırır ve duygularını kilit altına alır. Gertrude, George'la evlenmek üzereyken Marie, onlar yeni hayatlarında aydınlık ve mutlu olsunlar diye genç çiftin yaşayacağı evi düzenlemeye başlar.

Marie tesadüfen George'un ona duyduğu derin aşkı anlattığı notları bulur. Onun da aynı kendisi gibi ona olan aşkı dışında hayatta başka bir düşüncesi ve amacı bulunmadığını öğrenir. Ama George da amcası Brauer'e babasının onurunu koruduğu ve kendisini de fakirlikten kurtardığı için minnet duygularıyla bağlıdır. Gertrude'la evlenmekten vazgeçerse nankörlük yapmış olacağını düşünmektedir.

George: Yıllar boyunca tek bir şey için mücadele ettim ve kendimi her şeyden mahrum bıraktım: özgür olmak için. Ama şimdi boyun eğmek zorundayım, boyun eğmem gerekiyor. Eğer hiçbir şey-

den haberi bulunmayan bu güzel ve masum çocuk olmasaydı günaha girebilirdim. Oysa artık zarlar atıldı, zincirler de hazır ve ben de hazırım. Senin gibi ben de acıların çocuğuyum, felaket çocuk. Ama bunun yanında o kadar çok iyilik gördüm ki. Bana verecekleri ne varsa kabulümdür... Beni de senin gibi sokaktan kurtarmadılar mı? Ben de bu eve ait değil miyim ve aynı senin gibi velinimetlerimin lanet olası iyilikleri altında ezilmiyor muyum?

Yazdönümü gecesidir. Köylüler şenlik ateşi etrafında şarkı söyleyip, dans edip eğlenirlerken bütün aile Brauer'lerin malikâne-sinde toplanmıştır. Sembolik anlamları olan, muhteşem güzellikte, rüya gibi bir gecedir. Hizmetçi Katie'nin söylediğine göre: "Yazdönümü gecesi ilk kez öpüşenler birbirlerine âşık olurlar ve ölene kadar da birbirlerine sadık kalırlar."

Papaz'a göre Yazdönümü gecesi, ciddiyetsiz Pagan neşesinin kavrayamayacağı kadar kutsal dini bir anlam da içermektedir.

Papaz: Böyle rüya gibi bir gecede içimizde farklı duygular uyanır. Sanki geleceğe bakıp kendimizi bütün gizemleri çözecek ve bütün yaraları iyileştirecekmiş gibi hayal ederiz. Aşağıda olanlar yukarı yükselir, dileklerimiz kaderimiz olur ve kendimize sorarız, bütün bu arzuların ve dileklerin sebebi nedir? Sebebi sevgidir, ruhumuza işlemiş, hayatlarımızı kavramış kardeş sevgisi, hayatın kendisi. Haksız mıyım? Ve şimdi tek bir bağla söylemek istediğimi anlatacağım. Vahiyde, "Tanrı sevgidir" der. Evet, Tanrı sevgidir; bu dinimizin en güzel özelliğidir. Yani içimizde en iyi, en güzel ne varsa Tanrı tarafından bahşedilmiştir. Öyleyse bu gece insanlara karşı bu kadar yoğun duygular içindeyken nasıl olur da Tanrı'yı unutabilirim! Bu yüzden Bay Brauer, ister papaz ya da sıradan bir insan olayım, dileğinizi yerine getiremeyeceğimi ve sizinle paganların yaptığı gibi kadeh kaldıramayacağımı söylemek zorundayım.

Ancak Hıristiyan sembolizmi ağırlıklı olarak ilkel pagan adetlerinden oluştuğu için George'un bakış açısı belki daha dikkat çekicidir.

George: Madem Papaz zarifçe geri çekildi, ben sizinle kadeh kaldıracağım. Gördüğünüz üzere sevgili papazım, hepimizin içinde bir yerlerde eski pagan inanışına ait bir şeyler, bir kıvılcım hâlâ parıldar.

makta. Eski Töton kabilelerinden beri bu alev yüzyıllardır içimizde yaşıyor. Yılda bir kez bu kıvılcım gökyüzüne kadar yükselen ateşe dönüşür ve buna da Yazdönümü Ateşi denir. Yılda bir kez 'özgür bir gece'miz olur. Cadılar süpürgelerine binerler, ki bu süpürgeler büyülerini ortadan kaldırmak için kullanılmıştı, küçümseyen kahkahalarıyla vahşi bir kalabalık halinde ağaçların üzerinden uçarlar. İşte o zaman yüreklerimizde kaderlerimiz yüzünden gerçekleşemeyen vahşi arzular uyanır. Ve yüreklerimizde kaderimizin gerçekleştirme-ye cesaret edemediği bu arzular uyandığında, o gün dünyayı hangi güç yönetiyorsa yönetsin, tek bir dileğin gerçek olabilmesi için binlerce dileğin yok olması gerekir, ki bazıları zaten gerçekleşmeleri mümkün olmadığından, diğerleri de doğru zamanda avcumuzda tutmayı beceremediğimizden ve elimizden vahşi kuşlar gibi kaçmalarına izin verdiğimizden yok olup gider. Ama önemli değil. Yılda bir gece özgür oluruz. Gökyüzüne kadar ulaşan alevler, onların ne olduğunu biliyor musunuz? Onlar bizim yitip giden ölü dileklerimiz. Hayatımız boyunca baktığımız ve okşadığımız ama bizi bırakıp giden cennet kuşlarının kırmızı tüyleri. Eski bilindik karmaşa, içimizdeki paganizm. Günişiğiyla mutlu olsak da yasalara göre bu gece Yazdönümü Gecesi. Bu kadehi bu gecenin eski pagan ateşlerinin şerefine içiyorum. Bu gece bu ateş yanacak ve alevleri gökyüzüne, en yükseklere uzanacak.

George ve Marie buluşurlar. Vicdanları yüzünden içgüdülerini bastırmışlardır. Ama bu gece muazzam bir ilkel güçle kendilerini özgür bırakırlar. Birbirlerine ait olduklarını hissettikleri için birbirlerinin kollarına atılırlar. Eğer güçleri olsa el ele tutuşup, velinimetleriyle yüzleşip ona gerçeği, George'un başka bir kadını severken Gertrude'la evlenmesinin affedilmez bir suç olacağını anlatacaklarını da bilirler.

Tam bunu yapacak güç ve cesareti bulduklarında acınacak haldeki bir kadın onlara, "Ah benim Mamie'm, benim kızım, benim çocuğum," diyerek yaklaşır. Marie, aşkın ve tutkunun bulunduğu ulvi yükseklikten, kendinin de sefil annesi gibi hayata atılıp mücadele etmesi, minnettarlık, iyilik ve bağımlılığın boyunduruğundan kurtulması gerektiği gerçeğine düşer.

Aynı durum George için geçerli değildir. Dudaklarının arasından yalan sözler olan birçok adam gibi mihraba çıkar. Çıkar ve ha-

yatı boyunca karısı olacak kadını sevip, koruyup ve bakacağına dair yemin eder.

Bu oyun fikir açısından zengindir ve devrimci anlamda önemlidir. Hepimizin minnettarlık boyunduruğu altına gireceği, başkalarına borçlu olduklarımızla elimizin kolumuzun bağlandığı doğru değil midir? Bu yüzden de güçsüz ve korkak olmadık mı? Ve bu yüzden dudaklarımızda yalanlarla yeni ilişkilere başlamadık mı? Kendi kendimizin ve ilişkide olduklarımızın yalanı olmadık mı?

Hâkim ruha dürüst olacak kadar gücümüzün olup olmadığı *Yazdönümü Ateşi* sayesinde ortaya çıkarken, bunları yaşayacak gücümüzün bulunup bulunmadığı ya da bunun sadece tek bir durumda mı kendini gösterdiği ve eğer bedenimizi ve ruhumuzu ağ gibi saran minnet, görev ve yalanlarla bağlı olmasalar her erkek ve kadının ruhunda özgürlük potansiyeli yattığı gibi iyilik ve güzelliğin de mümkün olduğu her şeye rağmen doğrudur.

GERHART HAUPTMANN

**Yalnız Hayatlar
Dokumacılar
Batık Çan**

Gerhart Hauptmann'ın Alman tiyatro sanatını tamamıyla de-
ğiştirdiğini söylemek adilane bir çıkarım olacaktır. On dokuzun-
cu yüzyılın ufkunu aydınlatan İbsen, Strindberg, Tolstoy ve Ha-
uptmann'dan oluşan dörtlünün son mohikanıdır Hauptmann. Bu
dörtlünün içinde en insani ve aynı zamanda en evrensel olan da
Hauptmann'dır.

Büyük sanatçılar arasında karşılaştırma yapmak lüzumsuzdur,
çünkü hayatın mükemmel düzeni içinde hepsine bir yer vardır.
Eğer bu durumda Hauptmann'ın diğerlerinden daha insana yakın
olduğunu düşünüyorsam, bunun sebebi hayatın her katmanıya
kurduğu derin ilişkidir. İbsen tek bir davranış biçimi üzerinde
dururken, Hauptmann hepsini kucaklar, anlar ve betimler, çünkü
insana ait olan hiçbir şey ona yabancı değildir.

Yalnız Hayatlar'daki değişim süreci mücadelesi olsun ya da *Batık Çan*'daki ideal ve gerçek arasındaki çelişki veya *Dokumacılar*'ın arka planındaki yoksulluk, Hauptmann hiçbir zaman ne İb-sen kadar mesafeli, ne ruh ve vicdan ustası Strindberg kadar açık-sözlüdür, ne de inançları adına haclı seferine çıkan Tolstoy'a ben-ziyordur.

Yalnız Hayatlar'ın her karakterinde Hauptmann'ın insanlığa duyduğu şefkate ve mükemmel anlayışına tanık oluruz.

Doktor Vockerat'ın ne savaşçı bir kişiliği vardır ne de nutuklar çekmeyi seven propagandacı bir yanı. Hayalci, şair ve her şeyin ötesinde doğruyu arayan, fikirlerin ve düşüncelerin aleminde, gerçek dünyadan uzak yaşayan bir bilimcidir.

Anne babası dinlerine bağlı sıradan insanlardır. Onların gö-zünde, dünya yedi mühürlü bir kitap gibidir. Bütün hayatlarını bir çiftlikte geçirdikleri için her şeyi en basite indirgeyerek yaşar-lar – iyi ya da kötü, büyük ya da küçük, güçlü ya da zayıf gibi. Güçlü ile zayıf arasındaki sayısız renkleri ya da iyi ile kötü arasın-daki sonsuz çeşitliliği nasıl anlayabilsinler ki? Onlara göre, hayat günlük işler ve dua etmekten ibarettir. Tanrı her şeyi düzenlemiştir ve bu düzeni işletmektedir. Dolayısıyla, kafa yormanın ya da uykusuz geceler geçirmenin gereği yoktur. “Her şey Tanrı'ya ha-vale edilmelidir!” Bu çocukca basit düşünce ne kadar da acınası-dır aslında.

Oğulları John'u severler, hatta ona taparlar ve hayatlarını tek çocukları olan John, onun karısı ile yeni doğmuş bebeklerine ada-mışlardır. Tek bir üzüntüleri vardır, o da oğulları dinden uzaklaş-mıştır. John'un Darwin, Spencer ve Haeckel gibi hepsi inançsız ve cehennemde yanacak olan günahkârların hayranı olması kendile-rini çok üzmektedir. Tanrı'nın cezalandırmasından oğullarını ko-rumak için yaşlı çift sürekli dua edip, yanlış yola sapmış oğulları-nı daha da fazla sevmeye devam etmektedirler.

Doktor Vockeart'ın karısı Kitty, hayat hakkında hiçbir fikri bu-lunmadan yetiştirilmiş, dünya üzerindeki konumundan bihaber-dir; narin ve çaresiz bir çiçeğe benzer. John'a âşıktır, onun her an-lamda mükemmel olduğunu düşünmektedir. John onun her şeyi-

dir. Fakat onu anlayamaz. Kocasıyla aynı dünyada yaşamadığı gibi aynı dili de konuşmamaktadır. Onun fikirlerini hayal bile edemez; istemediğinden ya da onun ihtiyaçlarını karşılamaya hevesli olmadığından değil, kocasını anlamadığı ve ne yapacağını bilmediği için böyle davranmaktadır.

Bu ortama, ovalardan esen taze bir rüzgâr gibi Anna Mahr gelir. Anna belki de ülkenin şartlarının ve hayat mücadelesinin kendisi gibi kadınların farklı bir kadın cinsi oluşturduğu Rusya'da doğmuştur: Ömrünün çoğunu ateş hattında yaşamıştır. Kişisel olanı anlamaz, bütün insanlığa karşı derin şefkat duyar. Düşünceleri evrenseldir.

Vockeart'ların yanına geldiğinde, ailenin, özellikle de sıcaktan kavrulan çölde iyileştirici bahar rüzgârı gibi hayatına girdiği John'un hayatı alt üst olur. John'un, küçük dünyasının anlayış, yoldaşlık ve derin ruhani bağ gibi ona veremediği duyguları Anna'da bulmuş olması çok doğaldır.

Anna Mahr bunu çocuk, kadın veya erkek olsun her insana verebilecek yapıdadır. Onların arasındaki duygunun cinsellikle veya kişiselikle bir ilgisi yoktur; bu daha ziyade, bencil olmayan, insani ve bütünüyle kucaklayıcı bir arkadaşlıktır.

Anna Mahr'ın onu canlandıran varlığıyla birlikte John Vockeart yaşamaya, hayal kurmaya ve üretmeye başlar. John'a göre başka bir dönem başlamıştır; önünde yeni ufuklar açılır ve hayatı özgürlük adına yaratıcı çalışmalara başlama isteğiyle dolar.

Ancak ideal olan, kirli gerçekle yüz yüze kaldığında kaçınılmaz olarak karalanacak ve saygısızlığa uğrayacaktır.

Yaşlı Vockeart Anne, basit ruhlu olduğundan, karı koca olmayan bir erkekle kadın arasındaki arkadaşlığı anlayamaz. İlk önce şüphelenmeye ve imada bulunmaya başlar, daha sonraysa söyleyip, müdahale etmeye. Elbette bu davranışlarının sebebi John'a ve daha da ötesi oğlunun, sessizce acı çeken ve kocası için hiçbir anlam ifade etmediğini fark ettiğinden kendini yiyip bitiren karısına karşı duyduğu derin sevgidir.

Vockeart Anne, Kitty'nin üzüntüsünü farklı değerlendirir. Kitty'nin yalnızlığını ve sevgiye olan açlığının sebebini, başarılı

bir rakibe karşı duyulan kıskançlık ve düşmanlık olarak yorumlar. Oysa Kitty'nin ruhunda daha hayati ve daha derin bir şeyler doğmaktadır. Bu, kadınlığı ve kişiliğinin uyanışıdır.

Kitty: Bayan Mahr'la birçok konuda hemfikirim. Bir süredir biz kadınların aşağılandığımız şartlarda yaşadığımızdan bahsediyordu. Bu konuda oldukça haklı olduğunu düşünüyorum. Ben de çoğu zaman böyle duygular hissediyorum. Haklı olduğu gün ışığı kadar apaçık ortada. Biz kadınlar her anlamda kötü davranılan ve suiistimal edilen bir cinsiz. Sadece, dün bahsettiği kocanın karısına dayak cezası uygulama hakkı olduğuna dair bir yasa olması bile bu gerçeği anlamaya yeter.

Ancak toplum Kitty gibi kadınları bağımlı ve işe yaramaz bireyler olarak yetiştirirken, korunaklı sera bitkilerine, şık bir evin süsleri haline sokup, kocalarına ve özellikle de çocuklarına faydasız hale getirirken, aslında dayak cezasından daha da korkunç bir duruma sebep olmaktadır.

Vockeart Anne iyi niyetli de olsa, Kitty'nin masum ruhuna zehri zerk etmiş ve sevgili oğlunun hayatını karartmıştır. En kutsal duygulara, gerçek yoldaşlığın masum sevinçlerine farkında olmadan karışmakta, müdahale etmekte ve zarar vermektedir.

Bütün bu süre içinde John ve Anna, sebep oldukları acı ve dramın farkında değillerdir, sıradanlıktan ve hayatın basitliklerinden uzakta durmaktadırlar. Yürüyüş yapıp, tartışıp, kitap okuyor ve hayatın mucizeleri, insanlığın ihtiyaçlarıyla ideal olanın güzelliği hakkında konuşuyorlardır. İkisi de uzun süredir aç kalmıştır; John, ruhani anlamda bir dostluğa, Anna ise daha önceden tatmadığı, Vockeart Anne ve Kitty sayesinde gördüğü, ancak vazife duygusuyla gösterilen misafirperverliğin insanı nasıl esaret altına aldığını bilmeden bütün saflığıyla kabul etmiş olduğu yuva sıcaklığına açtır.

Bayan Mahr: Muhteşem bir çağda yaşıyoruz. İnsanların düşüncelerini körelten ve hayatlarını karartan dönem yavaş yavaş geride kalmakta. Siz de öyle düşünmüyor musunuz, Doktor Vockerat?

John: Ne demek istiyorsunuz?

Bayan Mahr: Bir tarafta belirsizlik ve endişe hissi bizi ezmekteydi, diğer tarafta iç karartıcı bağnazlık. Bu yaşadığımız aşırı gerilim yatışmakta ve sanki yirminci yüzyılla beraber üzerimize esecek temiz havayla da tamamıyla son bulacak.

John: Ama ben hayattan keyif almanın mümkün olacağını henüz düşünmüyorum. Bilemiyorum...

Bayan Mahr: Bunun bizim bireysel kaderimizle, kendi ufak kaderimizle bir alakası yok, Doktor Vockerat!... Size bir şey söylemek istiyorum ama sinirlenmeyecekseniz; sessiz ve sakin kalmanız gerek... Doktor Vockerat, zayıf tabiatımızın hatasına düşmekteyiz aynı zamanda. Olayları şahsi almadan değerlendirmemiz gerek. Kendimizi daha az ciddiye almayı öğrenmeliyiz.

John: Şu an bu konuyu konuşmayacağız... Gerçekten de bu lanet olası geleneksellik adına elimizde ne varsa feda mı etmek gerekiyor? İnsanlar iki tarafı da daha iyi ve daha asil kılacak bir durumda suç olamayacağını anlayamıyorlar mı? Oğulları daha zeki ve daha iyi bir insan olduğunda ebeveynler mağlup olduklarına mı inanıyorlar? Bir kadın kocasının ruhsal anlamda gelişimiyle kayba mı uğruyor?

Bayan Mahr: Hem haklısınız hem de değil... Ailenizin sizden farklı kriterleri var. Kitty'ninki de farklı. Bu durumda onları yargılayamayacağımızı düşünüyorum.

John: Evet, ama her zaman siz demez miydiniz, kişi başkasının görüşlerine göre davranmamalı, bağımsız olabilmeli diye?

Bayan Mahr: Siz de birçok kez kadın ve erkek arasında yeni ve daha soylu bir arkadaşlık oluşacağını dile getirdiniz.

John: Evet. Bir zaman gelecek ve ilişkilerde insanın hayvani bağa karşı galip geleceğine inanıyorum. Bu da artık bir hayvanla diğer hayvanın birleşmesi değil de bir insanın diğeriyle birleşmesini sağlayacak. Bu aşkın doğacağı güzel, değişmez, mucizevi yapının temeli dostluk olacak. Hatta bundan da öte, daha asil, zengin ve özgür bir şeylerin olacağını öngörüyorum.

Bayan Mahr: Benim dışımda başkalarını da buna inandırabilecek misiniz? Bu, Kitty'nin kendisini ölümüne üzmesine engel olacak mı? ... Bizi bu konunun dışında tutalım. Sanki kehanette bulunuyormuşçasına iki insan arasında yeni ve daha mükemmel bir ilişkinin var olabileceğini farz edelim. Bu duygu korunmaya ve bakıma ihtiyacı olan genç ve hassas bir bitki gibidir. Sizce de öyle değil mi, Doktor Vockeart? Bu bitkinin biz yaşarken olgunluğa ulaşıp, mükemmelleşmesi mümkün değil. Meyvelerini ne görebilir ne de tadabili-

riz. Ama gelecek nesillere ulaşmasını sağlayabiliriz. Bir insanın böyle bir şeyi hayatının amacı olarak görmesini anlayabiliyorum.

John: O zaman da ayrılmamız gerektiğini düşünüyorsunuz?

Bayan Mahr: Bizden bahsetmiyordum. Ama sizin de dediğiniz gibi... ayrılmalıyız. Bazen aklıma bir ânlığına başka bir fikir geliyor. Yalnız, şu ân gerçekleştirmemin mümkün olmadığı bir fikir. Doğruyu söylemek gerekirse, o zamandan beridir önceki amacım çok zavalı ve sıradan gözüküyor. Dağın tepesinin geniş ve ferah manzarasından aşağıya, her şeyin dar olduğu vadiye inmek gibi.

Ortamın boğuculuğunu hissedenlerin ya orayı terk etmeleri ya da ölmeleri gerekir. Anna Mahr vadide yaşayamaz. Yükseklerde yaşamalıdır. Onu en çok sevenler tarafından rahatsız edilen ve kırbaçlanan John Vockeart ise terk edilmiş, örselenmiş ve ezilmiştir. Anna Mahr'a idama mahkûm biri gibi tutunur.

John: Bana yardım edin, Bayan Anna. İçimdeki erkeklik ve gurur tükendi. Çok değiştim. Şu an bile siz gelmeden önceki benle aynı adam değilim. İçimde geriye kalan tek şey, tikslenme ve hayat yorgunluğu. Her şey değerini kaybetti benim gözümde, her şey lekелendi, kirlendi, adileşti, çamura battı. Sizin, varlığınızın, sözlerinizin beni değiştirdiği adamı düşünüyorum ve eğer bir daha böyle duygular hissedemeyeceksem hiçbir şeyin anlamı yok demektir. Üzerine bir çizgi çekip, hesabımı kesiyorum.

Bayan Mahr: Sizi bu halde görmek bana inanılmaz acı veriyor, Doktor Vockeart. Size nasıl yardım edebileceğimi bilmiyorum. Ama hatırlamanız gereken bir şey var, o da biz sizinle bunun olacağını öngörmüştük. Buna hazırlıklı olmamız gerektiğini biliyorduk, John. Yeni ve özgür varoluşa dair duygumuz her zaman bizimle olacak. Hiç gerçekleşme bile onu hiçbir zaman unutmayacağız. O duygu benim kılavuz ışığım olacak ve o ışık yok olduğunda hayatım da sonlanacak.

Bayan Mahr: John! Son bir söz! Bu yüzük, kocasının arkasından Sibirya'ya kadar giden ve son nefesine dek onun acısını paylaşan, ölmüş bir kadının parmağından alındı. Bizim durumumuzun tam tersi... Bu, taktığım tek yüzük. İnsan kendini zayıf hissettiği ânlarda hikâyesini hatırlamalı. Kendini güçsüz hissettiğin zamanlarda saatlerce bu yüzüğe bakıp uzakta, senin gibi yalnız, aynı gizli mücadeleyi veren kadını düşünürsün -Elveda.

Oysa John'un savaşacak g¼c¼ yoktur. Hayatı artık bomboş, kimsesiz ve dayanılmaz şekilde ıssızdır. lmesi, intihar etmesi gerektiğini d¼ř¼n¼r.

İnsan ruhunun en derininde saklı renkleri ne kadar g¼zel ya- kalamıştır yazar. Bir ideal uğruna m¼cadele eden, kendilerini en- gellemeye çalışan eski esaretlerinden tamamıyla kopmaya çalı- şanların, hayatta yalnız kalmaya mahk¼m oldukları acı gerçeğin- de ne b¼y¼k bir anlam yatmaktadır!

George Hauptmann, bu oyunu "Bu hayatı yaşayanlara" ada- mıştır. İşte bu durumda kalan, bu hayatı yaşamak zorunda olan birçok insan vardır. Bu insanların hepsi doğdukları çevreden ve geçmişlerinden kopmuş, hayatta bir başlarına kalmışlardır. İdeal- lerini yalnızca belli bir mesafeden, bazen yakınlarında, kimi za- man da çok uzaklarında g¼r¼rler. Onlarınki yalnız hayatlardır.

Bu dram John Vockeart'ı sadece anne babasıyla karısının değil, kendi d¼nyasından biri olan en yakın dostu -insani zayıflıklara kızan ve ayrıcalıklar yaratan veya d¼nler verenlerle dalga geçen yapıda, fanatik bir devrimci olan- ressam Braun'un da anlamadı- ęının önemle altını çizmektedir.

Braun, John'un Anna'yla dostluğuna atıfta bulunarak dostu- nu azarlar. John'u karısının mutsuzluğuna sebep olmakla ve an- ne babasının duygularını incitmekle suçlar. İlkelerini her zaman savunan, herkesin ideali uğruna m¼cadele etmesi gerektiğini s¼yleyen bu adam, arkadaşı hayatında ilk defa tutarlı ve kendi- ne karşı d¼r¼st olmaya kalkışınca, en yakın dostunu teredd¼t bile etmeden kınar.

Yalnız Hayatlar'ın devrimci nitelikte, toplumsal ve insani an- lamda önemi, gerçek devrimcinin -hayal kuran, yaratıcı sanatçı- nın, hangi alanda olursa olsun başkaldıran bireyin- yalnızca aile- si tarafından değil, çoğunlukla en yakın arkadaşları tarafından da yanlış anlaşılmaya mahk¼m olduğunu g¼stermesindedir. Bu şe- kilde ait oldukları çevreden kopmaları, b¼t¼n b¼y¼k ruhların ka- ınılmaz sonudur. Onlarınki yalnız bir hayattır; hem birey hem de insanlar açısından en zor d¼nem olan değişim s¼recidir.

Dokumacılar ilk sahnelendiğinde düşünürlerin ve şairlerin ülkesi'nde büyük bir kargaşa yarattı. “Ne!” diye bağırdı Cahil, “Nasıl olur da pis, zayıf düşmüş ve aç işçileri sahneye çıkartırsınız? Sefalet bütün çirkinliğiyle akşam yemeği sonrası eğlencesi olarak mı sunulacak? Bu kadarı da olmaz!”

Gerçekten de durumundan memnun burjuvaziye, dokumacıların varlığının dehşetiyle yüz yüze kalmak çok fazla gelmiştir. Gerçeklik ve doğruluğun toplumun sessiz sakin kulaklarına *j'accuse** diye haykırması olacak iş değildir.

*) “Suçluyorum”: Emile Zola'nın, vatan hainliğiyle suçlanan ve yüzeysel bir yargılama sonucu sürgüne gönderilen Alfred Dreyfus'un itibarının iade edilmesini isteyen ve dönemin Fransa devlet başkanını bu iltiraya karşı sessiz kaldığı için suçlayan 1898 tarihinde yazdığı makale. (ç.n.)

George Hauptmann halk çocuğuydu. Büyükbabası dokumacıydı, babasıysa ailesinin kaderinden kaçmak için mesleğini bırakıp bir yolcu hanı açmıştı. Küçük Gerthart'ın parlak ve kolay etkilenen zekâsı, dokumacıların hayatlarını anlatan hikâyelerden birçok resim biriktirmiş olmalı. Kim bilir, Hauptmann'ın aktarmaya çalıştığı toplumsal panorama belki de bir çocuğun ruhunda uyuklamaktaydı ve erkekliğe geçişinde ortaya çıkıp şekillendi. Her şekilde *Dokumacılar*, Millet'in resimleri ve Meunier'in kahramanlık heykelleri gibi çok eskiden beri var olan emeğin sefaletini destansı biçimde temsil etmekte ve son derece etkileyici olarak ortaya koymaktadır.

Dokumacılar yerel sanayi döneminde, ürkütücü hayalet görünümüne insanların, zayıf bedenlerini zorlayarak insanüstü bir çabayla çalıştıkları Silezya'nın dokuma bölgesinde geçmektedir. Hayat, varlığını sürdürmek adına en zayıf ümide bile tutunan inatçı bir güçtür. Ancak *Dokumacılar*'dan yansıyanlar o kadar korkutucu ve kasvetli çaresizlikle doludur ki, medeniyetimiz üzerine mahkûm edici damgasını vurmuştur.

Bir adam ve onun maaşlı elemanları, yaşadıkları bölgedeki işçilerin etinden, kemiğinden ve kanından faydalanarak zenginleşmektedir. İmalatçı olan Dreissiger, bir ailenin haftalık kazancından fazlasını purolarına harcar. Yine de zenginliğin etkisi o kadar zalim ve korkunçtur ki, patron açlık ve kederi bile umursamaz.

Edebiyat tarihinde hiçbir sahne, gerçeğin acımasızlığını Dreissiger'in ofisine dokumacıların bitirdikleri kumaşı getirdikleri sahne kadar güçlü yansıtamaz. Saatlerce aç, susuz ve uykusuz halde yürüdükten sonra havasız bir odada saatlerce işverenlerinin keyfini beklerler. İçlerinden biri, "Bir dokumacıyı bir saat veya bir gün bekletmeye ne engel olabilir ki? Zaten bunun için varlar!" der.

Gerçekten de bir işçinin tevazu içinde beklemek, sömürülmek, aşağılanmak ve bitmeyen bir bekleyişin sonunda yüzlerine merhamet adına fırlatılacak birkaç kuruşu almak dışında ne işleri olabilir ki?

Mecburiyet kural tanımaz. Gurur nedir, onu da bilmez. Açlığın kırbacıyla dokumacılar, üstlerinin karşısında yerlere kadar eğilir, yalvarır ve yaltaklanırlar.

Dokumacının Karısı: Kimse bana tembel diyemez ama artık eski si gibi değilim. İki kez düşük yaptım. John'a gelirsek, zavallı adam. Zerlau'daki çobana da gitti ama bir yararı olmadı ve... gücünün yettiğinden fazlasını yapamıyorsun. Her zaman elimizden geldiğince ağır çalışıyoruz. Kaç haftadır gece yarısına kadar çalıştım. Biraz daha gücüm olsa başımızı suyun üstünde tutabilmek için daha da çalışabilirim. Bize acıyın, Bay Pfeiffer, efendim. Sıradaki iş için önceden birkaç kuruş almamıza izin verir misiniz? Sadece birkaç kuruş ekmek alabilmek için. Artık borç da alamıyoruz. Bir sürü küçük çocuğumuz da var.

“Bırakın, çocuklar bana gelsin!” İsa fakirlerin çocuklarını sever. Ne kadar çok, o kadar iyi. O zaman açlıktan ölseler de kimin umurunda? Dreissiger'in ofisinde bayılan çocuk gibi açlıktan bayılsalar da kimin umurunda olsunlar ki? “Zaten Sevgili Phillip, onuncusu yolda olan dokuz kardeşten biridir, çatılarından yağmur sızmaktadır ve annelerinin dokuz çocuğa yetirecek iki gömleği bile yoktur.”

Kimi suçlamalı bu durumda? Dreissiger gibilere sormak gerek. Onlar da size, “Fakirler çok çocuk doğuruyorlar,” diyeceklerdir. Ayrıca:

Dreissiger: Ciddi bir şey değilmiş. Çocuk kendine geldi. Ama yine de rezillik. Çocuk o kadar zayıf ki en ufak bir rüzgârda uçacak gibi. İnsanlar, aileler, nasıl bu kadar düşüncesiz oluyorlar, anlayabilmem mümkün değil. Çocuğa iki ağır pamuklu kumaş topu yüklemiş, altı mil taşımışlar. Gözleriyle görmeden kimse inanmaz. Bu demek oluyor ki çocukların getirdiği malların alınmayacağı kuralını koymalıyım. Bu tip bir olayın bir daha yaşanmayacağını umuyorum. Bu tip bir olayda kim suçlanır? Tabii ki üretici. Tamamen bizim hatamız. Eğer zavallı çocuklardan biri kışın kara saplanıp uyuyakalsa, alelacele bir özel ulak gelir ve iki gün içinde bütün gazetelerde insanların kanlarını donduran bir habere dönüşürüz. O durumda bir çocuğu gönderen babanın, ailenin hiç mi suçu yok? En ufak bir suçlama bile yapılmaz onlara karşı. Neden dolayı suçlansınlar ki? Hep

Üreticinin suçudur –reticiyi günah keçisi yaparlar. Dokumacıyı yükseklere çıkartır, üreticiyi yerin dibine batırırlar. Üretici taş gibi kalpli, tehlikeli ve kötü bir adamdır diye düşünen gazeteciler de baldırımızdan ısırarak için uygun nı kollarlar. En karlı arazide o yaşı, zavallı dokumacılara çok düşük ücretler der. Etkileyici cmlerinin arasında yazar, bu adamın da kendi sorunları olduğu, uykusuz geceler geçirdiğinden ve bir işçinin hayalini bile kuramayacağı risklerin altına girmesinden, yaptığı bütün hesapların farklı sonuçlar doğurabileceğinden, bir dolu şeyi göz önünde bulundurmak zorunda olduğu ve rekabete karşı mücadele etmesi gerektiğinden, kaybı ya da sıkıntısı olmadan bir günü geçmediğinden bahsetmeyi unuttur. Bir de üreticinin sorumluluklarını düşünün; ona güvenen, günlük ekmeklerini onun sayesinde kazanan diğerlerini düşünün. Hayır! Hiçbiriniz benim yerimde olmak istemezdi, kısa sürede pes ederdiniz. Becker'in, o alçak herifin nasıl davrandığını hepiniz gördünüz. Şimdi gidip benim katı kalpliliğimle, dokumacılarımı nasıl en basit şeylerden dolayı işten ıkardıığım ile ilgili dedikodu yapacaktır. Doğru mu bu? Ben o kadar acımasız mıyım?

Dokumacılar, Dreissiger'in savunmasını kabul edemeyecek kadar a, baskı altında ve korku iindelerdir. Becker gibi asiler de olmasa bu yaşıyan ölülerin hali ne olurdu, başıka kim onların içine ateş, ruh ve umudu yerleştirebilirdi ki? Hakikaten de Becker gibiler tehlikeli kişilerdi.

Dreissiger'in odasında yaşanan sahnenin daha korkuncu, yaşılı dokumacı Baumert'in evinde yaşanmaktaydı. Kocamış karısı, hâlâ makara dolayan ahmak oğlu August, genlikleriyle tazeliklerini kumaşı dokuyan iki kızı ve artık enkazı kalmış bir kahraman olan Ansorge'le birlikte, hepsi iki küçük penceresi bulunan daracık bir odada yaşamaktadırlar. Yaşılı Baumert'in getireceği birkaç kuruşla uzun süredir yemedikleri yemeği beklerler. "Eve gelmezse halimiz ne olur?" diye inler Anne Baumert, "evde bir avuç tuz, bir parça ekmek ya da ocak için bir küçük odun bile yok".

Ama yaşılı Baumert ailesini unutmamıştır. Ailesine yiyecek getirir. İki yıldır yedikleri ilk gerçek yemeği. Baumert'in çok sevdiği için ldremediği sadık küçük köpeklerinin etidir bu yemek. Ne ki açlık seçim hakkı tanımaz, Baumert "az da olsa etin çok faydası vardır" diye sevgili köpeğini ldrtr.

Tabii bu durumun yaşlı Baumert'e bir faydası olmaz. Uzun süredir acı ve eziyet çeken midesi isyan eder ve Baumert sevdiği köpeğinden vazgeçmek zorunda kalır. Bütün bu sefalet ve dehşet, Dreissiger'in köpeklerinin kölelerinden daha iyi beslendiği büyük ve görkemli evinin yakınında meydana gelmiştir.

İnsanın dayanma gücü neredeyse sınırsızdır. Neredeyse tabii, tam anlamıyla değil. Baumert'lerin, aynı midelerinin isyan etmesi gibi, ayaklanmalarının da zamanı gelir. Hiddetle, kör bir öfkeyle de olsa hapishane evlerini yıkmaya başlarlar. Öyle bir ân gelir ki en sabırlı, sakin ve insanlıkları bastırılmış olan dokumacılar, Jaeger'in okuduğu güçlü şiirin etkisiyle harekete geçip ayaklanırlar.

Biz dokumacılar adalet kanlı, acımasız ve nefret dolu
Hayatlarımız uzun süren işkenceden ibaret
İdam yasası çıksa da rahat etsek dedirten
Dışlılara germişler bizi
Kalbimiz, kırık vücutlarımız acı içinde
İniltilerimiz göçen ruhlara şahitlik etmekte
Dreissigerlar gerçek cellatlar
Arkalarında hiçbir şey olmayan uşaklar,
Efendiler ve diğerleri yoksulu ezmekte birleşmişler
Siz alçaklar, şeytanın dölleri,
İnsan kılığına girmiş iblisler,
Kadın erkek herkesi sömürenler
Lanetimiz, nefretimiz üzerinize olsun
Satıcı sorar sanki bilmezmiş gibi
Ağzından çıkan her söz kibir dolu
"Beğenmezseniz gidebilirsiniz,
Koksun açlıktan nefesiniz.
Biz kurallarımızı bozmayız."
Sonra düşünün bu eziyeti
Dinleyin ne istediğimizi, söylediklerimizi
Ekmeğimiz uğruna mücadele ediyoruz
Kalpsizlerin bile acısın içleri

Ama siz ne bilirsiniz acımak nedir
Bizleri kullanırsınız etimizi sütümüzü
bütün iyi insanlar nefretle anacak
Siz hain yamyamları

Dreissigger gibiler bu olanlara önem vermezler. Hırsızlıkla edindikleri varlıklarının verdiği küstahlık ve güvenle, ayrıca Kili-se ve Devlet'in savunucularının desteğiyle, ta ki çok geç olana kadar insanların gazabından korkmazlar. Ama fırtına çıktığında, korkaklıkları meydana çıkar ve koşarak oradan kaçarlar.

Becker ve Jaeger gibilerin verdiği coşkuyla ayaklanan dokumacılar, ne yasanın tehditlerine ne de "Kuşlara yemek ve korunacak yer veren" Tanrı'nın saf sözlerine aldırırılar. Yıllarca Tanrı'ya inanmışlardır. Bu yüzden de Papaz Kittelhaus'un o güne değin hep "sabırlı, saygılı ve kolayca güdülmüş olan" dokumacıları anlayamamasına şaşmamak gerekir. Papaz budalalığının bedelini ödemek durumundadır, dokumacılar artık ona da saygı duymamaktadırlar.

İsyanın ruhu benliklerini ele geçirmiştir. Bu onlara çürümüş yapıya saldıracak, hırsızları kovacak ve kapitalizmin kutsal kurumunu kurtarmaya gelen askerleri geri püskürtecek cesareti ve gücü vermektedir. Kadınlar da içleri isyan ruhuyla dopdolu olarak intikam kuvvetlerine dâhil olurlar. Yaşlı Hilse'nin kurtarıcısına duyduğu kör inanç bile onları durduramayacaktır.

Yaşlı Hilse: Tanrım, sana şükranlarımızı nasıl yeterince sunabileceğimizi bilmiyoruz; bizleri inayetinle böyle bir gecede korudun... Bize acıdın... Bizim için sen acılar çektin. Sen her zaman bağışlayıcı olansın ve bizler insanoğlunun zavallı günahkâr çocuklarıyız. O kadar kötüyüz ki ayaklarının altında bile bir yerimiz yok. Yine de sen bizleri seven Babamızsın. Bize bakıp, sevgili Oğlun, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa adına bizi koruyorsun. "İsa'nın kanı ve doğruluğu, bizim örtümüz ve bu ne muhteşem bir giysi." Eğer senin saflığın önünde bizler kederden yıkılıyorsak ve günahlarımızdan arınmamız için yakıtığın ateş çok harlı ise bize sorumluluğunu yükleme, günahlarımızı affet. Bize sabır ver Göklerdeki Babamız, ki bu kadar acıdan sonra biz de senin sonsuz lütfunun bir parçası olabilelim.

Fırtına hızla yaklaşmaktadır. Yaşlı Hilse'nin gelini Luise de artık bu fırtınanın bir parçasıdır.

Luise: Sen ve sofuluğun ve dinin. Benim zavallı çocuklarımin hayatta kalmaları için bir şey yapabildiler mi? Yırtık pırtık giysileriyle

pisliğin içinde kaldılar, onları kuru tutmaya bile yaramadılar. Evet, ben bir anneyim, benim de işim bu. Ve eğer bilmek istiyorsan, işte bu yüzden bütün patronları cehenneme gönderebilirim, çünkü ben bir anneyim. Dört çocuğumdan birini bile hayatta tutamadım. Zavalı çocuklarımin her birinin doğduğu ândan, ölümün acıyıp da elimden aldığı âna kadar hep ağladım. Senin umrunda bile olmadı. Orada oturup dua edip, terennüm ederken ben ayaklarım kanayana kadar bir damla süt için koşuşturdum. Kaç gece bebeklerimi düşünererek acı çektim, biliyor musun? O kadar küçük bir çocuk böyle sefil bir sonu hak etmek için ne yapmış olabilir? Ve biraz ötede Dittrich'de şarapla yıkanıp, sütte yüzüyorlardı. Hayır, istediğini söyleyebilirsin, eğer burada da ayaklanma başlarsa beni tutmaya on beygir gücü bile yetmeyecek. Dahası, Dittrich'e bir saldırı olursa beni en ön sırada bulabilirsin. Bana engel olmaya çalışacak adama acırım. Uzun süre dayandım ve şimdi artık sen de biliyorsun.

Fırtına Yaşlı Hilse'yi de yıkar geçer, aynı emeğin dayanışma gücünün farkına vardığında engel olan her şeyi yıkıp geçeceği gibi.

Daha önce acı ve isyanın destanı hiç bu kadar güçlü bir şekilde ve böyle esaslı bir yaratıcılıkla betimlenmemiştir. Bu yüzden, su götürmez iddiaları ve aşırı devrimci öneminden ötürü sadece Silezya veya Almanya'da değil, sahte medeniyetlerini emeğin ve sefaletin üzerine inşa eden bütün insanlığa çekici bulunmaktadır. Üstelik bu, çağımızın yaratıcı dehalarından Gerhart Hauptmann'ın hem karmaşa yaratan hem de bütün insanlığı kucaklayan mesajı olmuştur.

Gerhart Hauptmann'ın muhteşem yeteneği, kendini en çok İnsanlığın trajedisini anlatan bir peri masalı şiirselliğindeki *Batık Çan*'da ortaya koymaktadır. Oyun, bir tragedya olarak sembolizm açısından olağanüstü zenginlikte olduğu gibi, aynı zamanda insanlığın tarihi kadar eski, yüzyıllar boyu süren felaketinden kurtulmak uğruna verdiği bitmeyen mücadelesinin de temeli olan dramı en gerçekçi doğrulukta aktarmaktadır.

Usta bir çan dökümcüsü olan Heinrich, ulvi bir amacın ateşiyile yanıp tutuşan bir idealisttir. Yüzlerce kasabaya, hepsi onun ilahilerini söyleyen yüzlerce çan inşa etmiştir. Ama huzursuz ruhu bir türlü dinmemiştir. En yüce yüksekliklere ulaşmış olsa da, güneşe uzanmak istemektedir.

Son kez bütün kuvvetini kullanmış ve yeni çanı, en esaslı, en büyük çanını yükseslere yerleştirmiştir, fakat o, ustasını da beraberine alarak en derinlere, en aşağılara, en dibe batmıştır.

O güne değin sahip olduğu bütün idealleri yıkılmış olan Heinrich hayatın vahşeti içinde yitip gitmiştir.

Karanlık ormanlarda güçsüz ve cesaretsiz kalan, aynı zamanda kan kaybetmekte olan Heinrich, bir dağın zirvesine ulaşır ve orada özgürlüğün ruhu olan Rautendelein'ı bulur. Rautendelein son büyük ve muhteşem çanını yaparken onu büyülemiş, "Sesinin gümüşi melodisi ve güneşin insanın içini ısıtan altın sarısı bana ilham vermişti. Uсталık dönemimin eserinde, en muhteşem isim olması gerekirken ben başarısız oldum, sonrasında da kanlı gözyaşları döktüm," demişti. Heinrich sadık karısı Magda'ya, çocuklarının ve kasabadaki dostlarının yanına ölmek için döner. En dibe kadar batmış olan çan yüksesler için yapılmamıştır, doruklardaki yankıları uyandırmaya uygun değildir.

Heinrich: O vadilere uygundu, dağların doruklarına değil.

Ben de ölmeyi seçiyorum. Zirveyi gördükten sonra vadilerin ayı-
ni beni artık cezbetmiyor.

İhtiyacım olan gençlik benim, yepyeni bir gençlik eğer yaşayacaksam.

Az rastlanır, büyüü bir dağ çiçeğinin,

Muhteşem sularını çıkarmam gerekir.

Yüreğimin sağlığı ve gücü ve zafer için duyduğum delice tutku,
Henüz kimsenin hayal bile etmediği şeyi yapmaya itiyor beni.

Gençliğin ve özgürlüğün simgesi, yeni bir ifade ve manevi gücün hayali olan Rautendelein, Heinrich'i huzursuz uykularından uyandırır, canlanması için ona hayat öpücüğü verir ve daha da yüce yükseslere ulaşması için cesaret ve inanç doldurarak ona ilham olur.

Heinrich karısını, ocağını, doğduğu kasabayı terk eder ve demirden yapılma boyun kısmı en tepelere ulaşacak olağanüstü bir çan yapmak amacıyla idealinin zirvesine doğru yükselir. Bu çan:

Çanın ilk sesi

Gökyüzünü silkeleyip

Kış gecelerinde üzerimize çöken kasvetli bulutları dağıtacak
Işıl ışıl parlayan mücevherden nehirler
Onu tutmak için uzanmış milyonlarca ele doğru akacak
Sonra aşağılara düşenler, aniden ateş alan bir kuvvetle
Hazinelerini evlerine doğru kulübelerine taşıyacaklar
Ki orada çok uzun zamandır göndere yükselmeyi bekleyen
İpekten bayraklarını fora edecekler.

Ve şimdi o harikulade çan yeniden çalıp
Gökyüzünü tatlı ve tutku dolu sesiyle doldurduğunda
Bütün yürekler coşkulu bir acıyla iç çekecek.
O, uzun zaman önce yitmiş, uzun zaman önce unutulmuş bir
şarkı söyleyecek

Bir perinin kuyusundaki sulardan doğmuş
Yuvanın şarkısını, çocuksu aşk şarkısını
Her ölümlünün bildiği ama hiçbirinin duymadığı.

Önceleri yavaş yavaş ve alçaktan yükselirken
Sanki bülbul ve güvercin de ona eşlik ediyor olacak.
Ve insanların yüreğindeki buzlar eriyip,
Nefretleri, acıları ve elemeleri sel olup akıp gidecek.

Gerçekten de ancak dağın en yükseğine ulaşanların, sıradanlığın vadisinin ve önemsiz fikirlerin kasvetli grisinin üzerinden yaratıcılıklarının kanatlarını çırparak süzülen, gerçeğin soğuk ve dehşetinden uzağa en yükseklerle daha da yükseğe ulaşıp güneşin aydınlattığı gökyüzüne bir öpücük konduranların yapabileceği harikulade bir çandır bu.

Heinrich kanatlarını açar. Rautendelein'in ilahi ateşinden ilham alan Heinrich, en ulu noktaya varmaya çalışır. Ancak karşısında zavallı bir insanın ruhuna bedavaya sahip olmak isteyen, onu kafesine sürükleyip Tanrı'nın iradesine bir daha isyan edemesin diye şeytanla güreş tutmaya her an hazır halde olan kilise papazı vardır.

Kilise Papazı:

Sen kiliseden kaçtın, dağlara sığındın
Aylardır iç çekerek oturan karının,

Her gün annelerinin gözyaşını sindiren çocuklarının seni
beklediği evine uğramadın

Bu yaptığına denmez çılgınlıktan başka bir şey.

Gaddarca bir çılgınlık hem de.

Evet, ben gerçekleri söylüyorum.

Ve işte ben burada durmaktayım *Çan ustası*

Kalbinin dur durak bilmeyen acımasızlığına korkarak bakıyorum.

Şimdi de Tanrı'yı taklit etmeye kalkışan Şeytan bile fena bir

darbe yedi

Evet, aklımdan geçen neyse onu söylemeliyim,

Bu darbe öyle korkunçtu ki

O bile zaferinin karşısında şaşkın kalakaldı.

Şimdi artık tamamım.

Boynuna kadar günaha batmış durumdasın!

Seni sıkıca tutan cehennemin yücelerdeki cennet gibi

güzelliklerle süslenmiş.

Artık daha fazla söz söylemeyeceğim.

Ama yine de bunu unutma, Usta,

Cadılar dinsiz de olsalar cenaze ateşi için

Çok iyi yakacak odun yaparlar.

... Senin kötülüklerin,

Bir zamanlar sır olan şimdi açığa çıkmış artık.

Herkesi korkutmaktadır ve sonrasında da nefret gelecektir

insanların üzerine.

O zaman kendi yoluna git. Elveda! Benim görevim tamamlanmış
oldu.

Kimse istemez günahının zehri çıksın ruhundan.

Allah umarım acır sana.

Ama şunu unutma ki pişmanlık diye de bir kelime vardır.

Ve bir gün, bir gün gelecek ve rüyalarında gördüğün hayallerde

Birdenbire bir ok fırlayacak bir yerlerden

Ve yüreğini dağılayacak.

Ama yine de ölmeyeceksin, yaşamayacaksın da ama.

O korkunç gün geldiğinde şimdi taptığın şeyler için,

Tanrı, dünya ve işin,

Lanetler okuyacaksın.

Perişan bir halde hepsine lanet edeceksin.

İşte o zaman beni hatırla!

Çan tekrar çalacak.
O zaman beni hatırla.

Heinrich, kilise papazında vücut bulan, uzun zamandır var olagelmiş gelenek, adet ve inanışlardan güçlkle kaçır ve sonra da sonunu hazırlayan düşmanlarının verdiği ıştırıpların içine düşer.

Tabiat, Heinrich'in ölüm fermanını vermiştir. Tabiata sırt çeviren Heinrich değil miydi? Onu ortadan kaldırmaya çalışmamış mıydı? Tabiatın bağışladıklarını hor görüp, güzelliğini bozan, cazibesini harap edip, güvenine ihanet eden ve bunların hepsini hile ve düzenbazlığın geçici parlaklığı adına yapan o değil midir? İşte bu yüzden tabiat da Heinrich'in düşmanı olmuştur. Bütün tutku ve arzularıyla orman perisinin simgelediği Dünyanın Ruhu ve deniz oğlanı karakterinin temsil ettiği materyalizm davetsiz misafirin geri adım atmasına sebep olurlar.

Orman Perisi:

Bizleri tepelerimizden kovuyor.
Kesiyor ve yontuyor bizi,
Madeni kazarak çıkartıyor, ter dökerek onu eritiyor.
Sorumluluklarını yüklemek ve çalıştırmak için
Yeryüzü adamı ve su perisini alıyor yanına.

Benim güzel çiçeklerimi çalıyor, benim kızıl kahve filizlerimi,
Altınımı, değerli taşlarımı, reçinelerimi.
O da ona kölesiymiş gibi gece ve gündüz hiç durmadan hizmet
ediyor.

Onu öpücöklere boğuyor ama bizleri yanına bile yaklaştırmıyor.
Hiçlik bile ona karşı,
Asırlık ağaçları kesiveriyor.
Dünya onun karşısında korkudan titriyor ve
Vadideki bütün ağaçlar onun kuvvetli darbelerinin korkunç sesiyle yankılanıyor.

Kıpırmızı demirden ocağı benim en gizli madenlerimin derinlerine doğru

Alev alev yanıyor ve parlıyor.
Onun ne işler çevirdiğiniyse sadece Şeytan biliyor.

Deniz Oğlanı:

Vragvragvrag uzanıp kaldığı yerde çürümekte olan
Yaratığı katleden sen misin?
Çanı yapan, çanın yanında duruyor.
Ve sonra taşları atmayı ben isterdim,
Çan benim sandığımdı, zarlarsa onun kemikleri!

Fakat onlar da İdeal'in akış yönünü değiştiremeyecek kadar güçsüzdürler. Heinrich'in yeni doğan inancının, görevi tamamlamak ve altın çana sesini vermek için duyduğu ateşli tutkunun karşısında biçare kalmışlardır.

Heinrich çalışır, çabalar. Şüphe, karanlık gölgesiyle yolunu kesmeye kalkıştığıdaysa Rautendelein umudu geri getirir. Sadece o Balder'ına, Yaşama sevinci tanrısına inanmaktadır, artık Balder onun bir parçası olmuştur. Ruhunun, Zamanın doğuşundan itibaren Heinrich gibilerinin içine üflediği büyük parlak gücün, insanlığın kurtarıcısı, Özgürlüğün bir parçası.

Heinrich:

Ben senin Balder'in miyim?
İnanmama yardım et, anlamamı sağla çocuğum.
Benim bitkin ruhuma ihtiyacı olan coşkulu sevinci ver ki
Görevini tamamlamaya cesareti olsun.
Çünkü çekiçle
Hiç durmadan çalışıp mermeri yontan ve oyan el de
Şimdi işi bozmak üzere ama yine de durmayabilir.
Ama yetti bu kadar.
Yine de insan kurbanımdan cennete
Düzgün ve daimi bir duman yükselecek.
Yücelerdeki o el hediye mi geri mi çevirecek?
Elbette yapabilir.
Sonra ben hiçbir şey yapmasam da üzerimdeki rahip giysisi
omzumdan sıyrılıp düşecek.
O sırada en yükseklere çıkmayı kafasına koymuş olan ben de
Sina dağına son kez bakıp
Dilsiz kalakalacağım.
Ancak şimdi getirin meşaleleri! Işıkları!
Ve gösterin sanatınızı!

Büyük Kadın sen de şarap kadehlerimizi doldur. İçeceğiz
beraber.

Ölümlü ve sıradan insanlar gibi
Kararlı ellerimizle tutacağız geçici sevinçleri
Hiç beklemediğimiz anda keyfimizi bezeyeceğiz,
Onu tembellik yüzünden harcamayacağız
Sıradan insan sürüsünün yaptığı gibi.
Bizim müziğimiz olacak.

Heinrich ve Rautendelien zevk içinde aşkları ve işleriyle uğraşırken, ruhlar hain ağlarını örmektedir. Tehdit eder, yalvarır, sıkı sıkıya tutunurlar; katlanması bin düşmanın husumetinden daha zor acı ve elem verir ruhlar. Bir kişinin en güçlü duygularının çevresini yumuşak dokunuşlarıyla saran da onlardır, en zorlu engelleri ve en ağır yükleri yaratan da. İnsanı yok eden pişmanlığı simgeleyen Heinrich'in çocukları annelerinin gözyaşlarını getirirler ve onlarla beraber binlerce el Heinrich'i yükseklerden aşağıya vadiye çeker.

“Çan! Çan!” Uzun süredir gömülü olan eskimiş çan çalmaya başlamıştır. Bu geçmişin yankısı değil midir? Doğumumuzdan itibaren içimize yerleşen batıl inanışlar, insana acımasızca asılan önyargılar, idealistin kanatlarını çökerten gelenekler, hepsi insana hâkim olabilmek için eskinin yeniyle giriştiği mücadeledir.

Batık Çan şiirsel güzelliği ve ışık saçan renklerinin parlaklığıyla bir peri masalıdır. Destansı ve simgesel niteliklerini bir kenara koyarsak, her gerçeği arayan kişinin, başkaldırının her zaman ileleri atılmak isteyen, güneşli zirvelere ulaşmaya çalışan, yeni doğan ışığın peşine düşen huzursuz ruhunun hayat hikâyesidir aynı zamanda.

Heinrich çok uzun zaman vadide yaşamıştır. Orada olmak bütün kuvvetini tüketmiş, kanatlarını kırmıştır. “Çok geç artık! Ağır sorumlulukların seni aşağıya çekiyor; ölümler senin için fazla kudretli.” Heinrich'in ölmesi gerekmektedir. “Onun kadar yükseğe, ışığa doğru uçanlar, bir kez olsun dünyaya düşerlerse ölmeleri gerekir.”

İşte böyle demişti, görmüş geçirmiş bilge. Sanki ölüm ışığa duyulan açlığı bastırabilirmiş gibi, ideale duyulan hasret yok olma

düşüncesiyle engellenebilirmiş gibi. Görmüş geçirmiş bilgelik hiçbir zaman acımasız kadere kafa tutmanın engellenemez dürtüsüne sahip olmamıştır. Maksim Gorki'nin *Şahinin Türküsü* adlı eserindeki engerek yılanı gibi: "Gökyüzü de neymiş? Bomboş bir yer. ... Niye ruhu gökyüzüne yükselmek gibi bir arzuyla huzursuz edelim ki? ... Şu kuşlar ne tuhaf!" diye küçümser ve şahinlerle alay ederler. "Dünyayı tanımadan onun için üzüldür, gökyüzünün hasretini çekerler. Boğucu ve sıcak çölde ışığı bulmaya çalışırlar. Oysa orası sadece çöldür, yiyecek yoktur ve yaşayan bir bedenin sığınabileceği bir yer de bulunmaz."

Heinrich gibiler toplumun içindeki şahinlerdir, dünyaya düştüklerinde yok olsalar bile güneşi görmenin, fırtınaya kafa tutmuş olmanın, bulutlara karşı savaşmanın ve gökyüzüne hâkim olmanın şerefi içinde ölürler.

Deniz parlak ışıkla pırıldamakta, dalgalar kıyıya vurmaktadır. Dalgaların aslanlar gibi kükremelerinde gururlu şahinlerin yansıması vardır. "Ey cesur şahin! Uğursuz kuvvetlerle giriştiğin mücadelede hayatını kaybettin. Ancak değerli kanının parıldayacağı zaman gelecektir, aynı gerçeğin meşalesi gibi kanın, birçok cesur yüreği, özgürlüğe duyulan yakıcı arzuyla alevlendirecektir."

Heinrich'in çanı, güçlü ve cesur olanları ışık ve mutluluk uğruna mücadeleye çağıracaktır. "Dinleyin beni!... Bu duyulan Güneş çanlarının melodisi. Güneş... Güneş gittikçe yaklaşmakta!" Gece uzun olsa da gün ışımaya başlayacak ve ilk ışıkları ölmekte olan Heinrich'in üzerine düşecektir.

FRANK WEDEKIND

Baharın Uyanışı

Frank Wedekind, Alman tiyatrosunun belki de en cesur ruhudur. Sudermann ve Hauptmann'dan çok sonra ortaya çıkmış olsa da onların izini takip etmemiş, yeni doğru'ara yelken açmıştır. Diğer birçok tiyatro yazarından çok daha cesur davranan Wedekind, cinsellik konusunda ahlâk anlayışının yapmacıklığını, özellikle de çocuğun cinsel hayatını çevreleyen cehaleti ve bunun sonucunda ortaya çıkan trajedileri bütün açıklığıyla gözler önüne sermiştir.

Wedekind, çocukluğun trajedisi olarak nitelediği ve ebeveynlere ve öğretmenlere adadığı *Baharın Uyanışı* adlı oyunuyla geniş kitlelerce tanınmıştır. Ebeveynler ve öğretmenler çocuğun ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda en cahil ve tembel kesim

olduklarından onlara adanması gerçekten de çok yerinde bir tercih olmuştur. İkisi de Wedekind'in eserlerinin toplumsal önemi ni kavrayamamışlardır. Tam tersine, bunu kendi geleneksel otoritelerine bir saldırı, ebeveynliğin kutsal haklarına tecavüz olarak görmüşlerdir.

Eleştirmenler de Wedekind'in eserlerinde, sapkın ve bütün zarif duygulardan neredeyse şeytani olarak nitelendirilecek derecede yoksun olmalarının dışında, müstehcen ve dolayısıyla ahlâka aykırı bir yan görmüşlerdir. Ancak profesyonel eleştirmenler çok nadir derine inerler, nitekim Wedekind'in eserlerindeki ironi ve hicvin derinine inebilseler ruhunun ne kadar hassas olduğunu ve yaşamış olduğu yürek parçalayıcı felaketlerden ne kadar etkilenmiş olduğunu anlayabilirlerdi. Tabiatında gelişmeye başlayan güçleri anlayamayan ve çoklukla sahte tevazu, yalanla dolu terbiye ve kayıtsız ahlâk anlayışıyla ezilip yok edilen bir kurban olan çocuğun çektiği acı ve işkence sanatçıyı harekete geçirmiştir.

Erkek ve kız çocuklarının ikiye bölünmüş ve korkaklık içinde cinselliklerinden bihaber büyümelerine ve bu çocukların güya kendi sağlık ve iyilikleri adına bilinçlenmelerini engelleyerek onları budalalık ve gelenekselliğe feda eden topluma karşı, Wedekind'e kadar bu derecede güçlü bir suçlama yöneltilmemiştir.

Bu ithamın en tehlikeli bölümü, yazarın gelecek vaat eden çocukların cinsel cehalet yüzünden kurban edildikleri ve öğretmenlerin de çocukların içindeki gizli nitelikler ve eğilimleri anlamayıp, bir taraf ruhu ve bedeni katlederken, diğer tarafın da beyin fonksiyonlarını çalışamaz hale getirmesi ve böylece fiziksel ve zihinsel anlamda ortalama yetişkinler yarattıklarını ifade ettiği bölüm olmuştur.

Baharın Uyanışı, üç perde ve on dört sahnelik, tamamen çocuklar arasındaki diyaloglara dayalı bir oyundur. Wedekind çocuk ruhuna o kadar yakındır ki onların neşe ve hüznlerini, umut ve çaresizliklerini, mücadeleleri ve trajedilerini ustalıkla etkileyici bir şekilde ortaya koyar.

Oyun, bulûğ çağına girmiş, hayatın gizemleri üzerine düşünen, hayal güçleri kuvvetli okul çocuklarını konu eder. Sevgi do-

lu ama fazla iffetli annesi tarafından mezara gönderilen Wendla, zarif ve cana yakın bir kızdır. Wendla'nın doğmamış çocuğunun masum babası Melchior, yetenekli ve hayatın bilmecesini çözme-ye kalkışacak kadar bilgiye aç, gözlemlerinin sonuçlarını okul arkadaşlarıyla paylaşan, eğer özgür ve zeki bir ortamda yetişme şansı olsa özgün bir düşünüre dönüşebilecek bir çocuktur. Böyle bir çocuğun ahlâki anlamda sapkınlıkla suçlanması ailelerin ve öğretmenlerin ne kadar yetersiz olduğunu kanıtlamaktadır. Melchior'un oyun arkadaşı Moritz, çocukların kafalarını gereksiz bilgilerle dolduran eğitim sisteminin hataları yüzünden sınavlarını geçemediği için intihara sürüklenmiştir.

Wedekind abartılı karakterler yaratmakla suçlanmıştır ama çocukluğun nasıl bir dönem olduğunu bilen herkes için *Baharın Uyanışı*'nın her kelimesi gerçek ve doğrudur. Örneğin, Melchior ve Moritz arasında geçen konuşma akılları çalışan bütün oğlan çocuklarına özgüdür.

Melchior: Neden dünyaya geldiğimizi bilmek istiyorum!

Moritz: Okula gitmektense arabaya at olmaya razıyım. Niye okula gidiyoruz ki? Birileri bize sınav yapsın diye okula gidiyoruz! Peki, onlar bizi neden sınava sokuyorlar? Başarısız olalım diye. Yedimiz başarısız olup sınıfta kalmalıyız, çünkü üst kattaki sınıfa ancak almış kişi sığabilir. Noel'den beri kendimi bir tuhaf hissediyorum. Eğer babam olmasaydı pılımı pırtımı toplayıp Altoona'ya giderdim bugün.

Moritz: Melchior, insanda utanma duygusunun eğitim sonucu oluştuğuna mı inanıyorsun?

Melchior: Bunu ben de ilk defa önceki gün düşündüm. Bana bu duygu sanki insan doğasının derinlerinde bir yerdeymiş gibi geliyor. Şunu düşün, en yakın arkadaşının yanında bile giyinik, tamamen örtünmüş olman gerekiyor. O böyle davranmasaydı, sen de böyle yapmak zorunda olmazdın. Dolayısıyla, bu öyle ya da böyle bir davranış biçimi olmuş.

Moritz: Senin hiç başına geldi mi?

Melchior: Ne?

Moritz: Nasıl desem?

Melchior: Erkeklik duygusu mu?

Moritz: Hı-hım.

Melchior: Elbette.

Moritz: Ben de...

Melchior: Bir süredir bu duygunun farkındayım. Neredeyse bir yıldan fazla olacak.

Moritz: Sanki şimşek çakmış gibi şaşırmıştım ilk hissettiğimde.

Melchior: Rüya mı gördün?

Moritz: Sadece kısa bir süre. Katedralin üzerinden yürüyüp geçen mavi taytlı bacakları düşündüm. Ama çok kısa sürdü.

Melchior: George Zirchnitz annesini düşünmüştü.

Moritz: O mu söyledi? Düzelmeyeceğimi düşünmüştüm. Ruhsal bir hastalığım olduğunu zannetmiştim. Sonunda bütün hatıralarımı sırayla düşünmeye başladım. Evet, sevgili Melchior, son üç hafta acı içinde geçti. Gerçekten de bizimle olağanüstü bir oyun oynadılar. Bir de bunun için teşekkür etmemiz bekleniyor. Daha önceden böyle bir heyecan için özlem duyduğumu hatırlamıyorum. Neden her şey normale dönene kadar huzur içinde uyumama izin vermediler ki? Sevgili anne babamın benden daha iyi yüz çocuğu olabilirdi. Buraya geldim ama nasıl geldiğimi bilmiyorum, uzak duramıyorsam sadece kendi yüzümden. Dünyaya nasıl geldiğimizi hiç merak etmedin mi, Melchior?

Melchior: Hâlâ neden olduğunu bilmiyor musun, Moritz?

Moritz: Nasıl bilebilirim ki? Tavukların nasıl yumurtladıklarını gördüm. Annemin de beni kalbinin altında taşıdığını duymuştum. Fakat bu yeterli mi? ... Meyer'in *Küçük Ansiklopedi'sini* A'dan Z'ye okudum. Sadece laf, boş laf dışında bir şey yok. Tek bir kesin açıklama yok. Ah bu utanma duygusu! Hayattaki en önemli soruya cevap vermiyorsa bir ansiklopedi neye yarar?

Evet, bir ansiklopedinin ya da diğer bilge kitapların bir çocuğun huzursuz ve ürkek ruhuna ne yararı dokunabilir ki? Hiçbir yerden, hele Wendla ve onun gibi birçoğunun denemiş olduğu gibi annelerinden hiçbir şekilde bu sorularının cevabını öğrenemezler.

Ablasının çocuğu olduğunu öğrenen kız, nasıl çocuk yapıldığını öğrenmek için annesine koşar.

Wendla: İki buçuk yıldır evli bir kız kardeşim var. Üçüncü kez teyze oldum ve bunun nasıl olduğuyla ilgili en ufak bir fikrim bile yok. Kızma bana anneciğim, kızma lütfen. Bu dünyada senden baş-

ka kime sorabilirim ki? Lütfen, anlat anneciğim. Kendimden utanıyorum. Lütfen, anne konuş. Bunu sana sorduğum için de beni azarlama. Bana bir cevap ver, nasıl oluyor? Nasıl meydana geliyor? On dört yaşındayım ve bebekleri hâlâ leyleklerin getirdiğine inandığımı düşünüyor olamazsın.

Bayan Bergmann: Ah Tanrım, çocuğum, sen hakikaten de tuhaf bir çocuksun. Neler de düşünüyorsun fakat istediğin şeyi anlatamam.

Wendla: Ama neden anne? Neden anlatmayasın? Herkes bu kadar memnunsa bu anlatılamayacak kadar korkunç bir şey olmasa gerek.

Bayan Bergmann: Tanrım, sen koru beni. Git giyin çocuk, hadi git de giyin.

Wendla: Gideceğim de sonrasında çocuğunun dışarı çıkıp bacadı temizletmek istediğine mi inanacağız?

Bayan Bergmann: Ama bu delilik! Buraya gel, çocuğum, gel yanıma, sana anlatacağım. Her şeyi anlatacağım. Çocuğun olması için öncelikle evli olduğun adamı sevmelisin. Onu sevmelisin, hem de bütün kalbinle, bu anlatılır bir şey değil. Onu sevmek zorundasın, ama Wendla, sen henüz sevebilecek yaşta değilsin. Artık şimdi biliyorsun!

Wendla'nın bu konuda aslında ne kadar çok şey bildiğini anesi çok geç olduğunda öğrenecektir.

Wendla: Hayır, anne, hayır! Biliyorum. Hissediyorum. Sarılık değilim, bende ödem var. Düzelmeyeceğim. Ödemim var. Öleceğim anne, sanırım ölüyorum.

Bayan Bergmann: Ölmeyeceksin çocuk. Tanrı aşkına, ölmeyeceksin.

Wendla: O zaman niçin korku içinde ağlıyorsun?

Bayan Bergmann: Ölmeyeceksin çocuk! Ödemin yok, sen hamilesin kızım. Bunu bana nasıl yaptın?

Wendla: Ben sana hiçbir şey yapmadım.

Bayan Bergmann: Ah daha fazla inkâr etme. Her şeyi biliyorum. Sana bir şey söylemek istemedim. Wendla, Wendla'm!

Wendla: Mümkün değil... Hayatta en çok seni sevdim, Anne.

Bu durumun en üzücü tarafı, çocuğunu bu kadar seven bir anenin onun ölümüne sebep olmasıdır. Yine de Bayan Bergmann çocuklarını Tanrı'nın huzurunda dinlenmeye bırakan diğer birçok iyi ve dindar anne gibi kızının mezar taşına "Wendla Berg-

mann. 5 Mayıs 1878'de doğdu, 27 Ekim 1892'de sarılıktan öldü. Tanrı saf kalbini bağışlasın" diye yazdırmıştır.

Melchior'ın da Wendla gibi saf bir kalbi vardır, peki onu kim bağışlayacaktır? Elbette ki hayatın gizemleri üzerine karaladığı yazıyı bulan ve onu okuldan uzaklaştıran öğretmenleri tarafından değil. Ancak Wedekind gibi bir kalem, bu eğitim komedisini, Rousseau ve Pestalozzi'nin portrelerinin altında yerleşip, 'ahlâksız' öğrencileri Melchior'u yargılayan lise öğretmen kadrosunun kendini beğenmişliklerini, acımasız mizahi yaklaşımla yansıtabilir.

Rektör Sonnenstich: Beyler, suçlu bulunan öğrencimizin kovulma konusunu Milli Eğitim Kurulu'nun dikkatine sunmak durumundayız. Hâlihazırda başımıza gelen talihsizliğin cezasını çekmek durumunda olduğumuzdan, kendimizi gelecekte başımıza gelebilecek benzer durumlardan koruyabilmek için, suçlu öğrencimizi bazı sınıf arkadaşlarının da ahlâklarını bozduğu için dayakla cezalandırmamız gerektiğinden ve geri kalan sınıf arkadaşlarının da ahlâklarını bozmasını engellemek için bu konuyu Milli Eğitim Kurulu'na iletmemiz gerekmektedir. Suçlamayı, ki en ağırını da bu beyler, kariyerimizin sonu olacağı mazeretiyle görmemezlikten gelemeyiz. Okulumuzu birçok lisede baş gösteren ve öğretmenlerimizin bugüne kadar ileri eğitimin bütün gerekliliklerini yerine getirerek ellerinden geleni yaptıkları halde engelleyemedikleri intihar salgınından korumamız gerekmektedir... Bizler bu suçluyu yargılamalıyız ki sonrasında biz suçlu konumuna düşmeyelim... Bu müstehcen metni sen mi kaleme aldın?

Melchior: Evet. Sizden bu metinde yer alan ahlâka aykırı tek bir şey göstermenizi rica ediyorum, efendim.

Sonnenstich: Burada toplanan öğretmenlerinizin itibarına hiç saygı göstermediğiniz gibi, insanoğlunun ahlâki dünyasına ait utanma dürtüsünü de fazlaca eleştiriyorsunuz.

Melchior'un modern düşünceye sahip annesi, okulun verdiği eğitiminden daha fazla çocuğuna inanmaktadır. Fakat o bile kamuoyu baskısına, hatta Melchior'un otoriteye ve disipline inanan babasına karşı duramaz.

Bay Gabor: Melchior'un yazdıkları gibi şeyleri yazan kişiler çürümüş ruhlara sahiptirler. Durum açıkça ortada. Biraz sağlıklı tabiatı olan biri bile böyle bir şey yapmaz. Hiçbirimiz aziz değiliz. Hepimiz

doğru yoldan şaşabiliriz. Ancak onun yazdıkları temel kuralları çiğ-nemektedir. Yazdıkları dil sürçmesi değil, tamamen korkunç bir açıklıkla dile getirilmiş ve amacı ahlâksız eğilimlere duyduğu arzu-yu ortaya çıkartmak olan düşüncelerdir. Tam anlamıyla ahlâksızlık-tır. Bu metin hukukçuların 'ahlâki yoksunluk' olarak nitelendirdik-leri manevi yozlaşmayı açıkça ortaya koyunaktadır.

Ebeveynler ve öğretmenler yüzünden Melchior da en az Wendla kadar acı çeker. Islahhaneye gönderilmiştir ama erkek çocuğu olarak bir kızıdan daha dayanıklı yapıya sahip olduğun-dan hayatta kalabilmiştir.

Oysa aynı şeyi yakın arkadaşı Moritz için söylemek mümkün değildir. Uyanan cinselliğinin tahrikiyle ve hayatının bu buhran-lı döneminde 'eğitmenleri'nin verdikleri, ona işkence gibi gelen ödevlerle başa çıkamadığından Moritz sınavlarında başarısız olur. Onlara karşı hissettiği minnettarlık duygusunun acımasızlığı al-tında ezilen beyni düşünemez hale gelir ve bütün umutlarını ken-disine bağlamış olan anne babasıyla yüzleşemez. Moritz'in yaşa-nan trajedinin üçüncü kurbanı olduğunu ifade eden sözleri, ce-nazesinde Papaz Kahlbach dile getirir.

Papaz Kahlbach: Her kim ki Ölümsüz Babamızın günah içinde doğan herkesi bağışladığı duayı reddeder, o kişi ruhsal anlamda bir ölüm yaşar. Diğer taraftan, kim ki dünyevi düşünceler içinde ken-di iradesiyle Tanrı'yı inkâr eder, şeytan için yaşar ve ona hizmet eder, o kişi beden ölümü yaşar. Ancak her kim ki Bağışlayıcı Tan-rı'nın ona günahları için verdiği Haçı kötü niyetle kendinden uzak-laştırır, o kişi ebedi ölümü yaşayacaktır. Hepimiz Bağışlayıcı Tan-rı'ya şükrederim ve dikenli yollarda güvenli bir şekilde yolculuk edebilmemiz için bize sunduğu rahmetine teşekkür ederim. Bura-daki kişinin üç ölümü birden yaşadığı ne kadar doğruysa, Tan-rı'nın her zaman erdemli olanlara mutluluk ve ölümsüz bir hayat vereceği de o kadar doğrudur.

Bu sıradışı oyunun devrimci nitelikteki önemini ayrıca belirt-meye lüzum yoktur, çünkü oyunun kendisi her şeyi açıkça ifade etmektedir. Fakat *Baharın Uyanışı*'nın çocuk eğitiminin en önem-li konularından biri olan cinselliğin üzerindeki sisi dağıtmış oldu-

ğunu ekleyebiliriz. Günümüzde muhafazakâr kesimler bile bu konu hakkında konuşmamanın büyük bir hata olduğunu artık kabul etmişlerdir. Kilisenin ve değişmez ahlâk anlayışının destekçileri hâlâ eski yöntemleri şiddetle savunsalar da, Wedekind'in mesajı sınırları aşarak bütün dünya tarafından duyulmuştur.

Çocuk, insan ırkının bir parçasıdır ve ancak onun doğru ve özgür bir şekilde yetişmesiyle insanlık mirası oluşturulabilir. *Baharın Uyanışı*, özgür bir nesle giden yolu açan en önemli modern zaman güçlerinden biridir.

FRANSIZ TİYATROSU

Maurice Maeterlinck
Edmond Rostand
Brieux

MAURICE MAETERLINCK

Monna Vanna

Maeterlinck'in eserlerine aşina olanlar için, onu devrimci ve toplumsal önemi açısından değerlendirmek fazlasıyla zorlama bulunabilir. Her şeyden önce Maeterlinck, bize uzak olanın, yabancı olduğu şeylerin betimleyicisi ve simgelerin şairidir. Bu yüzden onu basitleştirmek veya devrimci ruhunu yorumlamaya çalışmak mantıklı değildir. Elbette bu itirazların belli bir oranda değeri vardır, ama diğer taraftan, eğer ancak uzakları görebilenin ve en ücra köşelere ulaşabilenin yakınında olanı, apaçık ortada olanı anlayabileceğini göz önünde bulundurursak, Maeterlinck'in devrimci etken olarak önemini daha iyi anlayabiliriz. Ayrıca, Maeterlinck'in devrimci ruh kavramı konusundaki düşünceleri hakkında da fikir sahibiyiz.

Maeterlinck, ustaca kaleme alınmış makalesi “Toplumsal Devrim”de toplumun muhafazakâr kesiminin devrimci yöntemlere karşı çıkması konusunu ele alır. Muhafazakârların, ‘yavaştan alınması gerektiği’ni düşündüğünü ve toplumdaki kötülüklerin şiddet kullanarak veya tamamen etkili bir şekilde yok edilmesine karşı çıkmakta olduklarını belirtir. Maeterlinck ise onları şu şekilde cevaplar: “Bizler sefalet cellâtlarının daha az gürültücü, daha az yapmacık ama sayıca çok daha fazla ve en korkunç devrimciden çok daha acımasız ve etkin olduğunu unutmaya fazlasıyla hazırız.”

Maeterlinck toplumda acil çözüm bekleyen ve eğer en hızlı ve en makul şekilde çözümlenmezlerse toplumu ve hayatı en beter devrimden bile daha korkunç şekilde etkileyecek bazı haksızlıklar, kanunsuzluklar olduğunun bilincindedir. Bu yüzden de eserlerinin her zaman aydınlık ve özgürlükte tehlike gören Katolik Kilisesi tarafından yasaklanmış olmasına şaşırmamak gerekir. Maeterlink doğrunun sözcüsü olmasaydı, Katolik kilisesi onu şüphesiz bağrına basardı.

Maeterlinck *Monna Vanna*’da yeni kadını olağanüstü bir anlatımla betimler. Bu yeni kadın, gazetelerde resmedilen kadın değil, yeniden doğan, yeniden canlanan bir ruh olarak kendini dar görüşlülükten ve evinin sınırlarından kurtarmış, kısaca özgürleşmiş ve cinsinin bilincine varmış, hayat okyanusunun bir parçası olduğunu, hayatı yeniden kurmak ve yeniden şekillendirmek üzere kendisinin de bağımsız bir etken olarak yer alması gerektiğini anlayan kadındır. Cinsinin bilincine vardığı oranda toplumun yeniden inşasında kendisi, çocukları ve hemcinsi için değerli bir etken haline gelir.

Pisa, Floransa askeri kuvvetleri tarafından kuşatma altına alınmış, mağlup edilmiş ve ele geçirilmiştir. Şehir yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Halkı ise açlık ve yok olmaya maruz bırakılmıştır. Pisa’yı kurtarmanın tek bir yolu vardır. Pisa’nın komutanının babası Marco Colonna düşmanın ultimatoomunu getirir:

Marco: Bilin ki Prinzivalle’yi gördüm ve onunla konuştum... Karşımda barbar, küstah, kaba, her daim kana bulanmış ve sarhoşluğun sersemlettiği, savaş alanlarında onu görenlerin anlattığı gibi nereden

geldiği belli olmayan bir parlaklığın göz alıcı şekilde ruhunu aydınlattığı söylenen birini bulacağımı düşünüyordum. Savaş iblisi olmuş, kör, mantıksız, kibirli ve acımasız, inançsız ve ahlaksız biriyle karşılaşacağımı zannediyordum. ... Fakat benim önümde ustasının önünde eğilen bir öğrenci gibi sevgiyle eğilen birini buldum. Okumuş, öğrenmeye hevesli ve bilgeliğin sesini dinleyen biri... Savaşmayı sevmeyi belli, gülüşünde anlayış ve insan sevgisi var. Tutkuların ve olayların sebeplerini arayan biri. Kendi yüreğine bakan, vicdan ve dürüstlük bahşedilmiş biri.

Size Prinzivalle'nin zeki, mantıklı ve merhametli görüldüğünden bahsetmiştim. Ancak kendine özel delilikleri olan zeki adamlar ya da aklına gaddarca düşünceler gelen iyi adamlar yok mudur? Bir tarafta mantık, merhamet ve adalet dururken, diğer tarafta arzu ve tutku ve her zaman tuzağına düştüğümüz delilik vardır. Ben de o tuzağa düşmüştüm, ileride gene düşebilirim, sizler de öyle. İnsan bu şekilde yaratılmıştır. İnsanın yaşamaması gereken tarzda bir acı sizlere dokunmak üzere. ... Bana kulak verin: Bu büyük konvoy, bir şehri bir ay doyurmaya yetecek kumanyalar, mısırla, şarapla ve meyveyle dolu vagonlar, koyun sürüleri ve davarlar ve Floransa'nın hakkından gelip Pisa'nın onurunu kurtarmaya yetecek bu barut fıçıları ve kurşun çubukları, hepsi bu gece şehre girebilir... Eğer sen karşılığında yarın şafak vaktine kadar onu Prinzivalle'ye gönderebilirsen...O da sabahın ilk ışıyla birlikte geri gönderecek, ancak tek bir şartı var: zafer ve teslimiyetin nişanı olarak tek başına ve üzerinde sadece peleriniyle gitmesi.

Guido: Kim? Kimi gönderiyorum?

Marco: Giovanna.

Guido: Karım mı? Karım Vanna'yı mı?

Marco: Evet, karın Vanna'yı.

Guido Colonna karısının kendine ait olduğu, hiçbir erkeğin onun gözüyle güzelliğine yan gözle bile bakamayacağı inancıyla bu isteneni büyük bir hakaret olarak algılar ve gücenir. Kendine ait olanı teslim etmektense başka kadınların tehlikeye düşmesini, Pisa şehrinde yaşayan çocukların açlık ve yıkıma maruz kalmasını yeğlemektedir. Ama Monna Vanna tereddüt bile etmez. Halkı-

nı kurtarmak söz konusu olduğundan durup düşünmez. Düşmanın çadırına halkını kurtarma inancıyla, kendini düşünmeden, tıpkı bir çocuk gibi girer.

Monna Vanna ve Prinzivalle'nin karşılaşmaları, Prinzivalle'nin çocukken tanıdığı ve hayatı boyunca ona ilham vermiş kadına duyduğu aşkın, bütün tatlılığı, saflığı ve kokusuyla muhteşem bir şekilde betimlenmesidir. Ona ulaşamayacağını ve Floransa'nın siyasal bölücü güçlerinin bu yüzden onu yok edebileceğini bilir ama yine de hayatının tek amacı olan Vanna'yı bir kez olsun görebilmek ve karşılığında Pisa'yı kurtarmak üzere sahip olduğu her şeyi tehlikeye atar.

Prinzivalle: Eğer senin hepsi aynı şekilde giyinmiş, hepsi eşit derecede güzel on bin tane benzerin, annelerinin bile ayırt edemeyeceği on bin kız kardeş çadırımdan içeri girse yine ayağa kalkar, senin elini tutar ve "işte o!" derdim. Sevgilinin görüntüsünün bir erkeğin kalbinde bu kadar uzun süre yaşayabilmesi ne tuhaf değil mi? Sen benimle işte böyle yaşadın, her günle birlikte sanki gerçekmişsin gibi görüntü değişti, bugünün imgesi dünkünün yerini aldı. Çiçek gibi serpildi ama hep daha da güzelleşti ve yıllar o imgeyi zarafet ve güzellik içinde büyüyen bir çocukmuşçasına süsledi. Ama seni tekrar gördüğüm ân önce sanki gözlerim beni aldatıyormuş gibi geldi. Hatıralarım o kadar güzel ve sevgi dolu ama aynı zamanda o kadar yavaş ve utangaçlar ki görünce gözümü kamaştıran ihtişamını sana vermeye cüret edememişler. Ben bulutlu, gri bir günde bahçeden geçerken gördüğü çiçeği hatırlayan bir adam gibiydim, sonra birden günışığıyla dolu bir tarlada yüz binlerce aynı güzellikte çiçekle karşılaşan. Saçını, kaşlarını, gözlerini ve hayranlık duyduğum yüzünü bir kez daha gördüm. Ama güzelliğin bitmeyen günler boyu sessizce sakladığım hazinemi nasıl da utandırıyor... Ah! Ne yapmak istediğimi aslında bilmiyordum. Kaybolduğumu hissediyor, götürebileceğim her şeyi yanımda sürüklemeyi arzu ediyordum... Ve aşk yüzünden senden nefret ediyordum. ... Evet, eğer sen olmasaydın sonuna kadar giderdim... Gerçi herhangi birinden nefret ederdim, sen kendin dışında biri olmak zorunda kalırdın... Düşündükçe mantığımı yitiriyorum. Senin kelimelerin dışında bir kelimeye, senin olmayan tek bir davranışa bile dayanamazdım, en ufak bir şey nefretimi alevlendirip, içimde-

ki canavarı çıkartabilirdi. Ama seni gördüğüm zaman, o ân bunun mümkün olamayacağını da anladım.

Vanna: Ben de aynı duyguları hissettim... Seninle konuşabiliyor olmama bile hayret ediyorum, ki ilk karşılaştığımız ândan beri konuşuyorum... Ben yapı itibariyle sessizimdir. Bu şekilde hiçbir erkekle konuşmadım, Guido'nun babası Marco dışında. Onunla da bu şekilde değil. Onun sanki düşüncelerini ele geçiren binlerce hayali var... ve biz birkaç kez bunları konuştuk.

Senin gözlerinde de hasret ateşinin yandığını görebiliyorum ama aynısı değil, beni ne korkutuyor ne de içimi nefretle dolduruyor. Seni daha önce görmüş olduğumu hatırlamadan önce seni tanıdığımı anladım...

Bu küçümsenen ve nefret edilen haydudun kişiliğine huşu içinde saygı duymaya başlayan Vanna, kendisi ve kocasının korumasında Pisa'ya girmesi için ona yalvarır. Onların yanında güvende olacağına ve Pisa halkı tarafından kurtarıcıları olarak selamlanacağına emindir. Böylece, aynı masum çocuklar gibi kötü kaderlerine doğru yürümeye başlarlar.

Vanna kurtarmış olduğu halk tarafından onurlandırılır, fakat hikâyesine inanmayan kocası tarafından azarlanır.

Vanna: Dinle beni. Hiç yalan söylemedim, ama bugün, özellikle de bugün, sana olabilecek en içten şekilde doğruyu söylüyorum, bir kere ağızdan çıktığında hayat ya da ölümü getiren doğruyu... Dinle Guido ve bana bak, beni bu ana kadar tanımadıysan, bu beni sevmeyi hak ettiğim gibi sevme kudretinin olduğu ilk ve tek ân. Hayatımız adına, kendi adıma ve senin bana ifade ettiklerin adına konuşuyorum. ... İnanılmaz olan şeye inanmak için güçlü olmalısın. Bu adam benim onurumu korudu... Her istediğini yapacak güçteydi, sonuçta ben ona teslim edilmişim. Yine de bana dokunmadı. Ağabeyimin evinden çıktığım gibi çıktım çadırından. ... Sadece alnına bir öpücük kondurdum, o da benimkine.

Guido: Demek bize söyleyeceklerin buydu, bu olanların bir mucize olduğu! İlk cümlede bile gaipten haberler vardı ama ben anlamıyordum... Bir ışık gibi geçti önümden, önemsemedim... Ama şimdi daha dikkatli bakmam gerektiğini anlıyorum. Yani çadırında bütün bir gece tek başına ve üzerinde sadece bir pelerin varken sana dokunmadığını mı söylüyorsun?... Sence ben yıldızların çöplere

otlarının parçaları olduğuna veya birinin kuyuya bir şey atıp ayı söndüreceğine inanacak bir adama mı benziyorum?... Nasıl! Bir adam seni ülkesine ihanet edecek kadar arzulayacak, sadece bir gece uğruna sahip olduğu her şeyi tehlikeye atacak, kendini mahvedecek ve bunu, daha önce kimsenin aklına bile gelmeyen şeyi bu kadar alçakça yapacak ve dünyayı kendine yaşanamaz hale getirecek ve sen bu adamın çadırına yalnız ve korunmasız olarak gidiyorsun ve onun bedelini bu kadar ağır ödediği tek bir gecesi var ve o alnına kondurulan tek bir öpücükle yetiniyor ve yanımıza gelip ona güvenmemizi istiyor. Hayır, mantıklı olalım. Eğer sadece bunu istemiş olsaydı bu kadar insanın üzülmesine, benim ıstırap cehennemine düşüp on yaş yaşanmama sebep olmazdı. İsteddiği sadece alnına bir öpücük kondurmansa, bizlere bu kadar eziyet etmesine lüzum yoktu. Yoo, ama o ne yaptı? Bir Tanrı gibi bizi kurtarmaya geldi... Ancak bu öpücük davranışından sonra istenmiş ve verilmiş bir şey değil... Gerçek bizim ıstırap ve umutsuzluk çığlıklarımızda saklı.

Monna Vanna işte bu psikolojik açıdan kritik anda, bütün algılarımızı, düşüncelerimizi, bütün hayatımızı değiştirebilecek yapıda bir anda Prinzivalle'ye karşı içinde canlanan tereddütsüz aşkı fark eder. Böyle bir aşkta şüpheye yer yoktur. Cesaretle, özgürlükle dolu olan ve kadını sıradanlıktan koparıp yeni ve ona özgür bir neslin şekillenmesine güç ve keyfiyle ilham veren aşk kavramı her anlamda devrimcidir.

EDMUND ROSTAND

Horoz

Toplumsal düşüncelerin ve iç ve dış engellere karşı insanoğlunun mücadelesini yorumlayan çağdaş tiyatronun gelişimi ışığında, geleceğin tiyatro alanına neler getireceğini önceden kestirmek kolay olmayacaktır. Ancak şimdiye değin yaratılan hiçbir eser, felsefi derinlik ve şiirsel güzellik açısından *Horoz*'la karşılaştırılmaz.

Horoz'un amacı aydınlık ve doğruluk olup, son derece idealisttir. Ruhu insana duyduğu derin anlayışın heyecanıyla doludur ve hayattaki en büyük gayesi karanlığı dağıtmaktır. Sıradanlıktan uzak durur, hatta yakın çevresine dair pek bir bilgisi yoktur. Bütün hayalperestler gibi Horoz da insandır, hem de 'çok fazla insan', bu yüzden de acı veren ruhsal bunalımlara ve şüphelere açıktır. Yine de, her zaman, toprağa yakın olduğu zamanlarda,

yeryüzünün değerli özsuynunun varlığında dalgalandığını hissettiğinde güvenini ve gücünü geri kazanır. Böyle zamanlarda sanki gizemli bir güç, gerçeği açıklaması için ona güç vermektedir.

Sülün, ezeli ve ebedi dışıdır. Büyüleyici derecede güzel olduğu kadar bencil ve kibirlidir. Kaderine uygun şekilde erkeğine sahip olmak ister ve kendisi ile sevdiği arasına giren her şeyi kıskanır. Bu yüzden, her türlü yöntemi kullanarak Horoz'un kendine olan inancını yok etmek ister. Ona, "Sen benim için her şey olabilirsin ama şafak vakti için hiçbir şeysin," der.

Karatavuk, içi geçmiş, akıllı ve ruhu bomboş bir modernisttir. Sinik ve alaycıdır, kuralları ve samimiyeti olmadığından sadece başkalarının ufak ve önemsiz niyetlerini dikkate alır.

Dürüst ve sadık olan Çoban Köpeği, dürüstlüğü ve ruhun yalnlığını temsil eder. Sığ ve şiirsellikten yoksun, sadece maddi başarı ve değersiz gösterişin peşinde olan, değere, uyuma ve huzura önem vermeyen yüzeysel çağdaşlığından ötürü karatavuktan nefret eder.

Tavuskuşu küstah, dik başlı, günümüz kültürünün sözcüsü entelektüel bir şarlatandır. 'Sanat için sanat'ın işe yaramaz bir vezesidir. Bu haliyle, aylak sınıfın aylak arayışlarının şeklini ve ilerleme hızını belirler.

Afrikatavuşu ise hepimizin gayet iyi tanıdığı, şanlı şöhretli sosyete hanımefendisinden başkası değildir. Kısır beyni ve boş ruhuyla bir cemiyet etkinliğinden diğerine koşturur, her çeşit modayı takip eder, mevki sahibi ve itibarlı olmaları şartıyla her yeni gelenin eteğine asılır. Moda kölesi, fikir taklitçisi, sürekli etki bırakmaya çalışan aptal bir avcıdır. Kısacası, başkalarının çaba ve emeğiyle beslenen bir asalaktır.

Gece kuşları cahil, geçmiş devam ettirmeye çalışan aptallardır. Sıradanlıklarını ve cansızlıklarını ortaya çıkardığı için aydınlıktan nefret ederler. Horoz'dan da nefret ederler, çünkü Yaşlı Baykuş'un dediği gibi, "En basit işkence, küstah birinin sürekli sana, doğru olduğunu çok iyi bildiğin şeyleri söyleyip durmasıdır". Bu, vasatlığın hiçbir zaman affetmeyeceği bir suçtur ve Horoz'u öldürmek için gizlice anlaşırlar.

Ağaçkakan, bilgili üniversite profesörümüzdür. Ağırbaşlı ve önemli biridir, üniversitesinin önceden sindirilmiş besininin bilgeliğin tek kaynağı olduğunu yüksek sesle savunur.

Karakurbağalar yaltaklanan, dalkavuk, yağcı tayfayı simgelerler. Kişisel kazançları uğruna her türlü dalkavukluğu yaparlar.

Horoz, bilge ve kültürlü diye bilinenlerin aslında içlerinin boş olduğunun, geleneksel yalanların adiliğinin, insanın ırkının birbirine duyduğu ufak kıskançlıkların çok sert bir dille eleştirisidir. Aynı zamanda Horoz, idealleri, ister düşük ister yüksek olsun, idealinin peşine düşerek affedilmez bir suç işleyen idealist kişiyi en acımasız ve aşağılık yöntemleri kullanarak, dibe çekmeye, yermeye ve zulmetmeye, hatta öldürmeye kalkan kalabalıkların ruhunun, idealistleri anlayamama ve takdir etmeme durumunu tanımlamıştır. Bu yüzden, Horoz'u güneşe tapındığı için bağışlamazlar.

Horoz:

Bütün ihtişamınla parla!

Ey sen ki en yabani otların üzerindeki damlaları kurutabiliyorsun

Ve ölü bir çiçeği uçan bir kelebeğe çeviriyorsun

Senin mucizen, badem ağaçlarının rüzgâra kokulu çiçeklerini

savurup

Ölü yaprakların canlıymış gibi dans etmelerinde saklıdır.

Ey Güneş, sana tapıyorum.

Işığın herkesin üzerine düşüyor, meyveleri olgunlaştırıyor

Her çiçeğe dokunuyor, her ağla giriyor

Her zaman üzerimize akıyor

Ve sanki bir annenin çocuğuna olan sevgisi gibi hiç tükenmiyor

Senin için ilahiler söylüyorum

Senin ılıdayan yüzünün önünde engel olmaktan çekiniyorum

Mavi köpüklerin mütevazılığında

Veya son vedanı söylediğinde ışığın mütevazı kulübenin

duvarına düştüğünü gördüğüm zaman

Senin başrahibin ben olacağım.

Bağlarda ihtişam seninle olsun! Tarlalarda ihtişam seninle!

Çimenler ve çatıların üzerine ışıkların düşsün

Kertenkelelerin gözlerinin içine ve kuğuların kanatlarına

Muhteşem şeyler yaratan sanatçılara.
Her şeye sensin veren şeklini
Karanlık ikizini aydınlatan
Mükemmel şekilleri çoğaltan
Her şeye kendisinden de büyüleyici olan gölgesini sunan
Sana şükürler olsun Ey Güneş! Etrafa gülleri saçan sensin
Nehirlere elmasları akıtan, tepeleri parlatan.
Zavallı cansız ağacı alıp yemyeşil bir coşkuyla boyayan da sensin
Ey Güneş, senin altın sihrin olmasa
Hiçbir şey olduğu gibi olmazdı.

Bu zülüm ve nefret ortamında Horoz, ulvi amacı olan güzel günlerin gelmesi için umutlanmaya ve çalışmaya devam eder. Ancak Sülün'e duyduğu tutku onun yenilgisi olur. Sülün yüzünden güçsüzleşir, sırrını ifşa eder. Onun yüzünden Afrikatavuğu'nun aptal beş çayı davetine gider ve ödül dövüşüne katılır. Tutkusu ona hayatı ve arkadaşlarının zayıflıklarını anlamayı öğretir. En büyük doğrunun "dürüst ve samimi bir idealistin verdiği mücadele ve onun ideale kavuşması" olduğunu öğrenir. Nitekim, hayat Horoz'a güneşi uyandıramayacağını ama onu selamlamak için insanları kaldırabileceğini öğretir.

Horoz, Afriktavuğu'nun beş çayı davetinde, muhtelif yönetimleri temsil eden kendini beğenmiş ve küstah Horozlarla tanışması gerektiğinden güç durumda kalır. Cemiyetin seçkin simalarının yanına gittiğinde, "Nasıl şarkı söylüyorsunuz? İtalyan ekolünden mi Fransız mı ya da Alman ekolü mü?" gibi sorulara boğulur. Zavallı Horoz, idealizminin verdiği saflık içinde, "Nasıl şarkı söylediğimi bilmiyorum. Ama neden şarkı söylediğimi biliyorum," diye cevaplar. Onun gibiler nasıl şarkı söylediklerini bilmeye ihtiyaç duymazlar. Onlar doğruyu temsil ederler ve doğrunun ise moda kıyafetlere ya da pahalı tüylere ihtiyacı yoktur. İşte, doğru ile yalan arasındaki fark budur. Yalan kendini doğa ve gerçekliğe benzerliğinin ötesinde süslemek zorunda kalır.

Horoz: Bence ... Bu göz kamaştıran beyefendiler tüccarların hayli karışık zekâları tarafından yaratılmışlar. Birinden bir kanat almışlar, diğerinden ibik ve böyle gülünç bir horoz ortaya çıkar-

mışlar. Diyebilirim ki bu tip horozlarda asıllarından hiçbir parça kalmaz. Parçaların yamanmasıyla üretilmiş horozlardır, yaşayacağı düzgün bir çiftliği ve başında bekçi köpeği olmayan, aynı kataloglarda sergilenen bir işe yaramayan biblolar gibidirler. Doğa, bu tüyleri dikilmiş, kıvrılmış, işkence görmüş horozları anaç eliyle ne okşamış ne de bağrına basmıştır... Bir horozun en önemli göreviyse, en kuvvetli şekilde ötmektir. Bunu yapmadığı zaman, ister ibiği mantar şekline sokulsun, ister tüyleri vida gibi bükülsün, kısa bir süre sonra yok olacak ve çeşitlerden bir çeşit olarak bir daha esamesi bile okunmayacaktır.

Dövüşçü horoz sahneye çıkar. Horoz'a kendini şampiyon dövüşçü olarak takdim eder ve onu bir günde şu kadar horoz öldürdüğünü ve farklı dövüşlerde yine bu kadar öldürdüğünü iddia ederek selamlar. Horoz gösterişsiz bir şekilde cevaplar: "Ben kimseyi öldürmedim. Ama birçok kez birilerine yardım ettim, savundum ve de onları korudum. Sanırım kendi tarzımda benim de cesur olduğum söylenilebilir."

Dövüş başlar. Horoz yaralanır. Yenilmek ve ölmek üzereyken oradaki misafirler ortak düşmanları olan şahine karşı korunmak üzere ona doğru koşmaya başlarlar. Horoz, ona yardım için koşanların korkaklığını arkadaşlıkla karıştırır. Fakat tehlike sona erdiğinde aynı kalabalık dövüşçülerin etrafını sarar ve Dövüşhorozu'nu Horoz'u öldürmesi için teşvik etmeye başlarlar. Oyunun dönüm noktası olan bu anda Dövüşhorozu kendini ölümcül bir şekilde yaralar ve az önce onu destekleyen kalabalık tarafından yuhalanarak olay yerinden kovulur. Kan kaybından güçsüz ve yorgun düşen Horoz, hayal kırıklığına uğramış halde ve acı içinde sülünün peşinden ormana gider.

Kısa süre içinde kılıbık bir kocaya dönüşür. Artık yüreğinden geldiğince ötememektedir. Karısı kıskanacağından güneşi uyardıramaz. Ötebildiği tek zaman, Sülün'ün uykuda olduğu ânlardır.

Sırları ifşa etmeyi Sülün'den iyi kimse beceremez. Horoz'un Ağaçkakan'la konuşmasını duyan Sülün küplere biner. "Güneşin elimden aşkımı almasına izin vermeyeceğim," diye bağırır. Horoz onu, "İdealin gölgesinin dışında başka bir aşk yoktur," diye ce-

vaplar. Sülün onu güneşten geri alabilmek için güzelliğini ve çekiciliğini kullanır. Ona sarılarak, “Yumuşacık koynuma gel. Neden güneşi düşüneceksin ki?” der.

Horoz, Bülbül’ün sesini duyar ve bütün büyük sanatçılar gibi o da Bülbül’ün sesinin güzelliğini fark eder. Bülbül’ün ilham veren sesi karşısında kendisinininki sert ve kaba kalmıştır. Aniden bir silah sesi duyulur ve küçük kuş ölü yere düşer. Horoz’un kalbi kırılmıştır. Tatlı sesli kuşun yasını tutarken gün ağarmaya başlar. Sülün güneşin doğuşunu görmesini engellemek için onu kanatlarıyla örter ve sonra da güneş o ötmeden de doğabildiği için onunla alay eder. Çok üzgün olan Horoz son bir kez inanılmaz güçlü bir şekilde “Üüürü üüü” diye öter.

“Niye ötüyorsun?” diye sorar Sülün. “Kendimi uyarmak için, üç kez sevdiğim bir şeyi inkâr ettim.”

Horoz umutsuzluk içindedir. Ama o sırada ilkinden daha tatlı sesli bir başka bülbülü duyar. “Bu üzücü ama güven veren gerçeği öğren dostum, ne sabah horozu ne de akşam bülbülü rüyalarının şarkısına sahip olabilir.”

Bu gerçekten mükemmel bir mesajdır, çünkü her zaman ruhun bir sadakati olmalıdır, öldürülse bile ruha tekrar geri dönen. Güneşi uyandıramasak da insanları doğan güneşi selamlamaya hazırlayabileceğimizin arkasındaki bilinci anlamak gerçekten çok önemlidir.

BRİEUX

**Hasarlı Mallar
Annelik**

Hasarlı Mallar oyununun İngilizce baskısının önsözünde George Bernard Shaw, Lord Melbourne'le ilgili bir hikâyeden bahseder. Kabine toplantısı karmaşa içinde dağılmak üzereyken, Lord Melbourne kapının önüne dikilerek, "Beyler, hükümet meclisine ya doğruyu söyleyeceğiz ya da yalan. Hangisi olacağı umrumda bile değil. Ancak hepimizin aynı yalanı söylemesi gerektiğinde ısrarcıyım ve bunun ne olacağına karar verene kadar da bu odadan çıkmayacağız," der.

Bu sözler günümüz orta sınıf ahlâkını gayet açık biçimde tanımlamaktadır. Bir şey ister doğru ister yanlış olsun, herkes bu konuda aynı fikri ifade etmelidir. Hepimizin aynı yalanı söylemesi gerekir. Herkesin en çok hemfikir olduğu şey de, bedeli he. ne

olursa olsun namus üzerine olan yalanlardır. Ahlâkçı olanlarımızın ne kadar geri kaldığını, her ne kadar büyük bilimci Neisser bunu 1879'da keşfetmiş olsa da, sözde önemsiz sayılan zührevi hastalıkların, kötü huylu mikro organizmaların sadece hasta kişi için değil, onunla temasa geçen herkes için tehlike teşkil ettiği gerçeğinin büyük ölçüde tabu sayılması ve üzerinde konuşulmasının yasak olmasından anlayabiliriz.

Elbette, çok önemli olan zührevi hastalıklar konusunun açıkça tartışılması gerektiğinin bilincinde olan ufak bir grup vardır. Ama maalesef onlar da ateşe körükle gitmeye kalkışıyorlardır. Halkı bel soğukluğu ve frenginin tehlikeleri hakkında aydınlatırlarken, bu hastalıklarla neredeyse halka eşit derecede zararı olan korku unsurunu da insanların içine işlemektedirler. Bu da hastalığa yakalananların aynı geçmişte konuyla ilgili bilgilerinin olmadığı zamanlardaki gibi kendilerine bakacak güçlerinin kalmamasına yol açmaktadır.

Brieux, bu konuyu en açık şekilde ele alan yazarlardan biridir. Zührevi hastalıkların en tehlikeli safhasının cehalet ve korku olduğunu, eğer akıllıca ve gerçekçi bir şekilde yaklaşılsa tedavisinin mümkün olacağını göstermeye çalışmıştır. Brieux ayrıca bu hastalıkların belayla, ahlâksızlık ve günahkârlıkla bir alakası bulunmadığının ve bu hastalıklara yakalananlara şefkat ve anlayış göstermenin öneminin de altını çizmektedir.

İşte bu da *Hasarlı Mallar*'ın bilimsel incelemeler karşısındaki üstünlüğünü göstermektedir; mantıklı ve anlaşılır olduğu gibi insani sıcaklığa da sahiptir.

Ancak *Hasarlı Mallar* zührevi hastalıklar konusuna değinmekten fazlasını yapar ve bütün toplumsal hayatımıza dokunur. Zenginlerin kendi sınıflarına ait olmayanlara, fakirlere ve işçilere nasıl soğukkanlılıkla kayıtsız kaldıklarını, hiç vicdan azabı duymadan nasıl kendi refahları adına onları kurban ettiklerini anlatır. Bundan başka oyun, maddi gücü veya yasaların yaptırımını arkasına almayan aşka gösterilen alçakça davranışı da ele alır. Kısacası, sadece cinsel hastalıkları değil, toplumsal hastalığımızı, toplumsal frengiyi de bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Zengin bir ailenin çocuğu olan George Dupont'a doktoru, çok ciddi bir zührevi hastalığa yakalandığı ama sabır ve zamanla tedavisinin mümkün olduğu bilgisini verir. Dupont durumu öğrenince mahvolur ve intihar etmeye karar verir. Tek pişmanlığı, başına gelen bu belanın sebebini anlayamamasıdır.

George: Ben hovarda biri değilim, Doktor. Hayat tarzım bütün genç erkeklere örnek gösterilebilir. Benden daha tedbirli birisini bulamayacağınıza sizi temin edebilirim. Mesela, size şimdi hayatım boyunca sadece iki metresim olduğunu söylesem, bana ne dersiniz?

Doktor: Bu sayının buraya gelmeniz için yeterli olduğunu söylerim.

George: Hayır, Doktor. Hastalığımın sebebi o ikisi değil. Dünyada kimse bu hastalıktan benim korktuğum kadar korkmamış, kimse de benim kadar sonsuz sayıda önlem almamıştır. İlk metresim en iyi arkadaşımın karısıydı. Arkadaşıma olan güvenimden dolayı onu seçmiştim. Arkadaşıma önem verdiğimden değil, katı ahlâki prensipleri olan, karısını kıskanan, tedbirsiz ilişkiler içine girmesine izin vermeyen bir adam olmasından. Kadına gelince, onun içine de bu korkuyu işlemiştim. Ona birçok erkeğin bu hastalığa yakalandığını, bana yanlış yapmayı aklına bile getirmemesini söyledim. Arkadaşım onun kollarında öldü. Bu da benim, karısından ayrılmama sebep oldu. Daha sonra genç bir terzi kızla görüşmeye başladım. ... Ailesi maddi desteğe ihtiyacı olan düzgün bir kızdı. Büyükannesi yatalaktı, bir de hastalıklı babasıyla üç küçük erkek kardeşi vardı. Geçimlerini ben sağlıyordum... Ona ve ailesine eğer bana bir yanlış yaparsa onu oracıkta bırakacağımı anlattım. Bu yüzden ailesi de benim adıma ona göz kulak oldu. Pazarlarımı düzenli bir şekilde onlarla geçiriyordum. Bu şekilde onun başını doğrultmuş oluyordum. Kiliseye gitmek onun adına saygın bir gezinti oluyordu. Kilisede onlara bir sıra kiraladım. Annesi de onunla birlikte kiliseye giderdi, sıranın üzerinde adlarını görmek hoşlarına gidiyordu. Evden hiç yalnız çıkmazdı. Üç ay önce evlenmem söz konusu olunca ondan ayrılmak durumunda kaldım.

Doktor: Hayatınızdan gayet memnunmuşsunuz, niye durumunuza değiştirmek istediniz?

George: Evlenmek ve yerleşik bir düzene geçmek istedim. Babam noterdi ve ölmeden önceki son arzusu kuzenimle evlenmemdi. Uygun bir evlilik olacaktı, çeyiz parasıyla işime de devam edebilecektim. Ayrıca, ona hayrandım. O da benden hoşlanıyordu. Mutlu ol-

mak için bir insanın ihtiyacı olan her şeye sahiptim. Fakat sonra bir grup geri zekâlı bana veda yemeği düzenlemeye kalkıştı ve benim de onlarla hovardalık yapmamı istediler. Bakın işte, sonucunda neler oldu. Çok kısmetsizim, hiç şanslı biri olmadım zaten. Ne üçkağıtçı adamlar tanıyorum, onların başına hiçbir şey gelmiyor. Ama ben, zavallı tarlakuşu, benim gibi bir cüzzamlı artık ne yapabilir ki? Bütün geleceğim mahvoldu, hayatım bitti. Bu yüzden de en iyisi alıp başımı bu dünyadan gitmem, değil mi? Neyse, daha fazla acı çekmeye-yim. Şimdi anlıyor musunuz beni? Şu an benden daha kötü durumda kimse yoktur.

Doktor kendisini bu kadar harap etmemesini ancak eğer karısını ömür boyu kısır bırakıp, hayatını mahvetmek istemiyorsa evliliği ertelemesi gerektiğini açıklar. Bu durumun, özellikle hastalıklar çocuğa da geçeceğinden, bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir.

Doktor: Sizin durumunuzla tıpatıp aynı yirmi vaka başlangıcından sonuna kadar dikkatle gözlemlendi. Yirmi vakadan on dokuzunda, dikkatinizi çekerim on dokuzunda, hastalık erkekten eşine bulaşmış. Bu tehlikenin önemli olmadığını mı düşünüyorsunuz? Karınızın sağlığını şansına bırakalım ve o da hiçbir şey yapamadığımız istisnalardan biri mi olsun niyetindesiniz? Pekâlâ, o zaman siz ne yaptığınızı biliyorsunuz demek ki. Karınıza hiçbir bilgi vermeden ona böyle bir hastalığı bulaştırabileceğinizi düşünüyorsunuz demek ki. ... Ama sadece bir tek karınız değil, doğacak çocuklarınız da söz konusu, onlara da bulaştırabilirsiniz. O masum küçük çocuklar namına sizinle konuşuyorum, soyunuzun geleceğini savunuyorum.

Ama George Dupont evliliği ertelemeyecektir. Böyle bir erteleme için gösterebileceği açıklaması yoktur. Ayrıca, sözünü tutmadığı zaman mirası da kaybedecektir, ki bütün bunlar onun gözünde, hayran olduğu kızıdan ve gelecekte doğacak çocuklarından çok daha önemlidir. Kısacası, tipik burjuva ahlâkıyla; aptal bir gurur kavramı, çevrenin ne düşüneceğinden duyulan korku ve hepsinden ötesi maddi açgözlülükle hareket eder.

İkinci perde George Dupont'un evinde geçer. George ve karısı Henriette, zavallı George'a verem teşhisi konması yüzünden evli-

liklerinin altı ay ertelenmiş olmasından duydukları üzüntü dışındada genel anlamda çok mutlulardır. Sağlıklı ve güçlü George Dupont'a verem teşhisi koymak doktorların budalalığı diye düşünürler. Ama zaten, "Bütün doktorlar budaladır". Neyse ki artık birliktedirler, mutluluklarını hiçbir şey bozamayacaktır ve bebeklerini de çok seviyorlardır. Ancak güneşli ufuklarını küçük bir bulut karartır. Bebekleri çok sağlıklı değildir, gene de şehir dışındatemiz havada büyükannesinin ilgisi ve bakımı sayesinde iyeleşeceğini düşünürler. Büyükanne aniden döner, bebeği de beraberinde getirmiştir. Bebeğin çok hasta olduğunu ve bir doktora danıştığını, acilen gelip bebeği muayene etmesi gerektiğini söyler. Doktor gelir. Sütannenin derhal işten çıkartılması gerektiğini, çünkü çocuğun hastalığı ona ve onun da kendi kocasıyla çocuğuna bulaştıracaklarını söyler. Büyükanne Dupont inanılmaz derecede öfkelenir. Bir tanecik torununu ihtiyacı olan süttan mahrum bırakmalarını ne cüretle isteyebilir?

Büyükanne Dupont: Hayatını kurtaracak tek şey varsa, o da elimizden geldiğince ilgi göstermektir ve siz benden, siz doktorların sağlıklı çocukları bile mahkûm ettiği şekilde davranmamı mı istiyorsunuz? Onun bu şekilde ölmesine izin vereceğimi mi sanıyorsunuz? Ona en iyi şekilde bakacağım ve onu kurtarmak için elimden ne geliyorsa yapacağım. Başka türlü de cinayet olur. Sütanneye gelince de, zararını karşılırsınız. Elimizden ne geliyorsa yaparsınız, söylediğiniz şey dışında.

Doktor: Bu, böyle bir durumla ilk karşılaşışım değil. Size tavsiyelerimi dinlemeyen anne babaların istisnasız bir şekilde pişman olduklarını söylemeliyim... Kızın cahilliğinden ve fakirliğinden yararlanmak istiyorsunuz. Ayrıca kız mahkemeye de başvurabilir. ... Kendinizi kandırırsınız. Bir veya iki davada aile sütanneye yıllık maaş ödemeye, diğer davalardaysa üç bin ile sekiz bin frank arasında para cezasına çarptırılmıştır.

Büyükanne Dupont: Eğer hukuki yollara başvurulursa, en iyi avukatı tutarız. Çok şükür zenginiz. Şüphesiz avukat, hastalığı sütannenin çocuktan değil, belki de çocuğun sütanneden kapıldığı konusunu gündeme getirecektir.

Gerçekten de böyle bir suçlama zavallı bir köylü kadın için sorun çıkartabilir. Doktor, büyükanne Dupont'u bunun bir para

meselesi olmadığına ikna etmek için beyhude çabalar. Bunun daha çok insaniyet, dürüstlük sorunu olduğunu ve böyle bir suçun parçası olamayacağını anlatmaya çalışır.

Doktor çocuğu muayene etmeye gittiğinde, Büyükanne Dupont ve saygıdeğer oğlu, cahil ve durumdan şüphelenmeyen hizmetlileriyle pazarlığı sağlama bağlamaya çalışırlar. Kıza bebeğin soğuk algınlığına yakalandığını ve ona da geçebileceğini söylerler. Hayatı boyunca soğukta yaşamış zavallı köylü kızı, “Biz köylüler, siz Parisli hanımlar kadar narin değilizdir,” diye cevaplar. Bin frankın kendisi açısından çok büyük para olduğunun farkındadır. Bu parayla ailesinin ev ipotekini ödemelerine yardım edebileceğini ve borçtan kurtulabileceklerini düşünür. Kalmayı kabul eder ve böylece sağlığını kaybetmeyi göze alır.

Doktor muayenesini yapar ve çocuğun doğuştan frengi olduğuna dair kötü haberi verir. Onlara çocuğun sabır ve iyi bakımla tedavi olabileceği bilgisini aktarır. Ama artık mamayla beslenmelidir, çünkü diğer türlü sütünne için çok tehlikeli olacaktır. Sütannenin kalmayı kabul ettiğini duyunca da öfke içinde konuşur:

Benden genç ve güçlü bir kadının sağlığını, sağlıksız bir çocuk için feda etmemi bekleyemezsiniz. Bu kadının bütün ailesini de mahvedecek ve kendisini kısır bırakacak bir hastalığa yakalanmasının bir parçası olmayacağım. Ayrıca, bunu yasal anlamda da yapamam...Eğer çocuğun mamayla beslenmesine razı olmazsanız, ya süt anneye konuşurum ya da tedaviden vazgeçerim.

Doktorun müdahale etmesine gerek kalmaz. Şans eseri sütanne, çocuğun durumunu kâhyadan öğrenir ve Dupont'lara onlarla kalmayacağı haberini verir: “Veledinizin öleceğini biliyorum. Babasına sokak kadınlarından korkunç bir hastalık bulaştığı için çocuğun ölmek üzere olduğunu da biliyorum.”

Tam bu sırada içeri, durumdan şüphelenmeyen, uçarı ve kaygısız Henriette girer. Konuşulanları duyar ve çılgılık atarak bayılır.

Son perde, yoksulluğun, cehaletin ve yanlış ahlâk anlayışının kadersiz kurbanlarının sığınağı olan hastanede geçer. Vekil Bay Loche gelmiştir. Doktor, halkın temsilcisinin yaşanan sefalet hak-

kında bilgi almak amacıyla geldiğini düşünerek sevinir. Oysa yanlışlıyordur. Bay Loche, George Dupont'un kayınpederidir.

Kızının açtığı boşanma davasında delil olarak kullanılmak üzere Doktor'un imzasını istemeye gelmiştir.

Doktor: Korkarım ki size bu belgeyi veremeyeceğim... Mesleki gizlilik kuralı her şeyin üstündedir. Ama belirtmeliyim ki eğer böyle bir zorunluluğum olmasaydı da sizi geri çevirirdim. Boşanma konusunda size yardım etmek istemem. Bunu kabul etmememin sebebi de kızınızın iyiliğini düşünmemdir. Mahkemeye damadınızın frengi olduğunu kanıtlamanız için benden bir belge istiyorsunuz, değil mi? Bu şekilde davranarak kızınıza da bu hastalığın bulaşmış olacağı gerçeğinin herkes tarafından bilinmesine sebebiyet vereceksiniz. Böyle bir durumda kızınızın ikinci bir koca bulabileceğini zannediyor musunuz? Bu zavallı küçük çocuk zaten yeterince talihsiz değil mi? Fiziksel olarak mahvolmuş durumda. Doğuştan frengi olduğuna dair silinmesi mümkün olmayan bir leke mi bırakmak istiyorsunuz üzerinde?

Loche: Peki, ne yapmalıyım o zaman?

Doktor: Bağışlayın... Evlilik konusu gündeme geldiğinde şüphesiz damadınız hakkında bir araştırma yapmışsınızdır. Gelirini, sahip olduğu hisse senetlerini ve tahvilleri araştırmış, kişiliği konusunda da güvenilir olduğuna dair bilgi edinmişsinizdir. Ama tek bir konuyu göz ardı etmişsiniz ki bu içlerinde en önemlisi, sağlık durumu hakkında hiçbir araştırma yapmamışsınız.

Loche: Hayır, yapmadım. Adetten değildir... Belki de bunun için bir yasa çıkarmak gerek.

Doktor: Hayır, hayır. Daha fazla yeni yasa istemiyoruz. Hâlihazırda o kadar çok var ki. Önemli olan, halkı bu hastalıklar konusunda bilgilendirmek. Böylece kısa bir süre içinde kızlarınızla evlenmek isteyen erkeklerin başka şeyler yanında bir de sağlık durumlarıyla ilgili bilgi vermeleri alışkanlığı edinilebilir ve böylece varsa hastalıklarını aile içine sokmaları engellenmiş olur. ... Bir konu daha var, sizinle paylaşmak zorunda olduğum. Siz kendiniz günahsız mısınız ki başkalarına bu kadar acımasız yaklaşabiliyorsunuz?

Loche: Ben hiçbir zaman yüz kızartıcı bir hastalığa yakalanmadım, Bayım.

Doktor: Size bunu sormamıştım. Ben bu tip bir hastalığa yakalanmanıza sebep olacak bir durumda bulunmadınız mı diye sordum.

Hah işte, gördünüz mü? Demek ki sizi korumuş olan erdemli olu-
nuz değil, sadece şanslı olmuş olmanız. Sizin şimdi kullanmış oldu-
ğunuz 'yüz kızartıcı hastalık', beni çok öfkeliendiren bir ifadedir. Bu
hastalık da başka hastalıklar gibidir, onlardan bir farkı yoktur. Has-
ta olmak kendi suçumuz olsa bile utanılacak bir durum değildir. Bu-
yurun, gayet açık konuşalım. Katı ahlâkçı anlayışa sahip olanlardan
kaçı bu hastalığa yakalanmalarına sebep olacak durumlar yaşamış-
lardır? Orta sınıfa mensup, iffet düşkünlükleri yüzünden bu durum-
dan iğrendiklerini belli eden, frengi kelimesini ağızlarına bile alma-
yan ve bahsetmek durumunda kalsalar da iğrendiklerini ortaya ko-
yan ifadeler kullanan bu insanlar hiç böyle bir durumda kalmamış-
lar mıdır? Sadece bu duruma kendilerini sokmamış olanların konu-
maya hakkı vardır. Kaç kişilerdir sizce? Bin kişi içinden dört kişi mi?
Bu dört kişiyi ayırın bir tarafa; geriye kalanlarla bu hastalıklara ya-
kalanlar arasındaki tek fark, şans faktörüdür. Şansları sayesinde
paçayı kurtarmış olanlar benden anlayış beklemesinler. Diğerleri za-
ten yeterince acı çekmiş, kendi paylarına düşen bedeli ödemiş ve
başlarına gelenler yüzünden pişmanlık duymaktadırlar. Artık lütfen
bu tip ikiyüzlülükleri bir kenara bırakalım.

Sadece dürüst bir bilimci değil, aynı zamanda gerçek bir yar-
dımsever olan Doktor, günümüzde herkesin bu tip hastalıklara
yakalanabileceğinin, bu hastalığın yayılmasına sebep olanların
sanki cehalet en büyük suç değilmişçesine 'bilmiyordum' saçma-
lığının arkasına saklanan kişiler olduğunun bilincindedir. Dok-
tor, Bay Loche'la gözlemlediği cehalet ve yoksulluğun sebep oldu-
ğu birkaç vakayı paylaşır.

Mesela, kocası bu hastalıktan ölmüş olan bir kadın vardır. Ko-
cası hastalığa yakalandığını 'bilmiyordur' ve karısına da bulaştı-
rmıştır. Kadın ise fakirdir ve tedavi masraflarını karşılayamaz.
Özel bir doktor tutması mümkün değildir; bakımevleri ya da yar-
dım derneklerinin yoksulları aşağılamasını kabul edemeyecek ka-
dar da gururludur. Bu yüzden hastalığı tedavi edilemez ve bilme-
den başkalarına da bulaştırır.

Sonra oğluna hastalık bulaşmış bir adamdan bahseder. Babası
hastalığı 'bilmiyormuş' ve dolayısıyla oğluna bilgi vermemiş. So-
nuç olarak çocuk yarı felçli olmuş.

Adam: Bizler küçük esnafız. Onu üniversiteye gönderebilmek için düzenli olarak kredi çektik, şimdi de sadece başkalarının başına gelmesin istiyorum. Zavallı oğlum, üniversite kapılarında bu tip kadınlardan birine tutulmuş. Böyle şeylere izin verilmesi sizce doğru mu, efendim? Çocukların bu şekilde baştan çıkarılmasını engelleyecek yeterli sayıda polis yok mu? Soruyorum size, doğru mu sizce?

Zavallı adam cehaletinden, doktorun da sokağa düşen kızın hi-kâyesiyle örneklediği gibi, bu kadınların asıl kurbanlar olduklarını bilmemektedir. Bir evde hizmetçi olarak iş bulduğunda hem cahil hem de çok masum olan kızcağız evin efendisi tarafından baştan çıkartılmıştır. Daha sonra sokağa atılmış, her gün iş aramaya çıkmış ama bütün kapılar suratına kapanmış. Annelik duygusunu bastırıp çocuğunu yetimevine göndermek zorunda kalmış ve sonunda hayatta kalabilmek amacıyla fahişeliğe başlamış. Birlikte olduğu erkeklere ve onu baştan çıkartan efendisine hastalık bulaştırarak, toplumun ona yaptığıının, hastalık, acı, sefalet ve bencil dünyanın sebep olduğu gözyaşlarının az da olsa öcünü almaktadır.

Loche gibi halkın siyasal temsilcilerinden olan birinin kendinden öncekilerle aynı basmakalıp önlemleri, kanun çıkarma, kovuşturma ve hapis cezası gibi şeyleri önermesi ondan beklenir bir durumdur. Ama gerçek anlamda toplumu anlamaya çalışan biri olan Doktor, “Bu durumun gerçek çaresinin yöntemlerimizi değiştirmek olduğu”nu bilir.

Doktor: İsmi bile ağza alınmayan frenginin artık esrarengiz bir bela olarak algılanmasını bir kenara bırakmalıyız... Aşkla çocuk meydana getirmenin ahlâksızlık olmadığını insanlara öğretmek gerek. Ama biz çocuklarımızın yararına diye düşünerek sorunun etrafını dev bir sessizlik bulutuyla çeviriyoruz. Saygın bir baba oğlunu ve kızını şu büyük dans salonlarından birine götürür ve orada birçok kötü duruma maruz kalırlar, ancak aynı baba onların en yüce aşk eylemiyle ilgili bir kelime bile duymalarına izin vermez. Fiziki gerçekleri kaplayan gizem ve yalan temizlenmeli ve genç erkeklerin kendilerine güvenmeleri sağlamalıdır.

Başka bir ifadeyle, bizim ihtiyacımız olan genel anlamda aydınlanma, açıksözlülük ve her şeyden önemlisi, bugünkünden

farklı ekonomik ve toplumsal şartlardır. *Hasarlı Mallar* oyununun devrimci anlamda önemi, frenginin değil fakat sebeplerinin toplumun düşmanı olduğunu ortaya koymasıdır. Frengi konusunda yüksekten atanlar ve evlilik belgeleri, kayıt ve boşanma gibi konular için daha fazla yasa çıkarılması için gürültü yapanlar bu belanın yüzeyine bile dokunmamaktalar. Brieux bu sorunun derinine inerek, bizi frengi ve diğer toplumsal belaların felaketinden kurtaracak çözümün toplumsal ve ekonomik değişim olduğunu ileri süren az sayıda modern tiyatro yazarlarından biridir.

Günümüzde annelik, her eli kalem tutanın, siyasal anlamda yükselmek isteyen herkesin ağzından düşürmediği bir kavram haline gelmiştir. Hakkında o kadar çok konuşuluyor ve tartışılıyor ki insan anneliğin sonsuza dek önemli bir güç olarak kalacağını düşünüyor. Bu yüzden de, anneliğin yalan dolu maskesini söküp atmayı ancak olağanüstü dramatik güce sahip olan bir özgür ruh becerebilir. Özgür bir gelecekte bizi hangi ihtimallerin beklediğini bilemeyiz ama annelik günümüzde hastalıklı dallar yetiştiren kendisi de hastalıklı bir ağaçtır. Onun uğruna binlerce kadın kurban edilmekte, çocuklarıysa bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını dikkate almayan soğuk ve çorak bir dünyaya doğmaktadır.

Siyasal başarı elde etmek uğruna her türlü ahlâksızlığı yapabilecek yapıda bir adam olan taşralı avukat Brignac, toplumun ileri gelenlerinden biridir. Tanrı'nın insanoğlunun kaderi üzerine üstünlüğüne kayıtsız şartsız inanır. Devlet ve ordunun savunucusu ve paranın yarattığı gücün de köpeğidir. Doğal olarak da geniş ailelerin toplum refahı adına en temel zorunluluk ve anneliğinse bir kadının en kutsal ve yegâne görevi olduğunu savunur.

Brignac, üçü de pek iyi durumda olmayan üç çocuk babasıdır. Toplumun düşünmeden çocuk yapmaya devam etmek yerine hâlihazırda doğan çocuklara bakması gerektiğini savunan düşünce onu öfkeliendirir. Brignac daha çok çocukları olsun ister. Hamilelikleri yüzünden zayıf düşen karısı Lucie, biraz dinlenebilmek için ona boş yere yalvarmaktadır.

Lucie: Dinle, Julien, hazır bu konudan laf açılmışken söyleyeceklerimi bir dinle. Zaten evlendiğimizden beri bir rahat edemediğimi sana söylemek istiyordum. Senin tatillerinden birinin bile keyfini çıkartamadık. Gerçekten benim biraz dinlenmeye ihtiyacım var. Düşünsene, birbirimizi daha iyi tanımak ve sevmek için hiç baş başa kalamadık. Ayrıca, çeyizlerini düşünmemiz gereken üç kızımız var.

Brignac: Bu seferki kesin erkek olacak.

Lucie: Erkek çocuk daha masraflıdır.

Brignac: Zengin olacağız diyorum.

Lucie: Nasıl?

Brignac: Şansın nereden geleceği belli olmaz. Devlet memurluğunda kalırım ve kısa sürede terfi alırım. Baroya geri dönerim... Zengin olacağımızdan eminim. Zaten ben evet dediğim müddetçe senin ne dediğinin pek de önemi yok.

Lucie: Belli ki. Seninle evlenirken onayım alınmıştı ama çocuk için kararım sorulmuyor bile... Bu düpedüz kölelik. Evet, kölelik. Sonuçta benim sağlığımı, çektiğim acıları ve hayatımdan bir yılı bana sormadan gayet sakın bir şekilde fırlatıp bir kenara atıyorsun.

Brignac: Bunu bencillikten mi yapıyorum? Senin hamile olduğun zamanlar benim için kolay mı geçiyor zannediyorsun? Yanımda beni seven bir karım olsun istiyorum. Babalar da erkek sonuçta.

Lucie: Saçmalık. Sen gerçekten beni aptal yerine koyuyorsun. Öyle zamanlarda ne yaptığını çok iyi biliyorum... İnkâr etmeye kalkışma. Yaptığın her şeyi gayet iyi bildiğime emin olabilirsin. Ben em-

zirirken ya da bebek beklerden Villeneuve'de gidip gördüğün kişinin ismini söyleyeyim mi? Artık daha fazla bu konuda konuşmayalım.

Brignac, seçmenlerine bir kadının en derin ve en ulvi görevi olan annelik konusunda konuşma yapmak üzere bir siyasal toplantıya gider.

Lucie'nin on sekiz yaşında Annette adında küçük bir kız kardeşi vardır. Anne ve babaları öldükten sonra Lucie, kardeşine annelik yapmıştır. Küçük kız kardeşini çok sevdiğinden onu dış dünyaya karşı koruyup kollamayı amaç edinmiştir.

Annette gelir ve coşku içinde zengin bir aile olan Bernin'lerin oğlunun kendisine evlenme teklif ettiğini ve annesi Bayan Bernin'in konuyla ilgili ablasıyla konuşmaya geleceğini haber verir.

Bayan Bernin gelir fakat Annette'in bahsettiği konuda konuşmaya değil. Lucie'ye oğlunun kız kardeşiyle evlenemeyeceğini söylemeye gelmiştir. Kız kardeşi tabii ki çok güzel, saf ve çekici bir kızdır. Hatta oğlu ondan daha uygun bir eş bulamaz. Ama kızın parası yoktur ve o oğlunun başarılı bir adam olmasını istiyordur. Sosyal mevki sahibi olmalıdır ve bu da parasız olmaz. Lucie ise ona kendilerinin de, Bernin'lerin en alt seviyeden hayata başladıklarını, bunun mutlu olmalarına engel olmadığını hatırlatıp yalvarınca Bayan Bernin şu cevabı verir:

Hayır, biz mutlu değiliz. O kadar çok mutluluk peşinde koştuk ki yıprandık. 'Başarmak istedik' ve başardık. Önceleri ikimiz de çalışıyor ve az para kazanıyorduk. Hayatımız zorlu ekonomik koşullarla mücadele ve zorluklar içinde geçiyordu. Kendi adımıza iş yapmaya başlayınca da hilekârlık, düşmanlık, yalan dolu, müşterilerimizi pohpohladığımız ve iflas etmekten korktuğumuz bir ortamda yaşar olduk. Servete giden yolun zorluklarını çok iyi bilirim. Gözyaşı, yalanlar, kıskançlık ve nefret doludur. İnsan, hem kendi çeker hem de başkalarına çektirir. Ben bunların hepsini yaşadım, çocuklarımın yaşamasını istemiyorum. İki çocuğumuz vardı, oysa bir tanede kalmak istemiştik. İki çocuk yükümüzü iki kat artırdı. Birbirine destek olan karı koca olmak yerine birbirini gözetleyen iş ortaklarına dönüştük. Birbirimizin en ufak harcaması, hatta salaklığının dahi hesabını sorar hale geldik, yatağımıza girdiğimizde bile iş konusunda tartışıyorduk. Evet doğru, zenginleştik, ama şimdi de paramızın tadını çıkar-

tamıyoruz, çünkü onunla ne yapabileceğimizi bilmiyoruz. Hem mutlu da değiliz, yaşlanmak bizi hatıralar ve eski günlere duyulan öfke yüzünden daha da katı yaptı çünkü çok acı çekmiş ve çok nefret etmiştik. Çocuklarımdan da bunları yaşamasını istemiyorum. Onlar bunları yaşamasınlar diye bunca şeye katlandım.

Zenginlik uğruna ödediği bedeli öğrenince Lucie'nin kardeşi adına yalvarmalarına Bayan Bernin'in kulak tıkamasını anlayabiliriz. Lucie'yi de kardeşini kendini koruması gereken durumlar konusunda uyarmadığı için suçlayamayız. Zavallı Annette, doymak bilmez cehaletin ve toplumun kurallarının kurbanı olmuştur.

Annette, Bayan Bernin'in ziyaretinde olup biteni öğrendiğinde sinir krizi geçirir ve Lucie, kız kardeşinin anne olmak üzere olduğunu öğrenir. Aşk ve evlilik bahanesiyle genç ve şımarık Bernin, kızın tecrübesizliği ve masumiyetinden faydalanmıştır. Üzüntü içinde Annette âşığına koşar ama kabaca ve acımasızca geri çevrilir. Bunun üzerine, beş para etmez sevgilisinin içinde olduğu trenin önüne atlayarak intihara kalkışır. Catherine adında bir hemşire onu kurtarır ve endişe içinde bekleyen kız kardeşi Lucie'ye götürür. Annette heyecan içinde olanları anlatır.

Annette: Neler söylediğini tahmin bile edemezsin. Çok sinirlendi ve bana kötü davranmaya başladı. Ne yapmaya çalıştığımı bildiğini söyledi, benimle evlenmesini sağlamak için skandal yaratmaya çalışıyormuşum. Zengin olduğu için onu evlenmeye zorladığımı düşündüğünden bana acımadığını söyledi. Söylediklerine sinirlendiğimi görünce de beni polis çağırmakla tehdit etti.

Onu orada bırakıp, terk edip koşarak eve gelmeliydim. Aynen böyle yapmalıyım, değil mi? Fakat o ân söylediklerine inanamıyordum ve hâlâ içimde umut varken bırakıp gidemedim... Koluna tutduğum sürece sanki nişanlı gibiydik. Bırakıp gittiği zamansa zavallı, mahvolmuş bir kız olacaktım, aynı durumda kalmış başka onlarca kız gibi. Söz konusu olan, hayatımdı ve bu yüzden de kendimi kurtarabilmek için rezilliğin ve korkaklığın en dibine vurdum. Ağladım, yalvardım. Utanç duygumu yitirdim... Onun neler söylediğini sana bile anlatamam. Çok ağrıma gitti, hem de çok, önce anlamadım. Neler dediğini tekrar tekrar düşündükçe sonradan anladım... Sonra o trene koşuşturdu ve vagonlardan birine atladı,

ben az kalsın parmaklarımı kapıya sıkıştırıyordum. O ise gitti, annesinin arkasına saklandı ve annesi de beni tutuklatmakla tehdit etti. ... O ân ölmek istedim. Lucie, canım, olacaklarla baş etmek istemiyorum, daha çok küçüğüm, dayanamayacak kadar güçsüz ve çok gencim.

Ama Lucie kocasına güvenmektedir. Evlilikleri boyunca kocası, anneliğin bir kadının en kutsal görevi olduğunu, Devlet'in hep daha fazla nüfusa ihtiyacı olduğunu, ticaret ve ordunun da nüfus artışını desteklediğini söyleyip durur, "Devlet herkesin kendi yaşadığı topluluk içinde elinden geldiğince bu görevi gerçekleştirmesini emreder," diye vurgulardı. Defalarca kocasının anne olma konusunda Tanrı'nın emrine ve yasalara uymayan kadının ahlâksız bir suçlu olduğunu söylediğini duymuştu. Elbette ki bu durumda Annette'in düştüğü durumu anlayışla karşılayacaktı. Hem Annette kendi hatasından dolayı değil, bir adamın sözüne inanıp güvendiği için bu duruma düşmüştü. Tabii ki Brignac, Annette'i kurtaracaktı. Bu zor ve zahmetli dönemde ona yardım edecek, onu rahatlatacaktı. Oysa Lucie, başka birçok kadın gibi kocasını tanımıyordu. Kocası gibi kanun ve kurallara bağlı, dar görüşlü bir adamın merhamet duygusunun olamayacağını ve 'affedilmez bir suç' işlemiş bu küçük kıza destek olmayacağını bilmiyordu. Bilmiyordu, fakat çok yakında öğrenecekti.

Lucie: Sana Annette'in alçakça davranışın kurbanı olduğunu söylüyorum. Onu aşağılamaya devam edeceksen, daha fazla bu konuda tartışmayalım.

Brignac: İşte şimdi çok zor bir duruma düştüm. Bavullarımızı toplayıp gitmek dışında yapacak bir şeyimiz yok. Ben bittim. Battım. Mahvoldum. Sana şöyle söyleyeyim, eğer hırsızlık yaparken suçüstü yakalansaydı bile bundan daha kötü olmazdı... Mutlaka bir bahane uydurmalıyız. Bir teyze veya kuzen yaratıp onu davet ettiğini söyleriz. Ben Paris'te kalabileceği düzgün bir ev bulurum. Orada rahat eder. Zaman geldiğinde de çocuğu şehir dışında bir bakıcıya verir ve yanımıza döner.

Lucie: Sen ciddi ciddi zavallı çocuğu kimseyi tanımadığı Paris'e göndermeyi mi öneriyorsun?

Brignac: Ne demek istiyorsun? Gerekirse ben de Paris'e giderim. Gayet saygın, özel pansiyonlar var. Kimseye duyurmadan araştırma yaparım. Ve gereken neyse öderim. Daha ne yapmamı istiyorsun?

Lucie: Çocukcağızın en fazla ilgi ve bakıma ihtiyacı olduğu dönemde sen onu tek başına göndermekten bahsediyorsun, tek başına, anlıyor musun? Buradan koparıp, bir trene bindirip, sanki kurtulmak istediğin hastalıklı bir hayvanmış gibi Paris'e postalıyorsun. Eğer bu teklifini kabul edersem onu baştan çıkaran adam kadar kötü olmuş olurum ben de. Dürüst ol, Julien, kendi menfaatimiz adına onu kurban ediyorsun. Onun yalnızlığı ve üzüntüsü üzerinden bizim huzur ve rahata ereceğimizi düşünüyorsun. Kendimizi sorunlardan kurtarmak için bu çocuğu yabancıların eline, sevgi, bakım ve huzurun olmadığı, ona sarılacak ya da ağlayacağı omuz olacak bir dostun bulunmadığı bir yere mi terk edeceğiz? Sana yalvarıyorum, Julien, rica ediyorum, çocuklarımız adına beni ondan ayırma, ben-den bu utanç verici davranışı yapmamı isteme.

Brignac: Düzgün davranmış olsaydı bunları yaşamak zorunda olmazdık.

Lucie: O adamın kurbanı oldu. Ama hiçbir yere gitmeyecek. Ya da hizmetçiyi kovduğun gibi onu senin dışarı atman gerekecek. ... Ve sonuçta çocuğunu terk etmek, en güçlü içgüdüünü ve hayatta başımıza gelen bütün eziyetlere katlanmamızda bize teselli olan evlat sevgisinin içinden yükselen çığlığını bastırmak zorunda kalacak, "Alın çocuğu, onu istemiyorum," diyecek. Bu bedeli başkasının işlediği suçtan beraat edebilmek için ödeyecek... Cemiyetin yeni doğan bir bebeği karşılama şekli böyle mi olmalı?

Brignac: Evlilik dışı bir çocuksa, evet böyle. Eğer böyle davranılmazsa etraf gayri meşru çocukla kaynar. Aile kurumunu korumak adına evlilik dışı doğan çocuklar bu duruma mahkûm ediliyor.

Lucie: Daha çok çocuk istiyorsun ama aynı zamanda kadınlara, "Ne evlilik dışı annelik olur, ne de parasız evlilik" diyorsun. Bu düşünceni değiştirmedikçe çektiğin nutukların yarısı nefretten, yarısı da acımadan oluşan alay çığlıklarıyla karşılanacak. ... Annette'i kovalarsan, ben de onunla giderim.

Lucie ve Annette birlikte hayata atılırlar. Orta sınıfa mensup kızlar olarak her şeyden biraz bilgi edinmiş ama hiçbir şeyi tam öğrenmemişlerdir. Hayatta kalabilmek adına her tür işi denerler ama ne kadar çok ve uzun saatler çalışsalar da yeterince para kazanamaz-

lar. Annette'in hamileliği belli olmadığı sürece hayat daha dayanılır gelir, ama kısa bir süre sonra herkes durumunu fark eder. Lucie'yle birlikte sürekli yer değiştirmek zorunda kalırlar. Çaresizlik içinde kalan Annette, kendinden önce birçok kızın yaptığı ve kendinden sonra da Brignac gibilerin ahlâk anlayışı hüküm sürdüğü müddetçe birçok kızın yapmaya devam edeceği şeyi yapar. Bir ebeye gider ve ahlâk uğruna katledilenlere bir kurban daha eklenir.

Son perde mahkeme salonunda geçer. Bayan Thomas, kürtaj suçuyla yargılanan bir ebedir. Onunla birlikte, defterinde kaydı bulunan birçok kadın yargılanmaktadır.

Sırayla bütün sanıkların trajedilerini öğreniriz. Yoksulluğun rezilliğini, hayatın en temel ihtiyaçlarını sağlamaktaki yetersizliğini ve istenmeyen bir çocuğa karşı duyulan korkuyu dinleriz.

Birkaç yüz frank kazanan bir kadın öğretmen, kocasıyla yaşamasına rağmen, yeni doğacak bir çocuk ailecek aç kalmaları anlamına geleceğinden kürtaj yaptırmak zorunda kalmıştır.

Kadın Öğretmen: Bütçemize çok dikkat ederek ancak geçiniyorduk. Harcamalarımızı defalarca kıstık ama öyle bir noktaya geldik ki artık daha fazla kısacak halimiz kalmamıştı. Üçüncü çocuk her şeyi mahvederdi. Yaşayamazdık. Hepimiz aç kalırdık. Ayrıca müfettişler ve müdireler çok çocuk doğurmamızı istemiyorlar, özellikle de biz emzireceksek. Sonuncu çocuğumu emzirirken benden bunu gizli yapmamı istediler. Emzirmek için sadece on dakika iznim oluyordu, teneffüs saatlerinde sabahları onda ve öğleden sonra ikide. Annem bebeği getiriyordu ve ben de karanlık bir dolaba girip orada emzirmek zorunda kalıyordum.

Kürtaj suçu işlemekle suçlanan Tupin çifti mahkeme huzurunda kendilerini savunurlar. Tupin uzun süredir işsizdir ve çaresizlik yüzünden içki içmeye başlamıştır. Polis tarafından kötü şöhretli biri olarak bilinir. Oğullarından biri hırsızlıktan hüküm giymiştir, kızyısa fahişelik yapmaktadır. Tupin zeki bir adamdır. Gelirinin geniş bir aileye yetmediğini mahkemeye kanıtlar. Beş çocuğun günlük beslenmesi iki kiloya yakın ekmek, sebze çorbası ve et suyuyla türlüden oluşmaktadır. Bunların toplamı 3 frank 75 sent etmektedir. Babanın harcamaları 30 sent tramvay, 15 sent tütün, 15 sent ak-

şam yemeğinden oluşur. Kira 300 franktır. Bütün ailenin giysi ve ayakkabı ihtiyacı çocuklara 4 franktan 16 çift ayakkabı, anne ve baba için 8 franktan 4 çift toplamda 300 frank. Bu da yılda toplam 2600 frank eder. Tupin işçilik yaparak ayda yaklaşık 160 frank kazanır. Genel bir hesapla yıllık 500 franka yakın eksikleri kalır, ki o da Tupin aralıksız çalışıyor olursa, bu da onun gibi işçiler için pek ihtimal dahilinde sayılmaz. Bu şartlar altında çocuklarından birinin hırsızlıktan tutuklanmasına, diğerinin fahişeliğe başlamasına ve Tupin'in de kendini içkiye vermesine şaşmamak gerekir.

Tupin: Durumumuz kötüleşmeye başladığında biz de karımla kavga etmeye başladık. Yeni bir çocuğumuz olduğunda bu, durumu diğerleri için daha da zorlaştırıyordu... Böylece ben de barlara takılmaya başladım. Hem sıcaktı hem de çocuk sesi ve karı dırdırından uzaktı. Ayrıca, içince her şeyi unutabiliyor insan. ... Gün geçtikçe daha da fakirleştik. Doğrusunu söylemek gerekirse, benim hatamdı... Sonuncu çocuğumuz sakattı. Açlık içinde doğmuştu, annesi de çok zayıf düşmüştü. Onu emzirdiler de emzirdiler. Bir dakika bile yalnız bırakmadılar. O halde yaşatmaya çalıştılar. Diğer çocukların, daha sağlıklı olanların güçsüzleşmesine sebep oldular. O sakat olana harcadıkları emeğin ve paranın yarısıyla diğerlerini gayet sağlıklı çocuklar olarak yetiştirebilirlerdi.

Aline Tupin: Bunların hepsinin benim suçum olmadığını belirtmek istiyorum. Kocam ve ben eşekler gibi çalıştık. Çocuklarımızı büyütebilmek uğruna her türlü zevkten mahrum kaldık. Daha fazla kölelik yapmak istesek bile, emin olun, bundan fazlasını yapamazdık. Şimdi hayatlarımızı onlar için feda ettik. En büyük olan hastanede ve sağlığına zararlı bir işte çalıştığı için mahvolmuş durumda. Yeterince fazla nüfus var zaten. Kızım aç kalma ile fahişelik arasında bir seçim yapmak zorundaydı... Ben yoksul bir kadını, yiyecek bir şeyi olmamak nedir iyi bilirim. Bu yüzden affettim onu.

Yani Aline Tupin, toplumun dışladığı ve hastalıklı doğan çocuklara bir kurban daha eklemenin suç olduğunun bilincindedir.

Sonrasında Lucie mahkeme önüne çıkar. Kız kardeşini çok seven ve aynı onun karşı karşıya kalmış olduğu durum yüzünden,

sevmediği bir adamdan dördüncü çocuğunu doğurmak yerine kürtaj yaptırmak zorunda kalır. Öğretmen ve Tupin'ler gibi o da suçunu anlatmak için mahkeme karşısına sürüklenirken, onu ve Annette'i evden kovan kocası, pek sevdiği "Annelik bir kadının en ulvi görevidir" sloganıyla hükümet destekçisi olarak yüksek bir mevki edinmiştir.

En son olarak, ebe savunmasını yapmaya çağırılır.

Thomas: Bir gün bir kız geldi, bir yerde hizmetçilik yapıyormuş. Efendisi tarafından iffal edilmiş. Yapmamı istediği şeyi yerine getirmeyeceğimi söyleyerek onu geri çevirdim. O da gitti, intihar etti. Yardım etmediğim bir diğeri kız ise mahkeme huzuruna çocuğunu öldürmek suçundan çıkarıldı. Bu yüzden de sonradan gelenlerin isteklerini kabul ettim. Birçok intiharı ve başka suçları önlemiş oldum.

Saygıdeğer hâkim veya jürideki beyefendilerin, ne Bayan Thomas'ın topluma onlardan daha büyük iyilik yaptığını ne de bu büyük toplumsal trajedide savunma avukatının kapanış konuşmasının derin anlamını anlamaları mümkün değildir.

Savunma Avukatı: Suçları bireysel bir suç değil, toplumsal bir suç... Doğaya karşı işlenmiş bir suç da değil. Doğaya karşı bir başkaldırı. Ve acıma duygusuyla eriyen bir kalbin sıcaklığıyla, şaşkın duruma düşmüş mantığının öfkesiyle bizlere sadece ihtiyacımız olan ve arzuladığımız çocuğu doğurma seçeneğini verecek, bizi sonsuza kadar ikiye bölme esaretinden ve aşkın kutsallığına saygısızlık etmekten kurtaracak bir üstün aklın sağlayacağı özgürleşme ânını bekliyor olacağım. Bu ân gerçekten de, günahkâr bir savurganlıkla hayattan taştan ve kayıtsızlık içinde yitip giden doğanın, vahşi doğanın zaferi olacaktır.

Kadınlara istenmeyen ve sevilmeyecek çocuklar dünyaya getirmelerini engellemek için doğum kontrol yöntemleri kullanma hakkı verilmesi, çocuklarının babasını seçecek irade ve özgürlüğe sahip olmalarına izin verilmesi ve kadının doğuracağı çocuk sayısına kendisinin karar verme hakkı olması gibi taleplerini göz önünde bulundurduğumuzda, *Annelik* oyununun devrimci anlamda önemi yadsıyamayız. Çünkü ancak bu içerikte bir annelik anlayışı daim olabilir.

İNGİLİZ TİYATROSU

George Bernard Shaw
John Galsworthy
Stanley Houghton
Githa Sowerby

GEORGE BERNARD SHAW

**Bayan Warren'ın Mesleği
Binbaşı Barbara**

“Ben her konuda eserler veren sıradan bir oyun yazarı değilim. Ahlâka ve toplum inançlarına aykırı konular üzerinde uzmanlaşmış bir yazarım. Şöhretimi, halkı ahlâk anlayışlarını yeniden gözden geçirme konusunda ısrarlı bir şekilde zorlamakla kazandım. Özellikle ekonomik ve cinsel ilişkiler bağlamında günümüz ahlâk anlayışının feci halde yanlış olduğunu düşünmekteyim. Ayrıca, Hıristiyanlık dininin bazı doktrinlerini günümüz İngiltere’sinde anlaşıldığı şekliyle iğrenç buluyorum. Halkın düşüncelerini benim bu konulardaki düşüncelerime çevirebilmek için oyunlar yazıyorum.”

Bu inanç ikrarı George Bernard Shaw’un modern tiyatro sanatındaki yeri konusunda şüpheyi mahal bırakmamaktadır. Bu-

na rağmen döneminin en şüpheyle bakılan yazarlarından biri olması şaşırtıcıdır. Bunun sebeplerinden birisi, mizahın genel anlamda yalnızca eğlendirici olduğunun, hayatın hafif yanlarına dokunduğunun düşünülmesidir. Ancak kahkahaları gözyaşıyla dolduran, insan ruhunu derinden yaralayan ve trajedilerin açtığından daha derin izler bırakan bir mizah anlayışı bulunduğu nu da unutmamak gerekir.

Shaw'un açık sözlülüğünün pek ciddiye alınmamasının bir sebebi daha vardır. Bu da, bir görüşün taraftarı olan Shaw ile sanatçı Shaw arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Taraftar olarak Shaw, sınırlı, dogmatik ve köşelidir. Gerçekten de en ateşli bağınaz bile kendi düşüncelerinden farklı olan toplumsal teorilere bu derece karşı çıkmaz. Ama sanatçı olan tarafı, dogmaların, avam kamarasının ve hatta materyalist tarih kavramının 'ebedi ve değişmez yasalar'ın üzerinde olan hayattan ilham alır. Eğer bu noktada sosyalist Shaw sanatçı Shaw içinde kayboluyorsa, bunun sebebi samimiyet eksikliğinden değil, hayatın sınırlandırılmaz olmasındandır.

Shaw, ifadelerinde aşırı parlak renkler kullandığı için, onun sanatçıdan daha ziyade propagandist olduğu düşünülür. Bunun sebebi de insan zihninin -özellikle de Anglo-Sakson zihninin- tembelliğinden kaynaklanmaktadır, çünkü Anglo-Sakson zihni kendi saflığı, adaleti ve iyiliğine o kadar inanmıştır ki şiddetli ışığı gördüğü anda ürküp kaçabilir. *Bayan Warren'ın Mesleği* ve *Binbaşı Barbara* adlı oyunlarda George Bernard Shaw çok daha fazlasını başarmıştır. Hristiyan merhamet ve saflık anlayışının gerçek yüzlerini görebilmemiz için maskelerini çekip çıkarmıştır.

Bayan Warren yüzyıllardır var olan bir mesleğin erbabıdır. Bu meslek Mısır'da doğmuş, Antik Yunan ve Roma'da büyük rol oynamış, Orta Çağ'ın en önemli esnaf birliklerinden birini oluşturmuş ve Hristiyan Kilisesi'nin de en temel gelir kaynaklarından biri olmuştur.

Ancak Bayan Warren'ın mesleğinin, malikânede yaşayanından harap kulübede yaşayanına, en üst rütbeli memurundan en fakirine hayatın her pozisyonundan erkeğin ihtiyaçlarını karşılayan muazzam bir toplumsal faktör halini alması modern çağda gerçekleşmiştir.

Dönem, Bayan Warren gibilerin şeytani, baştan çıkmış ve ah-lâksız olarak nitelendiği, kalpleri kötü olduğundan eğer başka

şansları olsaydı da yine bu mesleği seçeceklerine inanılan ve cezalandırılıp, mahkûm edilmeleri gerektiğinin düşünöldüğü dönemlerdi. Bizler de onları her yerden kovup, oradan oraya sürmeye devam ederken onları suçlu gibi cezalandırıyor, bir hayvana dahi göstereceğimiz insaniyetten yoksun bırakıyoruz. Sonra George Bernard Shaw gibi biri çıkıp bu konuyu, içimizde yatan şeytani eğilimleri ve yaradılışımızdan gelen ahlâksızlığımızı açığa çıkarıyor. İşte o zaman öğreniyoruz ki:

Bayan Warren: Bu işi hoşuma gittiği için mi yaptığımı, doğru olduğunu düşündüğümü mü zannediyorsun? Eğer şansım olsaydı okula gidip bir hanımefendi olmak istemeyeceğimi mi düşünüyorsun? ... Senin için konuşması kolay, hem de çok kolay, öyle değil mi? İşte! Ne durumda kalmıştım, bilmek ister misin? Büyükannen kimdi, biliyor musun? Hayır, bilmiyorsun. Ben biliyorum. Dul kaldığını söylerdi. Mint yakınında bir kızarmış balık dükkânı vardı. Dört kızını ve kendini bu işin dışında tutardı. İkimiz, Liz ve ben, kardeştik ve ikimiz de güzel ve sağlıklı kızlardık. Sanırım babamız gayet besili bir adamdı. Annem ondan sanki bir beyefendiymiş gibi bahsederdi ama bilemiyorum tabii. Diğer iki kız üvey kardeşlerimizdi; cılız, çirkin, aç, çalışkan, dürtüst ve zavallı yaratıklardı. Eğer annem onlara dokunmamız için bizi dövüp öldürmekten beter etmeseydi kesin biz onları öldürebilirdik. Aramızda saygıdeğer bulunan onlardı. Peki, bu saygınlıkları ne işlerine yaradı? Sana anlatayım. Bir tanesi kurşun zehirlenmesinden ölene kadar haftada dokuz şiline günde on iki saat bir kurşun fabrikasında çalıştı. Sadece ellerine felç ineceğini düşünüyordu ama öldü. Diğeri hep örnek olarak gösterilirdi çünkü Hükümet'in erzak deposunda çalışan bir işçiyle evlenmişti. Adam evlerine ve üç çocuğuna haftada on sekiz şiline içkiye başlayana kadar gayet tertipli ve temiz şekilde baktı. Saygıdeğer olmaya ne de değermiş, değil mi?

Vivie: Kız kardeşin ve sen öyle mi düşünüyordunuz?

Bayan Warren: Liz öyle düşünmüyordu, o benden farklıydı. İkimiz de kilise okuluna gittik, ki bu da bizim, dünyadan bihaber olmayan ve hiçbir şey de olamayacak başka çocuklara üstünlük tasladığımız hanımefendi havamızın bir parçasıydı. Liz'in evden çıkıp bir daha da dönmediği o geceye kadar orada yaşadık. Öğretmenimizin benim de Liz'i takip edeceğimi düşündüğünü biliyorum, rahip ise Lizzie'nin sonunun Waterloo köprüsünden atlayıp intihar etmek olacağını söylüyordu. Zavallı budala, nereden bilebilirdi ki! Ama

ben nehirden daha çok kurşun fabrikasından korkuyordum ve eğer sen de benim yerimde olsaydın aynı bu şekilde düşünürdün. Rahip bana içkisiz bir lokantada mutfak hizmetçiliği işi buldu. Sonra garson oldum ve daha sonra da Waterloo istasyonu yakınında bir barda çalışmaya başladım. Haftada dört şilin ve yatacak yer karşılığında günde on dört saat içki servisi yapıyor, bardakları yıkıyordum. Bu benim adıma muazzam bir terfi olmuştu. Neyse, soğuk ve korkunç bir geceydi, zar zor ayakta durabiliyordum, içeri bir bardak viski için kim gelse beğenirsin, Lizzie. Uzun bir kürk manto giymişti, çok şık ve rahat görünüyordu. Cüzdanı da altın paralarla doluydu.

Vivie: Teyzem Lizzie mi?

Bayan Warren: Evet. Artık Winchester'da, katedrale yakın bir yerde oturuyormuş. Orasının en saygın hanımefendilerinden biri olmuş. Kasabanın genç kızlarına şehir balosuna giderlerken eşlik ediyormuş. Neyse ki Liz'in hikâyesi nehirden sonlanmamış. Sen bana biraz Liz'i hatırlatıyorsun. Birinci sınıf bir iş kadınıydı. En başından beri hep para biriktirdi. Hep akıllı başındaydı, hiç kendini kaybetmedi ve eline geçen her fırsatı değerlendirdi. Benim serpilip güzelleştiğimi görünce barın önünden bana, "Burada ne yapıyorsun, seni küçük şapşal? Sağlığını ve güzelliğini başkaları kazansın diye mi harcıyorsun?" dedi. Liz, kendine Brüksel'de bir ev almak için para biriktiriyormuş. İkimizin daha kısa sürede gerekli parayı biriktireceğimizi düşündü. Böylece biraz borç verdi ve beni işe başlattı. Ben de düzenli bir şekilde para biriktirmeye başladım. İlk ona olan borcumu ödedim, sonra da ona ortak oldum. Yapmamam için bir sebep yoktu. Brüksel'deki ev gerçekten de birinci sınıftı. Bir kadın için Anne Jane'in zehirlenip öldüğü fabrikadan çok daha uygun bir ortamdı. Kızlara, o içkisiz lokantada hizmetçilik yaparken, Waterloo'daki barda çalışırken ya da evde bana davranıldığı gibi davranılmıyordu. Oralarda kalıp kırkıma gelmeden yıpranmış yaşlı bir kadın olmamı mı tercih ederdin? ... Evet, para biriktiriyordum. Bir kadın başka hangi meslekte para biriktirebilir? Hem haftada dört şilin biriktirip, hem de bakımlı ve şık olabilir miydin? Sen değil tabii. Sade ve sıradan bir kadınsan bundan daha fazla para kazanamazsın. Tabii eğer müziğe, sahneye veya gazete yazarlığına yeteneğin varsa o başka. Ama ne Liz'in ne de benim böyle yeteneklerimiz vardı. Bizim tek yeteneğimiz güzel olmamız ve erkekleri nasıl mutlu edeceğimizi bilmemizdi. Güzelliğimizden, tezgâhtar, barmen ya da garson olarak başkalarının kâr sağlamasına izin vermek yerine ticarete girerek kendi paramızı kazanmakla aptallık ettiğimizi mi düşünüyorsun?

Pek sanmıyorum. Çalışmayı ve para kazanmak zorunda olmayı kimse sevmez ama yine de yapmak zorundadır. Elbette ki ben de, üç kuruş değer vermediği, bir kadınla alay edip, sataşırken ve iğrenç davranışlarda bulunurken eğlenceli ve hoş olduğunu düşünen sarhoş bir adamı mutlu etmeye çalışan zavallı, yorgun ve moralsiz bir kıza acıyorum. Bunun bedelini ödemeye paranın yeterli olmayacağını da düşünüyorum. Ama yine de bu nahoş davranışlara katlanmak, işin güzellikleriyle beraber çirkinliklerini de kabul etmek zorunda, aynı hastanede çalışan bir hemşire gibi. Bu kadınların zevk için yapacağı bir iş değil, Tanrı da biliyor, ama bu işten dindar kimselerin sanki gül yaprağıyla dolu bir yatakmış gibi bahsettiklerini duyuyorum. Tabii ki fakir bir kız için bütün zahmetine değer, eğer baştan çıkarmalara karşı koyabilirse ve de güzel, düzenli, mantıklı bir kızsaa. Onun yapabileceği diğer bütün işlerden çok daha iyidir hatta. Hep böyle olmadığını düşünmüştüm. Kadınlar için daha iyi fırsatların olmaması ne kadar büyük haksızlık, değil mi Vivie? Evet, benim görüşüm bu, bunun haksızlık olduğunu düşünüyorum. Ama doğru da olsa haksızlık da olsa durum bu ve bir kız da bu şartlar altında elinden gelenin en iyisini yapmalı. Elbette bir hanımefendinin yapacağı bir iş değil. Sen eğer bu mesleği seçersen aptallık ettiğini düşünürüm, ama ben başka bir işte kalmayı seçseydim esas o zaman aptallık yapmış olurdu. Nasıl oluyor da ben özgür ve bağımsızım ve kızıma birinci sınıf bir eğitim verebiliyorum, ama aynı imkânlarla sahip diğer kadınlar bataklıkta debeleniyorlar? Çünkü ben her zaman kendime saygı duydum ve kendimi kontrol etmesini bildim. Niye yaşadığı kasabada herkes Liz'e saygı gösteriyor? Aynı sebepten dolayı. Eğer rahibin aptalca öğütlerini dinleseydik kimbilir bugün ne halde olurduk. Herhalde üç kuruşa yerleri fırçalıyor ve yoksullar hastanesine yatabilmek dışında umut edecek başka bir şeyimiz kalmamış olurduk. Dünyayı tanımayan insanların sana ne yapmanın gerektiğini söylemelerine sakın izin verme, kızım. Bir kadının düzgün bir şekilde kendine bakabilmesinin tek yolu, ona iyi bakacak duruma sahip bir adama iyi davranmasından geçer. Eğer onunla aynı konumdaysa kendisiyle evlenmesini sağlamalıdır, ama eğer adamdan daha aşağı konumdan geliyorsa tabii ki bunu beklememeli, değil mi? Kendi mutluluğu için bu ihtimali aklından çıkarmak zorundadır. Londra sosyetesinden kızları olan herhangi bir hanımefendiye sor, o da sana aynı şeyleri söyleyecektir, ama ben sana doğruyu söylüyorum o hilekârlık yapacaktır. Tek fark bu. ... Kadınlardan görgülü oldukları için utanmaları bekleniyor. Kadınlarsa büyük ölçüde hiçbir şey hissetmi-

yorlarmış gibi davranmak zorunda kalıyorlar. Liz, nasıl duygular hissettiğim konusunda doğruyu söylediğim için bana hep kızardı. Eğer her kadın gözünün önünde olup bitenlerden bir şeyler öğrenirse, bunların üzerinden konuşmaya dahi gerek kalmaz derdi. Ama tabii Liz mükemmel bir hanımefendiydi. İlgüdüsel olarak öyleydi, bense her zaman biraz daha görgüsüz ve zevksizdim. Sen fotoğraflar gönderdiğinde Liz gibi yetiştğini, aynı onun gibi hanımefendi havan olduğunu görüp mutlu olurdum. Fakat herkes ne düşündüğümü bilirken ben farklı bir şey söyleyemem. İkiyüzlülüğe ne gerek var? Dünyayı kadınlar için bu şekilde düzenlemişlerse sanki başka türlüymüş gibi davranmanın bir anlamı yok. Ben gerçekten de hiçbir zaman utanmadım. Her şeyi bu kadar saygıdeğer bir şekilde idare edebildiğimiz, hakkımızda en ufak bir kötü söz söylenmediği ve kızlarımıza da çok iyi bakıldığı için bu durumdan gurur duymanın ayrıca hakkım olduğunu düşünüyorum. Kızların arasında başarılı ve mutlu olanlar da oldu, mesela bir tanesi bir büyükelçiyle evlendi. Ama elbette bizlerin hakkında ne düşünürlerse düşünsünler ben yine de bu konular hakkında konuşmamalıyım.

Evet, bu konular hakkında konuşmak saygın değildir, çünkü saygınlık gerçeklerle yüzleşmeyi beceremez. Gene de herkes kadınların çoğunun “düzgün bir şekilde kendine bakabilmesinin tek yolunun ona iyi bakacak duruma sahip bir adama iyi davranmasından geçtiği”ni bilir. Saygın bir kişi olan kız kardeşi Liz ile Bayan Warren’ın arasındaki tek fark, ikiyüzlülük ve yasal onamadır. Kız kardeş Liz, Kilise ve Devlet’ten saygınlığını alabilmek için parasını kullanır. Saygıdeğer kız kardeş gelirini yassallaştırmak için Kilise’nin onayını satın alır. Ama Bayan Warren aynı oyunu bu iki kurumun onayına gerek duymadan oynar. Bu yüzden de dünyanın gözünde bir suçludur. Yine de Bayan Warren diğer kadınlardan daha az insan değildir. Aslında kızı Vivian’a duyduğu sevgi düşünüldüğünde birçok kadından çok daha üstün bir annedir. Kızı kendiyle aynı durumda kalmasın diye, haftada dört şiline hizmetçilik yapmasın diye Bayan Warren kızını refah ve huzurla donatmıştır, ona eğitim imkânı sağlamış ama bu yüzden de kızıyla arasında kapanmayacak bir uçurum yaratmıştır. Çok az sayıda saygın anne, kızları için böyle bir şey yapabilir. Ne var ki Bayan Warren toplum dışına itilirken, mes-

leğinden çıkar sağlayan kızı da dâhil herkes en nezh muhitlerde yaşamaya devam ederler.

Bayan Warren'ın iş ortağı olan ve onun evine 40 bin pound sermaye yatırmış Sir John Crofts, işin en kötü olduğu zamanlarda bile yüzde otuz beş kâr elde etmiştir. Cemiyetin saygın kişilerinden ve ait olduğu sınıfın en değerli mensuplarından biri olarak kabul edilmektedir.

Crofts: Benim çevremde bu işin birinci sınıf bir iş olarak görülmediği bir gerçek... Ancak gizli saklı bir şeyler döndüğünden değil, öyle olduğunu düşünmeyin. Anneniz de içinde olduğundan, işlerin dürüstlük ve açıklıkla yürüdüğünü biliyorsunuzdur. Onu senelerden beri tanırım, olmayacak şeyleri yapmaktansa hiç yapmamayı seçer, biliyorum. Fakat bu tip konuların cemiyet içinde konuşulmayacağını anlamanız gerek. Otel kelimesini bir kere ağzından kaçırdınız mı, herkes genelev işlettiğiniz dedikodusunu yapmaya başlar. Anneniz hakkında böyle şeyler söylenmesini istemezsiniz, değil mi? İşte bu yüzden bu konu hakkında olabildiğince ketum davranıyoruz... Yaptığımız işe burun kıvrmayın Bayan Vivie, onsuz Newnham'ler ve Girton'lara ne olurdu acaba? Anne tarafından kuzenimin bir tanıdığı olan Belgravia Dükü'nü kira gelirlerinden bir kısmı tuhaf yollarla kazanıldığı için geri çevirmezsiniz sanırım. Ya da Canterbury Başpiskoposu'nu, Kilise Komisyonu üyelerinin arasında meyhaneciler ve günahkârlar var diye görmezlikten gelmezsiniz herhalde? Newnham'de kazandığınız Crofts bursunu hatırlıyor musunuz? O burs benim erkek kardeşim tarafından verilmektedir. Kendisi altı yüz kızın karın tokluğuna çalıştığı bir fabrikanın kârından yüzde yirmi iki pay alıyor. Bu kızların nasıl hayatta kaldığını zannediyorsunuz? Annenize sorun. Herkes akıllılık edip ne varsa ceplerine atarken, benim yüzde otuz beşlik payıma sırt çevirmemi mi bekliyorsunuz? Öyle aptallık yapılmaz. Tanışlarını ahlâk kurallarına göre seçmeye kalkarsan, toparlanıp bu ülkeden gitmek daha doğru olur, tabii eğer saygın bir cemiyetin dışına itilmek istemiyorsan... Dünya felaket tellallarının geveleyip durduğu kadar kötü bir yer değil. Cemiyetin önünde alenen bayrak sallamazsan cemiyet de sana uygunsuz sorular sormaz, ama şerefsizlerin de işini bitirmesini çok iyi bilir. Herkesin tahmin ettiği sırlardan daha iyi saklanan sır yoktur. Cemiyet içinde seni tanıştıracığım hanımefendiler ve beyefendiler arasında, benim veya annenin işi hakkında konuşacak kadar kendini bilmez kimse yoktur.

Gerçekten de kimse Bayan Warren ve meslektaşlarının meslekleri hakkında konuşmaz. Fakat kâra ortak olmasını bilirler. Kötülük sesini yükseltmeye başladığı zaman ahlâksızlığa karşı haçlı seferi başlatır, Tanrı'nın gazabını çağırır ve Bayan Warren gibilerin üzerine polis vahşetini gönderirler. Böylece onları kurban edenler, Crofts'lar, Canterbury'ler, Vivian'ın öz babası, Kilise'nin sözcüsü muhterem Gardner ve Bayan Warren'ın evlerinin diğer müşterileri, kadının, yuvanın ve ailenin koruyucuları olarak geçit töreni yaparlar.

Günümüzde çok zeki olmayan biri bile bu durumun zalimliğini, adaletsizliğini ve rezilliğini inkâr etmez. Tıpkı kadının cinsel bir meta olarak görülmesinin ve kendini ya evlilik yoluyla bir adama ya da evlilik dışı yollarla birçok adama satmak durumunda kaldığının inkâr edilemeyeceği gibi. Sadece geri kafalılar ve Vivian gibi tecrübesiz olanlar, "Herkesin seçim hakkı vardır. En fakir kız belki İngiltere Kraliçesi veya Newnham'in müdiresi olmayı seçemez ama dilencilikle çiçekçilik arasında zevkine göre bir seçim yapabilir," diyebilir.

Eğitimin ve üniversite diplomalarının insana bu kadar az şey öğretebildiğini görmek gerçekten de şaşırtıcıdır. Eğer Vivian kendini geliştirmeyi deneseydi, dilencilik de çiçek satmanın da kimsenin zevkini tatmin etmeyeceğini öğrenebilirdi. Çünkü bu bir seçimden ziyade, insan hayatının en belirleyici unsuru olan zorunluluk sorunudur.

Shaw, Bayan Warren karakterini kendini beğenmiş cemiyetin ortasına fırlattığında, Vivian gibilerin kadınları fahişeliğe iten zorunlu güç konusunda pek fikirleri yoktu. Cahillerinse zihinleri ve ruhları zaten çöl gibi kuraktı. Doğal olarak oyun huzursuzluk ve şaşkınlık yaratmıştı. Hâlâ da toplumu rahatsız etmeye devam etmektedir. *Bayan Warren'ın Mesleği* içimizdeki kötülüğün en derinine indiği, hayatın acımasız rekabeti içinde bir kadının elindeki tek şeyin cinsellik olduğu toplumsal kumaşımızın en hassas ve rezil noktasına parmak bastığı için insanları huzursuz etmektedir. Gerçekten de "ahlâksız ve toplum inançlarına ters düşen" ve toplumun toplumsal önemi olan bir oyundur.

Binbaşı Barbara, dinin ve hayır kurumlarının yoksulların iyiliği için çalışması gerektiği fakat bu iki kurumun da en büyük gelirini aslında mücadele etmeleri gereken kötülükleri idame ettirecek, yoksul insanlar üzerinden elde ettikleri gerçeğini ortaya koyduğu için ciddi anlamda toplumsal önemi olan bir eserdir.

Dünyaca tanınan top üreticisi Undershaft'ın kızı Binbaşı Barbara, yoksullara yardım amacıyla para toplayan bir dernek olan Kurtuluş Ordusu'na katılmıştır. Kurtuluş Ordusu, diğer insanları kurtarmayı amaçlayan organizasyonlardan farklı olarak bedensel ihtiyaçları da dikkate aldığından, daha insani bir kurum olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, günahlar ne kadar büyükse o kadar çok para toplanacağına inanırlar. Aslında kimse kendini anlattığı

kadar kara değildir. Kurtarılmayı isteyenlerin Kurtuluş Ordu-su'ndan faydalanmaları için çeşitli günahlar uydurmaları, hem de ne kadar kötü ve karanlık olursa o kadar daha fazla işlerine yarayacak günahlar yaratmaları gerekmektedir.

Rummy: Ne yapabilirim? Açlıktan ölemem ya. Dernekte çalışanların hepsi çok iyi kızlar ama yardım etmeden önce en kötünün sen olduğunu duymak istiyorlar. Neden birazcık da olsa inanmayı seçmiyorlar ki? Onlar da çalışmaktan mahvolmuş haldeler. Zaten bizim de herkes kadar kötü ve günahkâr olduğumuzu düşünürlerse bize yardım edecek parayı nasıl bulabilirler ki? Hanımefendilerin ve beyefendilerin nasıl olduğunu bilirsin.

Price: Hırsız domuz!.. Bizler kadersizliğimizde yoldaş olduk, Rummy..

Rummy: Seni kim kurtardı, Bay Price? Binbaşı Barbara mı?

Price: Hayır. Buraya kendim geldim. Ben Bronterre O'Brien Price olacağım, hani o dönme ressam. Neden hoşlandıklarını biliyorum. Onlara nasıl Tanrı'ya sövüp saydığımı, kumar oynadığımı ve anneye eziyet ettiğimi anlatacağım.

Rummy: Anneni döver miydin?

Price: Hayır, tam tersi. O beni döverdi. Fark etmez, şimdi gel ve dönme ressamın anlattıklarını dinle. Annemin dindar bir kadın olduğunu, bana dua etmeyi öğrettiğini ve benim eve sarhoş gelip onu bembeyaz saçlarından çekerek yataktan sürüklediğimi ve ocak süngüsüyle nasıl dövdüğümü anlatacağım.

Rummy: Ama bu, biz kadınlar açısından haksızlık. Anlattıkların en az bizimkiler kadar yalan. Sen de bizim gibi yapmadığın şeyleri anlatıyor olacaksın. Siz erkekler görüşmelerde kalabalık içinde yalanlarınızı söyleyiveriyorsunuz ve hemen orada kazanıyorsunuz. Biz kadınlarsa sadece bir hanımefendinin kulağına fısıldayarak anlatıyoruz günahlarımızı. Bence bu yaptıkları doğru değil, bir de dindar olduklarını söylüyorlar.

Price: Haklısın. Ama eğer Dernek doğru ve adil davransaydı sen-ce ayakta kalmasına izin verirler miydi? Zannetmiyorum. Saçlarımızı tarayıp bizi iyi insanlar yapmaya çalışıyorlar, ki bizden faydalan-sınlar, üzerimize başka yükler koyabilsinler. Ama ben bu oyunu en az onlar kadar iyi oynayabilirim. Birine yıldırım çarptığını ya da birinin "Züppe Price, söyle bakalım ebediyete kadar ne yapmayı düşü-

nüyorsun?” diye fısıldadığını duyacağım. O zaman bunun keyfini çıkartacağım, sana söyleyeyim.

Diğer bütün dini ve yardımsever kuruluşlar gibi Kurtuluş Ordusu'nun da cennete girişi garantilemek amacıyla korkaklığı ve ikiye yüzlülüğü desteklemesi kaçınılmazdır.

Henüz acemi olan Binbaşı Barbara, kendisinin ve Kurtuluş Ordusu'nun varlığını sürdürmesini sağlayan paranın kaynağı konusunda hiçbir şey bilmediği gibi, bu konu üzerinde kafa yormaz da.

Ayrıca, dernekteki kızlardan birini döven Bill Walker'ın tutumuna yansıyan hâkim vicdan anlayışını da bir türlü kabul etmez. Ama dernek vekili Bayan Baines onun gibi düşünmez. Bayan Baines meslek olarak dilenmeyi çok iyi becerenlerdendir ve Tanrı'yı mutlu etmek adı altında şeytandan bile para alabilir. Bunu da “yoksulların kalplerinden zenginlere karşı hissettikleri öfke ve kötü duyguları silmek”, “büyük işverenler için tatmin edici ve uygun” bir hizmet olarak nitelendirir. Bu yüzden, viski üreticisi Bodger'in beş bin poundluk cömert katkısına ve Undershaft'ın payına düşen beş bin poundu vermesine şaşmamak gerekir.

Barbara gerçekten de olan bitenden bihaberdir ve dolayısıyla bu olaya karşı çıkmayacaktır.

Barbara: Babamın ne yaptığını biliyor musun? Lord Saxmundham'ın viski üreticisi Bodger'in ta kendisi olduğunu unuttun mu? Vilayet meclisine gökyüzüne ateşle Bodger viskisi yazılmasına izin vermemesi için nasıl yalvardığımızı hatırlıyor musun? Evsizlerin uyanıp o korkunç tabelayı görünce alkolü hatırlamasınlar diye. Burada mücadele etmek zorunda kaldığım en korkunç şey şeytan değildi, Bodger'di. Bodger, viskisiyle, içki fabrikalarıyla ve birahaneleleriyle Bodger. Barınağımızı onun birahanelerinden birine mi çevirecek ve benim de göz kulak olmamı mı isteyeceksin?

Undershaft: Sevgili Barbara, alkol aslında toplum için çok gerekli. Hastaları iyileştiriyor, daha doğrusu doktorlara yardımcı oluyor dersek bunu en mantıklı şekilde ifade etmiş oluruz. Ayık olsalardı kendi varlıklarına tahammül edemeyecek olan milyonlarca insanın hayatını katlanılır kılıyor. Meclis'in gecenin on birinde, akli başında bir insanın sabah on birde bile veremeyeceği kararları vermesini sağlıyor.

Bayan Baines: Lord Saxmundham bize içki içilmesini engellememiz için para veriyor, kendi işini baltalıyor.

Undershaft: Ben de biraz tarafsızlık talep ediyorum, Bayan Baines. Benim işimi de düşünün. Dulları ve yetimleri düşünün! Şarapnelle parçalanan, patlayıcılardan zehirlenen erkekleri, genç delikanlıları düşünün! Kan denizlerini, bir tek damlası bile haklı bir sebep için akmamış kanları! Harap olmuş mahsulleri düşünün! Kadın erkek karşı tarafın ordusunun ateşi altındaki tarlalarını sürmeye çalışan açlıktan ölmek üzere olan köylüleri! Milli onur dedikleri şeyi beslemek için diğerlerini gaza getirip, kendileri korunaklı yuvalarında kalan öfkeli korkakları düşünün! İşte ben bunların üzerinden para kazanıyorum. Gazeteler bunları yazdığı sürece benim bir işim var ve benden zengini yok. Evet, sizin göreviniz barış vaazları vermek ve insanları iyiliğe çağırmak. Kendi yanınıza çektiğiniz her bir kişi savaşa karşı bir oy demek. Ama yine de ben ticari anlamda sonumu hızlandıracığını bildiğim bu parayı size veriyorum.

Yine de Barbara'nın öfkesi uzun sürmez. Tıpkı, avam kocasına parasına ihtiyaç duyduğu zamanlar dışında tahammül edemeyen aristokrat annesi Leydi Britomart'ın öfkesinin çok uzun sürmediği gibi. Oğlu Stephen da kızı Barbara gibi bir görüşe bağlanmıştır ama Stephen'ın savunduğu görüş Kurtuluş Ordusu'nun kutsal düşünceleri değil, para ve silahın gücüdür. Ailesinin geri kalanı da onun gibi düşünmektedir, hatta Barbara'nın talibi olan Antik Yunan dili uzmanı Cusins bile.

Babalarının fabrikalarına yaptıkları bir ziyarette Undershaft ailesi bir dolu önemli şey öğrenir. Büyük servet edinmenin en iyi yönteminin, işçilerin köle gibi çalıştırılmalarından memnun olmalarını sağlamak olduğunu öğrenirler. Babalarının fabrikası bu anlamda örnek bir fabrikadır.

Undershaft: Burası tertemiz, dağın eteğine kurulmuş bir kasaba. İki küçük kilisesi var. İlk yapılan daha iptidai, diğeri daha teferruatlı. Kasabada bir Ahlâk Derneği bile var ama fazla katılımcısı yok, çünkü zaten burada yaşayanlar dindar kimseler. Kuvvetli patlayıcıların bulunduğu barakalaraysa dine inancı olmayanların girmesini tehlikeli buluyorlar.

Aile daha sonra da bir ulusun belkemiğini oluşturan değerlerin aslında yüksek ahlâki kurallar, vatan sevgisi gibi düşünceler olmadığını öğrenir. Onları paranın gücü ve hükümet politikaları üzerindeki etkisi, savaş ya da barış arasında duruma göre seçim yapması ve halkların kaderini belirlemekteki rolü konusunda aydınlatan yine Undershaft olur.

Undershaft: Senin ülkenin hükümeti. Senin ülkenin hükümeti benim, ben ve Lazarus. Sen ve senin gibiler o gevezelik yaptığınız derneğinizde oturup, oradan Undershaft ve Lazarus'u yönetebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Hayır, sevgili dostum. Bize ne para kazandırıyor, siz de onu yapacaksınız. Eğer bizim açımızdan uygunsa savaşacak, değilse barış yapacaksınız. Ticaret için bazı tedbirler almak gerektiğini biz o tedbirleri aldığımızda öğreneceksiniz. Kârımı artırmak için bir şey istiyorsam, benim istediğimin aslında ulusal ihtiyaç olduğunu anlayacaksınız. Eğer halk benim kazancıma karışıp gelirimi düşürmek isterse o zaman polisten ve ordudan yardım isteyeceksiniz. Bunun karşılığında da benim gazetelerimin desteğine, alkışına ve kendinizi sanki büyük bir devlet adamıymış gibi görme keyfine sahip olacaksınız. Ülkenin hükümetiymiş! Bırakın bunları, çocuğum, gidin komitelerinizle, başkanlarınızla, önemli siyasal partilerinizle, büyük liderlerinizle, acil cevap bekleyen sorularınızla ve diğer oyuncaklarınızla oynayın. Ben de gidip muhasebe bölümüme, parayı verip düdüğü çalayım... Makul fiyat veren herkese silah satacağım, kim olduklarından ya da kurallardan bağımsız. Aristokrata ya da Cumhuriyetçiye, Nihiliste veya Çar'a, Kapitaliste veya Sosyaliste, Protestan'a veya Katoliğe, hırsıza ya da polise, siyaha, beyaza ve sarıya, her türden, her şarttan, her milliyetten, her inanıştan bütün budalalara, bütün sebeplere veya suçlara satacağım. İyi adamdan da kötü adamdan da aynı keyifle sipariş alacağım. Eğer siz iyi insanlar vaz vermeyi tercih edip, silahlarımı satın almak ve adillerle savaşmaktan kaçmak istiyorsanız hiç beni suçlamayın. Ben sadece top ve silah üretebilirim, insanlarda cesaret ve inanç yaratamam.

Durum tam da bu şekildedir. Undershaft gibiler cesaret ve inanç yaratamazlar, ancak ikisi de Undershaft'a göre zaruridir.

Temiz ve saygın olmak gerekçelere ihtiyaç duymaz, onlar kendilerinin ispatıdır zaten. Milyonlarca insan var, yoksullar, pis olanlar, ye-

terli beslenemeyenler, giysisi olmayanlar. Bunlar toplumun mutluluğunu katlediyorlar. Kendi özörlüklerimizden vazgeçmemiz için bizi zorluyorlar, onlara karşı ayaklanırsınız korkusuyla anlamsız gaddarlıklar yapıyorlar ve bizi kendi uçurumlarının içine çekmeye çalışıyorlar. Sadece aptallar suçtan korkar, ama hepimiz yoksulluktan korkarız. Yoksul yardımı almaktansa hırsızlık yapmayı tercih ederim. Köle olmaksızın da katil olmayı. İkisi de olmak istemem ama beni zorlarsanız da içlerinden en cesaret gerektireni ve ahlâki olanı seçerim. Yoksulluktan ve kölelikten, diğer her şeyden çok daha fazla nefret ediyorum.

Bilimci olan Cusins, Undershaft'ın savının ne kadar güçlü olduğunu bilincindedir. Halka çok uzun süredir vaazlar verilmekteydi ve aydınlar halkı bu şekilde köleleştiriyordu.

Cusins: Yunanca hocası olarak avam halkı karşı kullansınlar diye aydınların eline silahlar verdim. Şimdiyse avam halkı aydınlar karşı silahlandırmak niyetindeyim. Avam halkı seviyorum. Bu yüzden de onları, otoriteyi ele geçirince bütün budalalar, adiler ve sahtekârlar arasında en tehlikeli, en kötü ve gaddar olabilen avukatlara, doktorlara, din adamlarına, edebiyatçılara, profesörlere, sanatçılara ve politikacılara karşı silahlandırmak istiyorum.

Bu belki de oyunun bütününün içindeki en devrimci fikirdir. İnsanlar her yerde sopa ve silahtan daha çok avukata, profesöre veya politikacıya duyduğu hayranlıkla karışık korku yüzünden köleleştirilmektedirler. İnsanları “davaları, belgeleri, politikalarının mikroplarıyla” zehirleyen avukatlar ve politikacılarıdır. Böylece onları büyük toplumsal mücadele içinde tek etkin çözüm olan eyleme geçme konusunda, fakirlik ve eşitsizliğin hiçbir zaman vaazlarla veya seçimlerle yok edilemeyeceği gerçeğinin idrak edilmesi sonucunda, etkisiz ve yararsız hale getirmektedirler.

Undershaft: Yoksulluk ve kölelik, yüzyıllardır vaazlarınız ile ve başyazılarınız karşısında dimdik ayakta kalabilmiştir. Ama benim makineli tüfeklerime karşı duramazlar. Onlara vaaz vermeyin, mantıklı bir yol da bulmaya çalışmayın. Sadece öldürün.

Barbara: Öldürmek. Senin gözünde her şeyin çözümü bu mu?

Undershaft: Bu inancın geçeceği son sınav olacaktır. Toplumsal düzeni alt üst edebilecek güçteki tek şey, “böyle olmalı” diyebilme-

nin tek yolu. Altı yüz yetmiş tane budalay1 sokaklara sal, üç tane polis onları dağıtabilir. Ama onları Westminster'da bir evde topla, bırak öldürme cesaretine sahip olana kadar birtakım merasimler düzenlesinler, kendilerine isimler taksınlar, birbirlerini suçlasınlar. Ve senin altı yüz yetmiş budalan hükümet kursunlar. Senin dindar güruh ancak oy pusulalarını doldurur ve bu pusulaların efendilerini yönettiğine inanırlar. Oysa gerçekte onları yöneten oy pusulaları arasında, içinde kurşun olan oy pusulasıdır. Oy vermek mi? Peh! Oy verdiğin zaman sadece bakanlar kurulundaki kişilerin isimlerini değiştirmiş oluyorsun. Silah kullandığındaysa hükümetleri düşürüyorsun, yeni bir dönem başlatıyorsun, eski düzeni yıkıyorsun ve yeni bir şeyler inşa ediyorsun. Bu tarihsel olarak da doğru, Bay Çok Okumuş, öyle değil mi?

Cusins: Tarihsel bakımdan doğru. Bunu itiraf ediyor olmaktan nefret ediyorum. Ancak fikirlerinize katılmıyorum. Keyfiyetten nefret ederim. Sizin düşüncelerinize mümkün olan her anlamda karşıyım. Yine de söyledikleriniz doğru. Ama doğru olmaması gerekirdi.

Undershaft: Meli malı, meli malı. Hayatını diğer bütün ahlâkçılar gibi -meli, -malı diyerek mi geçireceksin? Meli, malılarını şarapnelere çevir, gel beraber patlayıcılar üretelim. Dünya tarihini bu gerçekçi idrak etme cesareti olanların tarihi oluşturur.

Binbaşı Barbara en devrimci oyunlardan biridir. Bu eserdeki fikirler eğer başka bir dramatik yapı içinde yer alsalardı, yazarı isyana teşvik ve şiddetten uzun süreli hapse mahkûm edilirdi.

İlimli sosyalist Shaw, rütbesel anarşi gibi söylemlere 'mantıksız, kaçıklık ve canice' olduğunu ifade ederek ilk karşı çıkanlardan olmuştur. Tiyatro yazarı Shaw ise hayata ve gerçeğe olduğu kadar insanların sadece isteyecek zekâyâ sahip olabildikleri ve cesaretleri olduğu kadar özgürlüğe sahip olacakları tarihi gerçeğine daha yakın durmaktadır.

JOHN GALSWORTHY

Mücadele

Adalet

Güvercin

Günümüzün acil çözüm bekleyen sorunlarını dile getiren modern tiyatronun en güçlü olduğu coğrafya, günümüz İngiltere'sidir.

Hatta başka ülkelerde tiyatro sanatı neredeyse duraklama aşamasına gelmişken, İngiltere oldukça üretkendir. Ayrıca genelde olduğu gibi, burada niceliğin niteliği bastırdığı da söylenemez.

En üretken İngiliz tiyatro yazarı olan John Galsworthy, aynı zamanda sanatsal değeri sadece aynı dönemde yaşayan bir başka yazar Gerhart Hauptmann'la kıyaslanabilecek nitelikte büyük bir sanatçıdır. Galsworthy de Hauptmann gibi ne bir propagandist ne de bir ahlâkçıdır. Eserlerinin arka planını hayat, bütün acıların ve neşenin kaynağı olan "heyecandan düzensiz atan bir kalp gibi titreyen hayat" oluşturur.

Tiyatro sanatıyla ilgili düşünceleri aşağıdaki sözlerinde ifade bulmuştur:

Ben sahneyi medeniyetin işaret ışığı olarak görüyorum, ancak tiyatronun, ait olduğu dönemin toplumsal düşüncesini yönetmek ya da dediklerini zorla kabul ettirmek yerine, yol göstermesi gerektiğini düşünüyorum.

Tiyatro yazarının en önemli görevi hayatı olduğu gibi yansıtmaktır. Gerçek hayattan alınma bir hikâye, eğer samimi bir şekilde anlatılırsa, sahneye konabilecek en güçlü ahlâki argümanı oluşturur. Tiyatro yazarının işi hayatı yansıtan hikâyesinin içinde karakterlerini, kendisinin hiç açıklama yapmasına gerek kalmadan, özlerinde olan ahlâk dolayısıyla ortaya çıkarmasıdır.

Ahlâki kurallar kendi içlerinde kalıcı olmayan ama hayatı olduğu gibi yansıtan kurallardır. Bir oyunda adamın biri, etkisi belki bir gün sürecek bir ders verebilir. Ama eğer gerçek hayatı da bu şekilde yansıtmayı başarıp, beraberinde zamanın ruhuna uygun yeni bir yorum getiren ahlâki anlamda bir ilham da verebilirse, o zaman mesajının gücü hiçbir şekilde kaybolmayacaktır.

John Galsworthy gerçek hayatı yansıtmada şüphesiz çok başarılı olmuştur. Kendisini bu denli insani ve evrensel yapan da budur.

Mücadele, Hauptmann'ın *Dokumacılar* oyunundan sonra seyirciyle buluştuğunda aynı etkiyi yaratan ve en fazla ilgi uyandıran tiyatro eseri olmuştur.

Oyun, İngiltere-Galler sınırındaki Trenartha teneke fabrikasında çıkan grevi konu almıştır. *Mücadele*, ağırlıklı olarak iki başkın karakter etrafında geçer. Şirket başkanı John Anthony'nin sert, despot ve uzlaşmaz bir kişiliği vardır. İşçileri altı aydır grev yapmaktadırlar ve açlıktan ölmek üzere oldukları halde en ufak tavizde bulunmaya yanaşmazlar. Diğer taraftaysa kendini işçilere ve özgürlük davasına adanmış, uzlaşmaz devrimci David Roberts vardır. Bu iki karakterin arasında da yoksulluğun eziyetini feci şe-

kilde çeken, yoksulluğa karşı verdikleri büyük mücadelede yorgun ve bitkin düşmüş grevdeki işçiler bulunmaktadır.

Şirketin Londra temsilcilerinin de katıldığı müdürler toplantısında, merhametli bir adam olan Başkan'ın oğlu Edgar Anthony işçiler adına ricada bulunmuştur.

Edgar: Bu şekilde devam etmeleri karılarının ve ailelerinin de açlıktan ölmesi demek olur ve bunun altından nasıl kalkarız, bilemiyorum... Kârlarından ufak bir pay vermenin hissedarları çok da fazla etkileyeceğini sanmıyorum. Ayrıca bu, söylediklerini kabul ettiğimiz anlamına da gelmez.

Wilder: Eğer o kaba saba Roberts da aynı şeyleri söylemek için bizi buraya toplamışsa hiç şaşırmam. Şikâyet eden insanlardan hiç hoşlanmıyorum.

Edgar: Buluşu karşılığında ona hak ettiği ödemeyi yapmadık ki. O zamanda söylemiştim, şimdi de söylüyorum.

Wilder: Önce beş yüz ödedik, üç yıl sonra iki yüz daha ikramiye olarak verdik. Bu mu yeterli değil! Daha ne istiyormuş Tanrı aşkına?

Tench: Şirket onun fikri üzerinden yüz bin kazandı ve ona yedi yüz ödedik. Bu işler böyledir, efendim.

Wilder: O adam bir tahrikçi! Şuraya bakın, sendikalardan nefret ediyorum. Ama bizim de yanımızda Harness var, getirin onu buraya da çözsün şu meseleyi.

Sendika yetkilisi Harness uzlaşma amacıyla bir konuşma yapar. Grevin başında sendika, işçiler greve kendi başlarına karar verdikleri için desteğini çekmiştir.

Harness: Sizlerle gayet açık konuşacağım. İşçilerinizin bazı talepleri cari ücret oranlarının üstünde olduğu için desteğimizi çekmek zorunda bırakıldık. Bugün o taleplerinden vazgeçeceklerini umuyorum... Şimdi, bu gece dönmeden önce bazı konuların çözülmesini istiyorum. Bu eski usul iş yapma şeklini bir kenara bırakmanın zamanı gelmedi mi? Size ne faydası var? Bir kereliğine bile olsa bu işçilerin de sizin gibi insan olduklarını fark etseniz ve kendiniz açısından iyi olanı istediğiniz gibi onlar açısından da aynısını isteseniz ne çıkar?... Size sormak istediğim çok basit bir soru var: İşçilerinize, onların istediği rakamın bir peni fazlasını verir misiniz?

Elbette vermezler. Gerçek anlamda dayanışmadan yoksun sendikacılık anlayışıyla ve işçilerin kendi güçlerinin bilincinde olmadıkları bir durumda Şirket niye bir peni fazla ödesin ki? David Roberts bu durumun farkındadır.

Roberts: Londra'dan adalet mi bekliyorsun? Sen neden bahsediyorsun, Henry Thomas? Delirdin mi? Hoşnutsuz köpekler olduğumuzu hepimiz gayet iyi biliyoruz. Biz tatmin olmayız. Başkan bana Londra'da ne demişti? Ne dediğimi bilmediğimi söylemişti. Budalaymışım, eğitimsizmişim, adlarına konuştuğum işçilerin ne istediğini bilmiyormuşum... Şunu söyleyebilirim ki, önce şartlarını düşünürsek, artık onları daha fazla ezemezsiniz. Hepimiz açlıktan ölmek üzereyiz. Size bunları neden anlatıyorum merak ediyorsunuz değil mi? Hepimiz elimizde ne varsa kaybetmek üzereyiz. Son haftalarda yaşadıklarımızdan daha da kötü durumda olamayız. Beklemekle bizi pes ettirebileceğinizi düşünmeyin. Pes etmektense ölmeye razıyız, hepimiz. İşçiler beni ilk ve son olarak taleplerini kabul edip etmeyeceğinizi öğrenmek için gönderdiler... Gaddarlığınızın bedelini ödeyip ödeyemeyeceğinizi en iyi siz bilirsiniz. Ama size şunu söyleyeyim: Bu adamların bir milim bile geri adım atacağını sanıyorsanız, büyük bir hata yapıyorsunuz. Sendika bizi desteklemiyor diye -ki bu durumdan utanmaları gereken onlar- bir sabah dizlerimizde sürünerek dediklerinizi kabul mü edeceğiz sanıyorsunuz. İşçiler karılarını ve ailelerini düşünür diye mi, zaten bir iki hafta kal...

Grevcilerin korkunç durumu kadınlara da yansımıştır. Anna Roberts'ın kalp rahatsızlığı vardır, soğuktan ve açlıktan yavaş yavaş ölmektedir. Bayan Rous ise yoksulluğa o kadar alışkındır ki o ân içinde bulunduğu sefalet, bütün hayatı boyunca yaşadığı zorlukları düşününce ağır gelmez.

Bu kasvetli ortama başkanın kızı Enid dahil olur. Annie için şekerlemeler ve reçel getirmiştir. Kendi sınıfındaki birçok kadın gibi o da biraz anlayış ve merhametle sınıflar arası uçurumun kapanacağını hayal etmektedir; babasının dediği gibi, "eldivenli ellerinle yüzyılın sorunlarını iyileştirebileceğini düşünüyorsun".

Enid, Annie Roberts'ın ait olduğu sınıfın nasıl bir hayat yaşadığını, hayatlarının "doğumdan ölüme kadar oynanan bir kumar olduğu"nu bilmez.

Bayan Roberts: Roberts işçilerin hep kıt kanaat yaşadıklarını söyler durur. Bugünün altı penisi yarının bir şilinden daha kıymetlidir, öyle derler. ... Diyor ki bir işçinin çocuğu olduğunda, her çocuğun nefesi âdeta yazı tura atmak gibidir, hayatı böyle geçer ve yaşlanıverince de ya yoksullar evine ya da mezara gider. Hep tutumlu olmak zorundadır. Çocukları için dışından tırnağından ne varsa artırır, masraflarını kısar. Yine de ne parası vardır ne de güvencesi. İşte bu yüzden çocuk sahibi olmaması gerektiğini düşünür, istemediğinden değil yani.

Grevcilerin kendi aralarında yaptıkları toplantı kitle psikolojisini büyük ustalıkla yansıtır. İşçilerin düşünceleri farklı konuşmacıların sözleriyle nereye gideceklerini bilmez halde bir taraftan diğerine dalgalanır. İlk olarak yumuşak diliyle Harness, direnmekteki kararlılıklarını kırar.

Harness: Taleplerinizi uygun bir hale getirin ve biz de size yardımcı olalım. Kabul etmezseniz de bir daha vaktimi harcayıp buralara kadar gelmemi beklemeyin. Ben öyle boşa konuşmam, bu zamana kadar öğrenmişsinizdir. Eğer akli başında davranırsanız ve grevi sonlandırıp şartlarınızı yerine getirmeyi sağlamayı bize bırakırsanız, kim ne derse desin sizin yanınızda olurum. Hangisi olsun? Birleşip zafere birlikte mi sahip olalım, yoksa açlıktan ölmeyi mi tercih edeceksiniz?

Sonra da Yaşlı Thomas, oradakilerin dini duygularına hitap eden bir konuşma yapar:

Thomas: Bu ne Londra'nın, ne de Sendika'nın bileceği iş. Bu yaradılışın işi. Yaradılışa teslim olmakta utanılacak bir şey yoktur. Tabiat çok böyyük bi şeydir, insan da böyyük. İnsan saf, dürüst, adil ve merhametli olmalıdır. Kilise böyle buyurur... Hepimiz lanet yolunda ilerliyoruz. Bunları hepiniz için söylüyorum. Kiliseye karşı çıkarsanız sizin yanınızda olmam, Tanrı korkusu olan kimse yanınızda durmaz.

Son olarak konuşma sırası Roberts'a gelir. Aklını, kalbini ve bedenini, her şeyini, hatta karısını bile bu dava uğruna feda etmiştir. Belagatinin gücü ve içtenliği sayesinde her ne kadar onun onur ve cesaretine sahip olamayacak kadar bitkin olsalar

da, d nek yoldaşlarını konuşmasını dinleyecek kadar orada tutmayı başarır.

Roberts: Beni dinlemek istemiyor musunuz? Rous'u ve o yaşlı adamı dinliyorsunuz ama beni dinlemeyeceksiniz, öyle mi? Size çok adil davranan o sendikacı Sim Harness'ı ya da şu Londra'dan gelen adamları dinlersiniz... Gırtlaklarınızı sıkmalarına bayılıyorsunuz, değil mi? Ben yalancı, korkak veya hain miyim ki? Öyle olsaydım eminim dinlerdiniz   yleyeceklerimi. Burada içinizde grev sayesinde daha az kazanç sağlayacak biri var mı? I inizde grev devam ederse şu andakinden daha fazlasını kaybedecek biri var mı? Bu bela başımıza geldiğinden beri sekiz yüz pound kaybeden oldu mu aranızda? Hadi   yleyin, oldu mu? Thomas ne kadar kaybetti, on mu beş mi, ne kadar? Onu dinlediniz, ne dedi? "Herkes prensipte inançlı biri olmadığımı bilir, ama eğer Tabiat 'durun!' derse ona karşı gelinmez," dedi. Eğer bir adam çıkıp Tabiat'a "Beni bundan vazge irebilirsen geçir bakalım" diyemiyorsa prensiplerinin hiçbir değeri yoktur. "Ah ama insan saf ve dürüst, adil ve merhametli olabilir ve aynı zamanda Tabiat'a boyun eğmesini de bilir," diyor Thomas. Oysa Tabiat ne saftır ne de dürüst, adil de değildir merhametli de. Siz ilerdeki bayırda yaşayanlar, karlı gecelerde işten çıkıp yorgunluktan bitmiş bir halde evinize gidiyorsunuz. Yolun her santimini aşabilmek için büyük mücadele veriyorsunuz. Yan gelip yatarak kendinizi Tabiat'ın merhametli ellerine bırakmıyorsunuz, değil mi? İsterseniz bir kere deneyin de başınıza neler geliyor g r n. Bir kişi Tabiat'ın (*elini sımsıkı yumruk yaparak havaya salları*) suratına bir tane indirebilirse ancak adam olabilir. Thomas, "Vazgeçin!" diyor, "Dizlerinizin  zerine   k n ve aptalca mücadelenizi bırakın, belki de düşmanınız biraz kırıntı atar önünüze." ... Peki, kilise için ne demişti, "Kilise de karşı," demişti. "Kilise de karşı bu yaptığınıza." Eğer Kilise ve Tabiat bu konuda aynı fikirdeyse bu tarihte bir ilk olacaktır. Teslim olmak korkakların ve hainlerin lugatinde yazar... Midenizdeki yumruğu hissettiniz mi? Kavganın nasıl bir şey olduğunu unuttunuz. Size defalarca anlattım. şimdi bir kez daha anlatacağım. Bu, kanımızı emenlere karşı ülkenin canıyla kanıyla girdiği bir mücadele. Onların üzerinden yağlanan, beslenen, merhametli Tabiat'ın yasalarıyla büyüyen, şişmanlayan o şeye karşı bütün gücü ve nefesiyle savaşanların mücadelesi. Bu şeyin adı sermaye! Iş ilerin alın terini satın alan, akıllarına fikirlerine zulüm eden sermaye! Bilmiyor muyum sizce?

Benim aklımın bedeli yedi yüz pound değil miydi ve o işten parmaklarını bile kıpırdatmadan benim beynimin üzerinden yüz bin pound kazanmadılar mı? Sermaye her zaman alabildiğinin en fazlasını alır ama verebileceğinin de en azını verir. İşte sermaye! “Sizin için çok üzgünüm, sevgili arkadaşlar, çok zorluk çektiniz, biliyorum” diyen de odur, ama kârından altı peniyi bile az da olsa rahat etmeniz için size vermez. Sermaye budur işte. Bu kadar konuşmalar yaptılar, içlerinden biri yoksullara yardım için gelir vergisinden bir peni fazla vermeyi kabul etti mi? İşte sermaye böyledir. Beyaz suratlı, taş kalpli bir canavar! Şu an onu dize getirmek üzeresiniz ve bütün bu sefaletten kurtulmak üzereyken son dakikada vaz mı geçeceksiniz? Sabah Londra’dan gelen şu adamlarla görüşmeye gittiğimde, ta yüreklerinin içine baktım. Orada oturanlardan biri, Bay Scantlebury, bizden beslenmiş bir et yığını, orada diğer bütün hissedarlar gibi oturuyordu; konuşmadan, parmağını bile oynatmadan kârlarına kâr katan, sadece ekmeği tehlikeye düşünce hareket eden dilsiz bir öküz. Gözlerinin içine baktım ve korktuğunu gördüm. Kendisi adına ve diğer hissedarlar adına, gelirini kaybedecek diye, diğerleri de kaybedebilir diye, gece yarısı ormanda yaprak hışırtısı duyup da korkan çocuklar gibi korkuyordu. Size soruyorum, bana yetki verin, gidip onlara “Londra’ya geri dönün. İşçilerin size diyecek bir şeyleri yok” diyeyim. Bana bu yetkiyi verin ve bir hafta içinde Londra’dan bütün taleplerinize olumlu cevap geleceğine sizi temin ederim. Sadece şu kısacık ân için ya da kendimiz, zavallı küçük bedenlerimiz ve ihtiyaçları için vermiyoruz bu mücadeleyi, bizden sonra gelecek herkes için de veriyoruz. Bütün insanlık için, onlara olan sevgimiz adına üzerlerine bir yük daha yüklenmesine, hayatlarının daha da kararmasına izin vermeyin. Onlar benim ve hepimizin başına gelecek en kötü şeye hazırlıklılar. Hazırlar, öyle değil mi? Eğer ilk günden beri hepimizin, karılarımızın, çocuklarımızın, ailelerimizin içinden hayatı çekip alan, kanımızı emen dudaklarından kan damlayan beyaz yüzlü canavarı alt edebilirsek. Eğer onunla göğüs göğüse, yüz yüze savaştığımız cesaretimiz yoksa, eğer onu merhamet dileterek yalvartamazsak kanımızı emmeye devam edecektir ve biz de sonsuza kadar şu anki gibi köpek gibi yaşamaya mahkûm olacağız.

Tutarlı ve prensipli olmak ticaretteki en büyük hatadır. Ruhu ne kadar güçlü veya kişi ne kadar önemli olursa olsun, kendisini kullanmalarına izin vermediği ya da prensiplerini satmadığı ân

fırlatılıp bir kenara atılır. Şirket başkanı Anthony'nin de David Roberts'in da kaderi budur. Aralarındaki uçurum hiçbir zaman kapanmayacak zıt kutupları temsil eder ama aynı kaderi paylaşırlar. Anthony muhafazakârlığın, eski kafalılığın ve sert yöntemlerin adamıdır:

Anthony: Kuruluşundan itibaren otuz iki yıldır bu şirketin başkanıyım... Elli yıldır da işçilerle uğraşıyorum. Her zaman onlarla mücadele ettim. Hiçbir zaman yenilmedim. Bu şirketin işçileriyle tam dört kez karşı karşıya geldim, dördünde de ben galip geldim. ... Bu işyerinde işçilere adil davranılıyor, adil ücretler veriliyor, şikâyetlerine her zaman kulak veriliyor. Artık devir değişti diyorlar, eğer değişmişse de ben değişmedim. Değişmeye de niyetim yok. Patronlarla işçilerin eşit olduğunu söylüyorlar. Olamaz! Bir evin sadece bir efendisi olur. İki adamın karşı karşıya kaldığı durumdaysa daha güçlü olan diğerini yönetir. Sermaye ve Emeğin ortak çıkarları olduğunu söylüyorlar. Olamaz! Çıkarları iki kutup kadar birbirinden uzaktır onların. Kurulu makinenin bir parçası olduğunu söylüyorlar. Olamaz! Ana makine bizleriz, makinenin aklı da fiziksel gücü de biziz. Yöneten biziz, ne yapılması gerektiğine karar veren, bunu korkmadan ve ayırım yapmadan yapan da bizleriz. İşçilerden korkmak! His-sedarlardan korkmak! Kendi gölgemizden korkmak! O hale gelmeden ölürüm daha iyi. Bunları başımıza getiren bu yarım yamalak iş anlayışı, bu neslin yarım yamalak davranış biçimidir. Duygular ve yumuşaklık, bu genç adamın sosyal politika diye adlandıracağı şeyler. Hem pastayı yiyeceksin hem de aynı dursun bozulmasın, benim olsun diyeceksin, olmaz böyle bir şey. Bu orta sınıf fikirleri, sosyalizm, her neyse artık, çürümüş düşünce biçimleri. Patron patrondur, işçiler de işçi. Onların taleplerinden birini yerine getirirsin, arkasından altı tane daha isterler. Sürekli hep daha fazlasını isteyen Oliver Twist gibiler. Onların yerinde olsaydım, ben de aynı şekilde davranırdım. Ama onların yerinde değilim... Sadece kendi onurunu düşünen mütehakkim bir despot olmakla suçladılar beni. Ben sadece karmaşanın, avam takımının oluşturduğu hükümetin ve daha bir sürü şeyin tehdidi altındaki bu ülkenin geleceğini düşünüyorum. Eğer herhangi bir şekilde bu belaya benim bir davranışım sebep olmuşsa sizlerin yüzüne bakamayacak kadar utanç duyarım. Bu düzenlemeyi Kurul'a sunmadan önce söyleyecek son bir sözüm daha var. Eğer bu durum devam ederse, yapmak istediğimiz şeyde başarısız olmu-

şuz anlamına gelir. Sermayeye olan görevimizi yerine getiremedik anlamına gelir. Kendimize karşı olan görevimizi yerine getiremedik anlamına gelir.

Fikirlerinin eskiliği ve tutuculuğu hoşumuza gitmeyebilir ama bu adamın gösterdiği cesaret ve tutarlılıkta hayran olunacak bir yan vardır. Ayrıca, ezilmişlerin çıkarları açısından dokuz parmağıyla çalıp, onuncusuyla kütüphaneler yaptıran, insanları ezen ve toplumsal araştırmalara milyon dolarlar harcayan duygusal ve yumuşak reformcularımızdan çok daha az tehlikelidir. Anthony değerli bir düşmandır. Böyle bir düşmanla dürüst bir şekilde savaşılmalıdır.

David Roberts ise rakibinin düşünsel ve ahlâki bütün niteliklerine sahiptir. Bunların yanında isyan ruhuna ve modern fikirlerle de sahiptir. O da aynı derecede tutarlıdır. Ait olduğu sınıfa adına tam anlamıyla galip gelmekten azını kabul etmek istemez.

Kitleler bütünüyle David Roberts'ın ruhuna ve düşünce biçimine sahip olana kadar, uzlaşma ve küçük çıkarların üstün gelmesi kaçınılmazdır. Bu gerçekleşir mi? Kehanet tiyatro yazarının mesleği değildir, ama yine de bu oyunun verdiği ahlâk dersi bütün açıklığıyla ortadadır. Kişi, işçilerin bugüne kadar aşına olduklarından farklı yöntemleri kullanmaları gerektiğini ve Sermaye ile Emek arasındaki ilişki çerçevesinde artık uzlaşılamaz olanla uzlaşmaya çalışan unsurlardan vazgeçmeleri gerektiği sonucunun gayet net bilincine varabilir. David Roberts gibi adamların dünyayı devrime teşvik eden, dudakları kanlı, beyaz suratlı canavardan kurtuluşun yolunu açan ve insanlara daha parlak ufuklar, daha özgür bir hayat ve insani değerlerin gerçek anlamıyla kabul edildiği bir dünyayı gösteren güç olduklarının idrak edilmesi gerekir.

Suç ve Ceza sorunu, son yıllarda toplumsal eşitliğin öznelere arasında üzerinde en çok derin değerlendirme yapılmış olan sorundur. Aralarında en bilineni Alexander Berkman'ın *Bir Anarşistin Hapishane Hatıraları* olan Avrupa ve bu ülkenin güçlü yazarlarının kaleme aldığı birçok kitap, bu konuyu tarihsel, psikolojik, toplumsal açılardan değerlendirmiş ve cezaevlerinin günümüzdeki durum ve şartları ile suçla başa çıkma yöntemlerimizin yetersiz olduğu kadar beyhude olduğu konusunda ortak kanıya varmışlardır. En vahim toplumsal hatalardan biri olan bu konuya karşı geliştirilen bu yeni tutum Galsworthy'nin *Adalet* adlı oyununda da tiyatro sanatı gözüyle yorumlanmıştır.

Oyun, James How ve Oğulları avukatlık bürosunda başlar. Baş muhasip Robert Cokeson, dokuz pound olarak kestiği bir çekin

tahrif edilip doksan pound yapıldığını fark eder. Bütün çalışanlar içinden eleme usulüyle suçluyu bulmaya çalışınca bütün şüpheler yardımcı muhasebeci William Falder üzerinde toplanır. Falder, sarhoş kocasının kötü davrandığı evli bir kadına âşık olmuştur. Sert mizaçlı ama samimi bir adam olan Falder, patronunun baskısı sonucu sahtecilik yaptığını itiraf eder ve suçu kocasının şiddetinden kurtarmak için birlikte kaçmayı planladıkları sevgilisi Ruth Honeywill'in o paraya ihtiyacı olduğu için işlediğini açıklar.

Falder: Efendim, lütfen tekrar değerlendirin. Parayı geri ödeyeceğim. Söz veriyorum, ödeyeceğim.

Ona göre daha modern fikirleri olan oğlu Walter How'ın ricalarını dikkate almayan ahlâkçı ve hukuka saygılı bir vatandaş olan baba James How, Falder'ı polise ihbar eder.

İkinci perde mahkeme salonunda geçmekte ve Adalet'in nasıl işlediğini göstermektedir. Bu sahne, dramatik güç ve psikolojik gerçeklik açısından *Diriliş*'in olağanüstü mahkeme sahnesiyle eş değerdedir. Yirmi üç yaşında, sinirli ve oldukça zayıf bir genç olan Falder sanık kürsüsündedir. Falder'ın kendine duyduğu sevgi ve bağlılığın bu duruma sebep olduğunu bilen vefalı âşığı Ruth, aşk ve sadakat içinde genç adamı kurtarmak arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Falder'ın savunmasını üstlenen avukat Frome'un jüriye yaptığı konuşma, sosyal felsefe açısından bir başyapıttır. Müvekkilinin çeki tahrif etmiş olduğu gerçeğini inkâr etmez. Savunmasında geçici cinnet hali olduğunu iddia etse de temel argümanı toplumsal hastalıklarımızın kökleri gibi, "hızlı ve düzensiz çarpan bir kalp gibi atan hayatın arka planının her zaman bir suçun arkasında durması", her yanımızı sarıp sarmalayan bir toplumsal bilinç anlayışının üzerine dayanmaktadır. Falder'ın sevdiği kadının boşanamadığı zalim kocası tarafından öldürülmesine göz yummak ile kendi doğru bulduğu adaleti uygulamaya kalkmak arasında bir seçim yapmak durumunda kaldığını göstermiştir. Jüriden bu zayıf ve güçsüz genç adamı hapse mahkûm etmeyip, onun bir suçluya dönüşmesine engel olmalarını ister.

Frome: Bu tutuklu gibi birçoğu her gün onları oldukları gibi, yani suçlu olarak değil de hasta olarak görme anlayışından yoksun hukuk sistemimiz tarafından yok edilmektedirler... Adalet, biri düğmesine bastı mı kendi kendine çalışan bir makineye benzer... Bu genç adamın, zaafından dolayı yaptığı bir davranış sonucu bu makine tarafından ezilerek yok edilmesi mi gerekiyor? O da, hapishane adı verilen karanlık ve meşum geminin talihsiz mürettebatından biri mi olmalı? Sizden ısrarla rica ediyorum beyefendiler, bu genç adamı mahvetmeyin. O dört dakikanın sonucunda mutlak ve telafi edilmez felaket gözlerinin içine bakıyor... Bu çocuk için Adalet'in çarkı sovruşturulma açılmasına karar verildiğinde dönmeye başlamıştır.

Ancak çok bilgili hakim, "Vekiliniz, suçunuzu evlilik hukukundaki bir sorunla ilişkilendirme çabasında bulundu. Sizi hapse mahkûm etmenin adaletsizlik olacağını kanıtlamaya çalıştı. Ben onun bu iddialarına katılmıyorum. Hukuk hepimizi koruyan, her bir taşın diğerinin üzerine inşa edildiği görkemli bir abidedir. Ben sadece yürütme kısmıyla ilgiliyim. İşlediğiniz çok ciddi bir suç. Sizin hakkınızdaki olumlu düşüncelerimin, topluma karşı olan görevimin önüne geçmesine izin veremem. Üç yıl ağır hapisle cezalandırılacaksınız," dediğinde Adalet'in çarkı acımasızca hareket etmeye başlamıştır.

Genç ve tecrübesiz mahkûm, kısa sürede hapishanenin korkunç 'düzen'inin kurbanı haline gelir. Yetkililer genç Falder'ın akli ve bedeni olarak 'kötü durumda' olduğunu kabul ederler ama yine de bu konuda hiçbir şey yapılamayacaktır, çünkü aynı durumda olan birçok kişi vardır ve "hücreler yeterli değildir".

Üçüncü perdenin üçüncü sahnesi, sessizliğinin gücüyle derin etkileyciliğe sahiptir. Falder'ın hücrelerinde geçen sahnelerin tamamı pandomimdir.

Gün hızla kararırken, Falder, ayağında çorapları, bir şey dinliyormuş gibi kafasını kapıya doğru eğmiş, hareketsiz bir şekilde durmaktadır. Kapıya biraz daha yaklaşır, çoraplı ayağı ses çıkartmaz. Kapının önünde durur. Dışarıda olanları anlamak için bir ses duymaya uğraşmaktadır. Aniden sanki bir ses duymuş gibi yukarı zıplar ve sonra yeniden tamamen hareketsiz durmaya devam eder. Sonra derin bir iç çekişle yaptığı işe doğru yönelir ve başını aşağı-

ya eğerek işine bakar; keder içinde bir adam edasıyla sanki her bir ilmekle canlanıyormuş gibi bir iki teyel atar. Sonra aniden döner ve hücrelerini adımlamaya koyulur, kafasını kafesini adımlayan bir hayvan gibi hareket ettirir. Tekrar kapının önünde durur, dinler, avuçlarını kapıya dayar, parmaklarını açarak alnını demire yaslar. Kısa bir süre sonra kapıya arkasını dönerek yavaşça, parmağıyla duvardaki badana izinin üst çizgisini takip ederek pencereye doğru yürür. Pencerenin altına gelince durur ve tenekelerden birinin kapağını açarak içine bakar. Artık hava iyice kararmıştır. Aniden elindeki kapak sessizliği bozan bir gürültü çıkartarak yere düşer. Duvarın kenarında durup, karanlıkta bembeyaz duran gömleğine sanki birini veya bir şeyi görmüş gibi dikkatle bakar. Şiddetli bir tıkırtı ve çıt sesi duyulur, cam bölmenin arkasından hücrenin ışığı açılmıştır. Hücre apaydınlık olur. Falder nefes almak için hızla solmaktadır.

Birden uzaktan bir yerden kalın bir metale yavaş yavaş vurulduğu duyulur. Falder bu gürültüye dayanamıyormuş gibi geri çekilir. Ama ses gittikçe büyür, sanki hücreye doğru bir mahkûm arabası yaklaşmaktadır. Yavaş yavaş ses onu hipnotize etmeye başlar. Milim milim kapıya yaklaşır. Hücreden hücreye yayılan vurma sesi gittikçe yakınlaşmıştır; Falder'ın elleri sanki ruhu da vurma sesine katılmış gibi hareket etmektedir ve artık ses o kadar artmıştır ki sanki hücrenin içinden gelmektedir. Aniden yumruğunu havaya kaldırır. Deli gibi soluyarak kendini kapıya doğru savurur ve vücudunu kapıya vurmaya başlar.

Falder şartlı tahliye kararıyla, alnında mahkûmiyetinin damgası, ruhu ıstırap içinde hapishaneden çıkar.

Falder: Beni çepeçevre saran bir şeyle mücadele ediyordum. İfade edemiyorum, sanki bir ağa takılmışım da bir tarafını kesince diğer tarafını tekrardan örüyorlar duygusunu hissediyordum. Referanslar konusunda yapmam gerekeni yapmadım, ama ne yapabilirdim ki? *Referans* şart. Bu da beni korkuttu ve oradan çıktım. Aslında şimdi artık sürekli korku içindeyim.

Ruth'un yalvarmaları sayesinde, James How ve Oğulları şirketi, Falder'ı Ruth'dan tamamıyla ayrılması şartıyla tekrardan işe almayı kabul ederler. Falder buna içerler.

Falder: Onu bırakamam. Yapamam. Efendim, onun her şeyi benim. Ve eminim, benim de her şeyim o.

Bu noktada Falder, adaletin çarkının Ruth'u kendini satmaya kadar sürüklemiş olduğu korkunç gerçeğini öğrenir.

Ruth: Gömlek dikmeye çalıştım, ucuz, basit şeyler. Yapabileceğimin en iyisi buydu ama haftada on şilinden fazla kazanamadım. Kendi kumaşımı alıyordum ve gün boyu gece yarılara kadar çalışıyordum. Bu şekilde dokuz ay dayandım. ... Çocuklar açlık içindeydi. Sonra patronum bana... ve o günden sonra hep bu şekilde devam etti.

Falder bu korkunç gerçeği öğrendiği anda polisler gelir ve tahliye şartını yerine getirmediği için Falder'ı tekrar hapishaneye götürürler. Kaderinin acımasızlığına mağlup düşen Falder, kendini merdivenlerden aşağı atar ve boynu kırılarak ölür.

Adalet'in toplumsal ve devrimci anlamda önemini, yalnızca Falder ve Honeywill gibilerini ezen insanlık dışı sistemi betimlemesi değil, daha çok baş muhasip Cokeson'ın ifade ettiği gibi, "Artık kimse ona zarar veremez. Hiç kimse. Şefkatli İsa'nın kollarında güvende," hitabıyla toplumun acizliğini başarıyla yansıtmassı oluşturmıştır.

John Galsworthy bu oyununu fantastik bir oyun olarak nitelendirir. Oysa bana göre, insan malzemesinin en iyisinin hayatın ölümcül düzeni tarafından nasıl yok edildiğini ortaya koyduğu için acımasız bir gerçeklik içermektedir. *Güvercin* aynı zamanda bizlere, bireysel ya da bir kurum dahilinde hayırseverliğin yoksullukla baş etmekte yetersiz kaldığını ve sebeplere kayıtsız kalıp sonuçları yamayarak düzeltmeye çalışan reformcu ve araştırmacıların abesliğini göstermeye çalışmıştır.

Ressam olan Christopher Wellwyn, insanlığın kederleri ve başarısızlıklarına derin anlayış besleyen, bütün cömertliğiyle sahip olduğu her şeyini yardıma muhtaç herkesle paylaşan bir insandır.

Kızı Ann ise daha akılcı düşünen biridir. Babası için paylaşmanın hava ve günışığı kadar gerekli olmasını, onun gözünde hayat-taki en büyük mutluluğu oluşunu bir türlü anlayamaz.

Belki de Ann, 'elinde kalan tek pantolonu'nu bile ihtiyacı olana verebilen babasının ümitsiz durumundan dolayı endişelenmektedir. Onun bakış açısıyla "dilenenler ciğeri beş para etmez kişilerdir", çünkü doğru düzgün bir insan dilenmeye tenezzül etmez. Ancak Christopher Wellwyn'in kalbi bu katı ve acımasız tavrı anlayamayacak kadar insan sevgisiyle doludur. "Hiçbirimiz bir değiliz... İnsan herkese dostane davranmak istiyor. Eğer bu şekilde davranamayacaksak yaşamının ne anlamı var?"

Maalesef çoğu insan, çevrelerinde yaşanan dramın farkında değildir. Bu insanlar düşünmeyen mekanizmalar, aynı zimba makinesi gibidirler. Mesela Profesör olup, "Biriktirebildiğimiz her şeyi Devlet'e vermek gerekir ki hak etmeyen hak eder duruma gelsin," diyen Alfred Calway gibi, ya da, "Hak edene ihtiyacını veren ama hak etmeyeni cezalandıran özel dernekleri desteklemeliyiz," görüşündeki sulh hâkimi Sir Hoxton gibi. Bir de Rahip karakteri vardır, konuya dini yaklaşıp orta yolu bulmaya çalışan, "her ikisinden de biraz olsun isteyen".

Ann, babasının bütün toplumsal reformcuların yüzkarası olduğunu anladığı ân, aslında çok açık olan bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu da toplumsal reformun soğuk ve ruhsuz olduğu ve Christopher Wellwyn'in renkli ve sıcak insanlığı içinde bir yeri bulunmadığı gerçeğidir.

Noel arifesidir, "iyi olanlara dünyada huzur vardır" diyenin doğum günü. Christopher Wellwyn yatmaya gitmek üzereyken kapının çalındığını duyar.

Kapıda üzeri karla kaplanmış, neredeyse buz tutmak üzere olan Guinevere Megan görünür. Megan bir süre önce Wellwyn'in kartvizitini verdiği ve ihtiyacı olduğunda mutlaka kendisine ulaşmasını söylediği çiçekçi kızıdır. Kız da dünyanın onu umursamadığı, terk edilmiş ve yalnız, neredeyse satmaya çalıştığı menekşeleri gibi ölmek üzereyken kapısına gelmiştir.

Kızın sefil halini gören Wellwyn, kızının akılcı tembihini ve 'budalalık yapmayacağı'na dair sözünü unuttur. Çiçekçiye şefkat

gösterir, ısınmasını sağlar ve rahat ettirir. Kızı modellerin kullandığı odaya götürmek üzereyken kapı yine çalınır. Bu sefer gelen bir 'yabancı', beş parasız dünyayı gezen, Wellwyn'in Champs-Elysées'de bir kez rastlamış olduğu Ferrand'dır. Günlerdir ağzına bir lokma koymamış, soğuktan donmak üzere olan Ferrand da ressama sığınmıştır.

Ferrand: Eğer sizi bulamasaydım, Bayım, herhalde bu gece nehre atlayıp intihar ederdim, umudum o kadar kırılmıştı... Ve bir de birkaç dakika içinde O'nun doğmuş olacağını düşünmek! ... Bana iyilikte bulunduğunuz için dünya size kızacaktır, Bayım. Eğer şimdi O yaşıyor olsaydı, eminim bir grup beyefendi her gün gazetelerinde O'nun aşırı duygusal bir budala olduğunu yazacaklardı! Esas komik olanı da, herkes bu beyefendilerin gerçek Hristiyanlar olduklarına inanırdı. Oysa siz öyle değilsiniz, Bayım, sizi ilk gördüğümde Hristiyan olmadığınızı anladım. O kadar şefkatli bir yüzünüz var ki.

Ferrand, Christopher Wellwyn'in karakterini ressamın öz kızından daha iyi kavramıştır. Ressam'ın sefaletе düşmüş birini yargılamayacağını ve hatta geri çevirmeyeceğini çok iyi bilir. Wellwyn'in üçüncü ziyaretçisi, midesinde ekmekten çok viski olan yaşlı arabacı Timson da diğer ikisiyle aynı cömertlikte karşılaşmıştır.

Ertesi gün Ann savaş meclisini toplar. Çok okumuş Profesör Alfred Calway, bilge hâkim Sir Thomas Hoxton ve profesyonel Hristiyan Edward Bertley, toplum dışına itilmiş bu üç serserinin kaderini konuşmak üzere toplanırlar.

Tiyatro eserleri arasında, bu muteber beyefendilerin bu üç kişinin kaderini tartıştığı sahne kadar hiciv açısından bu denli zengin ve çözümlemesi bu kadar güçlü çok az sahne vardır. Din adamı Bertley, "günah işlemesine sebep olacak şeyleri ortadan kaldırıp, çiçekçinin kocasının ıslah edilmesi" gerektiği konusunda kesin karardır.

Bertley: Şimdi ne yapmak lazım?

Bayan Megan: Möblesiz bir oda bulabilirdim, tabii eğer döşemeye yetecek kadar param olsaydı.

Bertley: Para sorun değil. Benim istediğim tövbe etmeniz.

Ruhları kurtarmayı iş edinenler parasal sorunlar gibi teferruatlarla ilgilenmezler. Megan gibilerin hayatta kalmak için paraya ihtiyaçları olmasaydı tövbe etmek zorunda kalmayacakları gerçeğinin de bilincinde değildirlir.

Diğer iki beyefendi, hukuk ve bilim, ruh gibi ele gelmez konularla ilgilenmeyeceğinden, daha dünyevi çözümler önerirler. Profesör Calway, Timson'ın doğuştan hasta olduğunu iddia eder ve gözlem altına alınması gerektiğini düşünürken, Hâkim Hoxton da hapse atılması gerektiğini ileri sürer.

Calway: Sizce sorunu serserilik eğilimiyle birlikte kronik işsizlik mi? Yoksa serserilik – içki müptelalığı demek daha mı doğru olur? Yüzündeki ifadeye bakarak, görebildiğimiz kadarıyla, deliliğe eğilimi var. Tedavisini biliyorum.

Hoxton: Zamanında bunlar gibi binlercesi geçti elimden. Yapılması gereken tek şey, sıkı bir ders vermek.

Calway: Ben size katılmıyorum. Adamı gördüm. Düzenli ve sürekli olarak kontrol altında tutulmaya ihtiyacı var ve Dobbins tedavisine.

Hoxton: Hiç de değil. Zincire bağlanmalı! Yapılması gereken tek şey bu!

Calway: Geçmiş yöntemlere dönüyorsunuz, Sir Thomas. Size daha önce de söylemiştim, günümüzde geri kafalılık, devamlılık adına, düzeni sağlamak adına basit bir içgüdü...

Hoxton: Düzen sağlamanın tek yolu disiplinsiz davrananları, kural dışı davrananları hale yola sokmaktan geçer, efendim. Siz bu konuda tecrübesi olmayanlar...

Calway: Bu çok daha geniş kapsamlı ele alınması gereken bir sorun, Sir Thomas.

Hoxton: Hayır efendim, değil. Tekrar ediyorum, bir ülke kendini reforma adanmışsa o ülkenin sonu gelmiş demektir.

Calway: Bunu daha önce de duymuştum, Sir Thomas. Bir kez daha söylüyorum, sizin yönetim biçiminiz...

Hoxton: Sizin anneanne yöntemlerinizdence körlük daha mı yeğdir, efendim? Bu yaşlı adamın şiddetli biçimde sarsılmaya ihtiyacı var. Siz bu sosyalist hanım evlatlığıyla bireyi gözden kaybediyorsunuz.

Calway: Siz, efendim, geç kalana kimse yardım etmez tavrınızla onu gerçekten doğru şekilde değerlendirememişsiniz.

Bu gülünç ortaoyunu her birinin kendi ufak teorisinin doğru olduğunu iddia etmesiyle son bulur. Onlar kendi aralarında iddialaşıırken sefalet sokaklarda kol gezmektedir.

Üç ay sonra Ann, adını kötüye çıkartan eğilimlerinden babasını kurtarabilmek için onu dilenci arkadaşlarının ve tanışlarının adresini bilemeyecekleri bir yere taşımaya karar verir.

Eşyaları taşınırken Bertley, Bayan Megan'la yaşadığı sorundan bahseder.

Bertley: Calway'e danıştım, onu bir hastaneye yatırmamı tavsiye etti. Sağ salım oraya götürdük, mükemmel bir yerdi bu arada, ama üç hafta önce oradan kaçtı. O günden beri de... duyduğum kadarıyla... korkarım ki durumu ümitsiz. Bazen istemesem de bu zavallıların bazıları için bir an önce ölsünler diye dua etmekten başka yapacak şey yok diye düşünmeden edemiyorum.

Wellwyn: Profesör de bu zavallıların bazısını infaz odasına göndermekten başka çözüm bulunmadığını söylüyor.

Zaten bilim, infaz odasını önermeyecekse başka ne işe yarar? Toplumun içindeki uygunsuz olandan kurtulup, bilgili profesörlerin rahatça geçimlerini kazanmalarını sağlamak ne kadar da kolaydır aslında.

Oysa bir de Ferrand vardır, serseri ve toplum dışına itilmiş, bir kere bile bir üniversiteye girmemiş ama profesörlerin bile hayal edemediği bir mantık ileri süren Ferrand.

Ferrand: Yine yollardayken bir keresinde ateşim çıktı, hastalandım. Ateşler içinde hastayken gerçeği gördüğümü zannediyorum, bu dünyada harcanıp gittiğimi, hiç kimsenin işine yaramadığımı, hiç kimsenin de bana ihtiyacı olmadığını, hiçbir zaman şöhret, para veya huzur sahibi olmayacağımı, hatta hayatın gerekliliklerine bile sahip olamayacağımı düşündüm. Artık hep bir serseri, avare olarak hayatıma devam edeceğimi, zaten çok da vaktim kalmadığını, sonunda da bir köpek gibi öleceğimi çok açık bir şekilde gördüm. Ateşler içindeyken gördüm bunları ve bizim gibilerin, yani diğerlerinin eline kalan tek şeyin ölüm otu olduğunu anladım. İşte o zaman ölmek istedim. Kimseye ateşim olduğunu söylemedim. Orada öylece yere uzandım, o kadar soğuktu ki. Ama mahallelerinin

yollarında yatmamı istemediler. Beni bir hastaneye götürdüler. Orada yatarken onların gözlerinin içine baktım ve cennetin yeşilinden bile daha açık gördüm ki, böyle bir şeyin olmasına izin vermeyecek olsalar da, benim açımdan en iyisinin ölmem olacağını düşünüyorlardı. Sonra sanki kendiliğinden ruhum yükseldi, "Sizin için üzgünüm ama biraz daha yaşayacakmışım gibi görünüyor," dedim. İnsan böyledir işte. Hayat çok güzel. Şu küçük kızda da, bayım, vahşi doğaya ait bir şeyler var. Belli ki yaşama sevinci var içinde o küçük kızın. Geri döndüğümünden beri onu görüyorum. Yaşama sevincini sarıp sarmalamış gibi duruyor. Ama tam da öyle değil gibi. Sanki su da batan bir taş gibi, bayım, kaybolmuş görünüyor. Fark ettim ki eğer... İnsanlığın büyük çoğunluğu için bir şeyleri görüyor olmak tehlikeli bir durumdur. Hayır, bayım. Ölüme o kadar yakın olmanın bana bir faydası oldu. Bir daha mezarımın üstünden rüzgâr üfürene kadar cesaretimi kaybetmem artık. ... Sizi gördükten sonra üç tane o tip hastaneye girdim çıktım. Saray gibi yerler... Ama o saray gibi yerlerin bile bir eksiği vardır. İnsan kalbini anlamaktan yoksunlardı. Oralarda ehlileştirilmiş kuşlar, vahşi kuşların tüylerini kel bırakana kadar yoluyorlar. Ah bayım, ben aylağın, serserinin tekiyim ve yoksul olmak benim tek suçum. Eğer zengin olsaydım, pek havalı ve saygın birisi olmaz mıydım? Ticaretle uğraşır, dünyayı dolaşırdım. Ve o genç kız da 'büyüleyici bir hanımefendi' olurdu ve 'ne kadar da şık!' derlerdi onun için. Yaşlı Tims de eski moda bir beyefendi olurdu, kaliteli içkiler içerdi. Ama şimdi neyiz? Herkesin nefret ettiği karanlık iblisler. Hayat böyle, bayım. İşte durum bu. Siz anlıyorsunuz. Biz sizin yanınızdayken, burada, bir şey hissediyoruz. Dua etmem gerekseydi, 'Tanrım bana anlayış ihsan et' diye ederdim. Diğer beyefendiler, teorileriyle bizleri temiz pak hale sokup, alışkanlıklarımızı zincire vurabilirler, bu onları şekilsel olarak rahatlatır, kendilerini önemli hissetmelerini sağlar. Ama bizim ruhlarımıza bu şekilde dokunamazlar, bunu hiçbir zaman anlayamayacaklar. Dokunamadıkları müddetçe de her şey kupkuru kalır, aynı kavrulmuş portakal kabuğu gibi. Bayım, mesleklerine bir diyeceğim yok. Teorileriyle hastaları tedavi ederken ya da yaşlılara veya ihtiyacı olan iyi niyetli kadersiz kişilere bakarken gayet iyi işler yapıyorlar. Her şeyden önemlisi de çocuklar için iyi şeyler yapıyorlar. Ama bütün bunlarla ilgilendikten sonra geriye biz umutsuz olanlar kalıyoruz. Bana nasıl yardım edebilirler, ya da şu kıza veya yaşlı adama? Ah bayım, bizim, biz diğerlerinin de kendimize göre özelliklerimiz

var. Benim yaptığım işi ya da şu kızinkini yapmak cesaret ister. Biz yabaniler hayatı şu beyefendilerden bin kat daha iyi biliriz. Onlar kargaları beyaza çevirmek isteyerek boşuna vakit harcıyorlar. Eğer yapabiliyorsanız bize iyi davranın, ya da Bayan Ann'in yaptığı gibi bizi kendi halimize bırakın ama bizi değiştirmeye kalkmayın. Bırakın yaşayalım ya da öleceksek de özgürce kendi bildiğimiz gibi ölelim. Bizim için bir şeyler yapmak istemiyorsanız, yapmanız gereken tek şey kapılarınızı ve ceplerinizi bize kapatmanız, böylece kısa sürede ölüp gideriz zaten... Eğer yapamıyorsanız da bu niye bizim hatamız olsun? Başkalarına verdiğimiz zarar hakikaten o kadar fazla mı? Eğer ben suçluysam, tehlikeliysem, beni bir yere kapatın gitsin. Kendime hiç acımam, asla. Ama biz içlerinde bir şeyler kıpırdayanlar, içinde bahsettiğim ateş gibi bir şeyler olduğunu hissedenler, biz yerinde duramayanlar, biz diğerleri, sayıca fazla da değiliz aslında, biz hayatımızda hareket olsun isteriz. O yüzden, bizi teorileriyle esir etmelerine izin vermeyin, çünkü biz onlar gibi değiliz. Onların asıl istediği aslında hayatın kendisini mahkûm edip, bir yerlere kapatmak... Yüce Tanrı beni öyle yaratmış ki bir ay boyunca her gece aç susuz başımın üstünde sadece yıldızlarla yürümeyi bir tek gün bile bir ofis koltuğunda oturup iş görüşmeleri yapmaya tercih ederim. Bunun bana bir faydası yok. Ne yapayım, ben serserinin tekiyim. Siz neyi tercih ederdiniz? Bu (his) benden de güçlü. Bayım, siz bugüne kadar kimseye söylemediğim şeyler söyledim. Siz gerçekten İngiliz misiniz? İngilizler çok medeni insanlar.

Gerçekten de İngilizler çok 'medeni'dirler, zaten öyle olmasa dünyadaki onca millet arasında bir tek Anglo-Saksonlar intihar girişimlerine mahkûmiyet cezası veriyor olmazdı.

Toplum, Timson, Ferrand ve Bayan Megan gibiler için hiçbir önlem almaz. Kapıyı yüzlerine kapatır ve hayat sofrasında bir yer edinmelerine izin vermez. Ama Guinevere Megan nehre atlayıp intihar etmeye kalkıştığında hayırsever bir polis memuru onu kurtarır ve Hristiyan bir hakim de kızı ıslahevine gönderir.

Polis Memuru: Gerçekleri değiştiremeyiz efendim, öyle değil mi? ... İntiharın cezasının ne olduğunu biliyorsunuzdur... Sakat iş.

Wellwyn: Ama bir de mantıklı düşünün, memur bey, bu zavallı kız mahvolmuş bir halde, bu hayat yüzünden neler çektiğini siz herkesten daha iyi bilirsiniz. Atlayıp kendini kurtarmak istemiştir.

Polis Memuru: Görevimi ihmal edemem efendim, bu mümkün değil.

Wellwyn: Herkes bu kız ölsün istiyor zaten. Şimdi de kızcağız herkesin gitmesini istediği yere gitmeye kalkıştı diye cezalandırılacak.

Bu acımasız gerçeğin devrimci önemi üzerinde durmaya gerek var mı? Bu gerçek, medeniyetimizin içine işlemiş karmaşıklığından riyakârlık ve hilekârlığa kadar, ucuz teorilerimizi mahkûm etme, soğuk ve donuk kurumsallaştırma çabalarının zoruyla ruhları donduran ve varlığımızın en iyi ve en insani taraflarını yok etmesine kadar her yanımızı sarmış durumdadır.

Wellwyn, Ferrand ve Megan gibiler aslında gerçek anlamda insanlığı oluşturacak malzemedirler. Kendileri gibi olanların ihtiyaçlarını hisseder ve ellerinde ne varsa, aynı tabiat gibi, hiç sakınmadan verirler. Ama Hoxton, Calway ve Bertley gibiler dünyayı kasvetli bir hapishaneye çevirmiş, insanlığıysa sıradan, renksiz ve donuk bir hale sokmuşlardır.

Profesörler, yargıçlar ve vaizler durumu çözemezler. Hatta Wellwyn dahi bir şey yapamaz. Ama Wellwyn insan doğasındaki farklılıkların bilincinde olduğu için ve kaçınılmaz sonuçlar yaratan şartlar karşısındaki anlayışı sayesinde onun gibilerin, Hoxton, Calway ve Bertley'lerin hepsinden daha çok kötülüklerimizin çözümüne yaklaştırmış olduğunu kanıtlamıştır. Toplumsal etkenleri bu denli derin kavraması belki de *Güvercin*'in verdiği en önemli derstir.

STANLEY HOUGHTON

Hindle Kasabasının Uyanışı

Geçen sene kaybettiğimiz Stanley Houghton'la tiyatro sanatı çok yetenekli ve cesur bir sanatçıyı kaybetmiş oldu. Cesurdu, çünkü Püritenlerin en duyarlı olduğu noktalardan biri olan kadınlığın erdemi konusuna değinme cesaretini göstermiştir. Başka herhangi bir konu eleştirilebilir veya saldırılabilirdi ama erdemin kutsallığına hiçbir şekilde dokunulamazdı. Liberal görüşlü kişilerin bile yıkmaya cesaret edemediği son put buydu.

Son yıllarda en kutsal kabul edilen erdemle ilgili düşünce ve davranış biçimi hatırı sayılır değişimlerden geçmiştir. Birçok çevre bu durumun gerekçesini dinin veya hukukun onayına ihtiyacı duymayan aşk olarak görmeye başlamıştır. Ancak devrim yaratacak nitelikteki bu düşünce, kadının da erkekler gibi doğasının

dürtüsünün peşinden gidebileceği düşüncesi, daha önce hiç bu kadar kökten ve esaslı bir şekilde ifade edilmemiştir.

Bundan dolayı da *Hindle Kasabasının Uyanışı* eserinin verdiği mesaj, kadını doğanın dışında bir varlık olarak gören ve erkeğe mubah olan hayatın zevklerini istemesine izin vermeyen budalaca duygusallığın ve çirkin abartılı söylemlerin yarattığı sisi dağıttığı için paha biçilmez bir değere sahiptir.

Hindle, komşularının kusurlarını fark eden bütün küçük toplulukların yaşadığı uyanışı sembolik anlamda temsil eden dokumacılıkla geçinilen ufak bir kasabadır. Christopher Hawthorne ve Nathaniel Jeffcote delikanlıyken bir pamuk fabrikasında çalışarak birlikte hayata atılmışlardır. Christopher her zaman daha utangaç ve çekingen bir çocukken, Nathaniel girişken ve huysuz bir çocuk olmuştur. Oyunun başında Christopher yaşlanmıştır ve hâlâ fakir bir dokumacıdır. Nathaniel ise aksine maddi ve toplumsal başarısının doruğundadır. Kasabanın en büyük fabrikasının sahibidir; zengin, sözü geçen, güçlü bir adamdır. Zaten Nathaniel Jeffcote her zaman gücü ve toplumsal takdiri sevmiştir. Tek oğlu Alan için aldığı arabadan bahsederken karısına der ki:

Jeffcote: Niye bir otomobil aldım? Otomobille gezmeye çıkmayı sevdiğimden değil. Nefret ederim. O otomobili insanlar, Alan'ı etrafına onunla gezerken görsünler ve "İşte Jeffcote'un oğlu yeni otomobiliyle geçiyor. Beş yüz sterline satın almışlar" desinler diye aldım.

Yine de Nathaniel dürüst bir adamdır. Herhangi bir acil durum gerektirdiğinde hukuka uygun kararlar verebilmektedir.

Jeffcote'lar bütün umutlarını tek çocukları olan, bütün varlıkları ve işlerinin varisi Alan'a bağlamışlardır. Alan, Sir Timothy Farrar'ın güzel ve tatlı kızı Beatrice'le nişanlıdır. Jeffcote'lar ailecek hayatlarından çok memnundurlar.

Hindle kasabasındaki vadinin aşağı tarafındaysa mütevazı yaşayan ama hayatlarından hoşnut, Tanrı korkusu olan işçi ailesi Hawthorne'lar yaşarlar. Onların da ufakık bir çocukken çalışmaya başladığı Jeffcote'un fabrikasında yaşadığı zorluklar sayesinde güçlü, inatçı, kendine güvenen biri olarak yetişmiş kızları Fanny'yle ilgili niyetleri vardır.

‘(Banka) Resmi Tatili’ sırasında Fanny, yakın arkadaşı Mary’yle komşu kasabaya gezmeye gider. Orada iki genç adamla tanışır: Alan Jeffcote ve arkadaşı. Fanny, Alan’la birlikte diğerlerinden ayrılır ve birlikte çok keyifli vakit geçirirler. Fakat eve dönerlerken Mary boğularak ölür. Bu kaza sonucunda Hawthorne’lar kızlarının tatilini Mary’yle geçirmediğini öğrenirler, Fanny eve dönünce onu sorguya çekerler. İlk başta kızları olanları anlatmaktan kaçınsa da bir süre sonra Fanny’nin genç bir adamla, Alan Jeffcote’la birlikte olduğunu öğrenirler. Anne babası doğal olarak dehşete düşerler ve Jeffcote’ları Alan’ı Fanny’yle evlenmeye zorlamaya karar verirler.

Fanny’nin yaşlı annesi karakterinde yazar, köle doğmuş, yoksulluğa karşı uzun yıllar boyunca verdiği mücadeleyle katılaştıran ve hayat şartlarının kurnazlaştırdığı bir karakteri inanılmaz başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Kadın kızını çok az tanır, bu yüzden de kızının Alan’ı kendisiyle evlenmek zorunda bırakmak için bu durumu düzenlediğine inanır. Yaşlı kadın Fanny’yi Jeffcote malikânesinin hanımefendisi olarak hayal etmektedir. Kocasını hemen Jeffcote’lara gitmeye ikna eder. Saat çok geç olduğu halde yaşlı adam bu nahoş görevi yerine getirmek üzere evden çıkar.

Namuslu bir adam olan Jeffcote, yaşlı Hawthorne’un getirdiği haberle sarsılmıştır. Ama yine de böyle bir hatayı hoş görmeyecektir.

Jeffcote: Size adil davranılacak. Duyuyor musun?

Christopher: Ben de bunun dışında bir şey istemiyorum.

Jeffcote: Size adil davranılmasını sağlayacağım.

Genç Alan hiçbir zaman sorumluluk nedir bilmemiştir. Onu bekleyen onca para varken sorumluluk sahibi olmasına gerek de kalmamıştır. Babasıyla yüzleşip, Fanny’yle evlenmesi gerektiği söylendiğinde bu duruma şiddetle karşı çıkar. Alan’ın hakkını yememek adına Beatrice’i gerçekten sevdiği söylenebilir ama tabii sevgisi Alan gibilerin başka kızlarla eğlenmesine engel teşkil etmez.

Genç adam, babasının fabrika kızıyla evlenmesini emretmesine içerler. Beatrice de artık onun Fanny’ye ait olduğunda ısrar

edince, Alan istemeyerek de olsa durumu kabul eder. Dini bütün bir Hıristiyan olan Beatrice yapılacak en doğru şeyin bu olduğuna inanmıştır.

Beatrice: Sana ihtiyacım var, Alan. O kadar ki hayatta hiçbir şey nişanımızı bozmaya beni ikna edemezdi, eğer bu şekilde devam etmenin mümkün olabileceğini düşünseydim. Ama değil. Mümkün değil.

Alan: Ve benim Fanny'yle evlenmemi istiyorsun?

Beatrice: Evet. Ah! Alan, ne kadar muhteşem bir fedakârlıkta bulunma şansına sahip olduğunu göremiyor musun? Hem doğru olanı yapacaksın hem de bunu yapabilmek uğruna birçok şeyden vazgeçeceksin.

Jeffcote'lar ve Hawthorne'lar çocuklarının evliliğini planlamak üzere biraraya gelirler. Konuyla ilgili Fanny'nin fikrini sormak akıllarına gelmez. Bütün şaşkınlıklarına rağmen Fanny, aile meclisinin verdiği karara uymayacağını açıklar.

Fanny: Ne kadar da iyisiniz. Bir vaiz tutacaksınız, gerekli belgeyi alacaksınız, bütün bunları bana danışmadan yapacaksınız ve benim de kilise veya nikâh memurluğu ya da her neresiyse oraya uysal bir kuzu gibi gitmekten başka şansım olmayacak... İşte hatayı burada yapıyorsunuz. Ben Alan'la evlenmek istemiyorum. ... Ne dediğimin farkındayım ve benimle bu şekilde konuşmaya devam ederseniz sorun çıkartırım. Henüz ailenizden biri değilim.

Hayal kırıklığına uğrayan anne babalar ve hatta Alan, kıza yalvarır yakarır, onu tehdit ederler. Fanny yumuşamaz. En son olarak Alan, kızı ikna edeceğinden emin, onları baş başa bırakmalarını ister.

Alan: Bana bak Fanny, nedir bu saçmalık? ... Neden benimle evlenmek istemiyorsun?

Fanny: Fırsat bulmuşken üzerine atlamayan bir kız olabileceğini anlamıyorsun, değil mi? Nasıl oluyor da Beatrice Farrar'la evleniyorsunuz? Sen ondan hoşlanmıyor muydun?

Alan: Hem de çok hoşlanıyordum. Babamın zoruyla vazgeçtim.

Fanny: Babanın zoruyla mı? Aman Tanrım! Yaşına göre ne kadar çocukça bir davranış!

Alan: Babam istediğini elde eden bir adamdır. ... Bana para veremeyebilirdi.

Fanny: Sen de kendin kazanırdın.

Alan: Evet, kazanabilirdim ama bu hem çok zaman alırdı hem de fazla çalışmam gerekirdi. Ama sonuçta şimdiki gibi bir kazancım olamaz.

Fanny: O zaman benimle evlenmenin sebebi karşılığında alacağın şeyler mi? Sonuçta bir bedel karşılığı veriliyorum, öyle mi?

Alan: Benimle neden evlenmeyeceğini biliyorum... Bunu benim için yapıyorsun.

Fanny: Kendini kandırma, genç adam. Senin hayatını mahvetmek istemediğimden değil, kendi hayatımı mahvetmek istemediğimden teklifini kabul etmiyorum. Hiç bu aklına gelmedi mi?

Alan: Beni dinle Fanny, sana her zaman iyi davranacağıma yemin ederim. İnsanların seni küçümseyeceğinden de korkmana gerek yok. Bunu yapamayacakları kadar çok paramız olacak.

Fanny: Haftada yirmi beş şilinle gayet güzel idare ediyorum.

Alan: İki kişiyi birden idare etmeye kalktım şimdi ikisinden birden olacağım. Beatrice'le her şey bitti. Ve sen de beni kabul etmezsen ondan boşu boşuna ayrılmış olacağım, ayrıca bir de babam beni evden kovacak büyük bir ihtimalle. Benden hoşlandığını söylemiştin, sanırım fikrini değiştirmen uzun sürmemiş.

Fanny: Her kadın aynı değildir. Beatrice dindar biri. Senin için üzülecektir. Ve senden biraz hoşlanmış olduğumu söyleyebiliriz.

Alan: Ama beni hiç sevmedin mi?

Fanny: Sevmek mi? Allah aşkına, tabii ki sevmedim. Seni niye sevecekmişim? Sen benim için sadece iyi vakit geçirdiğim biri oldun. Benim için bir eğlenceydin. Sen bana bundan daha fazla mı değer verdin?

Alan: Ama aynı şey değil... Ben erkeğim.

Fanny: Sen erkeksin ve ben senin gözünde geçici bir hevestim. İyi, ben bir kadını ve sen de benim gözümde geçici bir hevestin. Eğer kafasına koymuşsa bir kadının, aynı bir erkek gibi eğlenmesini kim engelleyebilir!

Alan: Yani benim için, bir erkeğin eğlenmek amacıyla vakit geçirdiği bir kıza hissettiğin duyguların aynısını beslediğini mi söylüyorsun?

Fanny: Evet. Buna çok mu şaşırdın?

Alan: Bu pek de akla yatkın değil.

Fanny: Seninle konuşmak pek zevkli.

Alan. Bu aşırı derecede ahlâk dışı. Bir kızın bir erkeği o şekilde düşüneceği hiç aklıma gelmemişti. Eğer fırsatın olsa benimle evlenmek isteyeceğinden emindim.

Fanny: Korkma! Benim için yeterli değilsin. Fanny Hawthorne'un evleneceği erkek senden farklı karakterde olmalı. Eğer bir gün bir kocam olacak olursa, o adam gibi adam olacaktır, babasının emriyle sevdiği kızıdan vazgeçecek biri olmayacaktır. Bu zengin fabrikatörlerinin oğullarının birbirine benziyor olması tuhafıma gidiyor. Üst kattakiler biraz güçsüz oluyorlar sanırım. Onlar için önemli olan babalarının parası... Korkmana gerek yok. Seni utandırmayacağım. Ama eğer bu hayatı ben yaşıyorsam, onunla ilgili seçimleri de ben yapmalıyım.

Fanny'nin iyi ve erdemli bir kadın olmayı reddetmesi ve hayatını kendi bildiği gibi yaşamayı talep etmeye cüret etmesi duyulmamış bir şeydir, değil mi? Çünkü her zaman genç, zengin, mevki sahibi bir erkeğin hayatına girip ona "Seni ölüm bizi ayırana kadar karım olarak kabul ediyorum" demesi bir genç kız için hayatının en muhteşem olayı olarak kabul edilmiştir.

Oysa artık yeni bir genç kızlık tipi şekillenmektedir. En zorlu, en acımasız ve aynı zamanda en önemli ve öğretici okul olan hayat okulundan geçen Fanny'ler yetiştiriyoruz. Neden Fanny iyi ve erdemli olabilmek adına genç bir adamla evlenmek zorunda kalsın, ya da aynı şekilde genç erkek daha iyi bir insan olabilmek adına onunla evlenmek zorunda olsun? Bunun sebebi, yüzyıllar boyunca kadının toplumsal anlamda değeri, fazileti ve mevkiinin kadının cinselliği etrafında toplanmış olmasıdır, ki bunun da sadece erdemden ibaret olması ve diğer her şeyin 'saflığı'nın karşısında değersiz kalması mıdır? Eğer Fanny'ler gibi cinselliğini ifade etmeye cüret edenler olursa da, onları bireysel ve toplumsal anlamda sahip oldukları değerden yoksun bırakıp günahkâr damgası vururuz.

Bir erkeğin geçmişi hiçbir zaman sorgulanmaz: Kimse ona önceden hayatında kaç tane Fanny olduğunu sormaz. Ama erkekler Fanny'lerin, onlara ismini vereceği zamana kadar kendilerine hakim olmalarını isteyecek kadar arsızdırlar.

Hindle Kasabasının Uyanışı, gerekli ve önemli toplumsal bir ders vermiştir. Bunun sebebi her kızın sevdiği erkekle tanışmadan önce cinsel deneyim yaşaması gerektiği fikrini ileri sürmüş olmasından değil, daha ziyade bir kadının eğer isterse aynı zihinsel ve bedensel ihtiyaçlarını karşıladığı gibi duygusal ve cinsel isteklerini de tatmin etme hakkına sahip olduğu gerçeğini ortaya koyduğu içindir. Fanny gibi kadınlar bu haklarının bilincine vardıklarında, cinsler arasındaki ilişkide sıkı romantizm ile ilişkiyi çevreleyen bilinmezliğin yapay abartıları ortadan kalkacak ve ilişki çok daha ahlâklı ve doğal bir hal alacak, böylece de çok daha sağlıklı ve normal bir ifade şekline kavuşmuş olacaktır.

GITHA SOWERBY

Rutherford ve Oğlu

Yaratıcı başarılarının önünde en büyük engeli cinsiyetleri olarak gören kadın hakları savunucusu kadınlar, *Rutherford ve Oğlu* oyununun yazarı ortaya çıkana kadar hiçbir ülkenin başarılı bir kadın tiyatro yazarı çıkaramamış olması gerçeğini açıklamakta zorlanırlar.

Bu durumun en ilginç yanlarından biri de, aslında çok eski dönemlerden itibaren kadınların oyunculuk sanatında önemli bir yerleri olduğu gerçeğidir. Rachel, Sarah Bernhardt, Eleanore Duse gibi birçok kadın oyuncu, birlikte sahneye çıktıkları birçok erkek oyuncudan daha başarılı olmuştur.

Bunun kadının sadece üreyen ama yaratmayan bir varlık olarak algılanmasına bağlanması ihtimali çok düşük olsa gerek. Ka-

dının edebiyat, sanat ve bilimde yaratıcı bir unsur olduğunu değerlendirebilmek için Charlotte ve Emily Bronte, George Sand, George Eliot, Mary Wollstonecraft, Marie Bashkirtshev, Rosa Bonheur, Sophia Kovalevskya ve diğer birçok yaratıcı edebiyatçıyı hatırlamamız gerekir. Ama aynı durum tiyatro sanatı için geçerli değildir, orası günümüze kadar sadece erkeklerin kalesi olarak kalmıştır.

Bu yüzden de Githa Sowerby gibi güçlü, gerçekçi anlayışa sahip ve sanatsal değeri yüksek bir kadının ortaya çıkıp tiyatro yazarı olarak başarı kazanması oldukça önemli bir durumdur.

Bunu daha da çarpıcı kılan, yayıncılarının söylediğine göre Githa Sowerby'nin olağanüstü bir dehaya sahip olsa da daha henüz bulûğ çağından yeni çıkmış olmasıdır. İstisnai olgunluğu pek sık rastlanmayan bir durumdur. Genelde olgunluk, deneyim ve acılar sonucu oluşur. Rutherford ortamının insanı ezen ağırlığını hissetmemiş biri bu kadar canlı ve gerçekçi bir portre çizemez.

Rutherford ve Oğlu oyununun teması yeni değildir. Turgenyev, İbsen ve Sudermann ile Stanley Houghton gibi daha az tanınmış yazarlar bu konuya, yaşlılarla gençler arasındaki uçurum ve anne babaların çocuklarıyla giriştikleri, bir tarafın bütün gücüyle direndiği, diğer tarafın kayıtsızca ucunu bıraktığı mücadele konusuna değinmişlerdir. Ancak *Rutherford ve Oğlu* bundan daha fazlasını başarmıştır. Geleneklerin felce uğratici etkisiyle hayatın, gelişimin ve değişimin bütün alanlarındaki kurumsalcılığın resmini çizmiştir.

Şirketin sahibi John Rutherford, geçmişin hayaleti tarafından, babasının ona bıraktığı, onun da aynı görkemle oğlunu bırakacağı, ruhunu sert ve soğuk bir demire, kalbiniyse taşa çeviren, uğruna keyif nedir bilemediği çünkü kimsenin bu hissi yaşamaması gerektiğine inandığı Rutherford ve Oğlu şirketi tarafından ele geçirilmiştir.

Bu acımasız canavarın Rutherford ve çocukları üzerindeki yok edici ağırlığını en anlamlı şekilde genç John ifade eder:

John: Moloch'dan bahsedildiğini duydun mu? Hayır mı? ... Moloch bir nevi tanrıymış. Uzun süre önce, Dick ve onun gibiler daha

henüz ortaya çıkmamışken. Gerçek insan kafasının on katı büyüklüğünde kafası ve bacakları yerine kocaman tekerlekler olduğunu söylerlermiş. Kocaman ama pis olan kasabanın ortasına onu yerleştirmişler. Gerçekten de çok önemli biri olduğuna inanırlarmış. Var olmaya devam etmesi için ona adaklar sunarlarmış, hem de insanları. Her aile bir çocuğunu yeterince büyüdüğünde ona adak olarak sunmaya ayırırmış ve sonrasında da bu şekilde kurban edilmek gürur kaynağı haline gelmiş. Böylece kurbanlar o kocaman tekerleklerin altında ezilmek için kendiliklerinden gelmeye başlamışlar. İşte, Moloch böyleymiş.

Janet: Kendini adamak... Biz de hepimiz kendimizi Rutherford'lara adadık.

Sadece Rutherford'un çocukları değil, artık pörsümüş Ann halıları da, yaşlı Rutherford'un kendisi de ve hatta yirmi beş yıldır hizmetlerinde çalışan sadık uşakları Martin de kendilerini Rutherford hanedanına adanmışlardır. Martin ise artık Rutherford'ların Moloch'u işine yaramamaya başladığında önce hırsızlıkla suçlanır ve sonra da aynı Janet ve John gibi dışlanır.

Rutherford'un, en büyük oğlu John'un tezgâhtar bir kızla evlenmesini affetmesine sebep olan şey, oğluna duyduğu sevgi veya gelini ve torununa duyduğu şefkat değil, Rutherford Şirketi'ne hizmet edebilmesi için John'a ihtiyacı olduğundandır. Bakanlıkta görevli diğer oğlu Richard'ın da Rutherford'ların tanrısına bir faydası dokunmamaktadır ve bunu da sevgi dolu şu ifade sayesinde öğrenir: "Hiçbir zaman benim amacıma uygun değildin, artık bitti, aslında hiç doğmamış olsaymışsın da olurmuş."

Aynı şekilde kızı Janet da doğmasa olurmuş. Ancak Janet, babasının malikânesini çekip çevirir, babasına hizmet eder, hatta çizmelerini çıkartmasına bile yardım eder ve hiç sesini çıkartmadan Rutherford malikânesindeki sevgisiz ve kasvetli hayata tahammül ediyordur. Babası sert bir tavırla kızın bütün taliplerini uzaklaştırır çünkü, "Grantley'de ailemize uygun kimse yok" diye düşünmektedir. Aşka, güneşiğine ve sıcaklığa hasret duyan Janet gittikçe solmakta, huysuz ve bedbaht bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Sonunda babasının en güvendiği adamı olan Martin'le gizlice bir ilişkiye girdiğinde, yaşlı Rutherford bütün gücüy-

le aşklarını ezmeye ve yok edinceye kadar da çamurda sürüklemeye çalışır.

John'da da isyan ışığını gören Rutherford, hayattaki tek tutkusunu, tek tanrısı Rutherford Şirketi adına hiç düşünmeden oğlunu da ezip geçer.

John, kendisini Rutherford hanedanının ölümcül esaretinden kurtaracağına inandığı bir buluş yapmıştır. Bu sayede özgür bir adam olup karısının ve çocuğunun hayatını baştan şekillendirmek niyetindedir. Babasının, buluşuna hak ettiği değeri vermeyeceğinin farkındadır. Babasına gitmeye cesaret edemez, çünkü Rutherford'ların çocukları uzun yıllardır anne babalarından korkuyorlardır.

Bu yüzden John da sadık hizmetkârları, Rutherford'un sırdaşı Martin'in kapısını çalar. John, Martin'in yanında kendini güvende hissediyordur. Ama yirmi beş yıllık hizmetinin tükettiği, hayatında Rutherford'ların dışında bir amacı kalmamış olan Martin'in de aslında Moloch'a adanmış olduğu gerçeğinin farkında değildir.

Martin, John'un adına Rutherford Şirketi'nin çıkarlarını da korumaya çalışır. Ancak yaşlı adam, John'un buluşunu şirkete devretmesinin gerekliliğine karar verir.

Rutherford: Buluşunun reçetesi ne?

John: Nerede durduğumu bilmek istiyorum. Bedelimi istiyorum.

Rutherford: Senin bedelin ha? Senin bedelin? Bu nasıl bir hayâsızlıktır! Bu mudur bana söyleyeceğin şey? ... Senin için yaptıklarımın karşılığı bu mudur?... Sana sağladığım eğitimin karşılığı bu mu? Senin için çalıştım, ter döktüm, sana gurur duyacağın bir isim bırakmak için. Sabahın erken saatlerinden gecenin körlerine kadar çalıştım, başkaları rahat davranıp benim şansına sahip olmayı beklerlerken ben köpekler gibi çalışıp didindim. Her istediğimi aldım, başardım, mücadele ettim. Satmakmış! Bana satışı sen mi öğreteceksin? Senin yapacağın hiçbir şey benim sana sağladığım hayatın bedelini ödemeye yetmez.

John: Biliyorum, biliyorum. Beş sene ben de çalıştım. Ancak karşılığında bir maaş almıyordum.

Rutherford: Bu, diğer genç adamlar gibi işi öğrenebilmeni sağlamak içindi. Ben en aşağıdan başladım. Senin de aynısını yapman

icap ederdi. ... Baban da büyükbaban da burada yaşadılar. Bu senin mirasın, ben ölünce bunların hepsi sana kalacak, bunun farkında değil misin? Neredeyse yüz yıl boyunca her bir taşını, her bir kuruşunu her türlü güçlüğü karşı koyarak senin için yaptı. ... Sen de bunu devam ettirmek zorundasın, yoksa aç kalırsın. Sen benim oğlumsun ve benden sonra her şeyin başına sen geçeceksin.

Janet, babasını John'dan daha iyi tanıyordur. "Kimsenin babasına uzun süre karşı duramayacağını, durmaya kalkışanın da mahvolacağı"nı bilir. Janet bunun farkındadır ve babasının darbeleriyle yüz yüze kalacağı o ân geldiğinde hiç şaşırmaz. Yaşlı Rutherford Martin'le ilişkisini öğrendiğinde öfkesi de, hayatındaki diğer her şey gibi onun kişiliğine uygun niteliktedir. Söz konusu olan ahlâksızlık yapmış olmaları ya da yanlış bir aşk yaşamaları değildir. Yaşlı adamın gözünde önemli olan, her zaman ve daima Rutherford hanedanıdır. Üstelik kızı ile hizmetlisi arasındaki ilişkiyi kendisi için çok kritik bir anda öğrenir. Rutherford, John'un buluşunu, elbette Rutherford'lar adına ele geçirmeye çalışmaktadır. Martin de efendisine ihanet ettiğine göre, işlediği bu suç Rutherford'un da Martin'e ihanet etmesi için bahane yaratmış olur. Eski uşağını ona emanet edilmiş olan buluşun reçetesini istemek üzere ofisine çağırır. Martin, John'a ihanet etmek istemeyince, Rutherford da Martin'in Rutherford'lara olan sadakatini kullanmaya çalışır.

Rutherford: Rutherford hanedanı çöküşte. Bir şekilde onu ayağa kaldırmalıyım. Bir tek yolu var. ... Bay John şu madenden bir şey icat etmiş. Senin dediklerine bakılırsa da değeri oldukça yüksek. Biz de oturup onun budalaca bunu elinden kaybetmesini seyredeceğiz, üç kuruşa Miles veya Jarvis'e satacak... Senin de elini taşın altına sokup, burayı kurtarmak için gerekeni yapman gerekiyor ama yapmıyorsun. Para biriktirmeye meraklı ama biriktirecekleri bir sonraki şilinin bile farkında olmayan o zavallıların yanında yer alıyorsun. İnsanlar hırsızlık yaptıklarında, Martin, bunu bir şeyler kazanmak için yaparlar. Eğer bunu çalarsam, onu satın alsaydım ne kazanırdım diye düşünürüm. Eğer para kazanırsam, onunla ne yapacağımı düşünürüm. Keyif mi acaba? Benden sonra gelecek olanlar yaptığımı kıymetini bilecekler mi? Şu koca dünyada bana mutluluk verebile-

cek bir şey söyle ve ben de sana bir daha ona dokunmayacağıma yemin edeyim. ... Eğer onu bana verirsen karşılığında sen ne kazanacaksın? Benim kendim için alacağımdan çeyrek peni bile fazlasını alamazsın benden.

Martin: Peki, Bay John ne alacak karşılığında?

Rutherford: Rutherford hanedanını, tabii ben göçüp gittiğimde. On yıl sonra sana teşekkür edecektir. Kendine ve ettiği değere gülererek bakacaktır. Bir gün belki büyük resmi görecektir, aynı benim gibi. Bunun, onun ya da senin veya benim değil Rutherford'ların olduğunu anlayacaktır. Bana verecek misin?

Martin: Şu an bunu yapıyor olmanın utancını ben üstleniyorum... Buluş sürecinde her zaman benim yanımda çalıştı. Bir şeylerin değiştiği her sefer koşarak yanıma geldi ve sanki oyuncağını gösteren çocuk gibi bana gösterdi. Rutherford'lar, Rutherford'lar için.

Rutherford hanedanı insafsızca ilerlemektedir. Eğer Rutherford'lar en güvendiği hizmetlisini mahvedebiliyorsa, hayatında bir kez için bile olsa kendi haklarında ısrarcı olan kızının önünde de eğilmeyecektir.

Rutherford: Ne kadar ileri gittiniz?

Janet: İlk başında eğer bir gün öğrenirsen hemen buradan gitmeye karar vermiştim. Durumu düzeltebilmek adına. O önceleri sana anlatmak istedi. Ama ben bir işe yaramayacağını biliyordum. Sana söylememe kararını ben verdim.

Rutherford: Martin... Kendime güvendiğim kadar güvenirdim ona.

Janet: Onu kovmuş olamazsın. Bunu yapamazsın.

Rutherford: Bu benim bileceğim iş.

Janet: Bunu yapamazsın. Martin'i kovamazsın...

Rutherford: Bırak. Bırak. Martin benim uşağım, maaşını ben ödüyorum. Çocuklarıma bir isim bıraktım, bütün buralarda saygı duyulan bir isim. Sen de kalkıp benim işçimle beraber oldun... Yarın bu evi terk ediyorsun. Anladın mı? Çatımın altında böyle basitliklere izin vermem. Kimse benim bu durumu hoş gördüğümü söyleyemeyecek. Bu geceyi burada geçirebilirsin. Yarın geldiğimde gitmiş olacaksın. İsmi evimde kimse ağzına almayacak... Hiçbir zaman.

Janet: Ah! Senin hiç acıman yok mu? ... Otuz altı yaşındaydım. Yaşlanmıştım. Kimse peşimden koşmuyordu. Gençken de öyleydi. Senin yüzünden. ... Martin beni bütün kalbiyle seviyor. Sakın yanı-

mıza gelmeye cüret etme! Sakin bize dokunma! ... Öğrendiğin için üzüldüğümü mü sanıyorsun? Benim için yaptıklarını düşünüyorsun. Durumumuzu öğrendiğinde de beni evinden kovuyorsun. Bana iyilik yapıyorsun aslında, bu hapishaneden kurtarıyorsun beni. Bundan sonra bana ne olursa olsun artık burada yaşadığım gibi yaşamayacağım. Martin ne yaptıysa yaptı ama en önemlisi beni senden kurtardı. Benim hayatımı mahvettin. Sen ve senin kazanma hırsın. Seni çektiğim bütün acıya rağmen sevdim, ne zaman mutlu olacak olsam korkundan yitirdim mutluluğumu. ... Kimsin sen? Kimsin? Kimsin? Gücü kendinde toplayan birisin, bütün insanları etrafına toplayan ve onları istediği gibi kullanacak güce sahip olmak isteyen bir adam. Rutherford hanedanı uğruna hayatın bile kanını emen bir adam. Bütün bunların sana ne faydası oldu? Ne? Söyle hadi! Aptal edene kadar aşağıladığın, ezdiğin Dick'e sahip olmuş oldun. John ise buluşunu satabileceği zamanı bekliyor. Bana ne yaptın? Geceleri ayakkabılarını bana çıkarttırdın. Sana her dokunduğumda ölmeni isterdim.... Şimdi, artık ne hissettiğimi biliyorsun.

Eğer kalbinde Martin'e karşı hissettiği büyük aşk olmasaydı Janet babasıyla bu şekilde yüzleşecek cesareti bulamazdı. Ama aşk güç verir, umut ve inanç telkin eder, hayat ateşini yeniden alevlendirir. Peki bu, Rutherford'ların bile esaretlerinden kurtulmalarına yardım edebilecek kadar güçlü değil midir? Böyle bir aşkı ancak sevgiye ve sıcaklığa susayanlar hissedebilirler. Janet de hayatta susamıştı.

Janet: Bir rüya görmüştüm. Rüyamda mevsim yazdı ve fundalıklarda yetişmeyen kocaman beyaz çiçekler vardı. Ama orasıydı, Martin'lerin kulübelerinin oradaki fundalık. Bana doğru geldiğini gördüm, yüzünde çocukluğumdan hatırladığım o bakışı vardı. Başı yukarıda, gözleri yalansız. Rüyanın başından sonuna buradaki odamda ve yatağımda yatıyor olduğumun farkındaydım. Sanki üzerime bir hoşluk, tatlılık akıyordu, şiddetli yağmur yağdığında küçük gölleri dolduran sular gibi... İşte dün gece onu bu yüzden rüyamda gördüm. En iyi, en mutlu halim, küçük çocukken nasıl olduğum, gelecekte nasıl olacağım o rüyadaydı. Bana âşık olmamak onun elinde değildi. Bu benim kendi başıma farkına varamayacağım bir mesajdı. Bana, tam burama (ellerini göğsüne koyar) yerleşen bir şeydi. Benim bir parçamdı.

Janet'in içinde kalan her şey baharın dokunuşuyla alev alev yanmaya başlamıştır. Oysa Martin'in hayatı sönmüş, Rutherford'ların demirden eli tarafından boğazlanmıştır.

Martin: Kovuldum, bu kesin. Yirmi beş yıl. Bir dakika içinde her şey bitti. İki kelimeyle.

Janet: Şu an bütün bu olanlar yüzünden yüreğin acıdığı, katılaştığı için böyle konuşuyorsun. Ama zamanla düzelecektir. Ben kendi kalbimle ısıtacağım senin kalbini. Hiçbir şey benim yüreğimi katılastıramaz.

Martin: Onun tarafından kovulmaktansa ölmeyi tercih ederdim. Sen gözlerinde aşkla bana baktığın o âna kadar ona hep sadık kaldım. Sen bana muhteşem evinde, bütün zarafetinle büyük bir aşk verdin. Ama artık bittim ben.

Janet: Bizim için bir şey değişmedi ki. Her zamanki gibiyiz.

Martin: Evet, ama bu durumu düzeltemeyeceğiz. Onun gibiler bunu kabul etmez.

Janet: Düzeltecek ne var ki? Seni senelerdir kölesi yapmış olması dışında ne düzeltilebilir? Belki de gençliğinden beri ilk defa özgürsün. Yeni baştan başlarız. Mutlu olacağız. Sen ve ben, özgür olarak. Bütün yaşadıklarımız sanki geçmiş bitmiş bir rüyaymış gibi gelecek. Birbirimizi bulmadan önceki bekleme dönemi gibi, uzun bir kış sonrasında fundalıkta kocaman beyaz çiçekler yeşermesi gibi olacak.

Martin: Yirmi beş yıl önce beni yanına aldı... Bu kadar zaman sonra değişebilir miyim, bilmiyorum. Artık onun işlerini yapmıyor olacağım ama yine de bana sanki ben ölene kadar o benim efendim olacaktı gibi geliyor.

Janet: Dinle beni, Martin. Lütfen dinle. Gençliğinden itibaren bütün hayatın boyunca onun adına çalıştın. Her gün her gece onun adına çalışıp, didinip durdun.

Martin: Bunu memnuniyetle yaptım.

Janet: Arada sırada sana güzel bir şey söylerdi. Yorulmuştun belki de, belki de başka insanların hayatlarını düşündün, dinlenmeye ve keyif almaya zamanları olan insanların. Sen kocaman ve iyilik dolu kalbinle onun gerçekten nasıl biri olduğunu göremedin. Anlamaya çok yaklaştıydın, Mary'den önce aynı benim de anlamak üzere olduğum gibi. Memnuniyetle çalıştın belki ama bütün hayatını Rutherford'lar sömürüyordu, erkekliğin onun inşa etmiş olduğu her şeyin arasında kaybolup gidiyordu. Bana, hepimize sahip olduğu gibi

seni de ele geçirmişti, Martin. Onun zor ve sinirli biri olduğunu düşünürdük. Evde olmasını hiç istemezdik, o gelince hepimiz susardık. Ufak şeyleri düşünmekten zamanın nasıl akıp gittiğini anlamadık, günleri düşünürken yılların nasıl geçtiğini fark edemedik. Ve onun geçen bütün bu zaman boyunca yiyip bitirdiği, parça parça sahip olduğu bizim hayatımızdı, bir daha hiçbir zaman geri gelmeyecek olan hayatımız. Şimdi en sonunda önümüze bu fırsat çıktı. İkimizi de kovdu, seni de beni de. İkimizi hayatın ortasına savurdu. Hem de özgür olarak. Kendisi isteyerek yaptı bunu. Ve artık mutluluk bizi bekliyor, Martin. Ona rağmen mutlu olacağız. Eğer yapabilirse bunu da engeller, yok ederdi.

Rutherford'lar bir darbeyle yetinecek kadar merhametli değildirlerdir. İnsafsızlıklarıyla insanı tarumar edene kadar yavaş yavaş boğazlar, kanını damla damla emer ve aynı Martin'e yaptıkları gibi rüzgârın oradan oraya fırlattığı titreyen bir yaprak misali çaresiz ve acınası durumda bırakırlardı.

Bu denli yoğun toplumsal ve insani önemi olan durumun etkisinden ancak Martin'in yaşadıklarını yaşamış bir kişi kaçabilirdi. Bundan da dikkat çekici olan, Rutherford'lar için kaçınılmaz sonun geldiği gerçeğinin John'un karısı Mary'nin bilgece düşüncesinde ortaya çıkmasıdır.

Kocası, babasının parasını çalınca -ki bu babasının ondan çaldığına oranla çok küçük bir miktardır-, yaşlı adamın nefret dolu evini terk eder ve Mary'yi canavarla baş başa bırakır. Mary, çocuğunun geleceği adına Rutherford'la pazarlığa oturur.

Mary: Pazarlıkta biri diğerinin almak istediğini satışa çıkarır. Sevgi yoktur sadece para vardır, yaşamaya devam etmenin bedeli olan para. Bende senin satın almak isteyeceğin bir şey var.

Rutherford: Neymiş o?

Mary: Oğlum. Hayattaki her şeyini kaybettin. John gitti, Richard ve Janet da. Geri gelmeyecekler. Artık tek başınasın ve yaşılanıyorsun, yerine geçecek kimsen yok. Sen öldüğünde Rutherford Şirketi de satılacak, birisi satın alacak ve belki de ona yeni bir isim verecek, kimse bütün bunları senin kurduğunu hatırlamayacak bile. Bu da bütün bu çabanın, çalışmanın sonu olacak, geriye hiçbir şey kalmayacak. Sen de bunu düşünmüşsündür... Oğlum için. Oğlumun bu

hayatta bir şansı, bir yeri olsun istiyorum. John bunu ona vermezdi. Eğer Londra'ya gitsem ve bütün gücümle çalışsam ancak haftada yirmi beş şilin kazanırım. Biz kaybettik, beceremedik. Oysa sen oğlum için istediklerimi sağlayabilirsin. En temel şeyleri istiyorum: iyi bir ev, iyi yemekler ve sıcaklık. Şu an henüz çok zayıf ve küçük ama diğer çocuklar gibi o da büyüüp, kuvvetlenecektir... Bana bu istediklerimi ver, ben de sana onu vereyim. Yalnız bir şartım var. Ben de burada kalacağım. Sana sorun çıkartmam, istemediğin sürece benimle konuşmak, hatta beni görmek zorunda değilsin. Bundan sonraki on yıl boyunca sadece bana ait olacak, ben onu istediğim gibi yetiştireceğim. Sen karışmayacaksın, onu korkutmayacak, ne yapıp ne yapamayacağını söylemeyeceksin. On yıl daha benim olacak.

Rutherford: Peki sonrasında?

Mary: Senin olacak.

Rutherford: Onu yetiştirmem için. Rutherford'un başına geçmesi için mi?

Mary: Evet.

Rutherford: Bütün bu olanlardan sonra da mı? Dick'e yaptıklarından sonra, ölmemi isteyen John'a rağmen de mi?

Mary: On yıl sonra artık yaşlı bir adam olacaksın. Artık insanları korkutamayacak hale gelmiş olacaksın.

Ustaca sahnelenen oyunu izledikten sonra Mary'nin yapmış olduğu pazarlığı gerçek dışı ve mantıksız bulmuştum. Çocuğunu seven bir annenin Rutherford'larla bu şekilde bir ilişkide olmak istemesi bana ihtimal dahilinde gelmemiştii. Ama oyunu defalarca okuduktan sonra, Mary'nin gayet basitçe ifade ettiğı bir cümlesiy-le ikna oldum: "On yıl sonra artık yaşlı bir adam olacaksın. Artık insanları korkutamayacak hale gelmiş olacaksın." Söylediğı tamamıyla doğruydu. Rutherford gibiler zamanın ilerleyişi ve değişimin ebedi gücüyle kuşatılmışlardır. İnsan hayatı üzerindeki etkileri gerçekten de korkunçtur. Ama durum böyle de olsa aslında kazanamayacakları bir oyunu oynamaktadırlar. Yaşlanmaktadırlar, artık kimseyi korkutamayacak kadar yaşlanmışlardır. Değişim ve yenilik ilerlemeye başlamıştır ve Rutherford gibilerin kapılarını çalan gençlere yer açmalarının zamanı gelmiştir.

İRLANDA TİYATROSU

William Butler Yeats

Lenox Robinson

T.G. Murray

WILLIAM BUTLER YEATS

Hiçliğin Olduğu Yer

Amerikalıların çoğu İrlandalıları, içkiyi seven, kaba kuvvet kullanan polisleri ve ahlâksız politikacıları olan bir halk olarak tanır. Ama geçmişin devrimci hareketleri hakkında bir şeyler bilenler, onların yiğitlik ve metanetlerinin, ayaklanmalarda kendini gösteren kahramanlıklarının ve özellikle Fenian hareketinde* tanınan siyasal despotizme ve toprak soygunlarına karşı direnişlerinin farkındadırlar.

Uzun yıllardır İrlanda, Amerikan hayatının en sevimsiz özelliklerine katkıda bulunmuş olsa da halklarının kaderi üzerine fikir üretenler umutsuzluğa düşmemişlerdir. İrlanda'daki huzur-

*) İrlanda'nın bağımsızlığı uğruna savaşan grupların oluşturduğu 1850'lerde başlayan hareket. (ç.n.)

suzluk ruhunun dinmemiş olduğunu ve tekrar, bir şekilde ortaya çıkacağını bilmektedirler.

Ülkede son yirmi beş yılda yaşanan kültürel ve isyankâr uyanış, ne Tanrı'nın ne de Kral'ın insanların saklı kalmış özelliklerinin tezahürünü bastırabileceğini bir kez daha kanıtlamıştır. Eğer Lady Gregory'nin mizahına, Yeats'in derin sembolizmine, Synge'in şiirsel imgelerine ve Robinson'la Murray'in asiliğine esin kaynağı olabiliyorsa, bu özellikler gerçekten de mükemmel demektir.

Medeniyetin köreltici elinin bozamadığı hilesiz halklar ancak bu derece yalınlıkta inancı muhafaza edebilir ve günümüz İrlanda tiyatrosunun ateşini körükleyecek denli yaratıcı, hayal ve imgelerle dolu, vahşi ve canlı kalmayı becerebilirler. Aralarında sanatçıların eserlerinin daha fazla toplumsal önem taşıdığı doğrudur, ancak hepsinin kendi halkına ve bütün dünyaya değerli kültürel hizmetler sundukları da yadsınamaz. William Butler Yeats, Synge ve Lady Gregory'yle birlikte bu ikinci grubun içinde yer alır. Sanatı her ne kadar derin insani öğeler içerse de günümüzün acil çözüm bekleyen sorularıyla ilgilenmez. Bay Yeats eserlerinin her anlamda toplumsal özelliğe sahip olmasını kendisi reddedecektir, çünkü bu tip oyunları çok fazla 'tartışmalı' olarak nitelendirmekte ve bu yüzden de 'yarı berbat' bulmaktadır. Bu tavrın ışığında, kendisinin gerçek sanat anlayışını daha çok toplumsal içerikte oyunlara yer veren Abbey Tiyatrosu'nun* repertuarıyla karşılaştırmak mümkün değildir. Ayrıca daha zor olan, en az Ibsen'in *Brand* adlı oyunu kadar felsefi anlamda toplumsal içeriği yoğun olan oyunu *Hiçliğin Olduğu Yer* hakkında yorum yapmak olacaktır.

*) Abbey Tiyatrosu ya da İrlanda Milli Tiyatrosu kapılarını halka ilk kez 1904 yılında açmıştır. William Butler Yeats, Lady Gregory, J.M. Synge, August Strindberg, Henrik Ibsen, George Bernard Shaw gibi yazarların oyunlarının sergilendiği Abbey'de Synge'in *Babayiğit* adlı oyunu sahnelenince şiddetli tepkilerle karşılaşmıştır. 1909'da ilk yöneticisi Yeats'in yerine Lennox Robinson'un getirilmesiyle Abbey gerçekçi tiyatro anlayışına yönelmiştir.

Hiçliğin Olduğu Yer, anarşizm felsefesinin onu en doğru şekilde temsil edenler tarafından yapılmış en gerçekçi yorumudur. Bunu söylerken hiçbir şekilde Bay Yeats'i yaftalamak niyetinde değilim, ama oyunun kahramanı olan Paul Ruttledge'in ideali, günlük hayata uyarlanmış anarşizmin en iyi örneğidir.

Zengin bir adam olan Paul Ruttledge, uzun süren bir zenginleşme ve kalkınma süreci sonunda zenginliğin yanlış bir şey olduğu ve varlıklı hayatın yapay, gereksiz ve anlamsız kaçtığı sonucuna varır.

Paul Ruttledge: Bu insanların neler konuştuklarını dinlediğimde, aynı gazetelerde yazılanlar gibi sürekli bir şekilde çıkarları hakkında şakıdıklarını duyuyorum. Büyük demir pençelerim olsun isterdim

ve onlarla toplumu temellerinden her şey yerle bir olana kadar yıkmak isterdim... Bazen kendi evimi yıktığımı hayal ediyorum, bazen de bütün dünyayı... Her şey yerle bir olduğunda bize sarhoş olmak için daha fazla yer kalacaktır, mutlu mesut bir halde hayatın sarhoş kadehinden içeceğimiz daha çok yer.

Konumu ve parasından vazgeçip (Amerika'da hobolar olarak tanınan) yürüyerek yollarda dolaşarak önlerine çıkan işleri yapan, tencere, çaydanlık onaran, bu şekilde dürüstçe geçim paralarını kazanan ve kimseye karşı sorumluluk ve yükümlülük hissetmeksizin yaşayan tenekeçilere katılmaya karar verir. Paul Rutledge yolda olmanın verdiği özgürlük hissine, geceleri gökyüzünün altında uyumaya, yıldızları saymaya, özgür olmaya hasret kalmıştır. Hayatındaki bütün yapay zorunlulukları ve kısıtlamaları bir kenara atar ve tenekeçiler tarafından sevgiyle kucaklanır. Onların hayatına daha iyi uyum sağlayabilmek adına, içlerinden birinin kızıyla evlenir. Gelin ve damat, elbette Kilise ve Devlet'in yasalarına göre değil, tenekeçilerin alışkanlıklarına uygun bir şekilde birbirlerine sadık kalacakları ve 'birbirlerini incitmeyecekleri' üzerine yemin ederek birleşirler.

Evlenmesinin onuruna Paul, dostlarına ve o kasabadaki komşularına şükran duyguları içinde keyifle, neşeyle dolu, bir hafta süren büyük bir şölen verir.

Paul'ün erkek kardeşi, arkadaşları ve yetkililer bu eğlence karşısında öfkelenirler. Bu sarhoş âleminin derhal sona erdirilmesini talep ederler.

Bay Joyce: Bu tam anlamıyla rezillik, Paul. Herkesin ahlâkı bozuldu. Etrafta sarhoş olmayan tek kişi bile kalmamış.

Bay Dowler: Burada bütün kuralları apaçık ihlal ediyorsunuz. Cemiyetimiz derinden sarsıldı. Hizmetkârlarım bedava içki için işi bırakıp kasabaya kaçtılar. Yedi senedir bana çalışan uşağım bile iki gündür ortalarda yok.

Bay Algie: Söylediği her şeye ben de katılıyorum. Son bir haftadır kimse işlere el sürmedi. Samanlar orada kesildikleri yerde hâlâ duruyor, hayvanlara su verecek bir adam bulamıyoruz. Atlara nal vuracak kimse kalmamış kasabada.

Paul Ruttledge: Sanırım sizin de söyleyecekleriniz var, Albay Lawley.

Albay Lawley: Elbette var. Kanun ve nizamın ne zaman tekrar sağlanacağını bilmek istiyorum. Polis bu sorunla başa çıkmayı beceremedi. Hatta içlerinden bazıları sarhoş bile oldular. Eğer beni dinleseydiniz ordunun duruma el koyması gerekirdi.

Bay Green: Ordu bu gibi durumlara müdahale etmez. Şimdi çok sayıda polis buraya gelmek üzere. Gelmeleri için Dublin'e telgraf çektik, saat dört treniyle gelecekler.

Paul Ruttledge: Ama bana hâlâ buraya gelme sebebinizi söylemediniz. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı?

Bay Green: Buraya sizden birahanelere gidip, bedava içki verilmesini durdurmanızı ve insanları işlerinin başına göndermenizi istemeye geldik. Tenekecilere gelince de polisler geldiği zaman kanunlar gerekeni yapacaktır.

Paul Ruttledge: Dostlarıma ufak bir hoşluk yapmak istemiştim.

Bay Dowler: Bana kalırsa bu oldukça düşük seviyeli bir hoşluk olmuş.

Paul Ruttledge: Size biraz vahşice geldiğini tahmin edebiliyorum. Ama yoksul insanların hayatın keyfini çıkartabilecekleri çok az vakitleri oluyor ve eğlenceleri bu yüzden ham kaçıyor çünkü pişirecek vakitleri yok. Ayık olmayı denemediniz mi? Hoşunuza gidiyor mu? Şahsen ben fena halde sıkıcı buluyorum. Hayal güçlerinin bir hafta boyunca alev almış katran fıçısı gibi olduğunu düşünün. Çalışmak onlara böyle duygular hissettiremez.

Bay Dowler: Çalışmanın en değerli nimet olduğunu herkes bilir.

Paul Ruttledge ziyaretçilerini, bütün ahlâksızlıkları ve ikiyüzlülüklerini kendileri de görebilsinler diye yargılamadan geçirmeye karar verir.

Hristiyan olduğunu iddia ettiği halde insan öldürme işinde görevli bir asker olan Albay Lawley'i suçlar. Albay, adamlarına kimin haklı olduğunu bilmedikleri ya da inanmadıkları bir savaşta savaşmayı emretmiş olduğunu itiraf etmek zorunda kalır, ama yine de bunu, "Haksız bir savaşta, haksız ve adaletsiz olduğunu bilerek taraf olanlar günahkârdırlar söylemini, Hristiyan Kilisesi'nin, sizin kilisenizin doktrindir" savıyla geçirir. Paul Ruttledge, zengin bir adam olan Dowler'a bir yüzüğün içinden geçip

geçemeyeceğini sorar ve dikkati, tenekeçilerin birisinin göstermesi üzerine Bay Dowler'ın paltosuna kayar. Hukukun temsilcisi olan Bay Green tarafından hırsızlığa teşvikle suçlandığında Paul Ruttledge adamı uyarır.

Ruttledge, "Senden istediğini ona ver' diyen emri hatırlayın, hatta başka bir emir daha da ileri gider: 'Senden paltonu alana, iç giysilerini de ver.'"

Ama Ruttledge en korkunç suçlamayı Bay Green'e getirir. Diğer sözde Hristiyanlar ölümü, düşmanlarınızı sevmemeyi ve sizden bir şeyler isteyen kimseye istediklerini vermemenizi söylerler. "Oysa Green gibiler daha da kötüdür," der Ruttledge. Diğerleri İsa'nın emrettiğine kendi keyifleri yüzünden karşı gelmektedirler: "Sizler bu emri çiğnemenin karşılığında para alıyorsunuz, başkasına ait bir şeyler alındığı zaman da alanı suçluyorsunuz, onların bir yanağına tokat atıldığında da tokat atanı cezalandırıyorsunuz. Onları Mesih'in Kanununa karşı gelmeleri konusunda cesaretlendiriyorsunuz."

Birkaç yıl boyunca Ruttledge tenekeçilerle birlikte yaşamaya devam eder. Fakat güçsüz düşen bedeni yüzünden yollarda olmanın sert koşullarıyla baş edememeye başlamıştır. Sağlığı bozulur. Sadık yoldaşları onu doğduğu kasabaya götürür ve keşişler tarafından bakılmak üzere bir manastıra bırakırlar. Oradayken keşişlerin ve onların üstlerinin duymadığı vaazlar vermeye başlar. Vaazları keşişlere o kadar isyankâr ve korkutucu gelir ki onu muhalif, kâfir ve tehlikeli kişi ilan ederler.

Paul Ruttledge: Artık sizlerle bana verilen mesajı paylaşabilirim. Hurma dallarınızı bu mihrabın önüne bırakın. Onları artık bütün duvarların yıkılmaya başladığının ve tekrar yemyeşil bir dünyaya kavuşmanın sevincinin bir işareti olarak getirdiniz. ... Uzun bir süre onların yarattığı kadın ve erkekler, sonsuzluğun sarhoşluğundan yarı kör halde her bir tarafta gezindiler. Daha henüz yemyeşil dünyanın Tanrı'nın sevgisi olduğunu, bütün hayatın Tanrı'nın iradesi olduğunu unutmamışlardı ve bu şekilde yüreklerinin buyurduğu gibi ağladılar, güldüler, nefret ettiler. Yüce yeryüzünü göğüslerine bastırdılar ve dudaklarına sonsuz bir öpücük gibi kondurdular. O zaman-

dan sonra günah işlemeye başladılar. Bütün erkek ve kadınlar onları dinlediler, çünkü sağduyu ve şefkatin olduğu zamanlarda yaşarlarken bazen birbirlerini incitebiliyorlardı, kutsanmış olmaktansa güvende olmanın daha iyi olduğuna inandılar ve bu yüzden yasalar yapmaya koyuldular. Yasalar ilk günahları oldu. Elmadan aldıkları ilk ısırık. İnsan yasalar koymaya başlayınca ölmeye de başladılar. Bu mumu söndürdüğüm gibi yasaları da yok etmeliyiz. Ve Tanrı'nın sevgisi olan yemyeşil yeryüzünde yaşarlarken kimi zaman yağmurda ıslandılar, kimi zaman üşüdüler ve aç, bazen de birbirlerinden ayrı, tek başlarına kaldılar. Kutsanmış olmaktansa rahat olmanın daha iyi olacağını düşündüler. Büyük evler ve büyük kasabalar inşa etmeye koyuldular. Zenginleştiler ve kapılarının önlerinde oturup sohbetler ettiler. Ebedi olması gereken eşitlik sona ermişti. Bu mumu söndürdüğüm gibi kasabaları da yıkmalıyız. Ama hepsi bu kadar değildi. İnsan en kötüsünü yarattı. İnsan Kilise'yi yaptı. Aynı bu mumu söndürdüğüm gibi kiliseyi de ortadan kaldırmalıyız. Kuralları ve numarası olan her şeyi yok etmeliyiz.

İsyankâr Rutledge manastırdan kovulur. Müridi olan iki sadık keşiş, yeni kutsal kitaplarını yaymak için onunla birlikte gider. Ama halk onları anlayamaz. Karanlığa ve hurafelere gömülmüş insanlar bu tuhaf adamları günahkâr olarak görürler. Hayvanlarına kötülük büyüleri yapmakla ve halkın huzurunu kaçırmakla suçlarlar. İnanç yolu dikenlidir ve Paul'ün keşiş müridi Colman bir süre sadakat gösterse de bu direniş ve suçlamaların karşısında cesareti kırılır. Güçsüzleşir.

Colman: Durup rüzgârın dinmesini beklemenin bir yararı yok. Eğer insanların dinlemesine değecek değerde söyleyecek bir şeylerimiz varsa, o ya da bu şekilde onların dinlemesini sağlamalıyız. Aloysius'a söylediğim gibi artık onlara bir şeyler yapmayı öğretmemiz gerek. Buralarda hiç böyle bir eğitim alma şansları yok. Bu tip ve başka şeylerde biz eskiden iyi bir eğitim almıştık. Zanaat Kurulu'nun da bize bağışta bulunmasını sağlayabiliriz. Kurul bazı eğitimcilerine kırk yüz pounda kadar destek oluyor.

Paul Rutledge: Ah anlıyorum, onları satacaksın. Peki, parayı paylaşırma konusunda ne düşünüyorsun? Bununla ilgili birtakım kanunlar yapmak zorundasın. Zamanla bayağı zenginleşiriz.

Colman: Atölyeler ve uzaklardan gelenler için evler yapabiliriz. Ama tabii sağlam evler, öyle sazdan samandan değil. Onları başka şeylerle etkimiz altına alabilirsek eğitimimizin değerini daha da iyi anlayacaklardır. Tabii ki onlara tefekkürü öğretip düzenli bir dini hayatları olmasını da sağlamalıyız. Dua edecekleri ufak bir yer de yaparız, ileride üstüne çan asabileceğimiz yüksek bir çatı da var...

Paul Ruttledge: Evet, evet anlıyorum. Onları bu şekilde iç içe kurularsanız, her seferinde bir şey daha eklersiniz, yasalar ve para ve kilise ve çan gibi, ta ki kaçtığımız düzeni tekrardan kurana kadar. Benim vazifem bütün bunları paramparça edip yok etmek.

Aloysius: Paul Kardeş ben şöyle düşünüyorum; şimdi tenekeçiler tekrar yanınıza geldiğine göre onlarla bir çeşit ordu kurabiliriz. Ordu olmadan savaşılmaz. Onlar da diğer tenekeçileri, serserileri ve dilencileri ve bütün aylak gezenleri çağırırlar. Muhteşem bir ordu kurabiliriz, Paul Ruttledge. Evet, muhteşem, daima hareket halinde, muhteşem bir ordu.

Aloysius: O zaman insanlar bizi geri çevirmekten korkarlar. Biz de ilerlemeye devam ederiz...

Paul Ruttledge: İlerleyebiliriz... Kasabalara girer, kurulu düzeni bozar ve eski neşe dolu, tehlikeli ve bireysel hayat şeklini geri getiririz. Bayraklarımız olur. En önde iki adamın taşıyacağı bir bayrak olur, üzerinde Kahkaha'nın...

Aloysius: O önde olan bayrak olur. Farklı farklı taburlarımız olur. Başlarına da düzeni sağlamak ve emir vermek için komutanlar koyarız.

Paul Ruttledge: Düzeni sağlamak mı? Ama bu yasa ve numara demek olur. Bütün kötülükler böyle başlamıştı, düzen sağlamak için. Unutmuşum, dünyayı ordularla yıkamayız, öncelikli olarak beynimizin içindekileri yok etmemiz gerekir.

Terk edilen Paul Ruttledge inanç yolunda tek başına kalmıştır. Yanlış anlaşılmış ve suçlanmıştır. Sonunda öfkeli kalabalık tarafından öldürülür.

Hiçliğin Olduğu Yer'in büyük toplumsal önemi olduğu gibi, insanlığı köleleştiren her türlü kurumun -Devlet, Mülk ve Kilise gibi- yıkılması gerektiği mesajını taşıdığı için son derece devrimci bir yanı da vardır.

Bir eleştirmen, oyunu gerçeğin acımasızlığına karşı bir isyan ifadesi olarak tanımlamıştı. Devlet, Mülk ve Kilise'nin gerçeke-
rinden daha yıkıcı ve zorlayıcı olan başka bir zorbalık var mıdır?
Hiçliğin Olduğu Yer sadece bir başkaldırı ifadesi olarak değerlen-
dirilmemelidir. Oyun aynı zamanda yeni bir hayatın oluşması
önünde oluşan bütün engelleri yok etmekle başlayan, kurumsal-
laşmanın insanı atıl bırakan boyunduruğunun kırıldığı ve insan-
ları artık yaşamanın ve kahkahanın keyfini çıkartabilecekleri öz-
gürlüğe ulaştıracak isyan ruhunun somutlaşmış halidir.

LENOX ROBINSON

Hasat

Yaşlı çiftçi Timothy Hurley hayatı boyunca köle gibi çalışmış, ama sonunda çocukları aylak ve asalak bir hayat sürebilsinler diye çiftliğini ipotek ettirmiştir.

Hurley'nin çocukları, öğretmenleri William Lordan'ın yönlendirmesiyle babalarının çiftliğini terk edip sözde kültür dedikleri şeye ulaşmak üzere yola çıkmış ve rahip, avukat, kâtip ve eczacı olmuşlardır.

Kâtip olan oğlan mütevazı geçmişinden utanmakta, hatta inkâr etmektedir. Avukat olansa, kendisinin bugünlere gelmesini sağlayan çiftliğin durumundan çok daha fazla otomobiliyle ilgilenmektedir. Rahip olan oğlan, kilise adına para toplamak üzere Amerika'ya gitmiştir. Bir tek Maurice, Timothy Hurley'nin en

küçük oğlu, yuvalarında, çiftliğin başında kalmış ve bir çiftçi olmuştur.

Eczacı olan Jack Hurley ve Timothy'nin tek kızı Mary, eski çiftliğe olan vefalarını belli bir oranda korumuşlardır, ama seneler sonra geri döndüklerinde çiftlik hayatından uzaklaşmış olduklarının farkına varırlar ve onlar da yuvalarına sırt çevirirler. Jack Hurley'nin taşra mefhumu, çoğunluk şehir insanının düşüncesiyle aynıdır: Doğası güzeldir, muhteşem manzarası vardır, ama tabii kavurucu sıcakta çift süren ve ırgat gibi çalışıp alınteri döken sen olmadığını sürece.

Jack ve karısı Mildred'ın çiftlikle ilgili aşırı derecede gerçek dışı fikirleri vardır.

Jack: Çiftçiliğin çok para kazandırıyor olmasını mantıklı buluyorum. Mesela, yulaf tarlasını düşün, her bir tohum ekildikten sonra çok büyük kâr getiriyor. Bir sapta kaç tohum vardır, bilmiyorum, ama eminim yüz tane falandır. Dünyada bu kadar kâr getiren başka yatırım yoktur herhalde.

Ancak zamanla her bir mısır tohumunun yüzlerce dolar kâr getirmediğini öğrenirler.

Maurice: Para harcamadan bir ailede avukat, rahip ve eczacı yetiştiremezsin. Son on yıl boyunca hepiniz çiftlikten para aldınız ve artık sömürebileceğiniz para tükendi. Sanırım benim çiftliğe para kazandıramadığım için budalanın teki olduğumu düşünüyorsunuzdur. Ama nasıl çiftlik idare edilir, öğretilmedi bana. Sizin, hepinizi beyefendi yapacak, rahip ve doktor yapacak para ve eğitim fırsatınız vardı ama benim, beni çiftçi yapacak ne para ne de eğitim fırsatım oldu. Hayır, kimse bana bir şey öğretmedi. Babamdan ve adamlarından bir şeyler kaptım. Hiçbir zaman çiftliğe ek sermaye verilmediği halde var olan paralar da Bob'u avukat, seni eczacı yapmaya harcandı.

Jack'in çiftliği ziyareti sırasında yangın çıkar ve çiftlikteki birçok bina tahrip olur. İyi yetişmiş bir çocuk olan Jack, tazminat almak amacıyla yangın çıkaranın babası olduğunu öğrenince dehşete düşer. Hatta sert bir dille babasını azarlar.

Jack: Bu yaptığının sahtekârlık olduğunun farkında mısın?

Timothy: Evet, belki farkındayım, ama daha önemli başka bir şey söz konusu. Eğer bu işi yapmasaydım çiftlikten atılacağımın da farkındayım.

Jack çok öfkelenir. Onları ele vermekle tehdit eder ve işlere yardım etmek için çiftlikte kalmayı önerir. Ancak kavurucu sıcaklığın altında tarlada çalıştığı iki haftalık tecrübe, narin Jack'in dayanamayacağı ölçüde yorucudur. Bayılma krizlerine tutulur ve en sonunda karısı onu çiftlikten ayrılmaya ikna eder.

Yaşlı Hurley'in kızı Mary de çiftliğe huzur ve dinlenebilmek için geri döner. Ne ki aradığı huzuru bulamaz; şehir, kanının her damlasına fazlasıyla nüfuz etmiştir. Ayrıca, kaçamayacağı bir başka durum vardır.

Mary: Hizmetçilik yapamayacak kadar iyi eğitimliydim. Gerçi hizmetçi olmaktan da mutlu değildim ve bu yüzden daktilo öğrendim. Hayat zor, Jack. Kısa süre içinde ne kadar zor olduğunu anladım ve daha da mutsuzlaştım. Bu durumdan kurtulmanın tek bir yolu vardı... O da, yani patronum... Bilerek ve isteyerek bu işe başladım. Tanıdığım bir kadın daktiloyu bir kenara bırakıp bu işe girişmişti. Onun ne kadar muhteşem vakit geçirdiğini, ne kadar mutlu olduğunu görmüştüm. Ben de acınacak derecede mutsuzdum... O istediği her şeye sahipti ve benim hiçbir şeyim yoktu. Ve... ve... Fakat o hayat da beni mutlu edemedi. Bu yüzden çaresizlik içinde eve döndüm. Ancak her şeyden o kadar uzak kalmışım ki şimdi de tekrar şehre dönmeye karar verdim. Anlıyor musun, Jack, burada da mutlu olamadım. Eve, çiftliğe dönersem eski basit hayatımın bana iyi geleceğini düşünmüştüm ama öyle olmadı. Her şey üzerime geliyor, buranın zorlukları, hayat koşulları, basit yiyecekleri... Saçma gelecek biliyorum ama bunlar beni hasta ediyor. Hep eve, Knockmalglos'a dönersem her şeye yeniden başlayabilirim diye düşünürdüm... Ve döndüm, her şey aynı bıraktığım gibi. Herkes benim burayı terk etmeden önceki saf ve masum kız olduğumu düşünüyor. Oysa... Jack, en korkunç olanı da yine şehre geri dönmek istemem... O hayatı özleyorum, heyecanını, ihtişamını, canlılığını.

Zor günlerinde ve verdiği mücadelede Mary'ye her zaman destek olup onu koruyan bir inancı vardır. Bu da koşulsuz güvendiği,

dürüst, manevi açıdan güçlü ve namuslu babasına duyduğu inançtır. Babasının da acıması olmayan hayat kavgasının kurbanı olduğunu ve binaları onun yaktığını öğrenince büyük üzüntü yaşar.

Mary: Onun hep çok saf, çok masum, bozulmamış olduğunu düşünürdüm... Basit ve dürüst bir çiftçi olan babam, içimizdeki tek düzgün insandı. Dün bütün gece bu durumun çelişkisine ağladım. Bencil olmayışı, sadeliği... Şimdi artık hepimiz eşit derecede kötüyüz. Ben de, o da, ikimiz de kendimizi satıyoruz. O eski evlerin bedeli karşılığında, bense birkaç sene daha sürecek ihtişam ve mutluluk uğruna...

Hayatın bir şey öğretmediği tek kişi, öğretmen Lordan'dır. Gerçeğin acımasızlığı ve zorluklarına kayıtsız kalan adam eğitim, kültür ve büyük şehirlerin sunduğu fırsatlarla aklını bozmuştur. Hurley'nin çocuklarıyla özel olarak gurur duymaktadır.

Lordan: Hepiniz bir yerlere geldiniz. Eğer eğitim verdiğim her çocuk başarısız olsa bile sizlere bakıp, sizi nerelere getirmiş olduğumu görünce mutlu ve memnun olurum.

Mary: Bizi nerelere getirmişsiniz? Gerçekten ne olduğumuzu bilip bilmediğinizi merak ediyorum.

Lordan: Apaçık ortada değil mi? Biriniz her şeyden önemlisi bir otomobil sahibi olmuş... O ufacık okulda iyi ve sağlam tohumlar ekmişim ki bugün de sizler ekileni biçiyorsunuz.

Hasat, medeniyetin toprak insanlarının üzerindeki ahlâk bozucu etkisinin acımasız bir resmidir. Çiftçilere cazip gelen, içlerindeki yaşama gücünü yok etmek için çocuklarını evlerinden uzaklaştıran ve onları birer korkak ve uzlaşmacı haline getiren, sahte kültür ve sığ eğitimidir. Bu medeniyetin trajedisi, topraktan geçinen insanları kasvetli yeknesaklık içinde köle gibi çalışmaya ama karşılığında çok az kazanmaya itmesi ya da onları şehir kültürünün sahte parlaklığı ve rahatıyla kandırarak sonları olmasıdır. Bu trajedi, İrlanda gibi, halkı iliklerine kadar vergiye bağlanmış, açlık sınırında sömürülen ve genç nesillere hiçbir açık kapı veya şans bırakmayan ülkelerde daha da büyük boyutlarda yaşanır.

İrlanda'nın ruhsal ve bedensel bakımdan güçlü ve kuvvetli çocuklarının daha iyi ve daha büyük şeyler uğruna ülkelerini terk etmeleri kaçınılmazdır. Mary'nin de dediği gibi, "Burada güneş battığında her şey karanlık, soğuk ve kasvetlidir". Ama gençlerin ışığa ve sıcaklığa ihtiyaçları vardır ve bunları sefaletin ve yokluğun vadisinde bulamazlar.

Hasat, İrlanda halkının ümitsiz ve kasvetli olan ama gerçek bir İrlandalının içinde bulunup, bastırılmayan mücadelecî ruhunun, ateşi arada bir azalan ama hiçbir zaman sönmeyen Fenian isyanının ruhunun, sahte medeniyetimizin bütün yıkıcı etkilerine karşı durabilmesinin toplumsal arka planının anlamlı bir portresidir.

T.G. MURRAY

Maurice Harte

Maurice Harte, İrlanda halkını huşu içinde bırakan en korkunç gücü, boyundurukların en ağırını, rahipliği konu alır. Michael Harte ve karısı Ellen'la diğer oğulları Owen'ın tek bir amaçları vardır. O da, en küçük çocukları Maurice'in rahip olması. Özellikle de annenin hayatta oğlunu rahip olarak görmek dışında başka bir isteği, amacı yoktur. Birçok Katolik annenin gözünde oğlunu Tanrı yoluna adamaktan daha yüce bir ideal yoktur.

Harte'ların amaçlarına ulaşmak için ne bedel ödediklerini, önce Ellen Harte'in kız kardeşiyle yaptığı sohbetten, sonrasında da kocası oğlanın ruhban okuluna devam edebilmesi için borç alabilecekleri kimse kalmadığını söylediğinde öğreniriz.

Bayan Harte: Eğer bugün oğlumuz rahip olmak üzereyse, bunun sebebi Michael'la benim bu yolda büyük bedeller ödemiş olmamızdır. Şu pencereden her baktığımızda patikadan yukarı doğru adli tebligatı getirecek kişiyi beklemenin korkusunu hissetmek ne kadar feci, değil mi?

Oğlu eğitimini tamamlayabilmesi için yaşlı Harte giderek daha da yoksullaşmaktadır. Her taraftan borç almıştır ve artık bütün kaynakları tükenmiştir. Fakat borç verecek bir yer daha bulmak zorundadır.

Michael: İstediğimiz miktar onun için az diye sanki onu aşağılamış gibi davrandı, zaten o kadar çok borcumuz var ki. "O senedi imzalamak istemiyorsan, imzalama. Benim için öyle ya da böyle fark etmez, nasıl olsa bir sonraki sulh mahkemesinden önce tebligatı sunmak için Andy Driscoll kapınıza gelmiş olacak," dedi. Bu durumda imzalamayıp da ne yapacaktım? Bana öfkeden kızarmış bir halde, "Bu bir rezalet, değil mi Michael Harte," dedi, "Senin gibilerin, kayıtlarda yüz elli pound borcun olduğu yazıyor, dokuz on ineği olanların, oğlunu rahip yapmaya uğraşması pek de duyulmuş bir şey değil".

Bayan Harte: Ona neymiş, bilmek istiyorum. Bizi kıskanıyor. Kendi oğullarının bir baltaya sap olacağı yok.

Michael: Eğer gazetelerde durumumuz hakkında bir şeyler, mahkemeye çıkacağımız falan yazarsa, Maurice piskoposla sorun yaşar diye endişeleniyorum.

Bayan Harte: Sana kaç kez söyledim, Maurice'in, ağabeyinin evlilik törenini yönetmesini istiyorum.

Maurice yaz tatili için evine döner. Fakat çok solgundur ve hayli zayıf düşmüştür. Annesi onun halini kötü şehir havasına ve okuldaki yoğun çalışmalarına bağlar. Oysa Maurice zihninde büyük bir mücadele yaşamaktadır. Delirtici kuşkular içinde inancını yitirdiğini fark etmiştir; artık rahipliğe uygun olmadığını ve bu yüzden ilahiyat eğitimini bırakması gerektiğini düşünmektedir. Ailesinin rahip olması konusunda ne kadar ısrarcı ve hevesli olduklarını bilir ve kararının ailesini ne kadar üzeceğini de düşünüp kendine daha fazla eziyet eder. En sonunda, onlara durumu anlatmaya karar verir.

Maurice anne babasına durumu açıklamaya çalışır, onlara onu okula geri göndermemeleri için yalvarıp yakarır. Ama anlamazlar.

Mantıklı açıklamalarını duymazlıktan gelir, onları hayal kırıklığına uğratmaması, hayatlarının tek umudunu boşa çıkarmaması için çaresizlik içinde oğullarına yalvarırlar. Bütün bunlar işe yaramayınca da sonunda Maurice'e içlerini kemiren sırlarını, çiftliği ipotek ettiklerini ve onun rahip olabilmesi için çok fazla borca girmiş olduklarını açıklarlar.

Michael: Maurice, kalbimizi kırmak mı istiyorsun?

Maurice: Baba, oğlunun dine saygısızlık ederek yaşamasını ister misin?

Bayan Harte: Boş konuşmalar bunlar. Sen de diğer herkes kadar iyi ve yetenekli değil misin?

Maurice: Belki öyleyim ama bu işe uygun değilim... Sonunda kararımı vermiş bulunmaktayım.

Bayan Harte: Maurice, beni dinle, dinle beni. Bugün bu söylediklerin duyulursa bizim sonumuz olur. Hikâyen sadece icra memurlarının kapımızı arşınlayacağı Macroom'da konuşuluyor olmaz. Önümüzdeki Haziran ayında rahip seçileceğini bütün dünya biliyor ve eğer bu duyulursa şimdi bize saygısından ses çıkarmayan herkes, sadece James McCarthy değil, herkes borçlarını ödememiz için kapımıza üşüşür. Bir hafta içinde ne bir ineğimiz kalır, ne atımız ne de koyunumuz, hiçbir şey. Muhasebe kayıtlarına bak. Artık burada ne hale geldiğimizi anlamanın zamanı geldi. Tanrı biliyor ya, sana bu kadar sert davranmak istemezdim, ama üzerimizde korkunç bir borç yükü var ve çoğu da senin için alınan borçlar.

Maurice: Anne, benim vicdanıma daha fazla yük yükleme lütfen.

Bayan Harte: Ama senin için bu kadar fedakârlıkta bulunanların vicdanına yükleyebiliriz, öyle mi?

Maurice: Canımı dişime takıp çalışır para kazanırım ama lütfen acıyın bana ve okula geri göndermeyin.

Bayan Harte: Ama sen bize ve Owen'a, hayatımız boyunca senin için köleler gibi çalışmış olmamıza acımayacaksın, öyle mi?

Maurice: Anne! Anne!

Bayan Harte: Okula geri döneceksin, değil mi? Bütün bunlar bir hataydı, değil mi?

Maurice: Off Tanrım. Beni öldüreceksiniz.

Michael: Geri döneceksin, değil mi Maurice? Zamanla bu işe uygunluğun, yatkınlığın Tanrı'nın da yardımıyla artacaktır. Eminim öyle olacaktır.

Maurice: Bu soruyu sormayın bana. Sormayın artık!

Bayan Harte: Eğer okula dönmezsen ben bir daha bu kapının dışına ne yüzle çıkarım, başımı nasıl dik tutarım?... Komşularımızın bana acıyan konuşmalarını nasıl dinlerim. Eminim ki birçoğu içten içe mutlu olacaklardır bu duruma düştüğümüz için. Bir daha Mac-room kasabasındakilerin yüzüne nasıl bakarım?

Maurice: Ah yapma lütfen.

Bayan Harte: Sana söylüyorum, Maurice, ölmüş olmayı ve Killnamartyra'daki mezarlıkta gömülü olmayı bin kere tercih ederdim.

Maurice: Tamam, Anne, yeter! Geri döneceğim, istediğini gibi olacak.

Dokuz ay sonra Harte'ların evine neşe hali hâkimdir. Maurice sınavlarını parlak notlarla geçmiştir, rahip atanmak üzeredir. Erkek kardeşi ve zengin eşinin evlilik törenini o yönetecektir.

Ellen Harte oğlunu ihtişamlı bir şekilde karşılamak ister. Maurice'in dönüşüne büyük hazırlıklar yapılyordur. Maurice döner, ama ailesinin beklediğı gibi zafer ve başarı duyguları içinde değıl, hezeyan içinde aptallaşmış halde. Zihnindeki mücadele, nefret ettiği bu görevi yapmaya kalkışmanın eziyeti ona fazla gelmiştir. Maurice, anne baba otoritesine boyun eğmeye ve batıl inanışlara kurban edilmiştir.

İrlanda tiyatrosunun diğer bütün örnekleri arasında en fazla 'İrlandalı' olan oyun *Maurice Harte*'dir, çünkü Katoliklik en fazla bu kadersiz ülkeden kendine kurban seçebilmiştir. Öte yandan, derinlemesine bir çözümleme yapıldığında, oyunun toplumsal anlamdaki önemi ırk, millet ve itikatların ötesindedir.

İnsan zihninin tahakküme karşı direnişinin ne toprak ne de zaman sınırı vardır; bu bütün dünyaya özgüdür. Aynı durum gençliğin anne babalarının zulmüne ıyanları için de geçerlidir. Ancak her şeyin ötesinde bu oyun, bir annenin bencil, dar görüşlü ve ihtiras dolu sevgisinin, çocuğunun huzuru ve mutluluğuna nasıl zarar verebildiğini yansıtmaktadır. Çünkü Maurice'i okula geri dönmeye zorlayan, babasından ziyade annesi Ellen Harte'dır. Hangi bakış açısıyla değerlendiriliyor olursa olsun, *Maurice Harte* engin toplumsal önemi olan güçlü bir mesaj taşımaktadır.

RUS TİYATROSU

Leo Tolstoy

Anton Çehov

Maksim Gorki

Leonid Andreyev

LEO TOLSTOY

Karanlığın Gücü

Leo Tolstoy öldüğü zaman, Kilise temsilcileri onun içlerinden biri olduğunu iddia etmişlerdi. "Bizimleydi," dediler. Bu durum bana bir sinek ve bir öküz hakkındaki Rus fablını hatırlatır. Öküz, gün boyunca tarlayı sürerken, sinek onun boynuzuna konup tembellik yapmış. Akşam olup da öküz yorgun argın evine döndüğünde sinek böbürlenmiş, "Bütün gün tarla sürdük," diye. Tolstoy'un karşısında Kilise sözcüsü aynı bu duruma düşmüştür. Tolstoy'un insan ilişkileri kavramını, İncil'in yeniden yorumlanmasının üzerine temellendirmiş olduğu doğrudur. Ancak bu günümüz Hristiyanlık anlayışına, aynı İsa'nın kendi döneminin kurumsal din anlayışına olduğu kadar uzaktır.

Tolstoy gerçek Hristiyanların sonuncusuydu ve bu yüzden de Kilise'nin tehlikeli kudretini, adaletsizliği ve acımasızlığını ortadan kaldırmak için çabalamıştır.

Tolstoy bu çabalarından dolayı Kilise Meclisi tarafından cezalandırılmış ve Kilise'den aforoz edilmiştir. Yine bu yüzden ar ve yardakçıları ondan korkmuşlardır, bu da eserlerinin mahkûm edilip yasaklanmasına sebep olmuştur.

Başka büyük Rus sanatçılarının kaderinden Tolstoy'un kaabilmesinin tek sebebi, Kilise'den de, toprak beylerinden de ve hatta ar'dan bile daha güçlü olmasıdır. O, kendi suç ve günahlarını medeni dünyaya gösteren, Rusya'nın güçlü vicdanı olmuştur.

Tolstoy'un kendi döneminin vahim sorunlarıyla ne kadar yoğun ilgilendiği, halka ne kadar yakın olduğu birçok eserinde kendini göstermektedir, ama içlerinde bu hususta en etkileyici olan *Karanlığın Gücü* adlı oyunudur.

Karanlığın Gücü, sefaletin ve cehaletin tragedyasıdır. Yoksulluk ve karanlık içinde debelenen köylüleri konu almıştır. Bu durumun özellikle de kadınlar açısından zorluğunu oyundaki karakterlerden biri şöyle dile getirir:

Mittrich: Milyonlarca kadın ve kız olmasına rağmen hâlâ orman hayvanları gibisiniz. Doğduğunuz gibi ölüyorsunuz. Hiçbir şey görmeden, hiçbir şey duymadan. Erkekler öyle ya da böyle bir şeyler öğrenebiliyorlar. Hiçbir yerde olmasa da en azından handa, ya da bir şekilde hapisanede veya benim gibi askerde. Ama ya kadınlar? Tanrı hakkında bile bir şey bilmiyorlar, ya da bugün günlerden ne, ondan bile habersizler. Gözleri açılmamış köpek yavruları gibi sürünüp, kafalarını gübreye gömüyorlar.

Zengin bir köylü olan Peter ölmek üzeredir. Fakat hâlâ paralarına sıkı sıkıya sarılır ve genç karısı Anisya'yı, ilk evliliğinden olan iki kızını ve köylü uşağı Nikita'yı köle gibi çalıştırır. Ölmek üzere olduğu halde para hırsı yüzünden onları bir dakika bile rahat bırakmaz. Anisya, kendisini ırgat gibi çalıştırdığı, ayrıca yaşlı ve hasta olduğu için kocasından nefret eder. Aslında Nikita'ya âşıktır. Nikita ise genç ve sorumsuz bir adamdır, kadınlara da çok düşkündür. Bu onun ileride sonuna yol açacak en büyük zaafıdır. Yaşlı Peter'in çiftliğinde çalışmaya başlamadan önce yetim bir kızı mağdur bırakır. Kız, hamile kalınca basit ve dürüst bir köylü olan Nikita'nın babası Akim'den yardım istemiştir. Akim oğlunu kızla evlenmeye zorlar, çünkü "Bir yetime haksızlık yapmak günahtır. Bu suç insanın üzerinden akıp gitmez öyle, üstüne yapışır. Dikkatli ol Nikita, yoksa aynısı senin başına da gelebilir" diye düşünür.

Akim'in merhameti ve sadeliğine karşın, karısı Matrena kötü ve açgözlüdür. Nikita çiftlikte kalır. Nikita'nın annesinin etkisi altında kalan Anisya, yaşlı kocasını zehirleyip parasını çalar.

Kocasını öldürdükten sonra Anisya, Nikita'yla evlenir ve bütün parayı ona teslim eder. Nikita evin efendisi olmuştur, ne ki kısa sürede hovardalığa başlar ve aslında ne kadar kötü biri olduğunu gösterir. Aylaklık ve refah, içinde kalan iyilik kırıntılarını da yok eder. İnsanı mahveden para yüzünden ve Anisya'nın işlediği suça dolaylı da olsa ortak olmuş olmanın etkisiyle, karısına karşı duyduğu aşk nefrete dönüşür. Peter'in on altı yaşındaki sağır ve zekâsı kıt en büyük kızı Akulina'yı kendine metres yapar ve Anisya'yı da onlara hizmet etmeye zorlar. Anisya'nın yaşlı kocasına karşı çıkmaya gücü yetmiştir, ancak Nikita'ya duyduğu aşk kadını güçsüzleştirmiştir: "Onu gördüğüm anda yumuşuyorum. Ona karşı çıkacak cesaretim yok."

Yaşlı Akim para istemek için yeni zengin oğlunun yanına gelir. Geldiği andan itibaren de Nikita'nın nasıl bir ahlâksızlık ve pislik çukuruna batmış olduğunu anlar. Onu kurtarmaya, kendine getirmeye ve içindeki iyi olan tarafı uyandırmaya çalışır. Fakat başarısız olur.

Hayatın oynadığı oyunlar Akim'in çözemeyeceği kadar şeytandır. Bir at almak için çok ihtiyacı olan parayı geri çevirerek oradan ayrılır.

Akim: Bir günah diğerini doğuruyor ve seni de içine çekiveriyor. Nikita, günaha batmış durumdasın. Günahlarla çevrilisin, bunu görebiliyorum. Hem de fena halde batmışsın, doğruyu söylemek gerekirse. Bugünlerde bazılarının babalarının sakallarını yolduklarını duyuyorum, lafın gelişi yani, bu insanı yıkıma, felakete sürükler. ... Al, paran burada. Gider dilenirim, ama yine de senden para almam. Bırak gideyim. Burada kalmam. Senin ahlâksızlıkla dolu çatının altında yatacağıma dışarıda çitlerin yanına kıvrılır uyurum daha iyi.

Tolstoy, Akim gibilerin kişiliğini, yaşlı köylünün çiftlikte yeni çalışmaya başlayan hizmetliyle yaptığı konuşma üzerinden detaylıca yansıtır.

Mittrich: Mesela, şimdi senin paran olduğunu farz edelim; ben de, diyelim, topraklarımı nadasa bırakmışım. Mevsimlerden bahar ve benim hiç tohumum yok ya da vergi ödemem gerekiyormuş. Sana gelip, "Akim, bana on ruble ver. Hasat yaptığımda verdiğin borcun üstüne biraz fazlasını koyup sana geri öderim," diyorum. Sen de, diyelim ki, benim atım veya ineğim olduğunu görüp benden daha fazla para götürebileceğini anlıyorsun ve bana, "Borcunun üzerine iki ya da üç ruble daha para ver," diyorsun. Artık ilmek bir kere boğazıma geçmiş, kabul etmezsem bir şey yapacak durumda değilim. Ben de, "Tamam o zaman, on rubleyi alıyorum," karşılığını veriyorum. Sonbahar gelince bir şeyler satıyorum ve sana paranı getiriyorum, sen de fazladan üç ruble daha almış oluyorsun.

Akim: Ama bu köylüye büyük kötülük yapmak oluyor. Tanrı yokmuş gibi davranmak sonunda hiç iyi şeyler getirmez.

Mittrich: Bekle bir dakika. Ne yaptığını düşün. Beni soyup soğana çevirmiştin, lafın gelişi tabii. Şimdi Anisya'nın da, diyelim ki bir miktar parası var. Bu parayı saklayabileceği bir yeri yok ve kadın olduğu için bu parayla ne yapması gerektiğini de bilmiyor. Böylece sana geliyor, "Paramı değerlendirmek istiyorum, mümkün mü?" diye soruyor. Sen, "Tabii mümkün," diyorsun ve sonra beklemeye başlıyorsun. Bir sonraki yaz ben tekrar sana geliyorum, "Bana on ruble daha ver, sonra faiziyle birlikte geri ödeyeceğim," diyorum. Sonra

sen benim durumumu inceliyorsun. Parayı geri ödeyip ödeyemeyeceğime bakıyorsun. Ödeyeceğime kanaat getiriyorsan bana elindeki Anisya'nın parasını veriyorsun. Eğer elimde hiçbir şey kalmamışsa, yiyecek bir lokma ekmek bile bulamayacak haldeysem, hesabını yapıyorsun ve benden bir kuruş daha alamayacağını anlayınca da, "Tanrı yardımcısı olsun kardeşim," deyip Anisya'nın parasını verebileceğin ve karşılığında da dolandırabileceğin bir başkasını aramaya başlıyorsun. İşte buna bankacılık diyorlar. Bu düzen böyle işleyip gidiyor. Çok akıllıca bir düzen, dostum.

Akim: Nedir bu? Tamamen ahlâksızlık. Eğer köylü böyle bir düzene bulaşırsa, diğer köylüler bunu, deyim yerindeyse günah olarak göreceklidir. Bu yasalara da uygun değil, yani, hem de hiç değil. Tek kelimeyle kötülük. Nasıl oluyor da bilgili kişiler, böyle yani... Benim anlayabildiğim kadarıyla parasızlık dert ama paran varsa bu dert daha da büyüyor, katlanıyor. Tanrı bizlere çalışmamızı emretmiş. Oysa senin bu anlattığın durumda parayı bankaya koyuyorsun, sonra da yan gelip yatıyorsun, bu para da sen hiçbir şey yapmadan dururken seni besliyor, seni geçindiriyor. Bu kötü bir şey, yasalara da uygun değil.

Mittrich: Yasalara uygun değil mi? Yasalar bugünlerde insanlara karışmıyor, dostum. Düşündükleri tek şey, halkı nasıl soyacakları. Sadece bu!

Akulina'nın hamileliği dikkat çekmeye başlayınca kadar Nikita'nın ölmüş efendisinin kızıyla ilişkisini etraftan saklarlar. Derken kızın doğum yapma zamanı gelir. İşte o zaman Anisya tekrar kontrolü ele geçirir. Akulina'ya karşı duyduğu derin nefret, Nikita'ya karşı beslediği şiddetli aşk ve Nikita'nın annesinin şeytanlığıyla birleşince Anisya bir canavara dönüşür. Akulina'yı ahıra gönderir; kız orada acı içinde doğum sancıları çekerken bir de üvey annesinin fenalıklarıyla boğuşur. Masum kurban doğduğunda, Nikita'nın kötü annesi ve Anisya, Nikita'ya bebeğin ölü doğduğunu söylerler ve onu bebeği kilerin altına gömmeye zorlarlar.

Nikita mezar kazarken kandırıldığının farkına varır. Bebek ölmüştür. Yaşadığı bu korkunç şok adamı çıldırtır ve cinnet halinde bebeğin küçük bedenine bir tahtayla kemikleri kırılana kadar bastırır. Sonrasında da hurafeler, korku ve kadınların kallesliği,

Nikita'nın kulağından bir türlü çıkmayan bebek çığlıklarını susturmak için içmeye başlamasına sebep olur.

Son perdede Akulina, komşularından birinin oğluyla evlenir. Kötü kaderi yüzünden evlenmek durumunda kalmıştır. Köylüler düğün için toplanırlar ama Nikita ortalarda görünmez. Öldürdüğü çocuğunun hayaletinin olduğu yerlerde dolaşıp durmaktadır. Kendini asmaya kalkarsa da beceremez ve en sonunda herkesin önüne çıkıp suçlarını itiraf etmeye karar verir.

Nikita: Baba, beni dinleyin. Marina, önce sen dinle beni. Sana evlenme sözü verdim ve seni baştan çıkardım. Seni kandırdım, sonra da terk ettim. İsa Mesih adına beni bağışla.

Matrena: Vah vah aklını kaçırmış. Ne olmuş buna? Nazara gelmiş. Ayağa kalk ve saçmalamayı kes!

Nikita: Senin babanı öldürdüm, kardeşini de mahvettim ve çocuğunu da ben öldürdüm... Sevgili babacığım, affet beni. Bu günah dolu hayatın içine girdiğimde sen beni, "Kuş sadece pençesinden tutulmuş olsa dahi tamamen yakalanmış demektir," diye uyarmıştın. Ama ben, hayvan ben, seni dinlemedim ve her şey aynı senin dediğin gibi oldu. İsa adına beni affet.

Karanlığın Gücü, yoksulluk, cehalet ve hurafenin karanlık bir portresidir. Böyle bir eser yazmak için sadece yaratıcı bir sanatçı olmak yeterli değildir, ayrıca merhametli ruh da gerekir. Tolstoy bu iki özelliğe de sahipti. Köylülerin hayatındaki trajedinin, içlerine sinmiş ahlâksızlık ve kötülükten değil, doğumlarından ölümlüne kadar onları takip eden karanlığın kuvvetinden kaynaklandığının bilincindeydi. Onları bütün ağırlığıyla ezen, Anisya'nın da söylediği gibi, onları daha da dibe çeken, içlerindeki bütün insani yanı tüketen ve karanlığın derinliklerine sürükleyen bir güç.

Karanlığın Gücü hem etkileyici hem de dehşet verici bir toplumsal portre çizmiştir.

ANTON ÇEHOV

Martı

Vişne Bahçesi

Anton Çehov adını duyurmaya yeni başladığı zamanlarda, bu konuda en az Tolstoy kadar yetkin bir kişi, “Rusya yeni bir Turgenyev doğurdu,” demişti. Bu oldukça gerçekçi bir tahmin olmuştur. Gerçi onun kadar evrensel olmasa da demek gerekir, çünkü Turgenyev, Batı Avrupa’da yaşadığı için Rusya dışındaki gi-dişatla da temas içinde olduğundan hayatın çeşitli hallerini konu edinme fırsatı bulabilmiştir.

Çehov, hepsinden önemlisi kısa öykü ustasıdır. Birkaç sayfa içinde bütün trajik ve de komik renkleriyle, içinden geçen karakterlerin en içten yansımalarıyla insan hayatının dramının resmini çizer. Çehov’un karamsar bir yazar olduğu söylenir. Sanki mutlak karanlığı hissetmeyen biri güneşi özleyebilirmiş gibi.

Çehov, Rusya'nın en kasvetli döneminde, genç neslin damarlarındaki devrimin tepki görüp bastırıldığı ve Çar'ın Genç Rusya'yı yok etmeye çalıştığı bir dönemde eserlerini yaratmıştır. Aydınlar her türlü çıkış yolundan yoksun bırakılmış, bütün kapılar yüzlerine kapanmış, kendilerini umutsuz ve inançsız bir halde bulmuşlardır, fakat yine de halkla ortak bir dava içinde olabilmeyi öğrenebilmişlerdir.

Çehov da Rusya'nın neredeyse tamamının ufkunu karartan bu havadan kaçamamıştır. Ortamın ağırlığı ve eziciliğini o denli şiddetli hissetmiştir ki havaya, ışığa, yeni ve hayati fikirlere özlem duymuştur. Aynı inancı ve özlemi başkalarında da uyandırabilmek için hayatı olduğu gibi, bütün kötülüğü ve korkunçluğu içinde yansıtmıştır.

Bu durumu *Martı* adlı oyununda ortaya koyarken, *Vişne Bahçesi*'nde yeni ve umut dolu günlere duyduğu özlemi ifade etmiştir.

Marti'da genç sanatçı Konstantin Treplev yeni formlar, yeni anlatım şekilleri arayışındadır. Eski akademik usullerden ve alışlagelenden sıkılmış, kimsenin özgün bir fikir üretmediği sonu gelmeyen taklit yöntemlerden bıkmıştır.

Konstantin bir oyun kaleme almıştır. Oyunun başrolü, Konstantin'in âşık olduğu güzel bir kız olan Nina tarafından oynanacaktır. İlk gösterinin annesinin sayfiyede geçireceği tatil esnasında sahnelenmesine karar verir.

Annesi Arkadina, eski ekolün ünlü bir oyuncusudur. Çekiciliğini kendi yararına kullanmayı, güzel elbiselerini kuşanıp kendini göstermeyi, sahne ışıkları altında bayılıp, zarafet içinde ölmeyi çok iyi bildiği halde rolünü sahnede gerçekmiş gibi nasıl yaşaya-

çağını bilemez. Arkadina, sanat ile hayat arasındaki ilişkiyi kavramaktan yoksun bir sanatçıdır. Vizyonu olmayan ve yüreğiyle hissedemeyen Arkadina'nın tek ölçütü, halkın beğenisi ve maddi başarısıdır. Oğlunu anlayamadığı da apaçık ortadadır. Oğlunun tiyatro sanatının yerleşik kurallarını yerle bir etmek isteyen yozlaşmış ve budala bir asi olduğunu düşünür. Konstantin, annesinin kişiliğini şöyle ifade eder:

Treplov: Psikolojik açıdan tuhaf biri benim annem. Bir romandan etkilenince ağlayabilen, Nekrassov'un şiirlerini ezbere okuyup sizi şaşırtabilen, aynı zamanda mükemmel bir hastabakıcı da olabilen zeki ve yetenekli bir kadın, ama hiçbir zaman onun yanında Eleonora Duse'ü övmeye cüret etmemelisiniz. Ha ha ha! Sadece ona övgüler yağdırmalısınız; onun hakkında yazmalı, onun ismini haykırmalı ve onun *Kamelyalı Kadın* veya *Hayatın Dumanları* performansıyla mest olmalısınız. Ancak annem taşraya geldiğinde zevk ve keyif aldığı şeylerden mahrum kaldığı için sıkılır ve kindarlaştır... Sahneye âşıktır, bu şekilde insanlığın davasına yakınlaştığına ve sanatının kutsallığına inanır. Oysa ben günümüzün sahne sanatlarını önyargılı ve basmakalıp buluyorum. Perde kalktığında kutsal sanatın yetenekli varlıkları üç tarafı olan bir salonda sahne ışıkları altına çıkıp insanların nasıl yiyip içtiklerini, sevdiklerini, yürüdüklerini veya giyindiklerini yansıttıklarında, donuk ve sıradan olandan bir ders çıkarmaya uğraştıklarında, kaba saba görüntüler, kaba ifadelerle kolay anlaşılır ve ev tüketimine uygun ucundan ahlâk dersi verdiklerinde, bin çeşit şekilde hep aynı şeyi tekrar tekrar sunmuş olurlar. Ben de bu anlayıştan, aynı Maupassant'ın görünüşünün kabalığıyla onu çıldırtan Eyfel Kulesi'nden kaçması gibi tabanlarımı yağlayıp koşarak uzaklaşmayı tercih ederim... Yeni formlar bulmalıyız. İhtiyacımız olan bu. Eğer bulunamıyorsa da hiçbir şey olmasın daha iyi.

Arkadina'yla birlikte başarılı bir yazar olan âşığı Trigorin de gelir. Trigorin, edebi kariyerinin başında özgünlüğü olan güçlü bir yazar olduğu halde, zamanla yazmak bir alışkanlık halini almıştır ve yayınevleri sürekli yeni kitap talebinde bulunmaya başladıklarından o da bu taleplerini yerine getirmiştir.

Yeni gelen bir sanatçı olmanın yarattığı kölelik, her çok satan eserle birlikte sanatçıyı yeni zincirlerle bağlamaktadır. Trigorin

de bu durumdadır, işini artık angarya olarak gördüğünden hiç sevmez. Düşünceleri tükenmiştir, hayatı ve insan ilişkilerini metinlerine yaraması açısından değerlendirir hale gelmiştir.

Dünya hallerinden bihaber ve Trigorin'in eserlerindeki sahte romantizme kendini kaptırmış olan masum Nina, Trigorin'i olduğu gibi değil, ünlü bir sanatçı olarak görmektedir. Adamın ününden etkilenir ve varlığıyla heyecanlanır. Ona karşı hissettiği delicesine tutku, kısa sürede Konstantin'e duyduğu sevginin yerini alır. Ona göre Trigorin, ihtişamlı ve ilginç bir hayatı simgelemektedir.

Nina: Size ne kadar hayran olduğumu bilseniz. Ne kadar da birbirinden farklı, çeşit çeşit insan var. Kimisi zar zor, sıkıcı ve önemsiz varlıklarıyla oradan oraya sürüklenirken, kimisi de, mesela siz, siz milyonda bir rastanan birisisiniz, ihtişamlı, ilginç ve mana yüklü bir hayatla kutsanmışsınız... Siz mutlu bir insansınız. Ne kadar muhteşem bir hayatınız var!

Trigorin: Hayatımda muhteşem olacak ne varmış? Gece ve gündüz aynı inatçı düşünceye saplanmış haldeyim; yazmam gerek, yazmam gerek, yazmam gerek... Bir hikâyeyi bitirir bitirmez bir şekilde sonrakini ve ondan sonraki ve ondan sonrakini düşünmeye koyuluyorum. Bir türlü durup dinlenemiyorum, kendi hayatımı yiyip bitiriyormuşum duygusuna kapılıyorum. Hiçbir zaman kendimi mutlu edemedim... Doğayı seviyorum, içimde bazı tutkuları uyandırıyor, yazmak için engellenemez bir arzu duyuyorum. Fakat ben bir manzara ressamından çok daha fazlasıyım. Aynı zamanda bir vatandaşım, ülkemi seviyorum, halkımı seviyorum. Eğer bir yazarsam halkım için, çektikleri acılar için, gelecekleri için, insan hakları gibi konular üzerine bir şeyler yazmalıyım diye düşünüyorum. Ve bu düşüncelerimi açıkladığımda herkesin öfkeli tepkisiyle karşılaşıyorum, av köpekleri tarafından kovalanan bir tilki gibi bir taraftan diğerine savruluyorum. Hayatın ve bilimin benim çok önümden gittiğini hissediyorum ve ben gittikçe daha da geride kalıyorum, aynı trenin arkasından koşuşturan taşrahılar gibi. Sonunda da elime, üzerinde yazabileceğim tek konu olarak manzara kalıyormuş duygusunu hissediyorum. Hayata karşı dürüst olamadığım, iliklerime kadar yanlış olduğunu bildiğim bir şey yaptığımı düşünüyorum.

Konstantin, Nina'nın kendisinden uzaklaşmakta olduğunu fark eder. Bu durum annesiyle yaşadığı sürtüşmeleri ve sanatı için cesaret bulamamasının getirdiği umutsuzluğu artırır. Umutsuzluk içindeyken yaşadığı bir sinir krizi sırasında intihar etmeye kalkışır fakat başarılı olamaz. Annesi her ne kadar sağlığına kavuşturabilmek için ona bakıyor olsa da oğlunun budalalığına, şartlara uyum sağlayamamasına ve mantıksız düşüncelerine öfkelenmektedir. Trigorin'le birlikte oradan ayrılmaya karar verir. Hareket edecekleri gün Nina ve Trigorin bir kez daha buluşurlar. Nina, Trigorin'e aktris olma isteğinden bahseder ve Trigorin'in desteklemesiyle onunla birlikte şehre gider.

İki yıl sonra Arkadina, her zamanki boş ve anlamsız zaferleriyle dolu olarak çiftliğe geri döner. Trigorin de onunla beraberdir ve hâlâ kitabına konu olabilecek malzemeler bulmaya çalışmaktadır.

Konstantin bu zaman zarfında oldukça olgunlaşmıştır. Artık tanınan bir yazar olmasına karşın hayatın kendisi gibilere ihtiyacı olmadığına inanıyordur, çünkü sanatta samimiyete önem verilmediğini düşünür. Annesi yanındadır ama bu sadece Konstantin'in etrafının ne kadar tekdüze olduğunu anlamasını sağlar. Annesini seviyordur ama kadının tarzı onu çıldırtır ve kendi köşesine çekilmesine sebep olur.

Nina da doğduğu yere ruhen ve bedenen yıkık bir halde dönmüştür. Bunun sebebinin bir bölümü geçmişte Konstantine'e duyduğu sevgidir ama daha büyük bölümü de Trigorin'in de orada olduğunu öğrenince iki yıl önce sanat kariyerinin muhteşemliğinin hayallerini kurduğu yere gitmeye kalkışmasıdır. Tanınmış bir oyuncu olmak amacıyla verdiği zorlu mücadele, Trigorin'le ilişkisinde yaşadığı büyük hayal kırıklığı, bir çocuk büyütmenin sorumluluğu ve hastalıklı oluşu, o romantik kız çocuğunu mutsuz bir kadına çevirmiştir.

Konstantin hâlâ ona âşıktır. Nina'ya onunla beraber yeni bir hayata başlamak üzere oradan kaçmaları için yalvarır. Fakat artık çok geçtir. Sahne ışıklarının cazibesi Nina'yı çağırır ve Nina sahnelere geri döner. Yalnızlığına ve sanatının esnaf zihnietine sahip beklentilerine dayanamayan Konstantin intihar eder.

Anglo-Sakson düşünce biçimi için böyle bir son karamsardır ve hatta yenilgi olarak değerlendirilir. Oysa ki çoğunlukla yenilgi olarak görünen, en gerçek başarıdır. Zaten başarı yaygın anlamda anlaşıldığı şekliyle kişilik ve idealizm pahasına satın alınmıyor mudur?

Martı bir yenilgi değildir. Toplumda Konstantin gibiler -hayatın acımasızlığıyla uzlaşmaktansa ölmeyi yeğleyen kadın ve erkekler- olduğu sürece insanlık adına hâlâ bir umut var demektir. Bizim, insanlığı daha dolu dolu ve daha eksiksiz bir hayata götürecektir gerçek değerlere kayıtsızlığımız ve bu değerleri takdir etmeyişimiz yüzünden, eğer Konstantin gibiler yok olursa, bu, toplumun işlediği büyük bir suç olacaktır.

Vişne Bahçesi, Çehov'un bir nevi ilahi şarkısıdır. Yazar bu oyununda toplumsal gelişimin üç dönemini ve onların edebiyata yansımaları konusunu işlemiştir.

Tarihi gelenekleri ve güzelliğiyle ün salmış vişne bahçesinin sahibesi Madam Ravenskaya, aile yadigârı olan bu mülke derin duygularla bağlıdır. Bahçede şakıyan bûlbülleri, birbirlerine kur yapan âşıklarıyla romantik havasını sever. Atalarının hatırasına duyduğu saygıdan buraya kendini adamıştır ve birçok sevgi dolu hatıra da onun buradan kopmasına engel olmaktadır. Aynı duygu ve saygıyı erkek kardeşi Gayev de beslemektedir. Bu hislerini aile yadigârı dolaba methiyede şöyle ifade eder:

Gayev: Sevgili ve muhterem dolap, yüz yılı aşkın bir süredir iyiliğin ve adaletin parlak ülkülerine hizmet eden varlığın önünde saygıyla eğiliyorum. Senin verimli bir çalışmaya o eşsiz çağrın, gelecek nesillerin cesaretini korumasına yardım etti, daha iyi bir geleceğe olan inancını muhafaza etti ve bizlerin içinde iyilik ve toplumsal bilincin yeşermesini sağladı.

Ancak Gayev ve kız kardeşinin toplumsal bilinci, babalarından kalan aristokrasinin serflerine davranış şeklinin belirlediği tarzda bir toplumsal bilinçtir. Bu halkın mutluluğu ve özgürlüğünü dikate almayan paternalizmdir, bir anlamda can çekişmekte olan sınıfın romantikliğidir.

Madam Ravenskaya servetini tüketmiştir. Vişne bahçesi de ağır ipotek altındadır. Romantiklik ve duygular borçları ödeyemeyeceğinden, bu güzel mülk ticari düzenin acımasız ellerine düşmek zorunda kalır.

Tüccar Yermolay Lopahin vişne bahçesini satın alır. Yeni edindiği mülk onu mutluluktan çılgına çevirmiştir. Lopahin, vişne bahçesinin eski efendisinin topraklarında çalışan bir köleyken şimdi oranın sahibi olmuştur.

Lopahin: Düşünsenize! Vişne bahçesi artık bana ait. Benim! Bana sarhoş olduğumu söyleyin, aklımı kaçırdığımı söyleyin ya da bunların hepsinin bir rüya olduğunu. Babam ve dedem mezarlarından başlarını kaldırılabilsediler de bu olanları görseydiler. Yemolay'larının, sürekli dövdükleri cahil Yemolay'larının, kışları çıplak ayak karın üzerinde koşan oğullarının güzellikte dünyada eşi benzeri olmayan bu yeri satın aldığını görebilsediler. Babam ve büyükbabamın kölelik yaptıkları, mutfığa bile girmelerine izin verilmeyen bu yeri şimdi ben satın aldım.

Vişne bahçesinde yeni bir dönem başlamıştır. Romantizmin ve aristokrasinin harabelerinden, demir pençeleriyle doğaya hükmeden, güzelliğini mahveden ve bütün ışığını söndüren yeni bir ticari anlayış doğmaktadır.

Lopahin, zenginliğin açgözlülüğü içinde haykırır: "Vişne bahçesindeki bütün ağaçlara balta vurun ve gelip ağaçların yıkılışını seyredin. Buralara yazlık villalar inşa edeceğiz."

Materyalizm her şeyi ele geçirmiştir. Vişne bahçesine bütün kaballığıyla el koymuştur ve zafer sarhoşluğu içinde insanların bedenleriyle ruhlarına hükmedebileceğine inanmaktadır. Ama bu çılgınlığın içinde inatçı bir engeli, idealizmin ruhunu fazla ciddiye almayı unutmuştur. Bu ruhu, daimi öğrenci olan Peter Trofimov ile Madam Raneskaya'nın kızı Anya temsil etmektedir. Materyalist çağın 'muhteşem başarıları' onları heyecanlandırmaz, ikisi de kendilerini Lopahin'den de aristokratik geleneklerden de uzak tutmayı başarmışlardır.

Anya: Acaba artık niye vişne bahçesini eskisi kadar sevmiyorum? Önceden öyle içten seviyordum ki onu, dünyada bizim bahçemizden daha güzel bir yer yoktur gibi gelirdi bana.

Trofimov: Bütün Rusya bizim bahçemizdir. Dünya büyük ve çok güzel ve o kadar güzel yerler var ki. Bir düşünün Anya, sizin dedeniz, dedenizin dedesi, bütün atalarınız köle sahibi derebeyleriydi, yaşayan ruhlara sahiplerdi. Bahçenizdeki her bir ağaçtan, her bir yapraktan veya ağaç dalından size insanların ruhlarının baktığını hissetmiyor musunuz? Seslerini işitmiyor musunuz onların... Ah! Bu çok ürkütücü. Bahçeniz beni korkutuyor. Akşamleyin ya da geceleri bahçeden yürüyerek geçerken ağaçların kabukları solgun bir ışıkla parlıyor ve sanki bu vişne ağaçlarının yüz, hatta iki yüz yıl önce acı veren ve zalim rüyalarda olup biteni görmüş olduklarını düşünüyorum. En azından iki yüz yıl geri kaldık. Henüz hiçbir şeyimiz yok, bir şey başaramadık. Sadece felsefe yapıyor, tasalanıp yakınıyor ya da kafayı çekip duruyoruz. Çok açık bir şey ki, bugünü yaşayabilmemiz için önce geçmişin kefaretiyi ödememiz, onun hesabını görmemiz gerekir.

Anya: Yaşadığımız ev çoktandır kendi evimiz değil artık. Ben de çıkıp gitmeliyim buradan

Trofimov: Cebinizde çiftliğin bir anahtarı varsa, çıkarıp kuyuya atın onu ve alıp başınızı gidin. Rüzgâr gibi özgür olun... Kış gibi açım ve bir dilenci gibi hasta, endişeli ve yoksul. Alınıyız beni nerelere savurmadı ki! Ve ben her türlü ortamda bulundum, hepsinde. Ama her yerde, her zaman, her dakika, gece gündüz, içim gizemli önsezilerle doluydu. Mutluluğun yaklaştığını hissediyorum, Anya, görüyorum onu... Bize doğru yaklaşmakta, daha yakına, gittikçe daha da yakına geliyor, ayak seslerini duyabiliyorum. Biz onu görme-
sek, tanımasak ne çıkar? Başkaları görecektir.

Yeni bir dönemin eşiğinde duran yeni nesil, geleceğin yaklaşmakta olan ayak seslerini duymaktadır. Ve onu günümüzün An-ya ve Trofimov'ları göremeseler de başkaları görecektir.

Anton Çehov sadece bedenindeki gözleriyle görmüyordu. Geleceği okuyabilmesi, yeni günün yaklaştığını kavramasına yardımcı olmuştu ve başkalarının da bunu görebilmesi için güçlü kalemle bu durumu yansıtmıştı. Zekâsı kıt eleştirmenler tarafından karamsar olarak nitelendirilmiş olsa da, özgürlüğün bizlere sunacağı imkânlar konusunda güçlü bir inanca sahipti.

İşte bu da *Vişne Bahçesi*'nin ilham veren mesajıydı.

MAKSİM GORKİ

Ayaktakımı Arasında

Bizler Amerika'da berduş edebiyatına aşinayızdır. Aralarında Josiah Flynt ve Jack London'ın da bulunduğu birçok yazar, yeraltı denen bu dünyayı anlatan romanlar kaleme alıp, toplum dışına itilmiş bu insanların hayatları ve psikolojilerini anlatmışlardır. Hepsi eserlerinde gayet başarılı olsa da yalnızca seyirci olarak bu yorumlamayı yapmış, sadece gözlemde bulunmuşlardır. Bu yazarlar bu dünyaya ait değillerdi. Jack London *Uçurum İnsanları*'ni kaleme aldığı dönemde ekmek sırasında beklerken cebinde parası, iyi bir otelde odası ve tertemiz yedek çarşafı olduğunu aktarmıştır. Dolayısıyla bu dünyanın, evsiz ve umutsuz olanların dünyasının bir parçası olmamıştır.

Kendisi de çocukluğundan beri yeraltı dünyasının bir vatandaşı olan Maksim Gorki'ye dek hiç kimse bu kadar gerçekçi toplum-

sal derinliği olan bir tablo sunmamıştır. Gorki, sekiz yaşındayken ailesinin yoksul ve kasvetli evinden kaçmış, yıllarca berduşlar arasında serseri bir hayat sürmüştür. Bütün Rusya'yı dolaşmış, köylü, fabrika işçisi ve toplum dışına itilmiş insanlarla birlikte yaşamıştır. Bu insanları yakından tanıma fırsatına sahip olmuş, onlarla sadece vakit geçirmemiş, onlardan biri olmuştur. Bu yüzden de eserlerinde yeraltı dünyası denen dünyanın gerçekçi portresini çizebilmiştir.

Ayaktakımı Arasında, toplumun unuttuğu, terk ettiği kişilerin, bir hırsız, bir kumarbaz, eski bir aktör, eski bir aristokrat ve bir fahişenin biraraya geldiği çirkin ve pis bir pansiyonda yaşananları konu eder. Hepsinin bir zamanlar bir amacı, bir gayesi olmuştur, ama iradesizlikleriyle hayatın adaletsizliği ve acımasızlığı yüzünden yeraltına sürülmüş, her ayağa kalkmayı denediklerinde tekrar oldukları yere geri dönmek durumunda kalmışlardır. Onlar artık bir işe yaramayan, insanlıktan çıkarılmış ve vahşileştirilmiş kişilerdir.

Bu her şeyin çürüyüp yok olduğu zehirli ortama rağmen karakteri olan çeşitli kişilerle tanışırız. Nataşa, sağlıklı hislerini her şeye rağmen koruyabilmiş genç bir kızdır. Hayatında hiç sevgi ve şefkat görmemiş, kendini bildi bileli aç gezmış ve hamisi olan zalim ablasından dayak dışında bir şey görmemiştir. Pansiyonda kalan genç bir hırsız olan Vaska Pepel onunla ilgilenince ve ona kendisine ruhsal anlamda yardım edebileceğini hissettirince Nataşa'nın içinde bazı duygular uyanır. Vaska da Nataşa gibi toplum ve çevresi yüzünden bulunduğu duruma düşmüştür.

Vaska: Çocukluğumdan beri hep hırsızlık yaptım. Bana herkes hırsızın oğlu yankesici Vaska derdi. Benim açımdan bir önemi yoktu, nasıl demek istiyorlarsa öyle diyebilirlerdi... Öyle de dediler. Belki de bu yüzden hırsız oldum, çünkü kimse bana hırsızdan başka bir şey demedi. Sen bana başka bir şey dedin, Nataşa. Kolay bir hayatım olmadı, hiç arkadaşım yoktu, kurt gibi kovalandım hep. Bataklığa battım kaldım, neye dokunsam çürümüştü. Etrafımdaki hiçbir şey sağlam değil. Ama sen genç bir çam ağacı gibisin. Dikenlerin var ama insana destek de oluyorsun.

Oyunun kasvetli ortamını aydınlatan bir başka insani karakter ise Luka'dır. Eski dönem hacıları gibi deneyimlerin bilgeleştirdiği adamlardandır. Rusya ve Sibirya'yı karış karış gezmiş, her türden insanla arkadaşlık etmiştir, fakat hayal kırıklığı ve acılar onun iyiliğe, güzelliğe ve idealizme olan inancını yok etmeyi başaramamıştır. Her insana, ne kadar alçalmış, düşmüş ve ahlâksız olursa olsun, ruhlarına dokunmasını bilirse ulaşılabileceğine inanmaktadır. Luka tanıştığı herkese cesaret ve umut aşılayıp, yeni bir hayata başlamalarını salık vermektedir. Kendini içkiye vermiş yaşlı aktör eskisine der ki:

Luka: Sarhoşluğun artık iyileştirilebildiğini duydum, hem de kurş para almadan. Sarhoşun da bir insan olduğunu anlamışlar artık. Artık hazırlanmalısın. Yeni bir hayata başlamalısın.

Luka, Nataşa ve Vaska'ya da içlerinde olmayan yeni bir inanç aşılamaya çalışır. Onlar da adamın içindeki iyiliğe şaşırırlar. Kalbinin saflığı içinde Luka kendi hayat felsefesini ortaya koyar.

Luka: Benim iyi biri olduğumu söylüyorsunuz. Ama birilerinin iyi olması gerekiyor. İnsanlara acımalıyız, onlara merhamet duymalıyız. Zamanımız varken merhamet gösterelim, inanın bana doğru olan bu. Size bir misal vereyim, bir zamanlar Sibirya'da Tomsk şehrinde bir mühendisin sayfiyesinde bekçilik ediyordum. Ev, orman ortasında تنها bir yerdeydi. Kıştı ve evde bir tek ben vardım. Bir gün bazı sesler duydum.

Nataşa: Hırsızlar mı?

Luka: Evet. İçeri girmeye çalışıyorlardı. Ben de aldım tüfeğimi, çıktım. İki kişi pencereyi açmaya çabalayıp duruyor. Öyle dalmışlar ki, yaklaştığının farkına bile varmadılar. "Hey! kaçılın oradan!" diye bağırdım. Üzerime bir baltayla atıldılar. "Durun! Yoksa ateş ederim," dedim. Silahı bir ona, bir ötekine çevirdim. Hemen dize gelip, "Affet bizi," dediler. Fakat baltadan ötürü kafam bi kere fena atmıştı, anladın mı? "Defolun dediğim zaman uzaklaşmadınız, iblisler, haydi bakalım, şimdi içinizden biri gidip çalılıkların oradan dal getirsin," dedim. Dediğimi yaptılar. "Biriniz yere yatsın, öteki de bas-sın ona sopayı!" diye emrettim. İşte böylece, birbirlerine attırdım dayığı. İyice dayak yedikten sonra dediler ki, "Dede, Allah rızası için bize bir lokma ekmek ver, bir şey yemedik". Halbuki bunlar benim

üzerime baltayla atılan hırsızlardı. Evet, meğer yaman çocuklarmış. “Keşke gelseydiniz de doğru düzgün en başında ekmek isteseydiniz ya!” dedim. “O noktayı çoktan geçmiştik. Dilendik de dilendik, veren olmadı. Biz de artık dayanamadık.” dediler. Böylece kış boyunca yanımda kaldılar. Birinin adı Stepan’dı; alır tüfeği, ormanda avlanmaya giderdi. Öteki, Yakof’tu. Boyuna hasta olur, durmadan öksürürdü. İşte biz üçümüz bütün kış evde bekçilik ettik. İlkbahar gelince de “Allaha ısmarladık, Dede!” deyip ayrıldılar. Rusya’ya doğru yola çıktılar.

Nataşa: Sürgünden kaçan mahkûmlar mıydı?

Luka: Evet. Sürgün kaçakları. Aslan gibi iki delikanlı. Eğer acımasaydım, kimbilir başlarına ne haller gelirdi. Beni öldürebilirlerdi de, sonra da mahkeme, hapis, yeniden Sibiry’a gönderilirlerdi. Ne faydası var bunların? Zindanda bir şey öğrenilmez. Sibiry’a desen hiç. Her şeyi insan öğretir. Hatta iyiliği de ancak insan insana öğretir, bu kadar basit.

Luka’nın mükemmel inanışları ve görüşlerinden etkilenen ve güç kazanan bedbahtlar, toplumun yarattığı bataklıktan kurtulabilmek adına son bir çaba daha gösterirler. Fakat hayatlarına çok geç girmiştir Luka. Artık ne kuvvetleri ne de istekleri kalmıştır ve şartlar onları gitgide bataklığın daha da derinlerine göndermektedir. Nataşa ve Vaska yeni bir hayata başlamak için yola çıkmak üzerelerken kader yine onları alt eder. Nataşa kötü kalpli ablasıyla kavga ederken, ablası üzerine kaynar su döküp kızı haşlar, sevgilisine yardım etmek için yanına gitmeye çalışan Vaska ise önüne çıkan Nataşa’nın ablasının gaddar kocasını öldürmek zorunda kalır. Ayaktakımı yenilmiş ve tekrar dibi boylamıştır. Böyle olmasının sebebi, kötü ya da ahlâksız olmalarından değil, tam tersine içlerindeki iyilik yüzündendir. Onlar yok olsalar da Luka’nın vermiş olduğu ilham kaybolmayacaktır. Bunu kurbanlardan biri şöyle anlatır:

Satin: İhtiyar içinden geldiği gibi yaşardı. Dünyayı kendine mahsus bir gözle görürdü... Bir gün ona, “İnsan niçin yaşıyor dedeciğim?” diye sordum. Bana şu cevabı verdi: “İnsanlar, en güçlüyü doğurmak için yaşıyorlar. Meselâ marangozları düşün, gürültücü, sefil insanlar, sonra diyelim ki bir marangoz doğuyor. Dünyaya henüz eşi

benzeri gelmemiş bir marangoz. Her işi kendi yöntemine göre yapıyor, marangozluk başka bir şekle giriyor. Bu adamın verdiği yeni şekille zanaatı yirmi yıl birden ilerliyor. Öteki zanaatlar için de aynı şey geçerli. Çilingirler, kunduracılar, bütün işçiler. Hatta bu diğer bütün sınıflar için de böyle. Hepsi kendi içlerinden çıkacak en iyisi, en ustası için yaşıyorlar. Herkes zanneder ki bu dünyada kendisi için yaşıyor, oysa öyle değildir, insan başkasının yararına yaşar. Daha iyi ve güçlü birisi için. Yüzlerce yıl, belki de fazla beklenir ki, daha usta, daha zeki biri gelsin diye. Bunun içindir ki insanlara saygı duymalıyız, hem de hepsine. Çünkü bilemeyiz, kimdir, niçin doğmuştur ve ne yapacaktır? ... Belki de dünyaya bizim mutluluğumuz için gelmiştir ya da menfaatimiz için.

Günümüz edebi eserlerinde binlerce iyi kadın ve erkeği Anya ve Vaska'ların kaderine mahkûm eden, onları toplum açısından lüzumsuz olarak damgalayan sapkın medeniyeti, en kuvvetli şekilde *Ayaktakımı Arasında* itham edebilmiştir. Onlar gibilerin gerekli ve hayati unsurlar olduklarını ancak soğuk kayıtsızlığımız ve budalalığımızı bir kenara bırakırsak görebilir, dibin de dibine fırlatılıp atılan bu insanların içindeki saklı nitelikleri ve derin insanियeti fark edebiliriz. Eğer bizim toplumsal şartlarımız dâhilinde onlar lüzumsuz hale gelmiş, kötü ve toplumun iyiliğine zararlı olmuşlarsa, bunun sebebi her türlü şanslarının ellerinden alınmış ve kendilerine olan inançlarını ve tabiatlarındaki iyiliği yok edecek durumlara itilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Toplumun dışladığı bu kişilerin sözde ahlâksızlıkları ve suçları, esasen bu yeraltı dünyasını yaratan ve sonra da kendi yarattığı hayaleti ezip yok etmek için inanılmaz çaba harcayan toplumun kendi ahlâksızlığı ve anti-sosyal davranış biçimidir. Bu davranış biçimi insanlığın kardeşliği kavramını unutmuş, bireyin değerini yok sayan ve en kötü olanın içinde bile var olabilecek güzellikleri görmek istemeyen bir anlayıştır.

LEONİD ANDREYEV

Çar-Açlık

Leonid Andreyev günümüz Rusya'sının en genç fakat en güçlü tiyatro yazarıdır. Çehov ve Gorki gibi o da çok yönlü bir sanatçıdır. Skeçleri ve öyküleri en az oyunları kadar edebi bakımdan önemli ve toplumsal açıdan etkileyicidir.

Savaşın korkunçluğunu betimlediği *Kızıl Kahkaha*'yı veya *Yedi Asılmışların Hikâyesi*'nde idam cezasına getirdiği eşsiz eleştiriye okuyanlar uzun süre Leonid Andreyev'in güçlü kaleminin etkisinden kurtulamazlar.

Çar-Açlık oyunu dünyanın en güçlü çarını, Çar-Açlığı konu eder. Zaman ve Ölüm'ün huzurunda, Zaman'dan alarm çanını çalıp insanları isyana çağırmasını ister, çünkü yeryüzü ıstırapla doludur, şehirler, dükkânlar, madenler, fabrikalar ve tarlalar insan-

ların feryat ve iniltileriyle çınlamaktadır. İstirapları artık dayanılmaz bir noktaya gelmiştir.

Çar-Açlık: Çal artık şu çanı, ihtiyar. Çal da her şey ayaklansın. Hiç kimse pinekleyemesin!

Fakat Zaman, Çar-Açlığa güvenmez. Birçok kez halkını kandırdığını bilir. “Bir kez daha kandırırsın, Çar-Açlık. Çocuklarını da beni de defalarca aldattın,” der. Ama yine de Zaman beklemekten yorulmuştur. Çanı çalmaya ikna olur.

Çar-Açlık işçileri isyana çağırır. Bu sahne bir makine dükkânında geçmektedir. Dükkân insan inildemelerinin sağır edici sesleriyle doludur. Her makine, her alet, her vida insan şeklindedir ve hepsi de işkencecilerinin çıldırtıcı hızına ayak uyduruyordur. Demir seslerinin gürültüsü arasından kölelerin korkunç yakarışları yükselmektedir:

Açız!

Makineler bizi eziyor.

Ağırlıkları üzerimize çöküyor.

Demir bizleri eziyor.

Çelik bizleri eziyor.

Aman Tanrım, ne kadar da güçlü bir ağırlık! Sanki üzerime koskoca bir dağ çökmüş.

Bütün dünya üzerime çıkmış.

Demir çekiç beni yamyassı etti. Öyle eziyor ki damarlarımdan kan fışkırıyor. Kemiklerimi kırıyor. Beni demir levha gibi düzledi.

Silindirler bedenimin üzerinden geçiyorlar, tel gibi ince ve yamyassı oldum. Bedenim nerede? Kanım nerede? Ruhum nerede?

Tekerlek beni kıvrıp büküyor.

Gece ve gündüz çeliği kesen testerenin çığlıklarını duyuyoruz.

Gece ve gündüz kulaklarımdan testerenin çığlıkları hiç gitmiyor. Gördüğüm bütün rüyalar, işittiğim bütün sesler ve şarkılar testerenin çığlıkları. Dünya nedir? Testerenin çığlıklarından ibarettir. Gök yüzü nedir? Testerenin çeliği kesen çığlığıdır. Gece ve gündüz.

Gece ve gündüz.

Makineler tarafından eziliyoruz.

Biz de makinelerin birer parçasıyız.

Kardeşler! Zincirlerimizi biz yapıyoruz.

Çar-Açlığı kendilerine yardım etsin, onları yaşadıkları bu korkunçluktan kurtarsın diye çağırırlar. Dünyanın en güçlü çarı o değil midir?

Çar-Açlık gelir ve onları isyana teşvik eder. Aralarından üç kişi dışında hepsi Çar-Açlığın sözünü dinler. Bir tanesi dev gibi iri yapılı, kaslı, geniş omzunun üzerinde küçük ve düz bir kafa taşıyan bir işçidir. Diğerleri gençtir ama ölümün izi yüzüne çoktan yerleşmiştir. Sürekli öksürüp durur, yüzünü basan ateş sınıfının öldürücü hastalığına yakalanmış olduğunu açık verir. Üçüncü işçiye yaşlı ve yorgun bir adamdır. Her şeyi, hatta sesi bile ölüm gibidir, renksizdir, sanki bin canının bini de içinden söküp alınmış gibi.

Birinci İşçi: Dünya kadar yaşlıyım. Herkül'ün on iki görevinin* hepsini birden tamamladım, ahırları temizledim, Hidra'nın bütün başlarını kestim,** toprağı kazdım, şehirler inşa ettim ve yeryüzünün şeklini öyle bir değiştirdim ki artık Yaratıcısı'nın bile tanıyamayacağı bir hale geldi. Ama bunları neden yaptığımı bilemiyorum. Kimin isteğini gerçekleştirdim? Hangi hevesi yerine getirdim? Kafam donuk ve cansız. Yorgun ve bitap düştüm. Gücüm beni eziyor. Anlat bana, ey Çar. Ya da bu çekici kapıp dünyayı içi boş bir cevizmiş gibi parçalayacağım.

Çar-Açlık: Sabırlı ol, evladım. Son ayaklanma için kuvvetini sakla. Sonra her şeyin sebebinin öğreneceksin.

Birinci İşçi: Bekleyeceğim.

İkinci İşçi: Çarım, o bu durumu anlayamıyor. Yeryüzünü çatlatıp paramparça etmemiz gerektiğini düşünüyor. Bu büyük bir hata olur, Yüce Çar. Yeryüzü de aynı Tanrı'nın bahçesi gibi. Onu küçük bir kız çocuğuymuş gibi korumalıyız ve ona iyi davranmalıyız. Orada karanlıktaki çok kişi gökyüzünün, güneşin olmadığını iddia ediyorlar, sanki dünyanın üzerine sonsuz bir gece çökmüş gibi. Düşünün, sonsuz bitmeyen bir gece.

*) Herkül'ün, Yunan mitolojisinde Herakles'in kendi karısını ve çocuklarını öldürdükten sonra suçlarından arınabilmesi için Miken kralının hizmetine girip, onun her istediğini yapması gerekmiştir. Kralın Herkül'e yaptırdığı bu on iki işe, mitolojide Herkül'ün on iki görevi denir. (ç.n.)

**) Hidra, Yunan mitolojisinde üç başlı bir yaratık. (ç.n.)

Çar-Açlık: Kan dolu öksürüklerin arasında gülümseyip gökyüzüne cennete mi bakıyorsun ki?

İkinci İşçi: Çünkü kanımda çiçekler filizlenecek ve şimdi artık onları görebiliyorum. Zengin ve güzel bir hanımefendinin göğsünde kıpkırmızı bir gül gördüm, onun benim kanım olduğundan haberi yoktu.

Çar-Açlık: Sen bir şairsin, evladım. Sanırım sen de aynı şairler gibi güzel dizeler yazıyorsun.

İkinci İşçi: Ey Yüce Çar! Beni hor görmeyin. Karanlıkta yaşarken ateşe tapınmayı öğrendim. Ölürlen de hayatın ne muhteşem, ne kadar büyütlü olduğunu anlıyorum. O kadar büyütlü ki! Yüce Çar, ben kocaman bir bahçe olacağım ve üzerimde huzurlu, barış içinde yaşayan insanlar ve hayvanlar dolaşacak. Hayvanları rahatsız etmeyin! İnsanlara kötü davranmayın! Bırakın birbirlerine sarılsınlar, birbirleriyle oynasınlar, bırakın birbirlerini sevsinler. Ama peki yolumuz nerede? Nerede? Anlatın lütfen, Çar-Açlık.

Çar-Açlık: Ayaklanın!

İkinci İşçi: Özgürlüğe giden yolda şiddet mi kullanalım? Sevgi ve öpücöklere giden yol kanlı mı olsun?

Çar-Açlık: Başka yolu yok.

Üçüncü İşçi: Yalan söylüyorsunuz, Çar-Açlık. Sonra benim babamı, büyükbabamı, büyük büyükbabamı öldürdünüz, bizleri de öldürecek misiniz? Bizlerden silahsız halde nereye gitmemizi istiyorsunuz? Ne kadar cahil olduğumuzu, ne kadar kör ve yetersiz olduğumuzu görmüyor musunuz? Siz bir hainsiniz. Sadece burada iktidarsınız ama biraz ötede onlara uşaklık ediyorsunuz. Burada bir tacınız var ama onların yanında taç yerine bir peçete taşıyorsunuz.

Çar-Açlık itirazları dinlemez. Seçeneklerinin ya başkaldırmaları ya da çocuklarıyla birlikte açlıktan ölmek olduğunu belirtir. Onlar da Yeryüzünün en güçlü hükümdarı Çar-Açlığın dediği gibi başkaldırmaya karar verirler.

Çar-Açlığın tebaası, yeraltı dünyasının insanları ayaklanmalarını planlamak için biraraya toplanırlar. Mahzende ürkütücü bir toplantı yaparlar. Üst katlarındaki saray ise müzik ve kahkaha sesleriyle çınlamaktadır. Pahalı mücevherler ve çiçeklerle bezenmiş zarif hanımefendiler bütün ihtişamlarıyla oradadırlar, masalar en güzel yemekler ve lezzetli şaraplarla doludur. Her şeyin en

güzeli, en zarifi oradadır, herkes neşe içinde ve mutludur. Ama aşağıda mahzende yeraltı dünyasının her kesiminden hırsız, katili, fahişesi, kumarbazı ve sarhoşu biraraya gelmiştir. Yoksulların nasıl başkaldıracıklarını, nasıl boyunduruklarından kurtulacaklarını ve zenginlere ne yapacaklarını tartışmaktadırlar.

Çeşitli önerilerde bulunurlar. Biri su kaynağına zehir koyma fikrini ortaya atar. Ama halkın da aynı suyu içeceği düşünülerek bu kabul edilmez.

Bir başkası zenginleri halka nasıl baskı uygulayacakları konusunda eğittikleri için bütün kitapların yakılmasını önerir. Ama bu öneri de reddedilir. Kitap yakmak neye yarayacak ki diye düşünürler. Zenginlerin parası olduğu müddetçe yazarları, şairleri veya bilimcileri yeni kitaplar yazmaları için satın alacaklardır.

Bir üçüncü zenginlerin çocuklarının öldürülmesini önerir. Ancak mahzenin en izbe köşesinden yaşlı bir kadının itirazı duyulur:

Hayır, çocuklar olmaz. Çocuklara dokunamayız. Ben çocuklarımı toprağa verdim. Annelik acısını iyi bilirim. Ayrıca anne babalarının günahları yüzünden çocukları suçlayamayız. Çocuklara dokunmayın! Onlar çok saf ve kutsal varlıklar. Onların canını yakmayın!

On iki yaşında ihtiyar suratlı bir kız çocuğu ayağa kalkar. Son dört yıldır para için bedenini sattığını anlatır. Küçük kardeşlerine ekmek yedirebilmek için annesi tarafından satıldığını söyler. Sefil hayatının son dört yılında her tip erkekle ilişkiye girmiştir, nüfuzlu olanla da, zenginiyle de erdemlisiyle de. Ona hastalık bulaştırmışlardır. Bu yüzden o da zenginlere hastalık bulaştırma önerisini getirir.

Yeraltı dünyası planlarını yapar ve korkunç toplantı Çar-Açlık'la ölümün yukarıdan gelen müzikle dans etmeleriyle sona erer.

Çar-Açlık, Açların duruşmasına katılır. Yeryüzünün en güçlü hükümdarı odur ve her yer onun evi gibidir, ama en çok da açlıktan ölmek üzere olanların yargılandığı mahkeme salonunda kendini evinde hisseder. Yüksekteki sandalyelerde şişmiş egolarıyla yargıçlar oturmaktadır. Mahkeme salonu meraklılarla dolup taşmıştır, baloya gider gibi giyinmiş işi gücü olmayan hanımefendi-

ler, ibretlik bir ders için oraya gelmiş üniversite profesörleri ve öğrenciler ve heyecanlarını tatmin etmek için gelen genç kızlar oradadır.

İlk Aç içeri getirilir.

Çar-Açlık: Suçun nedir?

Yaşlı Adam: Ekmek çaldım, gerçi onu da elimden zorla aldılar.

Ufak bir lokma koparabildim sadece. Bağışlayın bir daha hiç...

Yaşlı adam yasa ve yeryüzünün en güçlü hükümdarı Çar-Açlık adına mahkûm edilir.

Diğer aç da mahkeme huzuruna getirilir. Bu genç ve güzel ama solgun ve mutsuz olan bir kadındır. Çocuğunu öldürmekle suçlanmaktadır.

Genç Kadın: Bir gece bebeğimle birlikte nehrin üzerindeki köprüden geçiyorduk. Uzun süre önce kararımı vermiştim, nehrin en derin ve akıntılı olduğu yere gelince, "Bak sevgili bebeğim, altımızdan su ne kadar da güçlü akıyor," dedim. O da, "Parmaklıklar çok yüksek yetişemiyorum, anneciğim," dedi. Bu sefer ben, "Gel seni kaldırayım da daha rahat gör bebeğim," dedim. Ve kapkara derinliğe bakarken onu aşağı attım.

Yasalar ve Çar-Açlık kadını cehennemin dibine, sönmeyen harlı ateşlerde yanmaya mahkûm ederler.

Adaleti yerine getirmenin ağır sorumluluğu yargıçları yormuştur. Mahkemenin heyecanı da seyircilerin karnını acıktırmıştır. Çar-Açlık oturumu öğle yemeği sonrasına erteler.

Lokantada geçen sahne, köle gibi çalışan, kendileri açlık ve kıtlık çekenlerin ürettikleri her şeyi bir iblis gibi yiyip yutan Çar-Açlığı temsil etmektedir.

Açlığını ve susuzluğunu doyummuş canavar, durumundan memnun halde Açları yargılamak üzere yerine geçer. Yargıçlar daha da şişmişlerdir, hanımefendilerse diğerlerinin sefaletinin keyfini çıkartmaya hazırdırlar. Üniversite profesörleri ve öğrenciler yedikleriyle uyuşmuş, insanlığın suçları konusunda bilgilerine bilgi eklemeye hazır haldedirler.

İçeriye zayıf bir oğlan çocuğu getirirler, onu pejmürde bir kadının takip eder.

Kadın: Acıyın bize! Sayın yargıç, bu çocuk benim için bir elma çaldı. Ben hastaydım ve o da, "Sana bir elma getireyim," diye düştü. Acıyın ona! Bir daha yapmayacağını söyle onlara. Hadi, konuşsana!

Aç: Bir daha yapmayacağım.

Kadın: Ben zaten onu cezalandırdım. Gençliğine acıyın, bu en güzel günlerini elinden almayın.

Sesler: Birine acırsın ve ardından diğeri de gelir. Kötülüğü kökünden kazımak gerek.

Zalim olmak için insanın cesarete ihtiyacı vardır.

Onlar için böylesi daha iyi.

Şimdi sadece bir çocuk ama büyüyünce...

Çar-Açlık: Aç, suçlu bulundun.

Bir Aç daha içeri sürüklenerek getirilir. İri yapılı ve güçlü biridir. Mahkemenin önünde suçlamaları reddeder, bir köle olarak her zaman sadık kaldığını iddia eder. Fakat Çar-Açlık bu adamın tehlikeli olduğunu ilan eder, çünkü bu sadık köle güçlü ve dürüst olduğu için rafine kültürün temsilcileri, zarif ve narin insanları rahatsız etmektedir. Bugün için köle sadakat gösteriyor olabilir diyerek yargıçları uyarır Çar-Açlık, ama, "Yarın nasıl davranacağını kim bilebilir? Belki o zaman bu güçlülüğünün arkasında vahşi ve tehlikeli bir düşman bizi bekliyor olacak".

Adaleti sağlamak adına sadık köle de mahkûm edilir. En son Aç, mahkeme huzuruna çıkartılır. Yarı insan yarı iblis görünümündedir.

Çar-Açlık: Kimin nesisin, Aç? Cevap ver. İnsan dilinden anlıyor musun?

Aç: Bizler köylüleriz.

Çar-Açlık: Neyle suçlanıyorsunuz?

Aç: Bizler şeytanı öldürdük.

Çar-Açlık: O yaktığınız bir insandı.

Aç: Hayır, bir insan değildi o, şeytandı. Rahip bize öyle olduğunu söyledi ve biz de onu yaktık.

Köylü de mahkûm edilir ve celse Çar-Açlığın kısa konuşmasıyla kapanır.

Çar-Açlık: Bugün oldukça eğitici bir gösteriye tanıklık ettiniz. Kutsal ve ebedi adalet, bizlerin, yargıçların ve vekillerin içinde dünyadaki göz kamaştırıcı yansımaları buldu. Merhamet nedir bilmeyen, sövüp saymaya da dualara da kayıtsız kalan, sadece ebedi adalete boyun eğen ve sadece vicdanın sesini dinleyen bizler, yeryüzünü insan aklı ve kutsal doğruyla aydınlatıyoruz. Adaletin hayatın temeli olduğunu bir an bile unutmayan bizler İsa Mesih'i çarmıha gerdik ve o günden bugüne kadar Golgota'ya* yeni haçlar adamaya devam ettik. Ama tabii ki sadece suçluları, zorbaları astık. Ölumsuz adalet adına hiç kimseye, Tanrı'nın kendisine bile merhamet göstermedik. Peki, şimdi bu güçsüz, kuvvetsiz, aç güruhun öfkesi, sövüp sayması karşısında öfkelenmemiz mi gerekiyor? Bırakın sövsünler, lanetler okusunlar. Hayat bizi affedecektir, yüce kutsal gerçeklik bizi koruyacak ve tarihin hükmü de en az bizimki kadar adil olacaktır. Sövmekle ne kazanacaklar? Ne geçecek ellerine? Onlar oradalar, bizler de buradayız. Onlar zindanlarda, çarmıhlarda ya da kürek başındalar, bizlerse tiyatrolara gidiyoruz. Onlar yok olacaklar ama biz onları yutacağız, yok edeceğiz, yutacağız.

Mahkeme görevini tamamlamıştı. Çar-Açlık dünyanın en güçlü hükümdarıdır.

Açlar isyanı başlatırlar. Çanlar kulakları sağır eden gürültüyle çalmaya başlar. Her şey karmaşa ve kargaşa içindedir. Bütün şehir kederin karanlığına gömülmüştür, her yer zifiri karanlıktır. Zaman zaman alevler gökyüzüne yükselip savaş alanını aydınlatmaktadır. Her yerden haykırışlar, inlemeler ve yere düşen bedenlerin sesi duyulur. Mücadele devam etmektedir.

Şehrin üçra bir köşesinde bir şato vardır. Zenginler ve uşakları, bilimciler, öğretmenler ve sanatçılar, şatonun en görkemli balo salonunda toplanmışlardır. Dışarıdan gelen sesler yüzünden korkudan titremektedirler. Korkularını dindirebilmek için müzisyenlere en neşeli parçaları çalmalarını emrederler ve misafirlerin hepsi çılgınca dans etmeye koyulurlar.

*) Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiği yer. (ç.n.)

Arada bir salonun kapısı açılır ve birisi yorgun bir şekilde yere düşer. Sanat galerisinin alevler içinde yandığını haykıran bir sanatçı içeri koşuşturur.

Murillo yanıyor! Velasquez yanıyor! Giorgione de yanıyor!

O, yaşayan değerleri hiç mi hiç önemsemez, geçmişte yaşar ve geçmişin ölü ağırlığına hayıflanır durur.

Birbiri ardına bir sürü adam içeri girip yanan kütüphanelerin, kırılan heykellerin ve yıkılan anıtların haberini verir. Zenginler arasında kimse insanların da katlediliyor olmasını önemsememektedir.

Panik içindeki zenginler tahtlarından birer birer düşmeye başlarlar. Öfkeli ve hınç dolu Açlar ise efendilerinin üzerine yürürler. Malikânelerde yaşayanların korkaklıkları görünmesin diye bütün ışıklar kapatılır. Ama karanlık zaten ürkmüş olan saray ahalisini iyice korkutur. Korkunun verdiği delilikle birbirlerini suçlamaya koyulurlar. Kendilerini yaklaştırmakta olan öfke çıığının önünde çocuklar kadar çaresiz hissederek.

Tam o anda biri belirir. Ufak tefek, pis, yıkanmamış olduğu her halinden belli bir adam. Ucuz viski ve kötü tütün kokuyordur, kırmızı bir mendille burnunu siler, davranışları inanılmaz iticidir. Bu adam mühendistir. Sakince etrafına bakar, sonra bir düşmeye basar ve her yer aydınlanır. Herkesi rahatlatacak olan isyanın bastırıldığı haberini verir.

Mühendis: Güneşli tepenin üzerine çok güçlü makineli tüfekler yerleştirdik. Bir miktar da tahrip gücü yüksek havan topu... Meydan insanla doluydu... Bu tipte birkaç şarapnel yeterliydi. ... Ve eğer isyan devam edecek olsaydı bütün şehri bombardımana tutacaktık.

İsyan sona ermiştir. Her taraf sessizliğe bürünmüştür, ölüm sessizliğine. Her yer cesetle doludur, sokaklar kana bulanmıştır. Zarif hanımefendiler etrafta koşuşturmadıkları. Çocuklarını kucaklarına alıp, topun, zenginleri yok olmaktan kurtaran topun ağızını öpmeye zorlarlar. Efendileri kurtaran ve Açları cezalandıran toplar için dualar ve ilahiler söylenir. Her taraf sakindir, aynı ölümlerin uyuduğu mezarlıkların sükûneti gibi.

Avurtları içine göçmüş, gözleri çökmüş Çar-Açlık çocuklarına son bir çağrıda bulunur.

Çar-Açlık: Oğlum, ey benim oğlum! Ne kadar güçlü çıkardı sesin, şimdi neden sustun? Kızım, ey kızım! Sen de ne kadar nefret doluydun, sizler, yeryüzünün zavallıları kalkın! Tozların içinden yükselin! Ölümün bağlarını söküp atın üzerinizden! Uyanın! Size hayat adına yalvarıyorum. Sessiz mi kalacaksınız?

Bir anlığına her şey sessiz ve hareketsiz kalır. Sonra birdenbire bir ses duyulur. Önce uzaktan gelmektedir, sonra gittikçe yakınlaşır ve yakınlaşır, ta ki binlerce sesin birarada haykırdığı duyulana kadar:

Geri geleceğiz!
Geri geleceğiz!
Galip olan pişman olacak!

Galip gelenlerin bu haykırışlar karşısında beti benzi atar.

Ölüler dirilecek!
Ölüler dirilecek!

Ölüler, “Geri geleceğiz!” diye bağırırlar. Çünkü bir amaç uğruna ölenler boş yere ölmemişlerdir. Geri gelmek zorundadırlar, geri geleceklerdir. Bu yüzden de galip gelenler pişman olacaklardır. Çar-Açlık gerçekten de yeryüzünün en korkunç hükümdarıdır ama bu sadece kör güçler tarafından yönetilenler için geçerlidir.

Oysa ışığa, aydınlığa doğru dönebilenler, yarattıklarının kudretini de bilirler. Onlar geri gelir ve ele geçirirler. Artık onlar ayaktakımı değil, yeryüzünün efendileri olmuşlardır.

Çar-Açlık oyunu, devrimci olduğu kadar toplumsal açıdan derinlikli ve yeryüzünün kasvetli ufkunda umudun aydınlığını yansıtan bir mesaj vermektedir.

Emma Goldman

Modern Tiyatronun Toplumsal Önemi

"Modern Tiyatro, bütün modern edebiyat türleri gibi hayatın karmaşık mücadelesini yansıtır, ki bu mücadelenin kökleri insan doğasının ve toplumsal çevresinin derinlerinde yatmaktadır, dolayısıyla evrenselidir. Bu tarz bir edebiyat ve tiyatro anlayışı insanoğlunun daha iyi ve daha ulvi olanı arayışında aynası ve ilham kaynağı olur.

"Siyasal baskının bütün sınıfları etkilediği ülkelerde en başarılı entelektüel unsurlar, halkla temel bir dava etrafında birleşmiş, halkın öğretmeni, yoldaşı ve sesi olmuşlardır. Ancak Amerika'da siyasal baskı yalnızca aşağı tabakayı etkilemiştir. Aşağı tabakadaki insanlar hapsilere atılmış, zulümler görmüş, eza cefa çektiler ve sürgüne gönderilmişlerdir. Dolayısıyla, bu ülkenin entelektüellerini, etraflarını saran toplumsal huzursuzluğa uyandırmak ve halklarıyla olan bağlarını fark etmelerini sağlamak için başka bir aracıya ihtiyaç vardır. Bunu yapabilecek güce sahip olan aracı, hayatın her evresini yansıtan ve toplumun her katmanını kucaklayan modern tiyatrodur. Çünkü modern tiyatro, yaşanmakta olan güçlü değişimlerin eşliğinde duran, sisteme dahil olmaya ya da geride kalmaya mecbur bırakılan herkese gerçeği göstermektedir.

"Ibsen, Strindberg, Hauptmann, Tolstoy, Shaw, Galsworthy ve bu kitapta yer alan diğer yazarlar, dönemimizin toplumsal muhaliflerini temsil etmektedirler. Onlar, toplumun yarım yamalak ve aceleyle kendini düzeltme evresini geçtiğini ve geleceğe özgür olarak adım atmak istiyorsa insanoğlunun bütün ruh ve hayaletleriyle geçmişin ölü yükünü sırtından atması gerektiğinin bilincindedirler. Sanat için sanat anlayışından modern tiyatro sanatını ayıran toplumsal fark da budur. Hurafeleri yıkacak, toplumu temelinden sarsacak ve kadın ile erkeği yeniden yapılanmaya hazırlayacak olan dinamit budur."

www.agorakitapligi.com

